

ANTONII POLI
VENETI.

Nouum Veritatis Lumen in tres Li-
bros Aristotelis de Anima.

A nullo unquam Peripatetico ita perfe-
ctè cognitum.

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS,

Apud Simonem Galignanum de Karera.

M. D. LXXVIII.

ANTONIUS
VENETUS

M. Antonius Venetus

pro Anthonio de Anima

A. n. d. m. d. x. v. m.

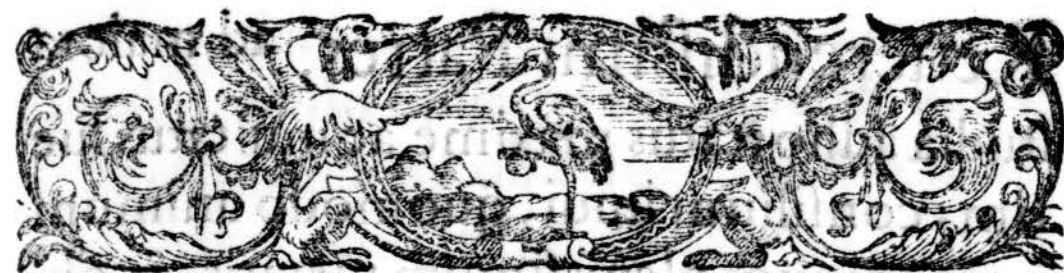
C. V. M. P. R. I. V. I. L. I. S.

V. M. P. R. I. V. I. S.

Antonijs Venetus

M. D. X. V. M.

Ad Sacratissimum San-
ctæ Romanæ Eccle-
siæ Cardinalium
Collegium,

Antonius Polus Venetus.

V. M. per multas vestrum lite-
ras humanissimas, circa Lu-
cidarium Pontificium ad uos
missum, Illustrissimi, ac

* 2 Reue-

Reuerendissimi Patres, ad maiora studia adhortatus maximè, ac inuitatus fuerim; consilium iniui, quomodo animum in uos meum plenissimum pietatis, & obseruantiaè declararem. quare considerans, quod multi philosophorum dicta, quæ ad nostram doctrinam tradita sunt, peruersè exponunt; & quomodo ancipiti sermone huc, & illuc versantes, plerunque ueritate ad suum exitium, & deformitatem abutuntur, in uarias sententias Iuuenes distrahunt, & sua dementia ipsos denique in omnem perniciem incurrere faciunt, ideò utilitati communi incumbens, NOVVM VERITATIS LVMEN IN ARISTOTELIS DE ANIMA LIBROS, quod uobis dicare constitui, conscripsi, & Philosophum illum, qui nulle opinionum laqueis implicatus, obscuratus, ac uti hæreticus quasi edictus fuit, optima ratione, & pietate ab ignaris, & peruersis defendere sum conatus, quod si præstitero, uos agnoscetis.

Scio

Scio equidem, quod ex eius scriptis malè intellectis, multi Epicurei orti sunt, & uaria factionum genera, quæ sine capite, & absque ordine uiuunt, adoleuerunt. Scio etiam, quod multi ingenio atque doctrina præstantissimi, perlecto hoc meo labore, lumine posthac diuino illustrati, ueritatem cognoscere discent, & falsæ suæ doctrinae erubescant. Quantum uelint, garriant impij, nō amplius libros peripateticos deprauabunt; non ex animi impetu literam exponent, eiusque intentionem peruertent. iam enim (ut clare percipient) ueterum, recentiorumque expositorum imperitiam detexi. Taceant etiam posthac, qui in omni Philosophiæ genere uersantur, nec amplius dicant, secundum Aristotelis Philosophiam, Animam rationalem esse mortalem, uel dubiam, & secundum diuinam sapientiam immortalem, & certam. Si nucleos hos meos degustauerint, falsorum Philosophorum cortices abijcient. Vna enim sola ue-

ritas

ritas est, quam omnis ratio, & intellectus re-
rum omnium iudex discernit, cognoscit, at-
que confirmat. Scripta igitur mea, splendi-
dissimi Principes, qualiacunque sint, pro
uestra singulari humanitate, ac pro tanto
rei negotio libenter perlegetis. Equidem si
ea uobis non ingrata fore intellexero, ad
maiora in dies, & altiora, ac prout mihi im-
positum fuerit, gradum faciam; nec ullo un-
quam labore defatigabor, modo pro com-
perto habeam labores meos uobis non fo-
re iniucundos. Deus lumen luminum, cha-
ritate sua uos protegat, atque sempiterna
gloria decoret.

Capita quæ in nouo ve
ritatis Lumine con
tinentur.

Caput Primum Libri Primi.

PRO OEMIO, propter præstantiam, & cer-
titudinem, animæ hifloriam in primis po-
nendam esse air: deinde proponit difficulta-
res circa methodum inueniendi, & explicã-
di ipsius naturam, atque circa ordinẽ, quo
vti debemus in explicandis passionibus, eiusque poten-
tiji: in fine concludens pertinere ad phificum de ipsa
tractare. car. I

† Caput

caput secundum.

Volens inuestigare animæ definitionem, ne ab opinionibus aliorum contrariari possit, varias Antiquorum Sententias de Anima proponit, & per praxim exequens quod in Procemio promisit methodo diuisiua procedens reijcit vt a notioribus nobis incipiat primò opiniones illorum qui accidens ipsam fecerunt, & deinde qui eam quid ex elementis compositum esse dixerunt. car. 31

Caput primum Secundi libri.

AD HVC methodo diuisiua subdiuidēdo substantiæ membrum inuenit genus Animæ, & proponens definitionem genericam tali artificio inuentam secundum omnes eius partes ipsam explicat, atq; declarat. car. 57

caput secundum.

Prosequens methodum inceptum, Ex diuisione Generis iam inuenti præcedente distinctione animati ab inanimato inuenit species ipsius animæ, quas omnes a notioribus procedēs sub genere diuiso contineri demonstrat, dubitans deinde vtrum veget. sens. & intellect. sint diuersæ animæ, vel distinctæ potentiæ, & vtrum omnes istæ potentiæ sint in eadem parte rei animatæ, vel in diuersis partibus, & qualiter inueniantur in diuersis compositis, in fine tādē reassumens to
tam

tam definitionem retrogradè procedens ipsam tanquā declaratam, & demonstratam explicat, Laudans illos antiquos qui Animam dicebant esse in corpore sed nō corpus, & reprehendens eos qui nihil de corpore dixerunt. car. 70

caput tertium.

Pluribus iam animabus per diuisionem generis inuentis, nunc ostendit a notioribus nobis incipiens, primò per potentias animarum, deinde per essentias cum exemplo figuræ ipsas animas non esse eiudem speciei, sed diuersarum, & per consequens ridiculum esse quærere communem definitionē essentialē quæ omnibus speciebus comperat. c. 80

caput quartum.

Volens iam tractare de speciebus ipsius animæ, & primò de vegetatiua tanquam vniuersaliori, & nobis notiori, & incipere iuxta propositum Procemij ab Alimento tanquam obiecto suo cum tale omnibus operationibus vegetatiuæ applicabile sit, vt benè eius naturam cognoscere possimus, & per præexistentem cognitionem semper nos ducat in cognitionem rerum, quomodo Generare, Nutrire, & Augere proueniant ab ipsa vegetatiua prius demonstrat, cōfutans Emped. qui motum augmenti tribuebat elementis, & non animæ, & eos etiam qui dicebant ignem esse causam nutritionis, & augmentationis, & nō anima. Quo facto quid sit alimentum cum reiectione illorum in parte qui alimentum simile alito, & illorum qui con-
† 2 trarium

trarium alio dicebant declarat, applicans postea ipsum omnibus supradictis operationibus, Et in fine definitionem animæ vegetatiuæ cū fine suo ponit. c.87

caput quintum.

CVM habeat tractare de anima sensitua, & hæc requirat antea sensus cognitionem in vniuersali prout applicatur omnibus sensibilibus & talis distinctionem vegetatiuæ, & sensitiuæ, vt facilius animæ sensitiuæ essentia declarari possit, ideò prius probat, quomodo sensus sit potentia passiua ad differentiam vegetatiuæ. car. 101

caput sextum.

HABITA distinctione sensitiuæ à vegetatiua, sequitur tractare quod proposuit, scilicet de omni sensu in vniuersali incipiens iuxta methodum suam ab obiecto sensibili quod Triplex esse demonstrat Proprium, commune, & per Accidens, vnumquodque illorum declarans. Deinde resoluuntur ex supradictis duæ quæstiones. Prima quomodo datur virtus actiua in producenda sensatione præter passionem illatam a specie sensibili in sensu. Secunda si sensibilia propria, & communia cognoscantur ab anima, an potius eodem modo sui ipsius imagines, ac species pariant, ita quod eodem modo sentiantur. car. 18

Caput

caput septimum.

TRACTAT de visu incipiens iuxta propositum ab obiecto principali, scilicet colore, definiens ipsum, suasque demonstrans passiones. deinde quia perfectè cognosci non potest absque lumine, & lumen absque diaphano, ideò prius de diaphano, & postea de lumine in quantum ducunt nos in cognitionem talis obiecti visibilis sermonem facit, vbi resoluitur quæstio, An Lumen sit corpus, vel intentio. sequens deinde sermonem de obiecto, prius de proprio, scilicet colore, & vltimo de innominato, scilicet visibili, loquitur. Et reprehendit Democritum, qui dicebat Diaphanum esse impedimento ad videndum, ostendens necessitatē medij, & distinguens ipsum ab alijs, vbi in fine demonstratur ex dictis, quomodo fiat visio. car. 115

caput octauum.

TRACTAT de Auditu incipiens ab obiecto, scilicet sono, qui cum possit actu, & potentia considerari, prius vt decet, ponit eius distinctionem, declarans quid sit sonus in Potentia, & quid in actu, ostendens tria requiri ad sonum actu, Percutiens tangens, percussum, & mediū medians inter percutiens, & percussum, quod est aer, & aqua. Qui sonus cum Rectus, & Reflexus esse possit, vt perfectè obiectum Auditus cognoscamus primò de Directo, & deinde de Reflexo, scilicet Echo loquitur, decidens ex dictis an sonus procedat a corpo

† 3 re

re percutiente, an a percusso, an ab utroque. eliciens
postea ex declaratis differentiam soni a colore. Vbi
resoluitur quaestio ex dictis, An sonus realiter in me-
dio usque ad Auditum sit, & etiam An sonus sit quali-
tas recepta in aere sicut forma in subiecto, & materia.
Completo sermone de sono, de differentijs ipsius de-
inde loquitur, & primò de ipsis in vniuersali, postea in
particulari de voce, scilicet ponens prius uocis distin-
ctionem cum de animatis, & inanimatis secundum si-
militudinem dici possit, demonstrans in fine in qua
parte sit, & quæ atque quales sint partes in Animali,
quæ uocem efficiunt, & denique quid sit uox conclu-
dit.

car. 128

caput nonum.

Demonstrata prius difficultate odoris respectu visus,
& auditus, volens iuxta propositum ordinem inci-
pere ab obiecto, scilicet odore, cum resulet sicut
sapor ex permixtione elementorum per Analogiã
ad ipsum, ac etiam per id quod commune est omni-
bus sensibus, ducit nos in cognitionem facilem ipsius
odoris. Deinde de medio quod est aer, & aqua loqui-
tur resoluens dubium, si omnia odorant cum respira-
tione, necne, & si habeant diuersum sensum, & sic
de sensorio, ubi defenditur a Galeno qui ipsum in tri-
bus capit.

car. 141

Caput

caput decimum.

Cum ratione medii necessario obiectum gustus co-
gnoscat, ideò tractans de gustu, prius de obiecto,
& medio simul loquitur. Vbi resoluuntur duæ qua-
estiones. Prima, utrum Gustatio fiat per medium ex-
trinsecum, non autem intrinsecum. Secunda, utrum
Tactio, & Gustatio sint una sensatio, & consequenter
tactus, & gustus vnus sensus, an potius diuersi. Prose-
quens deinde naturam Gustus per id quod commune
est aliis sensibus. In fineq; de sensorio, atque de spe-
ciebus saporis, quia deferuntur ad sensum, quantum
huic negotio conuenit, sermonem concludit.

c. 149

caput vndecimum.

VT perfectè tactus naturam nobis adaperiat, & ne
in æqui uoco, uel in confuso laboremus, cum multe
dubitationes circa obiectum, medium, & sensorium
tactus occurrant, prius ipsas remouet. Quærens pri-
mo. An tactus sit vnus, uel plures. secundo, An senso-
rium tactus sit caro exterior, uel aliquid intus, caro
autem medium. Tertio an in Tactu sit medium ali-
quod extrinsecum puta aqua, uel aer, uel aliud corpus
dubium. Vltimo an medium externum requiratur eo-
dem modo in omnibus sensibus. Post hæc veritatem
de medio, obiecto, & sensorio explicat, & per id quod
commune aliis sensibus est eius naturam nobis mani-
festat. & in fine quid sit verum sensorium tactus dilu-
cidè manifestatur.

† 4

Caput

caput duodecimum.

EXplicata, atque declarata quinque sensuum natura secundum omnia sua principia, nunc iuxta regulam doctrinae de communitate omnium tractat, demonstrans. Quomodo omnibus commune est formas, siue species rerum absque materia suscipere, & in quo fit talis susceptio. Soluens ex praemissis duo dubia. Primum propter quid excellens sensibile corrumpit sensum. Secundum propter quid Plantae non sentiunt cum sint animatae, & recipiant qualitates sensibiles, & ab ipsis patiantur, sicut & animalia, dubitans propter hoc An non sentiens patiatur ab alijs obiectis aliorum sensuum, resoluens in fine a quo inanimata patiantur, & alterantur cum non sentiant. c.165

caput tertiumdecimum.

NE quis dari sextum sensum credat methodo diuisua, ratione scilicet obiectorum sensibilium propriorum, ratione organorum, ratione medij, & denique ratione obiectorum sensibilium communium, sufficientiam quinque sensuum demonstrat, finem postea in ultimo pluralitatis sensuum ostendens. car.167

caput quartumdecimum.

Volens methodo diuisua, scilicet ratione diuersitatis operationum sensuum exteriorum, ratione obiectorum, & ratione organorum probare necessitatem sensus communis, cum dubium sit, An eodem

dem sensu quo sentimus, sentire nos percipiamus, prius illud remouet, quo remoto ex dictis demonstrat. Quomodo sensibile, & sensus idem sunt, & simul se ponunt, simulque auferunt, & quomodo non sunt simul, damnans Antiquos dicentes, Non esse sensibile sine sensu. declarans etiam quare sensibile excellens destruit sensum. quo facto prosequitur ostendere eandem necessitatem quoad alia membra, scilicet ratione obiectorum & organorum, in fine soluens, Quomodo sensus communis fit vnus, & plures. c.176

caput decimumquintum.

Cum esset opus pro facili cognitione. Phantasiae distinguere ipsam ab alijs potentijs, scilicet sensu, & intellectu, cumque haec duo ab Antiquis confunderentur, prius ipsos redarguit ostendens differentiam, & deinde propositum assequitur ponens differentiam imaginationis ab alijs potentijs procedens per operationes tanquam nobis notiores, & primo in vniuersali, reassumens ex dictis quare prius de imaginatione, & postea de intellectu tractat. Deinde particulariter methodo diuisua, inferens ex propositione notissima, Quid sit Phantasia, resoluens ipsam in suas causas, declaransque omnes eius particulas. in ultimoque patefaciens nobis eius finem. c.190

Caput primum Tertij Libri.

QUID tractare intendat in hoc tertio libro proponit, deinde cum idemmet intellectus sit sibi obiectum, prius de intellectu tanquam nobis notiori, quam obiectum. cumque talis sit possibilis,

lis, & agens eadem ratione prius aggreditur naturam
possibilis ex principijs per se cognitis scilicet per com-
parationem, similitudinem, & dissimilitudinem ip-
sius cum sensu. vnde cum ex conuenientijs quibusdā
delineauerit intellectum possibilem, deinde a natura
rei distinguit ipsum ab ipso sensu per sensorium, obie-
ctum, & denique perperationem intrinsecam, & ex-
trinsecam. & tandem vt eius natura totaliter cogno-
scatur, cum dixerat esse quoddam pati, & seipsum in-
telligere, resoluit hęc dubia, ostendens quomodo di-
catur pati, & seipsum intelligere, vbi in fine resoluitur
etiam, An intellectus secundum se sit pura poten-
tia.

car. 206

caput secundum.

PER propositionem vniuersalem, notam, atque famo-
sam ostendit necessitatem intellectus agentis, & da-
ri in anima Rationali necessario Agens, & Patiens.
Explicans per prædicata propria, & per differentias
ab intellectu possibili eius Naturam.

caput tertium.

SECUNDUM propositum perquirens, scilicet quomodo
fiat ipsum intelligere, cumque intellectus humanus
corpori vnitus possit cum discursu, & sine discursu
intelligere ideò ponit duas esse intellectiones, & a no-
tioribus nobis procedēs tractat prius de composita o-
stendens, quot modis in ipsa cadat falsitas, deinde de
sim-

simplici demonstrans tribus modis nos posse indiuisi-
bilia sine discursu intelligere, & quomodo esse debeat
intellectus, si hęc apprehendere debet, reassumens po-
stea omnia, & intentum concludens, vbi in fine red-
dit rationem quare intellectus intelligit indiuisibili-
ter, & ratione utitur discurrens componendo, &
diuidendo.

c. 239

caput quartum.

VT ordo doctrinæ exoptulat quinque sensus cum
intellectu conuenientias proponit. Prima est,
quod sicut sensus per sensibile ad actum reducitur,
sic intellectus per intelligibile. Secunda. Sicut sen-
sus percipit cum delectatione, & tristitia, ita intellectus
intelligit vel cum affirmatione, vel negatione, quæ af-
similantur tristitiæ, & delectationi. Vbi quid dolere,
& delectari quantum proposito sufficit, declarat. Ter-
tia. Quod sensibilia se habent in sensu, sicut phantasma-
mata in intellectu. Quarta sicut vnus est re sensus com-
munis, & ratione plures, ita intellectus vnus secun-
dum essentiam, plures ratione phantasmatum. Quin-
ta sicut communis sensus non percipit nisi per exte-
riores, sic intellectus nisi per phantasmata. Vbi quot
modis intellectus possit moueri ad intelligendum an
a solis phantasmatibus, vel alia re declarat. Resol-
uens in fine, quod videre, an intellectus in materia pos-
set abstracta intelligere realiter, necne, non est præsen-
tis speculationis.

car. 241

Caput

caput quintum.

Recapitulat quæ de anima dixit, referens omnia ad animam Rationalem, probans per sufficientem diuisionem, quod omnia sit, sensibilia scilicet, & intelligibilia, ostendens modum quo omnia sit, & quomodo intellectus contempletur sensibilia. c.247

caput sextum.

NE diminutus videatur de motrice anima secundū locū tractat quod ante facere non poterat cum a sensu, & intellectu proueniat animalium motus. Methodoquæ diuisiua, & a notioribus nobis semper procedens inuenit principium motuum taxans insufficientiam, & diminutionem illorum, qui malè animam diuiserunt, declarans in vniuersali appetitum, & intellectum esse principia motiua, sed reduci hæc duo ad appetitum. vbi demonstrat quomodo diminuti fuerunt qui animam in potentias diuiserunt, Deinde de Numero appetituum, & conditionibus talis motus animalium. Postea in fine similiter a notioribus nobis procedens de dicto principio in particulari tractat. car.252

caput septimum.

Tractata vniuscuiusque Animæ natura, nunc a notioribus nobis incipiens, eas viuentibus applicat; Probans per sufficientem diuisionem, quod Nutritiua siue vegetabilis omni viuenti inest, secundo
Per

per propositiones ab omnibus concessas discurrens, demonstrat, quod sensus non cunctis viuentibus, sed animabus necessario inest. Præterea cum sensus multi sint per sufficientem diuisionem declarat, vtrum omnes necessario insint animalibus, vel quidam, & si quidam, quales illi sint, & quare non necessario sint, atque qui sint illi qui propter bonum dati fuerunt quibusdam animalibus, & non cuicumque, demonstrans vt dicta corroboret impossibile esse simplex corpus animalis esse, & in fine comparans necessitatem tactus cum alijs, concludit sermonem librorum de Anima. car.269

F I N I S.

Nouum Veritatis Lu-
men, In Primum Ari-
stotelis Librum
de Anima.

Caput primum.

PROOEMIO, propter præstantiam, & certitu-
dinem, *Anima* historiam in primis ponendam esse
ait: deinde proponit difficultates circa methodum
inueniendi, & explicandi ipsius naturam, atque
circa ordinem, quo vti debemus in explicandis
passionibus, eiusq; potentijs: in fine concludens
pertinere ad phisicum de ipsa tractare.

A NVL.

Modus scribendi Antiquorum, & Recentiorum, illorumque excellentia, atque superioritas.

NOVUM LUMEN doctrinae filius, qui rerum naturam, vniuersiq; ordinem cognoscit, alios inscribendo insequitur, sed relictis omnibus aliorum scriptis, & opinionibus ordine diuerso, modoq; suo, rationabili tamen res inuenit, declarat, atque disponit. Sic antiqui Philosophi

Plato, Aristoteles, Galenus, & Auicena scripserunt, quos infiniti deinde sequi voluerunt, sed id assequi minime potuerunt, immo illis tantum inferiores sunt, quantum confusio ordine, & declaratio inuentione existit: illi enim scientificè scribentes rerum inuentores fuerunt, isti verò omni arte scribendi prætermissa solum rerum inuentarum exploratores, ideoq; meritò nomen expositorum sortiti fuere. Nos autem in Abbreuiatione Veritatis animæ rationalis vetustiores sequuti sumus philosophos, & in hoc **NOVO LUMINE** Recentiores non enarrandi gratia, quod iam scimus, & alio ordine disponere poteramus, sed vt è tenebris alios extraheremus, cum omnes quasi ignorauerint intentionem Aristotelis, inuentionem, declarationem, & denique ordinem suum, qua ignorantia ducti in infinitas opiniones delapsi sunt, & philosophum in mille sententiarum formas transmigrantes, quasi nouum Protheum ipsum fecerunt, cum tamen vnus sit opinionis, & vnā solam veritatem edoceat, atq; scribat. Multi enim de ordinibus, & Methodis conclamant, sed ad vsum, Aristotelisque, & philosophorum doctrinam illa applicare nesciunt, sæpe ordinē cum methodo, & methodum cum ordine confundentes, cum penitus distincta sint. Nos igitur qua Methodo res inueniat, qua ipsas declaret, quouē ordine tandem res iam inuentas, & declaratas disponat non in vniuersali, sed vsu ostendemus. Methodo autem diuisiua genera, & partes generis subiecti inuenit, diffinitiuā rei essentiam explicat, suāq; principia intrinseca declarat, demonstratiuāq; passiones eius manifestat: ordine postea compositiuo, natu-

Defectus scriptorū circa ordines, & methodos. Promissio authoris circa methodum, & ordinē Arist. Modus procedēdi Arist. in li. de aīa

naturaliq; partes omnes disponit, in quibus explicandis à notioribus, facilioribusq; nobis procedit, vt incognita per nota, & minus nota per notiora, quantum fieri potest, nobis sint manifesta.

Incipientes igitur, dicimus cum Aristotele, quòd cum arbitramur omnem scientiam esse bonam, ac honorabilem, & aliam alia magis, vel quia est certior, vel quia tractat de rebus præstabilibus, melioribus, atque admirabilibus, ob hæc scientiam de anima non iniuria ponendam esse in primis censemus. dicitur enim admirabilis, cum genus vniuersale ipsius includat mortale, & immortale, & admirabilior postea, cum per actum immortalem specificet corpus, & informet ens incompletū manens semper incorruptibilis, & immortalis: Melior verò cum omnia sit, atque possideat: Præstantior autem cum modo in altum conscendere, modo in infima delabi possit, & omnia circumcirca tandem permeare; Certior denique appellatur, quoniam ipsam animam aliquid esse tam notum, quàm quod notissimum, quid verò ea sit, cognitu haud facile est. Cum igitur talis sit naturæ, & videatur, vt ait text. 2. ad veritatem omnem ipsius animæ cognitio vehementer conferre, & maximè ad ipsius naturæ scientiam, cum sit quasi principium omnium animalium, meritò in primis ponenda est, tanquam alijs dignior, & certior (excipio semper Theologiam) de qua certitudine, & dignitate diffusius alibi tractauimus. Et cum de ipsa debeamus sermonem instituire, oportet autem vt ait text. 3. prius definire ipsam animam, deinde demonstrare proprias eius passiones, & accidentia, & vltimo passiones communes. Vnde cum dixit, *Contemplari*, significat definitionem, quoniam definitio est propria intellectus, qui contemplatur; quæ definitio explicat essentiam rei absque discursu. Quando dixit, *Cognoscere*, significat demonstrationem, quoniam demonstratio est propria rationis, quæ discurret à præmissis ad cōclusiones, vnde per ipsam demonstrationem ostendimus, & cognoscimus propria

Tex. 1. declaratio.

Tex. 2.

Tex. 3.

A 2 accidentia,

Reiiciunt
Io. Gram-
maticus, &
Franciscus
Toletus.

Reiicitur
Auer. S.
Thomæ, &
Toleti ex-
positio cir-
ca declara-
tionē pas-
sionū pro-
priorum,
& commu-
nium.

accidentia, & proprias passiones inesse rei, & subiecto. Vnde Ioannes Grammaticus cum Francisco Toletus, qui per contemplari, intelligunt cognoscere inconfusè, & per cognoscere, intelligunt cognoscere distinctè, excusandi sunt: quoniam non habuerunt gustum de definitione, neque de demonstratione, & principaliter non aduerterunt methodum ab Arist. in tali Procœmio propositam. Nulla enim via, aut methodus ducit nos magis in cognitionem distinctam rei, atque certam, quam ipsa definitio, ideo ab intellectu, qui certissima cognoscit, contemplatur, vt ait Arist. Similiter quodammodo fuerunt decepti Auerroes, S. Thomas, & idem Toletus, circa expositionem passionum, quid scilicet per passiones communes, & quid per proprias intelligat, quoniam non intelligit de his, quæ incipiunt ab anima, & terminantur in corpore, vt sentire, appetere, tanquam de proprijs, & de his, quæ à corpore, & terminantur in animam, vt dormire tanquam de communibus, vt Auer. neque de illis, quæ subiectantur in toto composito, & de illis, quæ in sola anima, vt Alber. & S. Thomas, neque de his, quæ soli animæ tanquam de proprijs, & de his, quæ animæ, & corpori tanquam de communibus, vt Fran. Toletus. Omnes in aliqua parte, quoad explicationem passionum genera, veritatem dicunt; sed quantum ad intentionem text. omnes deuiant, & nullus tangit Arist. intentionem, quoniam ipsius intentio est tractare de passionibus proprijs cuiusque animæ, prout anima corpori coniuncta est, scilicet de passionibus Animæ vegetatiuæ proprijs, similiter sensitiuæ, & intellectiuæ, & dicuntur propriæ, quoniam quæ competunt vegetatiuæ, non competunt sensitiuæ, & quæ vni non alteri competunt, & quoniam anima consideratur ab Arist. corpori coniuncta, ideo considerat ipsas, in quantum sunt cum anima coniuncta corpori, postea tractat de passionibus communibus tam animæ, quam corpori, in paruis naturalibus; ideo ibi in principio dicit. *Quoniam de Anima per se, nec non de potestatibus singulis, quæ per partes*

partes illi sunt, per tractatum est prius: proximum est de Animalibus perscrutari, & de ijs, quæ vitam habent, omnibus quæ nam propria, & quæ communia illorum sunt opera: & sequens paulò post, dicit. *Videntur autem quæ maxima sunt, & communia, & propria animalibus cum anima, tum corpori esse communia, ita quod Arist. proponit declarare, quod in procœmio de Anima promiscrat, ideo cum dicit Proximum ostendit librum paruorum naturalium esse subsequenter libris de Anima, qui tractat de passionibus communibus omnium viuientium, sicut alio loco declarabimus. Quando dicit. Cum anima, tum corpori esse communia ostendit, quod istæ passiones sunt communes animæ, & corpori, quoniam tractat de anima, vt corpori coniuncta est, ideo dicit etiam de passionibus, ita se habentibus esse tractandum, & hæc est veritas rei, & mens Arist. sed redeamus vnde digressi sumus, si volumus definire ipsam animam, hoc difficillimum est, vt ait tex. 4. quoniam fortassis poterit dari vna communis definitio: nam, cum hæc quæstio communis sit etiam cum alijs rebus compluribus, quoad substantiam, & essentiã, dico fortassis videbitur alicui dari debere vna communis methodus. s. & definitio, quæ sit sufficiens pro omnibus viuentibus, explicans rei essentiã, sicut potest dari communis demonstratio, quæ declarat proprietates, & accidentia rerum. quod si sic est, querenda erit methodus ista, & si non est vna quædam, & communis definitio omnium viuientium, adhuc erit, vt ait tex. 5. negociatio difficilior, quoniam oportebit circa vnamquamq; dare modum proprium, propriam definitionem, & vnamquamq; denique separatim definire, quod sic facit Arist. ut videbimus. Vnde Toletus, nec in hoc textu respondet literæ, non dicit Arist. quod sint variæ methodi pro varijs rebus, & quod non solum oportet cognoscere methodum pro re, sed distinguere ipsam ab alijs rebus. Dicit enim, quod si non datur vna communis definitio omnium animalium, quod oportebit vnamquamq; de per se definire, & propter hoc non sunt variæ methodi, cum omnes possint*

A 3 methodo

Expositio
uera prin-
cipii par-
uorum na-
turalium
Arist.

Tex. 4. de-
claratio.

Tex. 5.

Reiicitur
expositio
Toleti.

methodo definitiua explicari, ideò cum dicit oportebit accipere circa vnumquodque quis modus non proponit difficultatem quoad varietatem methodorum, vt ipse Toletus ait, sed quoad varietatem methodi definitiue, quoniam vnaquaque; requirit propriam definitionem. Si autem sit manifestum, quod dentur, vel non dentur plures definitiones, tamen vtrum demonstratio, vel diuisio, vel alia methodus sufficiens sit pro inuenienda definitione, adhuc remanent dubitationes, & errores quali. s. istarum vti debeamus; quia diuersorum sunt diuersae causae, & principia definienda, puta numerorum, & solidorum. In Expositione horum verborum dicit Toletus, quod Aristot. se conuertit ad difficultates ex parte naturae, vnde tacite cum aliis multis pertransit textum sibi, & aliis incognitum, & immanifestum. Quare dico, quod Aristot. non tangit difficultatem ex parte naturae, sed ex parte methodorum, quoniam postquam proposuit difficultatem declarandi naturam ipsius animae, quoad essentiam. s. per definitionem, nunc proponit difficultatem inueniendi definitionem ipsius animae & quoniam aliqui voluerunt quod definitio inuestigetur per demonstrationem, aliqui per diuisionem, & alij per compositionem: ideo dicit *si autem manifestum sit*, id est, quod dentur vel non dentur plures definitiones: tamen vtrum demonstratio, vel diuisio, vel alia methodus sufficiens sit pro inuenienda definitione, adhuc remanent dubitationes, & errores, scilicet quali istarum debeamus vti, & quali debeamus istarum inuenire definitionem ipsius Animae, vtrum debeat inueniri per demonstrationem, vt Hippocras voluit: vel per diuisionem, vt Plato: vel per aliquam aliam methodum. s. compositionem, vel resolutionem, plures enim methodi dari non possunt. Si per demonstrationem volumus inuenire definitionem animae, est maximus error, quoniam demonstratio est methodus, non pro inueniendis, sed declarandis rebus. Si per compositionem remanet aliquod dubium, quoniam diuersimode considerari potest ipsa compositio,

Reiicitur
Toletus.

compositio. quoniam si consideratur compositio, prout habet originem a primis diuisionibus, & generibus, vsq; ad vltimas diuisiones, & species specialissimas, haec coincidit cum methodo diuisiua, quoniam sicut diuidimus, sic componimus. Si autem consideratur compositio absq; comparatione oppositarum differentiarum, & absque quod fiat processus a primo genere, descendendo per genera subalterna vsque ad species specialissimas, tunc non est bona compositio ad inueniendam definitionem, & ideo dixit habere dubitationem, & haec pro declaratione tex. 5. ad mentem Arist. sufficiat. Cum ergo, vti diximus, sit dubitatio fortassis ad sciendum quale sit genus animae, & quid sit. i. quae sit eius differentia, erit primum necessarium vti diuisione, sicut dicit tex. 6. & per diuisionem procedere, si volumus definitionem animae tradere, atq; inuenire. s. videre, An sit substantia, uel accidens, & si accidens, quale praedicamentum accidentium sit, & quoniam non sufficit hoc, oportebit diuidere adhuc, & videre, vtrum sit in potentia, uel in actu, in illo praedicamento ubi erit, quoniam unumquodque genus diuiditur per potentiam, & actum, & hoc cognoscere non est paruum. Vnde, quando Alb. Magnus exponit illud, *Fortassis*, dicens, quod dicitur quia anima non habet genus, cum sit indirecte in praedicamento, non est expositio nec uera, nec ad mentem Arist. quoniam anima habet proprium genus, quod est Actus substantialis. Similiter Aegidius quando ait Arist. dixisse, *Fortassis*, quia anima non habet propriam definitionem, sed definitur per additamentum scilicet per subiectum, nec ipse recte ad mentem Arist. exponit tex. nec quantum ad veritatem rei, quoniam si considerasset, quod anima est ens incompletum, & quod ex ipsa, & corpore, tanquam duobus ensibus incompletis, sit vnum ens completum, confessus esset animam definiendi debere per corpus, & talem esse propriam eius definitionem, vnde anima in communi habet propriam definitionem, & quaelibet in particulari suam. similiter de vltimis fuit Franciscus Toletus, qui dicit,

Tex. 6.

Reiicitur
Albertus

Reiicitur
Aegidius.

Reiicitur
Toletus.

A 4 quod

quod sensus Arist. iste videtur esse, dicit, quod fortasse ista methodus non est sine diuisione, idest ad definitionem indagandam, fortasse opus est diuidere genera, & sic ex diuisione facta sumit difficultatem. Dicit autem, *Fortasse*, non quod dubitet opus esse diuisione, sed quia id non probat, sed ex logica supponit. hæc Toletus. Quamuis sua expositio in aliqua parte sit vera, in eo, quod ad definitionem indagandam fortasse opus est diuidere genera: tamen hoc non intendit Arist. per illud, *Fortassis*, nec ex hoc sumit difficultatem sed dixit, *Fortassis*, quoniam duæ sunt methodi inueniendi res, Diuisio, & Resolutio, ideo dixit, *Fortassis* necessarium erit diuidere propter maiorem facilitatem, quoniam resolutio est difficillima methodus pro inueniendis rebus. Similiter quando idem Toletus exponit cum Simplicio, quid intelligat per actum, & potētiam Arist. dicens, quod per actum intelligit formam, per potētiam materiam, & sensus est secundum ipsos, An anima sit talis substantia, qualis forma uel ea quæ est materia, & dicit, quod hæc est expositio notanda. Dico, quod deuiant a proposito, & mente Arist. hæc enim non est intentio sua, quoniam antequam probasset Arist. in quonam prædicamento esset anima, determinaret ipsam esse in prædicamento substantiæ, cum materia, & forma in substantia. sed quomodo potest dicere hoc Arist. si ponit superius in dubium, An sit substantia, uel accidens? & etiam, cum adhuc hoc ignotum sit? cum multi Antiquorum ponant ipsam esse in alijs prædicamentis, & non esse substantiam? si probasset, ut probabit, quod esset substantia post destructionem omnium opinionum Antiquorum, tunc merito esset inquirendum, ut inquisuerit loco suo, si sit materia uel forma. & ideo non est ad propositum, nec ad mentem philosophi suprascripta expositio, sed hanc difficultatem proponit, quoniam cum in vnoquoque genere detur potentia, & actus, dubium erit, dicit ipse, an sit actus, uel potentia in illo genere. Similiter reijciatur Ioan. Gramma. qui per actum, substantiam spirituales, & per potentiam, substan-

Expositio uera circa illud [Fortassis.]

Reijciuntur Simplicius & Toletus circa expositionem Actus, & potentia.

Reijciuntur Io. Grammaticus cū alijs.

substantiam corpoream intelligit: quoniam Arist. de his non loquitur in libris de anima. Similiter alij reprobentur, qui contra ea quæ diximus, exponunt tex. quoniam nullo alio modo potest, secundum veritatem, & Aristot. mentem, exponi. Cum ergo per diuisionem, inuenerimus genus definitionis ipsius animæ, videndum est, ut ait tex. 7. si hoc genus diuiditur in species, ita quod sint plures animæ, uel sit indiuisibile, idest uel sit tantum una anima, si erunt plures per diuisionem generis inuenientur differentia, quoniam in genere latent differentia. & supposito, quod sint plures, videndum erit, dicit Arist. vtrum sit similis speciei omnis anima, uel non: idest, si sunt eiusdem speciei, uel non. & si non sunt similis speciei, utrum specie differant, uel genere. Vnde Arist. intentio est, quod postquam per diuisionem inuenit animam esse substantiam, & per diuisionem substantiæ, quod est forma, & actus, & per diuisionem actus, quod est actus potentia vitam habens, habito hoc genere, statim, ut suo loco videbimus, per diuisionem eiusdem generis inuenit species ipsius animæ, quoniam ipsum diuidit in uegetatiuum, sensitium, intellectiuum. vnde stante hac uera expositione S. Thomas, qui dixit, quod sensus est, An anima sit substantia simplex, uel composita, non intellexit processum Arist. Similiter expositio Io. Grammatici ruit de diuisione in potentias, ut sit sensus, An habeat anima plures potentias, uel non: quoniam loquitur de speciebus, & de essentijs, & non de potentijs. Similiter expositio Auerrois extranea est, qui dixit, quod loquitur de pluralitate in vnico animato, ut sit sensus, an una sit tantum Anima in animato v.g. in nomine uno, an plures, ita ut sint diuisa secundum partes diuersas corporis, quam opinionem sequutus est Ferdinandus Ponzetus, qui dicit, quod querit de partibus eius, videlicet an sit in diuersis subiectis, puta intellectiua in cerebro, concupiscibilis in corde, & naturalis in epate. extranea dico est talis expositio, quoniam de ipsa anima, & non de partibus loquitur, an sit diuisibilis in plures species,

Tex. 7.

Reijciuntur S. Thomas

Reijciuntur Io. Grammaticus.

Reijciuntur Auerrois

Reijciuntur Ferdinandus Ponzetus.

Reiicitur
expositio
Simpl. Ca
ietani Thi
en. & Toletus.

cies, uel non. Expositio denique Simplicij, Caietani Thie. & Toleti, est penitus longinqua ab intentione Arist. quoniam non quærit ipse, An anima sit extensa, & diuisibilis: quoniam quando quærit, an sit partibilis, uel impartibilis, est, postquam loquutus est de genere definitionis, inuento per diuisionem, utrum tale genus diuidatur in plures species, uel non, & hæc est consona Arist. intentioni, quoniam reddit rationem talis inquisitionis dicens, hoc quærimus, scilicet, an tale genus diuidatur in plures species, quia qui dicunt, atque quærent de anima nunc, de humana tantum quærere, perscrutarique videntur, ecce quod de speciebus animæ loquitur. & quoniam species, & genus tanquam vniuersalia possunt considerari uel secundum se, & absolutè, puta animal ut animal, & homo ut homo, non habendo respectum ad sua singularia, & sic vniuersale est prius suis singularibus. nam bene sequitur Socrates est, ergo homo est, non tamen sequitur e conuerso homo est, ergo est Socrates. uel ut habent esse in inferioribus, ut animal in homine, & equo, & homo in Socrate, & Platone, & sic nec est prius nec posterius suis inferioribus, sed est simul cum eis, uel sub intèntione secunda. puta consideratur homo ut est species, uel in quantum prædicatur de pluribus differentibus numero, & sic vniuersale est posterius suis singularibus; nam intellectus attribuit homini hanc intentionem secundam, postquam considerauit, quod homo secundum suum significatum potest conuenire Socrati, uel Platoni, & sic patet, quod est posterius; Similiter idem dicitur de animali, ut genus, uel in quantum prædicatur de pluribus differentibus specie. Ideo Arist. quia multis modis species, & genus, ut vidimus, considerari poterat, dicitur tex. 8. Cauendum est, ne uos lateat, quod quando dicimus, utrum specie differant, uel genere, quod non intelligimus species, & genus, ut secundæ intentiones, sed genus ut animal, & species ut Equi, & Canis: quoniam animal vniuersale idest, ut secunda intèntio, aut nihil est, aut posterius est, ut vidimus, & si quod commune

munne aliud prædicetur, idest & similiter omne quod prædicatur de aliquo, tanquam secunda intentio, nihil est, uel posterius, & ratio est, quoniam non datur homo, ut species, qui habeat esse extra omnes homines singulares, ut dicebat Plato, nec animal ut genus, quod habeat esse extra omnia animalia, ideo intelligimus, dicit Arist. per genus, ut animal, idest utrum anima differat genere, scilicet quod sit una anima, quæ habeat esse in omnibus animalibus, & quod omnia uiuentia per ipsam definiantur, & non ut prædicatur de pluribus animalibus, tanquam genus, & sic utrum differant specie, scilicet utrum sint plures animæ, quæ habeant esse specificum, scilicet quod quanquam per se animam definire oportet, ut si definiatur homo per se, & equus per se, ita quod specifica definitione differant. Vnde Arist. non ponit in illis verbis, *cauendum autem est*, septimam difficultatem, ut dicit Toletus, scilicet, an definitio sit vna genere, sicut definitio animalis, an non, scilicet specifica: quoniam ante, hoc dixit, & esset idem eodem loco extra propositum repetere; sed declarat antedictam difficultatem, idest, quod iam iam, antedixit, ne homines decipiantur circa nomen generis, & speciei, cum multis modis possint intelligi, ut declarauimus, & sic, & quoad difficultatem: quoniam non ponit nouam difficultatem, & quoad expositionem tex. Toletus errauit. Cum ergo ostenderimus, difficultatem pro inuenienda definitione ipsius animæ, oportet ad præsens ponere omnes difficultates, quoad ordinem explicandi potentias animæ, & eius passionibus, ut dicitur tex. 9. quoniam si in unoquoque non est nisi anima una cum multis potentijs, & passionibus, oportet quærere, an prius de ipsa anima tanquam de substantia, an de potentijs, & passionibus sit pertractandum, & hoc determinare difficile est, quoniam difficile est cognoscere quomodo potentia ab operatione separetur. Vnde Toletus, qui super ly, *Amplius autem*, ponit octauam difficultatem, & super alijs verbis subsequentijs, *difficile autem*, ponit nouam difficultatem, est in errore: quoniam unam solam

Reiicitur
Toletus.

Tex. 9. declaratio.

Reiicitur
Toletus.

iam ponit Arist. difficultatem dicens, si non sunt multa animæ, sed partes, difficile est determinare quomodo separentur potentiæ ab operationibus, & sic ubi ipse ponit nonam difficultatem, est explicatio rei antedictæ, etiam quando dicit super his verbis, *difficile autem*, quod Arist. de separatione intelligit v.g. quæ potentiæ possunt in aliquo esse subiecto absque alio, an vegetatiuæ absque sensitiuis, & hæc absque intellectiuis, uel è contra, non rectè exponit, quoniam de potentijs, & passionibus, quæ in eodem subiecto reperiuntur, loquitur, dicēs, quod est difficile determinare quomodo separentur, & distinguantur, & sic non respectiue loquitur respectu diuersorum subiectorū, sed respectu eiusdem subiecti, in quolibet subiecto sunt potentiæ, & passiones, & accidentia, ut in anima sensitiua sensus, & sentire, quod Arist. declarat immediate tex. 10. nam cum sit difficile determinare, ut diximus, quomodo separentur operationes a potentijs, oportet quærere, an sit incipiendum à potentijs, uel ab operationibus, & sic in hoc tex. decimo non proponit decimam, uel aliam difficultatem, ut Toletus: sed prosequitur inuestigationem eius, quod ante pro difficili tex. 9. posuit. dicens in fine tex. 10. sequens propositum, & si incipiendum est ab operationibus, dubitabit aliquis, si prius incipiendum sit ab oppositis, scilicet ab obiectis v.g. in tractatu de anima sensitiua, est dubium, utrum debeat incipere prius ab ipso sentire, uel sensitio, tanquam ab actu, & operatione ipsius sensus, uel ab opposito, scilicet a sensibili, tanquam ab obiecto & deuenire ad sentire, postea ad sensum & ultimo ad substantiam animæ sensitiuæ. videtur autem (ut reddamus rationem necessitatis prædictarum passionum) ut ait tex. 11. non solum definitio esset utilis ad cognoscendum causas accidentium, quæ per se substantijs insunt, ut in mathematicis cōfert, quid est rectum, & quid curuum, uel quid linea, quid superficies ad cognoscendum quot rectis angulis trianguli sunt æquales. v. g. definitio ignis erit hæc, ignis est elementum calidum, siccum, proprietates

tes dilatare, & rarefacere. definitio igitur ad propositum nostrum erit utilis ad cognoscendum causas dilatationis, & rarefactionis, & quare talia accidentia igni insunt, hoc modo demonstrabitur. Proprium est calidi dilatare, vel omne calidum dilatat; ignis est calidus, ergo ignis dilatat. Similiter calidi est rarefacere, sicut frigidi condensare. ignis est calidus, ergo ignis calefacit, ecce quomodo definitio ignis confert ad cognoscendum causas accidentiū, quæ per se substantijs insunt. & reddens rationem huius, dicit, *Nam ipsum quid est omnis est principium demonstrationis*, id est ipsa definitio facit cognoscere causas accidentium, quia est principium demonstrationis, & tales causas per demonstrationes ostendimus. Videtur igitur nō solum, ut diximus, quid est, cognoscere, utile esse ad cognoscendum causas accidentium: sed & è contrario, accidentia conferunt secundum magnam partem ad cognoscendum quod quid est, scilicet non solum oportet scire causas rerū, sed oportet etiam cognoscere proprietates, & accidentia ipsarum rerum, ut rectè definitio, & essentia rei declarata sit, atque cognita, ideo proprietates, & accidentia conferunt ad quod quid est, id est ad declarandam rem definitam. dixit secundum magnam partem, quoniam non ad cognitionem essentiæ, & causarum intrinsecarum, sed ad declarationem tantum conferunt. Vnde S. Thomas super his uerbis, *videtur autem*, dicens, quod Arist. proponit difficultatē ex parte passionum, cum sint difficiles, quia indigemus cognoscere quid rei ad ipsas demonstrandas, non bene percipit intentionem Arist. quoniam in hoc tex. 11. reddit rationem, ut dixi, necessitatis passionum ipsius animæ. uolens inferre, quod passiones conferunt ad essentiam rei. Nec Toletus cum Philipono, & Simplicio penetrauit processum Arist. dicens, quod dat uiam indagandi definitionem, quod superius dubitauerat; & hæc est uia ab accidentibus ipsius animæ, dico, quod definitio non potest indagari, nisi per diuisionem, uel resolutionem. & hoc superius declarauit esse indagandam per diuisionem. Vnde
accidentia

Tex. 10.

Reiicitur
Toletus.

Tex. 11.

Reiicitur
S. ThomasReiicitur
Expositio
Simpl. Phi
loponi, &
Toleti.

accidentia cum non sint nec diuifio, nec resolutio, non possunt indagare definitionem, ideo dicendum, ut diximus, quod reddit rationem supradictam necessitatis: quoniam accidentia conferunt ad quod quid est, id est non ad indagandam ipsam definitionem, sed ad declarandam, quoniam postquam habemus uia diuifua inventam ipsam definitionem; oportet deinde eam declarare, sed ad hoc faciendum, & ad hanc declarationem accidentia conferunt, id est omnes passiones ipsius animae conferunt ad eius quod quid est, id est ad eius declarationem, & ad declarandum ipsam iam definitam. Similiter expositio Auer. & Caiet. Thien. qui dicunt, quod cum superius dubitaret, An ab anima, an ab ipsius operationibus incipiendum esset, quae sunt ipsius accidentia, & effectus reddat nunc rationem dubijs. s. quod aliquando substantia est notior accidente, aliquando contra, reijcitur, propter supradictas rationes, quas non licet repetere. satis est, quod accidentia, ut diximus, conferunt ad quod quid est, & nobis ualde sunt utilia. nam cum cognouerimus clarissime accidentia omnia, vel plura, habebimus quam optime dicere de substantia, id est, declarabimus quam optime ipsam substantiam, & essentiam. ergo hanc utilitatem nobis afferunt accidentia, quod per optime nobis declarant substantiam, Vnde ibi, *Nam cum per imaginationem non declarat, & velut quadam experientia probat, ut Toletus, dicit, quod accidentia conferunt ad quod quid est, quia ex his verbis non possumus habere aliquam probationem, sed bene credulitatem, & fidem; & hic non probat, nec declarat; sed ostendit utilitatem, quae nobis accidentia afferunt; Quando igitur volumus probare accidentia inesse rei, & substantiae, necessario utimur demonstratione, quae demonstratio fieri non potest postea sine definitione, cum omnis demonstrationis principium sit quod quid est. Vnde manifestum est etiam declarata natura definitionis, quod iuxta eius naturam dabitur talis regula, ut dicit Arist. s. quod omnes illae definitiones, quae non faciunt cognoscere accidentia, aut*

Reijcitur
expositio
Auer. &
Cai. Thie.

Reijcitur
Toletus

quod

quod de ipsis facilius nobis coniecturam non dabunt, non erunt principia demonstrationis, & ideo vanae, & dialecticae, id est non probantes, vel demonstrantes causas accidentium, quoniam non explicant rei naturam, nec per ipsas omnes rei passiones queunt percipi. Cum autem hucusque vidimus quasdam difficultates, quae vertebantur circa potentias, & passiones ipsius animae, & cum multae adhuc sint, ideo prosequentes propositum, dicimus cum Arist. text. 12. quod est etiam de affectus, vel operationibus animae dubitatio. s. vtrum sint operationes communes cum corpore, vel sit aliquis affectus, vel aliqua passio propria animae tantum, & non corporis; hoc enim scire est necessarium, sed non est facile, immo difficillimum. Dixit Arist. *Etiam*, quoniam nondum explicauerat omnes passionum difficultates, quas proposuerat narrare, ita quod per illud *etiam* continuat text. cum supradictis, volens inferre, quod etiam loquitur de difficultatibus passionum ipsius animae. Vnde Themist. & Philoponus dicentes, quod nunc vult ostendere difficultatem inquirendi definitionem animae, ostendendo difficile esse definire passiones ipsius, sunt in maximo errore: quoniam passiones non definiuntur ad rei definitionem, sed demonstrantur: praeterea, ut dixi, reliquas passionum difficultates prosequitur. Similiter Auer. qui dicit, quod vult duas quaestiones utiles, & desideratas nunc proponere, circa quas versatur animae immortalitas, non bene continuat text. quoniam dicit Arist. *Est etiam de affectibus animae dubitatio.* ergo ly, *etiam*, demonstrat, quod nondum expleuit intentum, & propositum. s. omnes difficultates passionum, & ideo illud prosequitur. Etiam Toletus cum S. Thoma more suo non intellexit text. dicit enim ipse, quod cum difficiles quaestiones proposuisset, & quae sunt ex parte modi definiendi animam, & ex parte ipsius animae, quod in hoc text. proponitur difficultas ex parte passionum animae. Dico, quod superius Aristot. non proposuit nisi duas difficultates, primam quoad inuestigandam, & inueniendam

Tex. 12.

Reijcitur
Themist. &
Philopon.

Reijcitur
Auer.

Reijcitur
expositio. S.
Thomae, &
Toleti.

dam

dam definitionem, alteram quoad ordinem explicandi passiones animæ. quoniam non solum oportet habere definitionem rerum, sed etiam cognoscere proprietates, & passiones earum, & sic non ex parte modi definiendi Animam, sed inueniendi eius definitionem, nec ex parte ipsius animæ, sed ex parte passionum; & ideò cum non perfecit sermonem, continuat ipsas difficultates, colligans in hoc text. supradicta per ly, etiam, & per ly, de affectibus, uolens inferre, quod etiam, & adhuc dubitatio est de passionibus animæ. Vnde quamuis proponatur difficultas, sicut aiunt prædicti, ex parte passionum animæ, non proponitur per ea, quæ dicuntur ab ipsis, sed per rationes, quas declarauit, & sic continuandus est text. Aristot. cum præcedentibus. Et quando ipse dixit hoc scire esse necessarium, non intelligit esse necessarium, ut Ioann. Grammaticus, ad definiendam Animam: quoniam, ut diximus, passiones non conferunt ad essentiam, sed ad declarationem essentiæ, nec ut Auerr. & Toletus ad cognoscendam animæ separationem, quoniam quamuis per talem operationem possit probari immortalitas, tamen hæc non est intentio Aristot. ideo dicendum est, quod est necessarium ad cognoscendam, & declarandam naturam ipsius animæ rationalis, quoniam si operationem propriam animæ rationalis ignoraremus, scilicet utrum habeat operationem propriam, uel non, ignoraremus naturam ipsius animæ. Quod igitur sit dubium, difficile, & necessarium scire, utrum sit aliqua operatio, ut diximus, ratio in promptu est, quoniam plurimi sunt affectus, & plurimæ operationes, quæ sine corpore neque agunt, neque patiuntur, quemadmodum irasci, confidere, & cœtera quæ sunt sensus, sed maxime ipsum intelligere, est simile cuiusdam operationi propriæ. Dixit autem simile, quoniam aliquando intelligit cum corpore, aliquando non, & etiam quia non est locus determinandi. Dixit, Maxime, in superlatiuo, quoniam per multas causas

Reiicitur
Io. Gra. cir
ca exposi-
tionē [Ne-
cessarii]
Reiicitur ex
positio A-
uer. & To-
leti.

las conspicimus, & per multas coniecturas possumus manifestè videre, quod intelligere, est propria quædam operatio. Quod si hoc intelligere est imaginatio, aut non potest esse sine imaginatione, dubium non est, quod nec sine corpore esse poterit, cum imaginari, & cum imaginatione operari sit agere, & pati cum corpore. Si igitur, ut ait tex. 13. operationum animæ, vel affectuum aliquis proprijs sit ipsius, fieri potest, ut ipsa anima separetur, id est, si ergo Anima habet operationem propriam sibi, & non corpori, fieri potest, ut sit à corpore separabilis, & e contra; si verò nullus sit eius proprius non separabilis est, id est, & si nullam sibi operationem propriam absq; corpore habebit, non erit a corpore separabilis. Veluti puncto pilam æneam tangere, non tamen ipsum vnquam separatum tanget; est enim inseparabile quippe, cum semper aliquo cum corpore sit. Tolentis autem uolens continuare hunc tex. cum præcedentibus dicit, quod Aristot. nunc utilitatem proponit, & necessitatem, quoniam scire hanc operationem, est necessarium ad immortalitatem animæ, dico, quod quamuis sit necessaria ad immortalitatem animæ, tamen non est necessaria ad intelligentiam text. Arist. & suæ intentionis, quoniam non proponit, nec utilitatem, nec necessitatem, immo postquam reddidit rationem dubij, & necessitatis circa scire utrum sit operatio aliqua propria, vel non, nunc conclusionem conditionalem ex supradictis elicit, quod per ly, igitur manifestatur clarissime, nec alio modo verba Arist. possunt currere, quæ mea expositio rationi, & literæ, atque supradictis consona est. Per operationem postea separabilem, & inseparabilem, intelligit Arist. operationes; quæ possunt exercere, & non exercere cum corpore: ut homo potest intelligere absque phantasmate, & imaginatione, quamuis sit in corpore, ergo cum anima potest hanc operationem exercere absque auxilio phantasie, & imaginationis, ergo potest separari a corpore, quoniam id quod non operatur cum corpore, nec dependet a corpore, separari potest.

Reiicitur
expositio
Toleti.

B test.

test. Præterea qui dicunt, quod argumentatur Aristo. text. 13. de opposito antecedentis ad oppositum consequentis, & quod est argumentatio vitiosa, ignorant continuationem tex. & præcipue Paulus Venetus dicens, quod locus est incorrectus. Nam litera habet optimum sensum. præterea hic non argumentatur, sed concludit conditionaliter, quod superius dixit. Nec est dicendum, vt Them. & Auer. quod in conditionalibus de contingenti valet ille modus arguendi, quoniam proponit conclusionem conditionalem necessariam, & non contingentem. Vnde, vt ait Io. Gram. illud contingit, sumitur pro necessario, & sic non argumentatur, sed concludit conditionaliter supradicta. Vnde S. Thomas, Simplicius, Io. Gram. & Toletus non videntes hanc conclusionem conditionalem dixerunt, quod proponuntur duo canones, seu duæ maximæ, quarum altera sit, Si est propria operatio animæ, ipsa est separabilis: altera, si nulla est propria, non est separabilis. Non ne manifestum est, quod non sunt canones doctissime viri, sed illatio, & conclusio supradictorum? Et vltimò Aegid. Apolli. & Caiet. Thien. dicentes, quod in terminis conuertibilibus valet similis arguendi modus, etiam ipsi hanc conclusionem conditionalem ignorarunt. & ideo cum aliis etiam ipsos reiicimus. & ad sciendum quare Aristo. posuit conclusionem conditionalem est, quoniam non est locus proprius determinandi veritatem, & semper vbi non est locus proprius conditionaliter loquitur, vel per ly, si, vel per ly, videtur, vel forsan, vel quasi, vel per alios consimiles terminos scientificos.

Cum hucusque proposuerimus scientificè omnes difficultates, & quoad inuentionem definitionis ipsius animæ, & quoad ordinem explicandi eius potentias, & passionibus, tempus est, vt calamum conuertamus ad speculandum cuius artificis sit considerare de ipsa anima, cum cognitu sit difficillima, quia mediæ est naturæ, & quoniam hoc sciri nõ potest melius quàm per passionibus suas, ideo ab ipsis exordium sumendum est, quoniã si pro comperto habue-

habuerimus, & probauerimus omnes passionibus esse eum corpore, conclusum etiam erit considerationem de Anima ad naturalem pertinere. Sed videntur, vt ait tex. 14. Tex. 14. & omnes affectus animæ cum corpore esse, ira, mansuetudo, timor, misericordia, confidentia, gaudium, odium, denique atque amor: nam vnà cum his, ipsum corpus aliquid patitur. Dixit autem *Videntur* non vt Toletus, quia non omnes passionibus, vt intelligere, prorsus communes sunt, sed sensitivæ, & appetitivæ, ac vegetatiuæ. Sed dixit *Videntur omnes*, quia etiam intelligere, quando homo intelligit cum phantasia videtur esse cum corpore, & communitatem habere cum corpore, quamuis intellectio possit esse sine imaginatione, & sine corpore, & quia Aristo. intentio est tractare de anima, prout est corpori coniuncta, ideo dixit, videntur autem, & animæ passionibus omnes, quoniam quando est coniuncta cum corpore, vt plurimum intelligit cum phantasia, & cum est facta naturalis semper cum phantasia. sed quia potest etiam sine phantasia intelligere, cum facta est intellectualis, ideo dixit. *videntur*, quia in rei veritate potest sine corpore intelligere, & per consequens separari ab ipso, vt videbimus. Similiter non respondet Arist. dubio proposito, quod animæ videntur communes, vt modum definiendi passionibus animæ det, & vt doceat cuius artificis sit eas considerare, vt idem Toletus dicit: quoniam non vult dare modum definiendi, passionibus animæ, nec ostendere cuius artificis sit eas considerare, sed per operationes ipsius animæ, quæ sunt cum corpore, & per consequens per materiam definibiles vult ostendere, & concludere, quod ad phisicū pertinet principaliter de anima tractare. Quod quidem sint passionibus cum corpore, ex hoc apparet, quia aliquos experimur non irasci, quamuis habeant multas causas, & manifestas irascendi: alios minimà de causa irasci, quia sanguis feruet circa cor, quod alio maiori signo patet, quia aliquis absque causa nullius terroris ita timet, ac si sibi terribilia omnia presentata essent. Sed insurgit dubitatio,

Reiicitur
paulus Ve
netus.

Reiicitur
Them. &
Auer.

Declara-
tio illius
[cōtingit]
secundum
Io. Gram.
Reiicitur
expositio.
S. Thomæ
Simpli. &
Io. Gram.
& Tolet.
Reiicitur ex
positio Ae-
gid. Apol.
& Caiet.
Thien.

Reiicitur
Toletus.

Reiicitur
Toletus.

tatio, quare cum sint passiones multæ animæ vegetatiuæ, sensitiuæ, & intellectiuæ, loquutus est tantum de istis. Dicit enim Toletus, qui vult omnia ponderare, quod Arist. non explicauit omnes has, sed solum eas, quæ sunt appetitiuæ, quia illæ propriæ passiones dicuntur, quia cum alteratione sensibili fiunt. At vegetatiuæ operationes, actiones sunt, sensitiuæ verò non sunt cum propria alteratione, hæc non est mens Arist. nec minus ab ipso potest percipi mens sua, quoniam non attingit modum procedendi philosophi. Semper Arist. in omnibus rebus procedit, vel in inueniendis rebus, vel in declarandis a notioribus, & facilioribus nobis, ideo loquutus est de his, tanquam nobis notioribus, & ab omnibus quotidie experientia probatis; & sic intelligitur intentio, & Arist. tex. Cum ergo signis manifestis ostenderimus, passiones omnes animæ esse cum corpore, ponamus illationem conditionalem cum consequentia, & conclusione supradictorum dicentes, quod si ita sint, ut ait tex. 15. idest si verum est, ut demonstrauimus, quod affectus omnes sunt cum corpore, manifestum est rationes talium affectuum esse in materia, & a materia depēdere, hæc est illatio conditionalis: deinde ponit consequentiam illationis dicens, rationes affectus sunt in materia, ergo definiuntur per materiā, ut ira est motus talis corporis, aut partis, aut potentia. Dixit *potentia* tanq̄ materia proxima, quia est in potētia irascibili: dixit *partis*, quia fit in corde: dixit *corporis* tanq̄ in uniuersali subiecto. deinde ponit conclusionem ex dictis fabricatam, quæ probat quod text. 14. inceptit perquirere scilicet, quod ad naturalem spectat tractare de anima, ideo dicit, idcirco naturalis est de Anima, vel omni, uel tali considerare, idest ergo naturalis stantibus dictis, de anima uel omni, uel tali considerabit. Ponit Arist. illationem conditionalem, quoniam intelligere potest esse sine phantasia, ut diximus, & quia non est locus proprius determinandi, hoc ideo loquitur dubitatiuè, & conditionaliter. Dixit autem, *idcirco*, uel, & *propter hæc*, ut alius

textus,

textus, uolens inferre, & per ea, quæ diximus, & quia passiones habent esse in corpore, & per materiam definiuntur, concludimus phisici esse considerare de Anima. Dixit de Anima, idest uegetatiua, & sensitiua tanquam nobis notioribus: dixit uel omni, idest rationali, & quia aliquando fit tota intellectualis, cum sit mediæ naturæ, ideo dixit, uel tali, idest de rationali tali modo considerata, prout scilicet, coniuncta est corpori, & cum phantasia intelligit. Reiiciantur ergo omnes illi, qui super illud, *omni*, loquuntur, uel de intelligētijs, uel de anima separata a corpore, uel de rationali anima, quantum ad gradum intellectuum, & maximè omnes illi, qui adiungunt textui, *Non*, dicentes, *Non de omni*, & inter Modernos Toletus illud, *Non* apposuit, quoniam non debet poni, ideo sicut non satisfacit in expositione de omni, & tali, sic non bene ponendo illud. Præterea nō concludit, ut dicit idem Toletus, Arist. in genere tm̄ ad phisicū pertinere tractare de anima, sed et in specie, prout est talis, idest cum operatione corpori cōiuncta. Vnde nolēs iste uir cum alijs distinguere illa tria, scilicet animam ab omni, & omni, a tali, vel huiusmodi, uarias phantasticas expositiones in medium attulerunt omnes. sed ipsis parcendum est, quoniam in principio ab intentione Arist. deuiant. Vnde paruus error in principio maximus in fine, ambulant enim de errore in errorem, & de paruo in maximum.

Cum ergo per esse passionum animæ in corpore, & earundem definitiones in materia concludimus cum Arist. ad phisicum pertinere tractare de Anima, arguentes sic. Ea quæ habent passiones in materia, & per materiam definibiles, sunt considerationis naturalis, Anima habet passiones in materia, & per materiam definibiles, ergo anima est considerationis naturalis, cum talis conclusio inferatur ex maiori propositione dubitatiua, quoniam dubiū esse potest, utrum solus phisicus sit ille, qui considerat res, in materia, uel sit etiam alius; quod si esset alius, ergo passiones animæ, quæ sunt in materia, possent ab alio confi-

B 3 derari,

Reiiciuntur
oēs circa
expositionem
illius
[omni]

Reiicitur
Toletus.

derari, & per consequens non bene conclusimus cum Arist. esse physicæ considerationis ipsam Animam, ideò ad præsens oportet illam maiorem propositionem confirmare, ut conclusio indubitabilis remaneat scilicet, quod phisici sit considerare de anima. Quando ergo inuenimus, quod phisicus solus considerat ea, quæ sunt in materia, & non alius, perfectè confirmabimus passionem animæ a naturali considerari, & per consequens conclusionem prædictam; animam scilicet esse de consideratione phisica. sed antequam hoc inueniamus, cum inuētio omnium rerum, uel fiat per resolutionem, uel per diuisionē cum præcedenti differentia si datur, ponemus prius differentiam inter phisicam definitionem, & non phisicam dicentes, quod phisica, ut ait tex. 16. est illa, quæ definit per materiam. ut, ira est sanguis motus circa cor. & dialectica, idest non phisica definit per formam. ut, ira est appetitus vindictæ. etiam alio exemplo utentes dicimus, quod definitio non phisica est, Domus est operimētum arcens pluuias, & uentos. phisica est, Domus est constructum ex lapidibus, lignis etiā, ita quod per hæc duo exēpla concludit, quod phisica respicit, & definit per materiam: nō phisica, uel dialectica per formam. Posita igitur ista differentia, methodo diuisiua possumus procedere, & inuenire quale genus definitionis competat phisico hoc modo, Aut phisicus versabitur circa materiam, aut circa formā, aut circa utrunque, quam diuisionem interrogatiuè facit Arist. Cum igitur sufficiens diuisio sit, debemus incipere ad inueniēdum genus definitionis phisicæ per requisitionem membrorum datæ diuisionis, incipientes a primo membro: Illorum autem, ut dicit tex. 17. aliquis idest dicimus, quod aliquis illorum duorum est phisicus, scilicet ille, qui uersatur circa materiam. & hoc simpliciter dicit, quoniam ita notum est phisicum circa formā uersari non posse, sicut notum est ipsum considerare motum. de alio membro nihil dicit, quoniam si ille qui circa materiam uersatur, est phisicus, ergo non alius, qui circa formam uersatur

satur erit phisicus: deinde dixisset, uterque illorum est, & non aliquis, ideò præsupponit, quādo dicit, *est aliquis*, quod alter reiiciatur, hoc semper facit Arist. breuitati studens, & aduertendum, quod tex. debet incipere ibi, *illorum autem*, & non ibi, *aut non est aliquis*, quia ibi incipit inuenire genus definitionis phisicæ. Ut igitur tertium membrum phisico applicare possimus, dicimus, quod nullus est, qui uersatur circa affectus inseparabiles a corpore, & in quantum non separabiles præter philosophum naturalem, cuius ratio, est, ut ait Arist. quia ipse solus est, qui omnes operationes, & affectiones, quæ in corpore, & in materia sunt, considerat. Cum ergo ita sit, ponamus cōclusionem exclusiuam, & dicamus, ergo qui circa illas operationes, & affectiones, quæ in corpore, & in materia non erunt, uersabitur, non erit naturalis, sed alius, idest alius artifex, uel scientificus. Vnde sequitur ex dictis, quod tertium membrum perfectè, & propriè phisico tantum cōpetit, scilicet, quod consideret materiam, & formam: quoniam arguo sic cum Arist. ille qui considerat omnes operationes, & affectiones quæ in corpore, & in materia sunt, considerat materiam, & formam. Solus phisicus, ut diximus, considerat materiam, & formam, quod comprobatur inductiue per diuersum modum definiendi aliarum scientiarum, quoniam qui circa aliquas affectiones, & non omnes in materia existentes considerat, est artifex aliquis, uel medicus, & non naturalis, quoniam sunt aliquæ artes mechanicæ, quæ considerant non omnes, sed aliquas materiæ affectiones, ut ligni, uel ferri, uel alterius aliquas qualitates materiæ, & arti conuenientes, at non uniuersaliter omnes passionem. Similiter Medicus considerat passionem non separabiles, sed non omnes, sed aliquot in particulari. & qui considerat res, quæ non separantur re a materia, non ut in materia, sed abstrahendo, & remouendo, est Mathematicus; qui uerò considerat ea, quæ non sunt in materia separate totaliter, hic est metaphisicus, & ideo dicit, *Secundum autem, quod separate primus philosophus*, idest secundum quod

B 4 confide-

Tex. 18

Reiicitur
Toletus.

considerantur forma, & passiones separatae a materia, est consideratio primi philosophi. scilicet metaphisici. Cum ergo comprobauerimus solum phisicum concernere materiã, & formam, & materiam etiam solam, & definire per materiam, & formam, & aliquando per materiam tantum, ad differentiam aliarum sciẽtiarum, redeamus vnde digressi sumus, & dicamus cum Arist. tex. 18. quod recte dicebamus, supple superius passiones animae non esse inseparabiles a naturali materia, idest esse considerationis naturalis scilicet recte dicebamus, quod ea, quae habent passiones in materia, & per materiam definibiles, sunt considerationis naturalis, ut ira, & timor, & non sicut linea, & plenum, quae a materia abstrahuntur, & sic confirmauimus cum Arist. passiones ipsius animae esse considerationis naturalis, & per consequens conclusionem supradictam. scilicet phisicum de Anima considerare, cum solus ille proprie, & perfecte consideret materiam, & formam. Vnde ex hac mea expositione, videntur multi errores expositorum, & praecipue Noui Toleti, qui dicit, quod Arist. tex. 16. ponit differentiam phisici ab alijs artificibus, & principaliter a dialectico, qui easdem passiones definit. Primus error est circa intentionem Arist. qui non ponit differentiam phisici a dialectico, quia easdem passiones definiat, sed non ponit differentiam inter phisicam definitionem, & non phisicam, ut possit methodo diuisiua deinde ostendere, quale genus definitionis competat phisico. Secundus error est, quod per dialecticum credit cum alijs Arist. intelligere logicum, quod est penitus falsum. Non nẽ tex. 11. in fine dixit, ut uidimus, quod illę definitiones, quae non faciunt cognoscere accidentia, sunt dialecticae, & uanae. Non nẽ per *dialectica*, ibi intelligit Arist. id, quod contradistinguitur a uera definitione? quod nihil aliud est, nisi apparentes illae definitiones, quae non faciunt cognoscere accidentia, & tales sunt dialecticae, & uanae, idest, non definitiones, quia quod vanum est, non est. Ita hic per dialecticum intelligit Arist. id quod contradistinguitur a phisico

sed

sed id quod contradistinguitur a phisico, est ille artifex, qui non per materiam definit, sed per formam, ideo dixit, Differenter definit phisicus, & dialecticus, idest differenter definit phisicus, qui definit per materiam ab illo, qui definit per formam, qui est dialecticus, idest non phisicus, quia solus phisicus per materiam vere definire potest, ut uidimus. & hoc comprobatur ratione, quod per dialecticum non intelligit logicum Arist. quoniam si per dialecticum logicum intelligeret, æquiuocè loqueretur, quoniã dialecticus non dicitur proprie definire, neque per materiam, neque per formam: quoniam logica est scientia, quae non versatur proprie, neque circa materiam, neque circa formam, sed est instrumentum omnium artium, & scientiarum, quae docet uias inueniendi, declarandi, atque disponendi omnes artes, atque scientias, docet enim, quid sit demonstratio, quid definitio est huiusmodi, ergo ipsa proprie non definit, sed per similitudinem in definiendis rebus intentionalibus ponit materiam, & formam. scilicet genus loco materiae, & differentiam loco formae, & hoc accipit a naturali. scientiæ enim omnes sunt circulares, & una indiget alia aliter principia quae supponuntur in scientijs aliquando essent falsa, si ab alia scientia non possent probari; & si essent falsa, ergo etiam scientiæ falsæ. quod est penitus absurdum dicere. Sic igitur logicus indiget naturali, si vult definire per materiam, & formam, cum solus naturalis definiat per materiam, & formam, & quia est distinctus logicus a naturali, ideo per similitudinem definit & improprie. Vnde uani sunt illi, qui quærunt in libris de Anima, an dialecticus definiat per formam, cum de dialectico non loquatur Arist. & cum tractare de hac quæstione pertineat ad logicum, & non ad naturalem; vnde quærere hoc in libris de Anima, est transcendere de genere in genus. Quare ergo o doctissime Tolete nouæ expositionis professor sequi expositores, & non intentionem Arist. rei, & denique veritatis? Non ne cæcus cæcum ducit, & ambo in foueam cadunt? Quare quæso committere tertium

Reiicitur
Toletus.

Errores Alberti, Ianduni, Cai. Thien. & ferè omnium.

tium errorem, & simul cum Alberto, Ianduno, Caiethano Thienensi, & ferè omnibus quæstionare in libris de Anima; & in expositione proœmij, an dialecticus definiat per formam, cum Arist. per dialecticum non intelligat, ut dixi, logicum, & cum hæc quæstio sit logica, & non phisica? & quare ponere in explicatione talis quæstionis primum fundamentum de materia ex qua, in qua, & prædicationis cum quadam differentia inter materiam substantiæ, & accidentiæ? & secundum fundamentum de generibus, & prædicatis essentialibus in substantijs sensibilibus? quare primam conclusionem cum distinctione inter logicum, & dialecticum? quare secundam, & tertiam conclusionem cum discrimine definitionis substantiæ, & passionum? & ad quid denique tot argumentationibus, & solutionibus mentes hominum confundere, veritatem illaqueare, & paginas deturpare? Cum uno uerbo resoluator, quod logicus. similitudinariè, & impropiè definit per materiam, & formam accipiens a naturali, ut diximus, hoc enim est proprium scientiarum, quod una alteri seruiat, ut perfectè tractari possint. Sed quoniã modus scribendi, & scientiarum processus nostris temporibus a multis forsan ignoratur, ideò quotidie a philosophis nouæ expositiones inueniuntur. et hæc satis, quoad explicacionem intètionis Arist. et expositionem illius nominis, *Dialectici*. Præterea in illis uerbis, *Quis igitur phisicus horum?* dicit idem Toletus, quod duas mouet quæstiones, altera quæ sit magis phisica definitio, quæ datur per formam, an quæ datur per materiam, an quæ ex utroque. Altera quæstio est illarum duarum, scilicet per materiam, et illius quæ est per formam, utra sit phisica, et hoc est quod dicit. Illarum utraque quæ. i. ex illis duabus prioribus, quæ est phisica magis. Dico, quod non mouet quæstiones Arist. sed posita differentia inter phisicam, & non phisicam, definitionem methodo diuisiua, ut diximus, incipit interrogatiuè inuenire, quale genus definitionis considerat phisicus; et hæc est intentio Arist. Non ne uides, quod

Reiicitur Toletus.

quod ponit unam sufficientem diuisionem? non nè scis, quòd sufficiens diuisio utitur in inueniendis quæ queruntur? Sic Arist. per sufficientem diuisionem inuenit quale genus definitionis competat phisico, & in omnibus suis libris hoc modo procedit. Sufficiens diuisio hæc est, Phisicus aut versatur circa materiam tantum, aut circa formam tantum, aut circa utrumq; ulterius diuidi non potest, cum hoc fecit incipit inuenire genus definitionis phisicæ, per requisitionem membrorum, incipiens a primo membro, confirmans quod illorum uterq; aliquis. i. qui uersatur circa materiam, est phisicus. s. qui definit per materiam, est phisicus, quamuis non perfectè; definiat, unde nõ est hæc quæstio, nec interrogatio, secundum meum textum, ut dicat *illarum utraque quæ?* ut ponis Tolete, immo totum oppositum: nam primum membrum naturali, & phisico applicat, & non mouet quæstionem, nec interrogatiuè ibi potest loqui, quoniam relinqueret imperfectè inquisitionem membrorum, & per consequens non posset concludere solum phisicum perfectè per materiam, & formam definire. Vnde qui dicunt phisicum non definire per materiam, falsum dicunt, & sunt in errore, quoniam potest definire, sed non est perfecta definitio. Ut Arist. definit animam esse actum corporis phisici organici &c. hæc est definitio per materiam, & si quis diceret Arist. dicit, quod illæ definitiones sunt uanæ, & dialecticæ, quæ non faciunt cognoscere accidentia rerum, sed hæc non habet formam; ergo non faciet cognoscere accidentia, ergo uana. Dico, quod uerum est illud, quod dicit Arist. sed accidentia multa sunt, quædam quæ insequuntur materiam, quædam quæ insequuntur formam. sufficit, quod definitio materialis faciat cognoscere omnia illa accidentia, quæ ipsam materiam insequuntur, & hoc uult dicere Arist. quod si definitio est materialis, & non facit cognoscere accidentia materialia, est uana. similiter si est formalis, debet facere accidentia formalia cognoscere, & similiter si est materialis, & formalis, debet facere cognoscere

Dubitatio

Resolutio

scere omnia accidentia, & quæ materiam, & quæ formam insequuntur. Vnde concludendum est rectè Arist. primū membrum diuisionis applicuisse phisico, cum per materiam multoties tantum definiat, & tertium membrum, cum perfectè per materiam, & formam ipse solus definiat.

Epilogus
proœmii
Arist.

Cum ergo secundum veritatem, & mentem Arist. sit a nobis proœmium de Anima præter intentionem Graecorum, Arabum, atque Latinorum expositum pro intelligentia in summa omnium prædictorum, dicimus, quod cum scientia de Anima sit nobilior, & certior aliis, merito in primis ponenda est. confert enim ad veritatem omnem, & ipsius naturæ cognitionem, quia est quasi principium omnium animalium: vnde volentes tractare de ipsa, oportet ipsam prius definire, & deinde demonstrare eius passiones proprias, & ultimo communes, & quia nō potest dari vna communis definitio (specifica omnium viuentium, sicut potest dari una communis demonstratio probans omnes passiones: ideo (quamuis negociatio erit difficilior) oportebit inuenire plures definitiones, & supposito etiam, quod dentur, vel non dentur plures, hoc non sufficit, quia oportet antea necessario inuenire methodum pro inuenienda definitione generica, & videre, si est demonstratio, uel diuisio, uel resolutio: quoniam forsitan erit necessarium pro facilitate nostra, vti methodo diuisiua, & videre an sit substantia, uel accidens: & si accidens, quale predicamentum sit, vel quantitas, uel qualitas etiam, & si substantia, quæ substantia, & inuenito genere, cum in ipso lateant species, & differentie, oportebit videre, si in plures species diuiditur, uel sit una tantum anima, & supposito, quod sint plures, inquirere si similis speciei omnis sit anima uel non: & si non, utrum specie, uel genere differant. Et quoniam non solum, ut diximus, essentiam rei oportet inuestigare, sed etiam affectus considerare: ideo cum ipsa anima multas habeat potentias, & passiones, oportet querere, an prius de ipsa anima,
quoad

quoad ordinem explicandi, uel de potentiis, & passionibus sit tractandum, & si non de ipsa anima, oportet uideri, si prius de passionibus, an de potentiis, & si opera, cum ipsa habeant sua obiecta, uidendum erit utrum ab obiecto, uel ab ipsa operatione sit incipiendum: præterea circa tales operationes, uidendum est etiam, an sint communes omnes cum corpore, uel sit aliqua passio propria animæ, quia si essent communes, esset inseparabilis a corpore: & si aliquam haberet propriam, esset separabilis; hæc est enim totius animæ inuestigatio, quæ anima, cum ut plurimum operetur cum corpore, maxime quando facta est naturalis, ideo de ipsa ad philosophum naturalem pertinet tractare, eo plus, quod ipsam consideramus, prout cum phantasia intelligit. Per hanc igitur nostram dilucidationem super proœmio factam, iuxta Arist. mentem, ac per eiusdem reductionem, in summam, claramq; breuitatem reiciantur omnes, qui hucusq; ipsum exposuerunt, ad plenum. n. neq; perfectè hoc proœmium intellexerūt, & præcipue mirabile artificium, quod scientificè ab Arist. pro explicandis libris de anima proponitur. Vnde mirū non est, si tot expositiones, totq; uolumina in Arist. conscripta fuere, cum tamen vnā solam ueritatem scribat, atq; edoceat. Si semel ab aliquo intentio sua explicata fuisset, superfluum esset aliis uerbis, & tot uoluminibus idem repetere. Sed quoniam fere omnes a scopo suo deuiauerūt, ideo unicuiq; licuit nouam expositionem imaginariam, atq; chimericam in lucem ædere, & defendere, falsaque proferre, textum, & literam deprauare, & tandem Arist. calumniare. Hinc super eodem proœmio contentiones, hinc de immortalitate animæ Arist. dubitatio, & hinc denique super uno uerbo infinitæ digladiationes: Quomodo quæso possunt expositores, libros de anima intelligere, si proœmium ignorant, in quo sub typo reluet tota sua intentio, suumque artificium? O tardi ad intelligentiam Modernuli, nondum cognoscitis cæcitatem uestram, quare sequi Scotum,
S.Tho-

Manifesta
tio errorū
expositorū

Sanctum Thomam, Baconem, Durandum, Herueum aliosque infinitos, & non patrem scientiarum Aristotelem? Nemo enim dat quod non habet, ignorantes Aristot. non possunt docere Aristotelem; Sequimini textum suum, examine ipsum, speculamini inuentionem, declarationem, atque dispositionem rerum, & quod quæritur inuenietis. & hæc uobis sufficiant. ad alia transeamus.

Caput Secundum.

VOLENS inuestigare animæ definitionem, ne ab opinionibus aliorum contrariari possit, varias antiquorum sententias de Anima proponit; & per praxim exequens, quod in proœmio promisit metodo diuisiua procedens reijcit, ut a notioribus nobis incipiat primo opiniones illorum, qui accidens ipsam fecerunt, & deinde qui eam quid ex elementis compositam esse dixerunt.

EXPLICATO proœmio, tempus est primum librum de Anima percurrere, & artificium iam manifestare, ut videamus, si quæ in proœmio proposuimus, ad mentem Aristotelis exequimur. Incipientes igitur dicimus, quod postquam in proœmio umbratim more pictorum totum sermonem de Anima, tribus libris tractandum figurauerimus, nunc in tex. 19. incipimus delineare ipsum, & examusim pertractare. & quoniam inuenienda, & declaranda est ipsa animæ definitio, sicut proposuimus in proœmio, ideò dubitandum prius est, quomodo inuenienda sit, atque declaranda propter multas antiquorum opiniones. Ideoque proponemus omnes suas sententias, ut si quid veri dixerint, recipere possimus, & si quid falsi, reijcere. & principium inquisitionis congruum erit, si prius uidebimus, quomodo animam Antiqui definiuerunt. Nam quidam tenentes, quod omne mouens moueatur, respi-

Expositio
tex. 19.

Aīz defini-
tio per mo-
tum scđm
antiquos.
Aīz defini-
tio per sen-
sum.

Aīz defini-
tio p mo-
tum, & co-
gnitionē.

Quid tra-
ctat Arist.
in tex. 20.
25. & 28.;

quare Ar.
pri^o opinio-
nes illorū
qui aīam
accidēs fe-
cerūt, dein-
de qui sub-
stantiam.
Pōderatio
uerborum
Tex. 19
Defectus
expositorū

respiciētes ad motum animantium, definierunt animam per motum, dicentes esse id, quod mouet, & seipsam mouere alij, quia respexerunt ad sensum, & ad cognitionem animantis, dixerunt eam esse ex principijs, & ponebant simile simili cognosci. & quia anima cognoscit omnia, ideò ex principijs omnibus constare dicebant. & horum quidam ex uno, quidam ex duobus, quidam ex tribus, & quidam denique ex quatuor, iuxta eandem opinionem, quam de numero principiorum habebant. Alij respicientes, & ad motum, & ad cognitionem, definierunt animam per utrumque, dicentes esse numerum seipsum mouentem. per numerum enim intelligebant, quod ex principijs rerum cōstat, quę apud ipsos numeri sunt. Hęc enim quę diximus, proponit Arist. implicite, cum dicit, *Anima- tum igitur etiam*, uolens inferre, quod per motum, & sensum definierunt animam. vnde implicite loquitur, subintelligens, quod Antiquorum alij per sensum tantum, alij per motum tantum, & alij per motum, & sensum definierunt animam, ut inferius explicitē demonstrat. nam in sequenti tex. 20. incipit narrare opiniones illorum, qui per motum, animam definierunt. In tex. 25. ponit opiniones illorum, qui per sensum. In tex. 28. opiniones illorum, qui per motum, & sensum. Vnde Arist. in narratione istarum opinionum, ut a notioribus nobis incipiat, cum iam in ultimo uelit concludere, quod anima sit substantia, ponit primo opiniones illorum, qui animam accidens esse fecerunt: & deinde opiniones illorum, qui ipsam substantiam esse dicunt. Dixit enim in principio, *Dubitantes*, propter multas definitiones Antiquorum, de Anima. Dixit, *inuenire*, propter definitionem animę, quam methodo diuisiua inuenit. Dixit, *percipere*, respectu declarationis ipsius definitionis inuentę, quę fit per demonstrationem ipsarum passionum, per suas causas. Erubescant igitur omnes illi, qui exponunt hoc principium: quoniam non solum uerborum ponderationem præmittunt, sed nihil de methodo, atque artificio Arloquuntur immo multi exponunt

nunt tantum præmium, & opiniones antiquorum præmittentes ad secundum librum recurrunt, sic fecit nostro tempore Marcus antonius Ianua, qui claritate, facilitate, uenustate, faciendia, ac grauitate sua alliciens iuuenes profitebatur se solum libros de Anima Arist. intelligere, & tamen nec artificium suum cognouit, nec textus conuare sciuit, nec eius propriam intentionem intelligere. & si quædam in præmio, & in secundo libro, ac in quibusdam locis de diuisione, & definitione tetigit, breui quodam sermone, & per accidens ipsa annotauit, nec ad vltimum totius libri Arist. ipsa applicauit, sed more aliorum textus in duas, tres, vel quatuor partes diuidit, modo huic, modo illi adhærens, præmittens necessitatem eorum, quę dicuntur, & sic omnia declarat, & exponit, cum infinita confusione opinionum Therapolini, Hispani, Pomponacii, Suesiani, Portij, & aliorum. Vnde merito dici debet, fuisse tempestate sua non uerorum philosophorum, sed philosophastrorum princeps, & taceat etiam ultimas expositorum Toletus, qui ne uerbum quidem de Methodo Arist. facit. Propositis igitur opinionibus Antiquorum, tex. 35. ponit conclusionem, dicens. Hęc igitur sunt, quę de anima tradita sunt a maioribus nostris. & hæc sunt cause, ob quas illi talia de ipsa anima dixerunt. Facta igitur cōclusionem, incipiamus per praxim exequi, quod in præmio tex. 6. diximus. Non ne ibi dictum est, quod primum fortassis necessarium erit, diuidere, & videre, an sit substantia, uel quantitas, uel qualitas, uel aliquid aliorum predicamentorum? incipiamus igitur refutare opiniones illorum, qui animam esse accidens dixerunt, dicentes, ut habetur tex. 36. Quod non solum est falsum dicere animam seipsam mouere, sed etiam impossibile ipsi animę esse motum; & quod non est necessarium omne mouens moueri, ut alibi dixit: & sic inquirentes hoc, & uolentes inuenire, an genus animę sit motus, utemur methodo diuisiua cū præcedenti distinctione, ut facit Arist. tex. 37. Nam inuentio, quę fit, aut per diuisionem, aut per resolutionem sem

Defectus
Toleti.
Tex. 35.

Vsu demō-
stratur me-
thodus in
præmio
proposita.

Tex. 36.

C per

Reiicitur
Toletus.

Tex. 38.
Methodo
diuisua
inuestigat,
si motus e
genus defi
nitionis ip
sius animæ

per cum præcedenti distinctione fit, si opus est, ut in expositione præcedij diximus. hic autem opus est, ideo distinguimus de motu. nam dupliciter aliquid mouetur, uel secundum se, uel secundum alterum. secundum alterum dicitur moueri, quādo id, in quo est, mouetur. ut, Nautæ existentes in naui mouentur, dum ipsa mouetur: sed non eodem modo. Vtrunque, quoniam naui secundum se, nauis per accidens, & respectu nauis. Vnde Toletus dicit, quod hic impugnat secundum dictum, scilicet, quod animæ insit secundum se motus, in cuius gratiam primò distinguit. Dico, quod in generali vult ostendere, quod anima non est motus, & quod genus ipsius animæ non potest esse ipse motus; ideo, cum inuentio generis, ut toties dixi, per diuisionem inueniatur: ideo per methodum diuisiua hoc incipit inquirere, quoniam, cum sint quatuor species & quod nulla illarum erit anima ostendet Arist. iam probatū erit genus animæ motum non esse; & sic intelligitur philosophus, & demonstratur artificium suum, & methodus, qua utitur pro inuenienda rei veritate. Facta igitur distinctione, si uolumus videre, si anima secundum se moueatur, & sit motus particeps methodo diuisiua, hoc inuestigare incipiemus dicentes, ut ait tex. 38. quod quatuor species sunt motus, loci mutatio, alteratio, augmentum, & diminutio. vnde si anima mouebitur, vel secundum vnum istorum mouebitur, vel plures, vel secundum omnes. si verò non mouetur anima secundum accidens, natura inherit motus ipsi, & per se mouebitur, & si per se mouebitur, in loco, erit per se, cum omnes isti motus sint in loco. Dicit enim Toletus, quod supposita distinctione illius, quod mouetur, dicit quæstionem esse de motu secundum se. An cum animal mouetur, tunc anima secundum se motum participet, & moueatur. hoc enim affirmant isti philosophi. & dicit, quod probat multis rationibus, animam moueri non posse secundum se, quarum prima sic potest deduci. Omne, quod mouetur aut alteratione, aut diminutione etiam: sed anima horum nullum, ergo etiam

etiam Dico, quod hæc non est prima ratio, sed diuisio. per quam diuisionem vult ostendere, quod anima non est motus, quia cum quatuor sint motus, supposita distinctione, vult cum illa percurrere per membra diuisa, & non facere primam rationem, quoniam esset vna ratio, & in confuso redarguere omnes, qui animam motum esse dixerunt. sed hæc non est intentio Arist. est enim sua intentio, vnanquamque opinionem redarguendo membris diuisionis apponere, ut ordine procedat. Tacuit generationem, & corruptionem, quoniam principalis intentio ad præsens est probare, quod anima non sit accidens, & refutare opiniones illorum, qui dixerunt, animam esse accidens, & non substantiam. Generatio, & corruptio ponuntur in prædicamento substantiæ, & hoc nec Toletus, nec alius expositor considerauit: quoniam non aduertunt artificium, atque Arist. intentionem. Sequamur igitur propositum nostrum, & dicamus, quod si anima secundum se mouetur, & non per accidens, quod, ut ait tex. 39. in loco per se mouebitur, cum omnes motus, ut diximus, sint in loco: illa verò, quæ mouentur per accidens, non sunt in loco per se, ut tricubitum, vel album. Deinde, si anima mouetur naturaliter, ergo, ut dicit tex. 40. potest moueri violenter, & contra. & sic quiescere potest naturaliter, & violenter, & contra; quia motus naturalis in quietem naturalem, & violentus in violentam terminatur. at animæ hæc inesse non possunt secundum se, neque si fingere uelimus, apparebit quis sit motus violentus, & quæ violentia quies: nam ut anima est, secundum appetitum mouetur. talis autem motus omnis, est naturalis. Præterea, si anima secundum se mouetur, ergo, vel sursum & sic erit ignis, vel deorsum. & sic terra; vel ad media loca, & sic erit aer, & aqua. sed hoc est falsum. Vnde hic tacite reiiciuntur omnes opiniones Antiquorum, qui vnum vel duo elementa, animam esse dicebant. Amplius, si anima mouet suo motu corpus: ergo, ut ait tex. 41. illo motu corporis mouebitur. sed corpus mouetur secundum locum deferens hunc, & illum lo

C 2 cum

Quare diuidedi motum Arist. non posuit gnōnē, & corruptionem.

Defectus Toleti, & aliorum.

Tex. 39 quod anima non mouetur secundum se.

Tex. 40. Alia ratio ponitur, quod anima non moueatur secundum se.

Tex. 41. alia ratio ad idem.

Tex. 42.

Tex. 43. a-
lia ratio ad
idem.

Text. 44.

Tex. 45.
Reiicitur
opi. Plato
nis.Quare Ar.
probet, qđ
nō fit ma-
gnitudo.

cum. ergo anima poterit deserere corpus, & iterum redire, & sic resurrectio naturalis, cum tamen sit diuina. Amplius, Animal potest impelli, ergo, vt ait tex. 42. non secundum se mouetur, si ab altero mouetur violenti. Præterea, si anima mouet seipsam, ergo; vt habet tex. 43. & mouebitur secundum se, ergo a seipsa remouebitur, cum omnis motus sit remotio rei; quæ mouetur secundum, quod mouetur. Deinde damnumus cum Arist. tex. 44. opinionem illorum, qui dixerunt, animam mouere corpus, in quo est, sicut & ipsa mouetur; hoc enim falsum est, quoniam non posset animal quiescere. nam a tomi perpetuo, & naturali ter mouentur; animæ autem motus non est huiusmodi, sed secundum intellectum, & electionem, idest voluntarius motus. Et sic cum Arist. per omnes istas rationes demonstramus, quod anima non est motus, secundum locum, nec solum incipimus cum illo ab opinione illorum, qui definierunt animam per accidens, tanquam a notioribus nobis, sed etiam a motu, qui omnibus notus est: & non solum a motu, sed a membro diuisionis ipsius motus nobis notissimo. scilicet a motu locali. & postquam probauimus, quod anima secundum se localiter non mouetur rectè, volentes probare, quod nec circulariter moueatur, proponemus opinionem Platonis, sicut facit Arist. tex. 45. qui dixit, animam mouere corpus, vt supradicti; & quod ipsa mouetur, quia corpori est affixa, & alligata. Vnde, quia dixit animam esse magnitudinē, & circulariter moueri, data occasione ad probandum, quod non sit in quantitate continua, probabimus primò, quod non sit magnitudo, vt totaliter dictum Platonis destruere possimus, & ne alio in loco idem declarem; & ne denique vno in loco partem istius opinionis tractemus, & alio in loco aliam partem contra consuetum nostrum, & hominis scientifici. Dicamus igitur, vt ait tex. 46. quod non bene dixit animam esse magnitudinem, & quod loquutus est de anima mundi, quæ vocatur intellectus; non autem de sensitua, vel appetitua. illamque dixit circulariter moueri, & suo motu

motu mouere coelos. Vnde probamus, quod non sit magnitudo, quia sicut ait tex. 47. operatio intellectus est vna, & nō sicut magnitudo, & si vna, ergo intellectus vnus, & potius est sicut discretū, & indiuisibile, quā magnitudo. Amplius, si intellectus est magnitudo, quō qualibet parte sua intelliget? Si intelligeret tangendo rem, uel tanget intelligibile in puncto, & hoc non, quoniam cum in eo essent infinita puncta, nunquā posset pertransire; quare nec terminari intellectio, si secundum omnes partes debet tangere, cum sint innumera, & infinita, idē infinities intelliget. nam quilibet tactus est intellectio. at friuolum est hoc, quia contingit aliquid semel intelligere. Si vno puncto, & vna parte, & non est necessarium, quod intellectus tanget secundum alias partes, sequitur, quod non sit opus, ut intellectus circulariter moueatur, cum absque tali motu possit rem tangere, uel quod sit magnitudo. nam si ut intelligat, non est opus, quod totum tangat, sed secundum aliquid sui, profectò hoc quod tangit erit intellectus. nec est necessaria quantitas, cum secundum illam non tangat, si dicas, quod secundum totum debet tangere, non uideretur quid sit tactus partium, ergo intellectus non est magnitudo. Amplius, si per tactum intelliget, quomodo, ut ait text. 48. si erit indiuisibilis, intelliget diuisibilia? non enim se adæquabit illis, & si diuisibilis, quomodo tanget indiuisibilia? Deinde, vt nullus sit locus subterfugendi, probamus, quod non sit magnitudo circularis. Necessarium autem est, quod si intellectus esset magnitudo circularis, quod eius operatio esset circularis. nam circuli operatio est circulatio, & circulatio est circuli, & sic esset absque principio, & fine, quia circulatio caret principio, & fine. Sed hoc est falsum, quia nulla intellectio est absque principio, & fine, ergo intellectio non est circularis. Omnis enim intellectio habet principium, & finem: quoniam si est practica, habet suum terminum, quia omnes practicae terminantur in finem. Si speculatiua, vel erit definitio,

Tex. 47. p-
sequitur in
tentum.
alia ratio
ad idem.Tex. 48.
Alia ratio.Probat qđ
aia non sit
magnitu-
do circula-
ris.

C 3 vel

vel demonstratio. Si demonstratio, ipsa habet terminos, scilicet, Syllogisum. i. præmissas, & conclusiones: & quamuis ex una conclusione potest inferri alia, non propter hoc est circulus in demonstratione; quia motus talis est potius rectus non circularis; cum non fiat regressus ad principia. Si definitiua finita est: definitiones autem omnes finitæ sunt. Amplius intellectio discursiua dari non potest, quoniam cum circulatio sit regressus frequens eiusdem oportebit, quod idem sæpe intelligatur necessario, quod falsum est. Nam intellectio assimilatur quieti, potius quam motui; & sic eodem modo intellectio discursiua, ergo non circulariter intelligit. Amplius, si anima mouet circulariter, quia corpori est alligata, non est, vt ait tex. 49. beata, quia esset motus non ex sui natura, sed violentus, & quod uolentum est, non est beatum. Amplius, si anima, quia est alligata corpori mouet corpus circulariter, vel talis motus, vt ait tex. 50. causa erit animæ substantia, vel ipsum cœlum, non animæ substantia, quia diximus, quod non mouetur per se, sed per accidens, quia corpori alligatur, nec ipsum cœlum, quia corpus coeleste non est causa circularis motus, sed potius anima, nulla ergo causa debetur esse. Vnde cum sit immanifestum, quia causa cœlum circulariter moueatur, ergo anima non mouet corpus, quia corpori sit alligata. Præterea nec causa finalis debetur esse, cur circulariter mouetur, & tamen dici non potest, quod non est causa. nam sicut Deus propter finem aliquem fecit cœlum moueri, ita etiam fecit propter finem, quod circulariter moueretur, & non alio modo. Sed quia hæc non sunt præsentis speculationis, dimittamus ipsa, vt ait text. 51. & damnemus Antiquos, quod nihil de corpore dixerunt, neque reddunt causam, quare in corpore sit, nec qualiter se habeat ipsum susceptiuum corpus, cum tamen, ut ait tex. 52. cognitio corporis sit necessaria, sicut, & corpus necessarium est ad animam, sunt enim inuicem proportionata, aliter vnum nõ moueret, nec alterum moueretur. Mouere, ac moueri inuicem

Alia ratio ad idem.

Tex. 19. a. lia rō ad idem

Argumentum, & locus probas immortalitatem animæ.

Tex. 50. a. lia ratio ad idem
Alia ratio ad idem.

Tex. 51. Defectus antiquorū circa taciturnitatem corporis.
Tex. 52. Necessitas corpor

inuicem non quibuscunque inest, sed quæ inuicem habent rationem aliquam. Oportet ergo explicare, & notitiam facere ipsius corporis, tractantes de Anima. Amplius, isti nihil de corpore dicentes, videntur, vt ait text. 53. consentire fabulis pythagoricis, idest, quod corpus nullam habet cum anima proportionem, ac ob id animas transmigrare ex corporibus in uaria specie corpora, quod falsum est. Ita. n. se habet ad corpus anima, sicut Ars ad instra at non quælibet instra cuiuslibet arti cōpetunt: non. n. tibia arti faciendi recta, sed quæcunque instrumenta habent propriam formam, secundum quam peculiari seruiunt arti, ergo similiter de anima dicendum est: non enim eadem modo corpus asini, modo hominis, modo leonis potest accipere, ut dicebat Pythagoras. Postquam compleuimus ad mentem Arist. sermonem de motu locali recto, & circulari, & quod satisfacimus primo membro diuisionis proposito tanquam nobis notiori, ueniendum est ad aliud membrum, scilicet secundum, tanquam ad illam speciem motus, quæ est in prædicamento qualitatis. Et vt potè facilius cognitionis ipsa quantitate, ideo recte philosophus text. 38. posuit primo loco in diuisione Motus, loci mutatio: secundo loco alteratio: tertio loco augmentum, & diminutio scilicet Prædicamentum ubi, qualitatis, & & quantitatis. Incipiamus igitur iuxta suam dispositionem, reiecto primo membro, percurrere secundum, & refutare, vt facit ipse text. 54. opinionem illorum, qui dixerunt Animam esse Harmoniam, quoniam rationibus communibus est damnata, quamuis compluribus uisa sit probabilis. Hic Toletus dicit, quod confutare prosequitur sententias philosophorum, atque unam impugnat, quam dicit multis fuisse uisam esse probabilem etiam, unde non notat artificium Arist. nec reddit causam quare potius hanc, quam aliam opinionem refutat: causa enim fuit supradicta, ideo ut totaliter possimus eam infringere, distinguimus de Armonia, & dicimus, ut ait text. 55. quod vel est Mixtio, uel compositio: sed nullum istorum

Tex. 53. confirmat alia rōne defectus antiquorum eē corpus

Proponit percurrere scdm membrū diuisionis tanq̄ notius nobis. s. q̄ anima non fit in qualitate.

Tex. 54. incipit refutare opinionum, qui dixerunt Animam esse Harmoniam
Expositio Toleti.
Reiectio.

Tex. 55.

C 4 potest

Tex. 57.
Per descri-
ptionē har-
moniaē cō-
pōnis, uel
mixtio-
nis proba-
tur, quod
anima non
est harmo-
nia.

Quod aīa
non sit mi-
xtio te. 58.

Tex. 59.
Taxat Em-
ped. qui u-
namquāq;
partium di-
cit cōstare
in harmo-
nia.

Te. 60.

Te. 61.

potest esse, quoniam anima est substantia. Amplius, ani-
ma est principium motus, ut omnes fatentur: at harmo-
nia cum sit potius finis, non est principium motus. Præte-
rea per descriptionem, atque declarationem Harmoniaē
compositionis, & Mixtionis, probabimus nullum isto-
rum esse, ut ait tex. 57. Harmonia enim compositionis est
proportio magnitudinum sensibilibus, habentium posi-
tionem inter se talem, ita ut nihil illius generis desit. Har-
monia mixtionis est duorum, uel plurium unio. Non est
compositio, quoniam compositio partium corporis non
est facilis inquisitionis, cum plures sint compositiones, ut
patet, & uariarum partium: sunt enim multa organa, & mem-
bra, diuersis composita partibus. Cuius igitur, aut quomo-
do oportet assignare rationem, quod talis compositio sit
anima intellectiua, aut sensitiua, aut appetitiua? Simili-
ter incōueniens est dicere esse mixtionem, quoniam mix-
tio elementorum, ut habet tex. 58. non est eadem, sed va-
ria proportionū uarietate, ut in osse, & carne. Si igitur
anima est mixtio in uno toto erunt plures animæ. nam
quælibet pars mixta est ex elementis, & ratio compositio-
nis, & Harmonia est anima, ergo plures animæ. Vnde ta-
xandus est Empedocles, sicut ait tex. 59. qui unamquamq;
partium dicit constare in Harmonia, quoniam non iniu-
ria ab ipso quis petere posset. An ipsa proportio sit ani-
ma, an aliud adueniens toti, & membris propter propor-
tionem, & rationem? An concordia, quæ per ipsum est
causa mixtionis, sit causa omnis mixtionis, etiam illius,
quæ non est anima, an solius huius, quæ est secundum
rationem, & anima est? Et an hæc amicitia sit mixtio, &
ratio, an aliquid propter mixtionem? Hæc igitur dubia
insoluta reliquit Empedocles, & probabilitatem suæ ra-
tionis, quam ponit tex. 60. relinquimus cum ipso insolu-
tam, quoniam inferius soluetur. Vnde epilogantes su-
pradiçta dicimus cum ipso, ut habet tex. 61. quod ex his,
quæ dicta sunt, patet animam neq; Harmoniam esse pos-
se, neq; circulariter moueri, sed per accidens, ut diximus
moueri,

moueri, & per accidens se mouere, dum totum mouet, ut
diximus, nec aliter cōtingit ipsam moueri localiter, dum
in corpore est, nisi per accidens. Quamuis demonstraui-
mus, quod non est in qualitate, quia non est Harmonia,
tamen quia passiones animæ videntur esse de tertia spe-
cie qualitatis, ideo ut totaliter membro diuisionis satisfa-
ciamus, dubitabimus, ut facit ipse text. 62. si ipsa anima
mouetur respiciens ad suas operationes, quoniam dici-
mus animam tristiari, gaudere, confidere, timere, amplius
autem irasci, sentire, & cogitare: hi autem videntur esse
motus animæ, ergo aliquis opinabitur ipsam animam
moueri. Vnde Toletus dicit, quod Arist. contra suam sen-
tentiam facit obiectionem, quod anima videatur moueri
passionibus, non intellexit artificium Arist. in principio
propositum. Quoniam postquam probauit non esse pri-
mum membrum diuisionis propositæ. scilicet motum ad lo-
cum, & secundum membrum. scilicet in qualitate, quoad Har-
moniam, cum passiones animæ, ut diximus, videantur ef-
se de tertia specie qualitatis, mouet dubium, ut ostendere
possit, nec quoad passiones esse motum alterationis; ideo
tex. 63. demonstrat, quomodo passiones animæ mouentur
ratione organorum, & non ratione animæ, dicens. Sed
non est necesse asserere animam ipsam moueri, nam & si
gaudere, aut tristiari, aut cogitare sint motus, & unūquod-
que moueri tamen ipsum moueri, ut irasci, vel timere ab
anima est ratione cordis eo, quod cor hoc modo moue-
tur. cogitare autem, uel ratiocinari, aut eodem modo mo-
uetur ratione. scilicet organi, aut forsitan alio modo. Dixit cogi-
tare per cogitatiuam, ideo dixit eodem modo. scilicet ratione
organi. per ratiocinari intellexit animam intellectiuam,
quæ sine organo, quamuis cum phantasmate, ideo dixit
forsitan alio modo. scilicet absque organo. Quod verò anima
per passiones non dicatur mouere, sed totum per animam,
manifestum est, quoniam animam irasci, vel timere simi-
le est, ut ait text. 64. atque si quispiam animam texere di-
cat, vel ædificare. Melius enim fortassis est dicere, nō ani-
mam

Te. 62. pro-
ponitur du-
bium.

Reiicitur
Toletus

declaratio
intentionis
Arist.

Tex. 63.

pōderatio
uerborum

Tex. 64.

mam misereri, aut addiscere, aut cogitare, sed hominem per animam, & hoc attribuitur animæ, non quod ipsa sit motus, sed quia talis motus prouenit vsque ad animam, aliquando ab anima, vt in sensatione fit motus ab obiecto ad sensum. In recordatione verò, quia operatur discursu fit motus, vel quies ab anima ad ea, quæ sunt in organo sensuum. Postquam probauimus, quod passiones animæ non mouentur ratione animæ, & quod anima non dicitur moueri per passiones, sed totum per animam: nunc comprobabimus per naturam ipsius animæ rationalis, quod nullo modo potest moueri passionibus suis: quoniam si passionibus moueretur, vt ait tex. 65. corrumpetur, sed non corrumpitur, ergo non mouetur; & vt concludamus, quod anima passionibus non potest moueri, probabimus, quod substantia animæ non corrumpitur. Intellectus autem aduenire videtur, & substantia quædam esse, ac non corrumpi. quod si corrumpetur maximè id fieret ex debilitate, quæ fit in senio; & hoc est simile ei, quod accedit circa sensoria sensuum. Quia si animæ senis daretur instrumentum, & oculus iuuenis, videret, vt iuuenis, non igitur patitur anima secundum se, sed secundum corpus. hoc idem accidit in morbis, & ebrietatibus, cum impediatur a suis operationibus. Vnde hic non est intentio Arist. sicut dicit Simpl. & Auer. quod cū animam per se non moueri probasset motu alterationis, & motu locali, quod nunc ostendit nec corrumpi, transcenderet suam diuisionem, quoniam tacuit motum generationis, quia intentio erat tractare, vt diximus, primò de opinionibus illorum, qui fecerunt Animam esse accidens, & nondum hunc sermonem compleuit. ad quid igitur deserere incœpta, & loqui extra propositum de substantia. Verum est, quod tacitè hic potest resolui, quare non posuit motum generationis, & corruptionis; quoniam si hoc in loco demonstrat animam, quoad essentiam esse incorruptibilem, & inferius quoad passionem, iam manifestum est non generari, neque corrumpi. & quamuis ostendat, quod nec

mcorru-

Tex. 66. p
naturā ani
mæ proba
tūr, q̄ non
mouetur
passionib.
suis.

Reiicitur
expositio
Simpli. &
Auer.

corrumpitur, non propter hoc intentio Arist. principalis est probare non esse motum generationis, & corruptionis, cum nondum sermonem prædicamentorum accidentalium persoluerit; sed vult supraddicta comprobare per naturam animæ, quod nō mouetur passionibus suis, quia est impassibilis, sicut in sequenti tex. 66. probat, quod nec per operationes suas potest moueri, neque alterari, concludens intentum, & resoluens dubitationē propositam tex. 62. dicens. Et ipsum intelligere, & speculari, quæ sunt operationes solius intellectus marcescere, & debilitari, non secundum substantiam, quia impassibile est, sed alio quodam interiori corrupto, id est ratione corporis: sed cogitare, amare, & odisse non sunt passiones solius animæ, sed coniuncti, & habentis intellectum: prout illud habet, quare, & hoc corrupto, neque meminit, neque amat. non erant enim passiones solius intellectus, sed compositi, quod quidem destructum est. Intellectus autem diuinum quidem fortasse, passioneque vacat. Esse igitur impossibile moueri animam ex dictis manifestum est: quod si non moueri penitus potest, ergo nec a seipsa mouebitur, vt dicebant philosophi. Ex præcedentibus duobus textibus elicitur quid sit formaliter corrumpi, & quid esse causaliter incorruptibile. Nam anima dicitur formaliter corrumpi, quando non operatur propter defectum organorum: dicitur esse incorruptibilis causaliter, id est quoad essentiam, quia potentia cum non possunt propter destructionem organorum operari, regrediuntur in essentiam, & ad esse suum a quo sunt, & sic causaliter sunt incorruptibiles. & quamuis non operantur formaliter, habent aptitudinem, dummodo essent instrumenta operandi, sufficit quod causaliter operantur, quod est melius operari. Præterea cum dicit, intellectus autem aduenire, elicitur, quod ab extrinseco aduenit anima rationalis, & non resultat ex corpore, sed creatur: & dixit videtur, quia non est locus tractandi hoc nisi per accidens, vt comprobet, quod anima non mouetur propriis passionibus, & per consequens non sit in tertia specie

Tex. 66. p
bat q̄ nec
opões suas
pōt moue
ri aia resol
uēs dubita
tiōē te. 62.

Elicitur ex
præceden
tibus, quid
sit formali
ter corrū
pi, & quid
esse causali
ter incor
ruptibile.

Item elicitur
quomō aia
creatur.

Pondera
tio uerbo
rum,

specie qualitatis. Elicitur etiam ex rationibus dictis, quod cum anima sit, & quoad substantiam, & quoad passiones impassibilis, quod non sit accidens, sed substantia. Amplius, ex supradictis rationibus soluitur probabilitas rationis Empedoclis reiecta insoluta tex. 60. quoniam si anima est, & quoad essentiam, & quoad passiones impassibilis, scitur quare ablato esse carnis, ac proportione carnis, & aliarum partium tollitur anima, & quare ablata anima tollitur partium harmonia. Præterea Toletus verborum explorator vltimus dicit, quod per intelligere, intelligit simplicem intellectiōnem: per speculari compositam: per cogitare cogitationem sensitiuam quandam circa particularia, & propositiones particulares. Dico, quod quamuis per intelligere, deberemus exponere intellectiōnem simplicem, quod propter hoc non sufficeret talis expositio, sed diminuta esset, cum simplex intellectiōnis posset esse & cum phantasmate, & sine. Vnde, cum intentio Arist. sit tractare de anima, prout operatur cum corpore, ideo per intelligere exponemus non quamlibet simplicem intellectiōnem, sed tantum propriam illam operationem intellectus coniunctam cum corpore, & cum phantasmate. ad mentem igitur Arist. dicimus, quod cum intellectus possit intelligere phantasiando sine discursu, & cum discursu: ideo per intelligere, debemus exponere intellectiōnem discursiuam, & per contemplari, intellectiōnem sine discursu: proprium est intelligere discurrere per causas, sicut contemplari rem definitiue explicare. Per cogitare autem, cognitionem circa particularia, quæ cogitatio est operatio intellectus passiuæ, qui corrumpitur formaliter, non autem causaliter, scilicet corrumpitur ratione organi, & operationis, non autem ratione essentia.

Postquam probauimus non esse animam motum ad locum, non alterationis, remanet tertium membrum diuisionis, ideo incipiemus arguere illos, qui posuerunt Animam esse numerum seipsum mouentem, & arguemus hanc opinionem, nisi quoad illam partem, quæ dicit animam esse

Reiectio ponderationis uerborum Toletici de declaratione intentionis Arist.

Quid per contemplari intelligat. Quid per cogitare intelligat.

Incipit per curere tertium diuisionis membrum.

esse numerum, quia quoad illam partem, quæ dicit esse seipsum mouentem, iam decisum fuit superius contrarium, contra primos philosophos in principio positos, ideo probabimus, quod non sit numerus. Multo enim ut ait tex. 67. ijs, quæ dicta sunt, irrationabilius dicere animam esse numerum seipsum mouentem. Nam ijs, qui id asserunt emergunt ea primum impossibilia, quæ ex motu, ut uidimus, deinde propria quædam inconuenientia ex eo, quia dicunt ipsam numerum esse, eueniunt. Quonam modo vnitatem intelligere oportet, & a quo, & quonam pacto, cum impartibilis sit, & nullam habeat differentiã? si enim motiua sit, atque mobilis, diuersam esse oportet. Amplius dicunt, lineam suo motu superficiem facere, & punctum lineam, ut ait tex. 68. etiam vnitatum motus erunt continuo lineæ, quia punctum vnitas est positionem habens, ergo numerus animæ iam alicubi est, positionemque habet, quia si talia mouentur ergo lineam faciunt ergo anima non est numerus, sed linea, & continuum. Amplius autem a numero si auferat aliquis numerum, aut vnitatem, relinquatur alius numerus; sed plantæ, & animalium multa diuisa, & abscissa parte viuunt, & non mutant speciem, ergo anima non est numerus. Præterea videbitur autem nihil differre, dicere animam esse vnitates, ut ait tex. 69. vel corpuscula parua. Etenim si ex atomis, & spherulis, vel pilulis Democriti fiant puncta, dummodo maneat quantitas, erit in ipsis aliud quidem quod mouet, aliud autem quod mouetur, sicut in magnitudine. Non enim propterea, quod magnitudine differt hoc, aut paruitate accidit, quod in ipso sit aliud quidem quod mouet, aliud quod mouetur. Sed quia est quantum se mouens, siue discretum, siue continuum, constat ex eo quod mouet, & ex eo quod mouetur. Vnde necesse est, aliquid esse motiuum vnitatum. Quod si anima quæ in animali est illud quod mouet, & id quod in numero mouet anima est: Quare anima non est id, quod mouet, atque mouetur, sed id quod mouet duntaxat. Præterea qui fieri potest, ut ait tex. 70. ut hæc

Impugnatio opinionis illorum qui animam numerum esse dicebant Te. 67.

Alia ratio contra prædictam opinionem Te. 68.

Alia ratio contra.

Alia ratio contra.

hæc anima sit numerus vnitatum in corpore? quia oportet vt sit inter ipsam, & alias vnitates differentia. Sed vnicui puncti quæ differentia potest dari præter positionem? Si igitur vnitates, punctave quæ sunt in corpore diuersa sunt ab vnitatibus animæ, atque punctis, erunt ipsæ unitates in eodem profecto loco, punctum enim animæ locum occupabit puncti corporis. Atqui quid obstabit, ac prohibebit, ut si duo puncta sunt simul in eodem loco, sint etiã plura duobus, ac infinita? quorum enim locus indiuisibilis est, & ipsa indiuisibilia sunt. Amplius, si puncta corporis sunt numerus animæ, aut si numerus qui ex punctis constat quæ sunt in corpore sit ipsa anima, cur non omnia corpora habent? quoniam in cunctis puncta esse videntur, & etiam infinita? Insuper qui fieri potest, vt ait text. 71. vt separentur, ac absoluantur a corporibus ipsa puncta? si quidem lineæ non diuiduntur in puncta, anima verò est separabilis, ergo anima non est numerus. Accidit autem istis ponentibus animam esse numerum seipsum moueri fateri, vt ait text. 72. proprium inconueniens, quod euenit ponentibus animam esse corpus. accidit etiã proprium absurdum Democriti, qui asserbat corpus ab anima moueri: si enim anima sit in omni corpore sentiente, necesse est si ponatur anima esse aliquod corpus, quod in eodem sint duo corpora. sententia etiam horum, qui animam numerum esse censet, fit, ut in vno puncto multa sint puncta, scilicet quod puncta animæ sunt simul cum punctis corporis, & omne corpus animam habere, si non numerus quispiam alius, atque alius diuersus a punctis ipsius corporis superueniat. Acciditque aliud inconueniens, vt ponit text. 73. quod animal moueatur a numero, sicut Democritus dicebat motu atomorum moueri corpus. Quid enim differt sphaeras paruas, an vnitates magnas, aut vnitates omnino motus? Vtroque enim modo uel sit numerus vnitatum anima, vel atomi, oportet, quod animal, & corpus ab ipsis moueantur, & mouere animal, quia ipsæ atomi mouentur. Reijcietes igitur opinionem

Alia ratio
contra.

Te. 71. alia
ratio.

Tex. 72.

Tex. 73.

opinionem dictam concludamus, vt ait text. 74. quod his qui motum, ac numerum in definitione animæ posuerunt, hæc quæ dicta sunt absurda, & alia huiusmodi multa eueniunt. Est enim impossibile non solum numerum, & motum ingredi in definitione animæ, sed etiam accidentia animæ. Quod quidem patet, quoniã ex definitione hac non possumus assignare causam operationum, & affectuum ipsius animæ, cognitionis inquam sensus, voluptatis, doloris, & huiusmodi. Postquam conclusimus cum Arist. tertiam membrum, iam satisfacimus proposito, ex quibus omnibus dictis corollarie sequitur, quod anima non sit accidens, quia quando probauimus, quod non est numerus, nec magnitudo, quantitati satisfacimus: quando demonstrauimus, quod non est Harmonia, neque passio qualitati, quando non mouetur localiter, nec recte nec circulariter ad vbi; & cum probauerimus denique animam esse impassibilem, & quoad substantiam, & quoad operationes, sequitur, quod conclusum sit, quod non sit accidens, quia quod impassibile est, & incorruptibile non est accidens, sed substantia. Præterea si ex complicatione quantitatis, qualitatis, & relationis simul cum substantia resultant alia prædicamenta, & frustra fit per plura, quod potest fieri per pauciora. ergo, si per principalia prædicamenta, & per illa per quæ antiqui definierunt animam, probauimus errores suos, & non esse aliquod illorum, remaneat clarum, quod nec aliud sit prædicamentum accidentale omni intelligenti, & scientifico & nulli dubium est, quod Arist. breui sermone conclusisset hanc veritatẽ, nisi ab opinionibus antiquorum impeditus fuisset. qui volens ipsas destruere ordine, & methodo processus est, ne ab aliquo damnaretur insufficientia, vel obliuione, vel diminutione. Sed redeamus vnde digressi sumus, & epilogantes supradicta, proponamus iam tertiam opinionem, vt incipiamus videre, & inuenire, cum non sit accidens, qualis substantia sit. Tribus autem traditis modis, vt ait ex. 75. quibus antiqui definiunt animam, duos iam reprobauius

Text. 14

Ex prædictis
corollarie
concluditur
animam non
esse accidens.
Prima rō.

Secunda rō.

Cã quare
Ari. posuit
opin. anti-
quorum.
Text. 45.

bauimus, & quas contrarietates, atque dubitationes vtraque sententia habeat diximus, & ea quæ dixit animam esse motiuum, quia se ipsam mouet, & ea quæ corpus ipsum subtilissimarum partiū, aut magis quàm cætera, incorporeum esse sentit. Restat igitur tertius modus, atque sententia, quæ ipsam asserit ex elementis constare, quam quidē deinceps cōsideremus oportet, atque patet ob hoc ex elementis animam constare dixisse, vt sentiat ea quæ sunt, & rerum unamquamque cognoscat. Incipiētes igitur refutare hanc opinionem dicimus, quod hanc sententiam multa profectō comitantur absurda, vt ait tex. 76. atque plurima rationi impossibilia habet. Afferunt enim simile simili cognoscere, perinde ac si res omnis esset, vt omnia cognoscat. Verum non elementa sunt solum, vt patet, sed præter elementa multa sunt etiam alia: quin potius infinita numero, quæ constant ex principijs, ac ex ipsis componuntur. Si igitur anima sentiet, vt dicit tex. 77. & cognoscet vnumquodque illorum, quod ex principijs componitur, quomodo quæso totum compositum cognoscet, vel sentiet? Vt quid sit Deus, vel homo, vel os, vel caro, similiter autem, & quodlibet aliud compositorum? Non enim vnunquodque istorum est ipsa elementa quouis modo se habentia sine vllō discrimine, sed rationem, ac proportionem saltem aliquam includunt, quemadmodum & Empedocles os ex elementis constare censet. Nam dicebat, quod est album, quia constat ex pluribus partibus ignis; fit enim ex duobus partibus terræ, & ex vna fluidi, & altera luminis, idest aeris recepti in infundibulis, idest concauitatibus terræ, & ex quatuor Vulcani, idest ignis. Nil igitur profunt elementa esse in anima, nisi etiam sint rationes, & compositiones; vnumquodque cognoscet suum simile, os autem non cognoscet anima, vel hominē nisi ipsa. s. os, & homo in anima sint. hoc autem, vt impossibile non oportet redarguere, quoniam notum est. Quis enim dubitabit vnquam, si lapis, vel homo, vel Equus insit in anima, similiter & bonum, & non bonum, eodem autem

Tex. 76.
Incipit demonstrare absurda, & incōuenientia supradictæ opin.

Aliud absurdum.

Intentio Emped. reuocatur.

autem modo, & de alijs inesse in ipsa anima? Præterea, vt prosequamur inconuenientia istius opinionis, cum id, quod est, multipliciter dici soleat, vel substantia, vel quantitas, vel qualitas, vel aliquod aliorum predicamentorum vtrum, vt ait tex. 78. ex omnibus istis constet anima, vel non ex omnibus. Sed non videntur communia omnium esse elementa, & principia, quæ sunt genera primo diuersa. Si ex solius substantiæ principijs constat, quomodo igitur intelligit alia genera? An dicent vniuscuiusque generis elementa propria, atque principia esse, ex quibus anima constat? Erit ergo anima, & quantitas, & qualitas, & substantia; sed impossibile est, nam ex proprijs principijs quantitas, non fit substantia, sed quantitas. Eos igitur, qui censent animam ex vniuersis constare hæc, & huiusmodi alia inconuenientia comitantur. Inconueniens autem est dicere, vt ait tex. 79. quidem simile non posse pati a simili, & quod simile cognoscimus simili, vt simile sentire simili, & simile cognoscere simili, & cognoscere, ac sentire, & intelligere esse quoddam pati, & moueri. Atque multas difficultates, & dubitationes Empedoclis sententiam habere, quod corporeis elementis, & sibi similibus singula cognoscantur, experientia hoc latè patet, atque testatur. Quoniam partes animatorum, quæ multum habent terræ, ut ossa, nerui, pili, sentirent; sed nihil sentire videntur, quare neque similia sibi, & tamen conueniebat. Amplius, si anima ex talibus principijs, & elementis componitur, maior erit, vt ait tex. 80. ignorātia principiorum, quàm intelligentia, quia anima per terram nisi terram, per aquam nisi aquam, & vnumquodque vnum cognoscet, & reliqua ignorabit. Fiet etiam secundum Empedoclis sententiam, vt Deus sit insipientissimus, quippe cum ipse solus non comprehendat vnum elementorum discordiam inquam, & mortalia cuncta cognoscat, cum ex vniuersis singula constent, quod falsum est. Præterea, si anima ex talibus principijs, & elementis constat, oportet, vt ait tex. 81. reddere causam, quare omnia non habent animā,

Tex. 78.
aliud incōueniens.

Tex. 79.
aliud incōueniens.

prosequit inconuenientia opi. Emped.

Tex. 80.

Tex. 81.

D cum

cum omne quod est, aut sit elementum, aut ex elemento
 vno, vel pluribus, vel omnibus constet. necesse est igitur
 omne, quod est aut vnum quid, aut quædam, aut vniuersa
 cognoscere. Amplius, Non sine causa, ut ponit tex. 82. ali-
 quis dubitabit, quid sit illud, quod continet, atque vnit ip-
 sa elementa, ex quibus constat anima; elemēta enim sunt
 materiæ similia, & quod vnit, vel continet quicquid sit
 nobilissimum, atque præstantissimum esse debet; sed ni-
 hil præstabilius ipsa anima potest esse, & impossibile est,
 & impossibilius etiam, quod sit aliquid nobilius ipso in-
 tellectu, quoniam rationabile est ipsum esse antiquissi-
 mum, & dominum secundum naturam; sed isti elementa
 dicunt esse principia prima, & entia, quod falsum est; ecce
 quomodo per hanc dubitationem deducuntur ad aliud in-
 conueniens. Per Animam hic philosophus intelligit ve-
 getatiuam, & sensitiuam, quæ sunt præstantiores materia,
 & corpore tanquam formæ, cum forma sit nobilior ipsa
 potentia: & sic non intelligit, vt Simpl. & Ioan. Gramma.
 animam rationalem, quia comparat materias animalium
 suis formis, & cum materiæ animalium sint irrationabi-
 lium, & rationabilium, ideo dicit, quod id, quod continet
 materiam animalium irrationalium, est præstantius, & no-
 bilius ipsa materia, & tale est anima; uel vegetatiua, vel
 sensitiua. sed id, quod continet materiam animalium ra-
 tionalium. s. hominum, est intellectus, & ideo dixit, quod
 impossibilius est, quod intellectu sit aliquid præstantius.
 & quando loquitur de anima dicit non *impossibilis*, sed *im-*
possibile, ita quod loquitur comparatiuè, vt ostendat diffe-
 rentiam animæ ab intellectu. Vnde Toletus, quando di-
 cit, quod per intellectum intelligit Empedoclis mentem,
 & Deum, quem putauit mundi Animam, est extra propo-
 situm Arist. cum loquatur de formis animalium rationa-
 lium, & irrationalium, & stet in inquisitione de vnione
 ipsorum elemētorum adinuicem, quomodo quæso Deus
 erit elementorum vnio tanquam forma? Dicitur igitur
 antiquissimus, quia cum a Deo creatur ab æterno refer-
 uatur

Quid per
animam intel-
ligat Ari.

Reiicitur ex
positio sim-
pl. & Ioan.
Gram. cir-
ca uerbum
[animam]

expositio
Toleti.
Reiicitur.

declaratio
tex. Ar. se-
cundum ve-
ritatem.

uatur in mente eius: dicitur dominus secundum naturā,
 quia cum creatur, & corpori infunditur, fit dominus cor-
 poris, tanquam forma, quæ ipsum corpus continet, infor-
 mat, atque gubernat. ideo qui ex loco hoc eliciunt argu-
 mentum pro Auer. circa unitatem intellectus aberrant,
 quoniam malè interpretantur tex. Arist. sicut fecit Tole-
 tus hic, & in solut. huius argumenti pro Auer. in quæst. 2.
 secundi de Anima. Postquam igitur ostendimus inconue-
 nientia supradictæ opinionis, redarguamus omnes, vt fa-
 cit tex. 83. in genere, quia omnes, & qui dicunt animam
 ex elementis, & principijs compositam, vt omnia cogno-
 scat, & sentiat. & qui animam se mouere dicunt, non de
 omni anima loquuntur, quoniam non omnia animata, &
 sensitiua habent motum, qualem ipsi ponunt. s. localem.
 videntur enim esse quædam animalia, & immobilia, vt
 Conchæ, & Spongiæ, & tamen videtur hoc solo motu mo-
 uere anima animal. Similiter autem, qui sensum, & intel-
 lectum idem esse exponunt, & ex elementis faciunt, non
 bene loquuntur: quoniam non omnia animata sentiunt,
 vt plantæ, quoniam solum viuunt, neque secundum locū
 mutantur, & animalium multa etiam non habent intelle-
 ctum. Et si aliquis dicit, vt ponit tex. 84. intellectum, sensi-
 tiuumque esse partes, ac potentias animæ, ac etiam moti-
 uum, ideoque loquuntur de omni anima Antiqui, & non
 de potentijs, quæ non sunt anima; respondentes obiectio-
 ni, redarguimus ipsos, quoniam non loquuntur de omni,
 nec de tota, quia non de illa, quæ est in his, quæ non mo-
 uentur, nec sentiunt: non de tota, quia non de omnibus
 suis partibus, & potentijs dicunt. Hic autem error est in
 Carminibus orphicis, qui dicit animam ferri ventis, & cū
 mundum credat animatum, ex toto isto ingredi animam
 in particularia animata motu venti agitata per respira-
 tionem credit, quod falsum est, quoniam plantis hoc non
 potest accidere, neque etiam quibusdam animalibus, cū
 respiratione careant. Præterea alius est defectus Antiquo-
 rum: nam vt ait tex. 85. non de omni anima loquuti sunt.

D 2 si verò

Reiicitur To-
letus simul
cum aliis.

Tex. 83.
Redargu-
tio omniū
antiquorū
in genere.
Redargu-
tio eorum
qui dicunt
esse ex ele-
mentis, &
se mouere
animam.

Obiectio
tex. 84.

Responsio
obiectioni
& redargu-
tio contra
antiquos.

Tex. 85. po-
nitur alius
defectus an-
tiquorum.

si verò per ipsos oportet animam ex elementis conficere, vt omnia cognosceret, non ex omnibus elementis facienda esse videtur. Sufficiens enim altera pars contrarietatis, seipsam diiudicare, & oppositam, quia per rectum cognoscitur rectum, & obliquum, & per positium priuatiuum, & positium regula enim est iudex vtriusque, non tamen e contra, obliquum neque sui ipsius, neque rectè iudex est. Expedita opinione Empedoclis, recitabimus opinionem aliorum, vt ipsam impugnare possimus. Sunt enim, vt ait tex. 86. quidam, qui Animam in toto vniuerso mixtam esse dicunt, vnde fortassis ob hanc causam, & Thales opinatus est omnia esse plena Dijs; hoc autem habet quasdam dubitationes. propter quam enim causam, si anima est in aere, vel in igne, non facit animal, sicut facit in mixtis, cum in aere, & in igne videatur esse præstantior. Accedit autem, vt ait tex. 87. vtroque modo inconueniēs, & irrationabile. Nam dicere ignem, & aerem esse animal rationis egreditur fines; & asserere rursus hæc. s. ignem, & aerem non esse animalia, cum in ipsis insit anima, per absurdum est. Ratio autem suæ positionis fuit, quoniam opinantur isti, vt ait tex. 88. Animam esse in toto vniuerso, quoniam totum cum partibus eiusdem speciei est, secundum ipsos, quare necesse est dicere, secundum suam opinionem, & Animam, & partes esse eiusdem speciei, si animantia sunt animalia, quia in ipsis est pars aeris animata. Quod si aer discerptus quidam est eiusdem speciei, & animatus, anima autem dissimilium partium, patet vnā partem aeris esse animatam, aliam non, & non totus animatus, cum anima ex aere constat. Quare necesse est, aut quod Anima sit eiusdem speciei cum omnibus, aut quod non in toto aere, & mundo sit. Patet igitur ex dictis, neque animam cognoscere, quia constat ex elementis, neque per se moueri. Et quia talis opinio infert duo. s. vnitatem animæ, & diuisibilitatem, quia cum dicitur esse in omnibus ratione entium, cum sint multa, & diuersa, videtur quod sit partibilis: & cum dicitur esse in toto vniuerso

mixtam

Tex. 86
Impugnatur opi. Toleti credentis animam in toto vniuerso mixtam esse.

Tex. 87.

te. lxxxviii
ponitur rō positionis supradictæ ab antiq̃s.

Conclusio ex dictis. vnde illatio nes elicitur ex prædicta opi.

mixtam, videtur ratione sui vnicam esse: ideo, vt omnia impedimenta remoueamus, proponemus quæstiones, ratione operationum animæ de vnitatem, & diuisibilitatem. Cum igitur multæ sint operationes, vt ait tex. 89. quæ proueniunt ab anima, scilicet cognoscere, sentire, opinari, concupiscere, deliberare, moueri, quiescere, augere, decrescere, dubium est, Vtrum ab vnica anima, & tota procedant, s. quod intelligamus, & sentiamus, moueamur, & cætera agamus, patiamurque per vnicam, & totam animam, an a diuersis specie animabus in vno existentibus, ita vt quædam operationes ab vna, & quædam ab alia procedantur. Et cum ea, quæ animam habent, viuant, An uita consistat in his omnibus operationibus simul, an in una illarum saltem, an in multis simul, an in nullis, sed in aliquo. Vnde Toletus dicit, quod sententijs philosophorū circa animæ substantiam impugnatis, nunc breuiter circa numerum, & animæ diuisibilitatem dubitat: hæc non est intentio Arist. principalis, quamuis de numero, & diuisibilitatem animæ loquatur: sed propter supradictam opinionem, quæ videbatur inferre, vt dixi, vnitatem, & diuisibilitatem, vt totaliter destruat, hac de causa in his textibus, hæc proponit, & sic continuatur textus cum præcedentibus: hic enim non est locus tractandi de vnitatem, neque de diuisibilitatem, cum nondum sciatur, an sit substantia, & qualis substantia, & quid denique sit anima, sed secundo de anima tex. 19. Sed occasione data huius opinionis, de istis loquitur, vt possit impugnare ipsam opinionem, & destruere, ne aliquid dubij in mentem alicuius remaneat, & sic incidenter, & non ex propria intentione. Textus enim debent semper continuari, quoniam Arist. ordinis princeps, & methodi solus explorator, non extra propositum loquitur, vt faciunt multi Neoterici, & vt fecerunt ferè omnes præteriti expositores. Propositis igitur dubijs, redarguamus eos, qui animam partibilem fecerunt. Dicunt itaq; quidam partibilem esse, & alia anima intelligere, alia concupiscere. Si anima est partibilis natura,

D 3 quid

Proponuntur quæstiones de vnitatem & diuisibilitatem animæ ut omnia impedimenta remoueantur. Tex. 89. ponit dubium.

Expositio Toleti. Reicitur

declaratio intentionis Arist.

Error multorum expositorum

Tex. 90. quid igitur, vt ait Tex. 90. continet ipsam? quomodo con-
 putabunt inter se? non quidem seipsis, cum sint substan-
 tiæ specie diuise inter se: non corpore, quia potius cor-
 pus contineretur ab anima; cuius signum est, quod egrediens
 anima expirat, & putrescit. Si igitur aliquid aliud ipsam
 animam vnam faciet, illud erit anima, nam anime est con-
 tinere. Iterum oportebit querere, ut ait text. 91. An hoc
 continens sit vnum, vel plura, & multarum partium, si
 vnum sit, cur & animam continuo non dicimus vnum
 esse? si partibile rursus ratio querit, quidnam sit illud,
 quod illud partibile, etiam continet? & sic procedet in in-
 finitum. Quod autem anima plures partes specie diffe-
 rentes habere non possit, demonstramus. Nam supposito,
 vt ait text. 92. quod anima tota plures partes habeat specie
 differentes, dubitabit aliquis, quam potentiam vnaquaq;
 partium habeat in corpore. Si enim tota anima totum
 corpus continet, continet & vnamquamque partium ali-
 quid corporis continere, oportebit ergo dare partem in
 qua sit pars: hoc autem assimilatur impossibili. Quam
 enim partem, aut quomodo intellectus continebit partem?
 difficile est etiam fingere, quia non alligatur vlli organo,
 & per experientiam in plantis, & animalibus, hoc com-
 probamus. Videntur autem, vt ait text. 93. & plantæ viuere
 diuise, & animalium insectorum quædam tanquam ha-
 bentia eandem specie animam; & sic in toto sunt eius-
 dem speciei, licet non numero, quia erant diuersæ partes:
 In vtraque enim parte abscissa reperitur motus, & sensus,
 per aliquod tempus, & non in vna parte tantum vnum, in
 altera alterum: sed & vtraque vtrumque habet. Sunt igitur
 eiusdem speciei: & quia aliquis obiicere posset, qua-
 re in abscissa parte non diu permanent, ideo obiectioni
 respondemus, quod nullum idè inconueniens est, ut ait
 text. 94. nec per hoc est dicendum, quod non sint eiusdem
 speciei, quoniam hoc accidit, quia desunt instrumenta,
 quibus operari possit, & est imperfecta dispositio: sed ni-
 hilominus in vtraque animæ parte insunt omnes partes,
 idest

Alla ratio
 contra tex.
 91.

Tex. 92. de
 monstratur
 quod aia
 plures par-
 tes specie
 differentes
 facere non
 potest.

elicitur im-
 mortalitas
 animæ.

Tex. 93. cõ-
 firmat rõ-
 per expe-
 rientiam.

Obiectio.

Responso
 obiectioni
 tex. 94.

idest potentia, animæ. s. motiua, & sensitiua: suntq; eius-
 dem speciei adinuicem illæ animæ partes, & cum ipsa to-
 ta: adinuicem quidem, quia non sunt separabiles, idest
 non separantur secundum potentias, sed in vtraq; parte
 inest, & motiua, & sensitiua potentia: sunt etiam eiusdẽ
 speciei cum tota, quia tota anima est indiuisibilis specie.
 Ex hoc enim tex. elicitur, Animam esse unam substantiã,
 & habere multas potentias. Denique concludamus, quo-
 modo anima plantæ, & animalis differunt specie, & per
 consequens quod sint plures animæ, & non vna anima, vt
 ipsi Antiqui dicebant. Videtur autem, vt ait text. 95. quod
 plantæ habent animam, quæ est tantum principium vege-
 tandi, & in hac communicant omnia animalia, & omni-
 bus est communis huius operatio. Et hæc separatur a sen-
 sitiuo principio, sed sine hac vegetatiua nihil est, quod ha-
 beat sensum. Ita quod vegetatiua est communior omni-
 bus, & sine alijs esse potest. Per ea quæ hucusque diximus
 ad mentem Arist. vsu incipimus manifestare, methodum
 diuisiuam pro inueniendâ definitione ipsius animæ in
 proœmio a nobis propositam, & sub membris eius om-
 nes Antiquorum de Anima opiniones æque benè collo-
 cauimus: ita enim sufficienter diuisimus, quod impossi-
 bile est aliquem de anima alloquentem membra nostra
 diuisionis subterfugere posse, & a notioribus nobis sem-
 per incipientes necessaria prædicamenta, atque principa-
 lia percurrentes, & præcipuè ea, in quibus Antiqui Ani-
 mam posuerunt, probauimus primò non esse aliquod præ-
 dicamentorum accidentalium; & deinde nec substantiã
 esse, vt ponebant, ipsi. s. quid ex elementis compositum.
 Sicq; per diuersa inconuenientia, & absurda a nobis ma-
 nifestata, & per fortissimas demonstrationes factas, reie-
 cti fuerunt rationabiliter omnes Antiqui tam illi qui de-
 finierunt animam per Motum, vt Democritus, Leucippus,
 Anaxagoras, Pythagorei, & alij: quàm qui per sensum, ut
 Empedocles cum Platone, & denique etiam illi, qui per
 sensum, & motum, vt idem Emped. Democritus, Anaxag.

D 4 præterea

Illatione
 quæ eliciu-
 tur ex hoc
 tex.

Conclusio
 quod aia
 differunt
 specie, &
 plures sunt
 & non una
 ut antiqui,
 tex. 9.

Epilogus
 primi libri

præterea Thales, Diogenes, Heraclitus, Alcmeō, Hippon, & Critia, quorum omnium rationes, reprehensiones, & inter se concordantiæ, discordantiæ atque comparationes succincto, & claro sermone ab Arist. suis locis positæ fuerunt, quas breuitatis gratia prætermisimus, cum alibi de ipsis satis uerba faciamus, sufficit quod totum Aristotelis artificium demonstrauiamus. & hæc satis pro primo libro. Veniamus ad secundum.

Nouum Veritatis Lumen, In Secundum Arist. Librum de Anima.

Caput primum.

AD H V C *methodo diuisiua subdividendo substantiæ membrum inuenit genus Animæ: & proponens definitionem Genericam tali artificio inuentam, secundum omnes eius partes, ipsam explicat, atque declarat.*

POST QVAM in primo libro methodo diuisiua ostendimus ad mentem Arist. Genus ipsius Animæ non esse accidens, & ultimo in loco quod nō sit quid compositum ex diuersis principijs impugnantes, atque destruentes omnes Antiquorum opiniones, uolentes prosequi inuentionem sui generis, sicut proposuimus in proëmio, oportet, ut iterum a principio redeamus, diuidentes ipsam

*Proposita
intentionis*

expositio
 tex. 1
 sam substantiam, sicut ait tex. 1. dicens. *Cum autem qua a prioribus tradita sunt de Anima, dicta sint, iterum tanquam a principio redeamus, scilicet ad diuidendum, quoniam si iam probauimus quod non est quantitas, non qualitas, neq; aliud predicamentorum accidentalium, & redarguimus etiam Antiquos, qui eam compositam fecerunt ex elementis, uidentium quid sit hæc anima, si non est quid compositum, sed hoc non potest sciri nisi per diuisionem, & si a principio non redimus, ideo iterum tanquam a principio redeamus tentantes determinare quid sit Anima, & quæ utique erit communissima ratio ipsius. Id est si uolumus scire, & inuenire genus ipsius animæ, & definitionem genericam, oportet redire a principio, scilicet ad diuidendum ipsam substantiam. Vnde*
 expositio
 Toleti.
 Reicitur
 Toletus, qui dicit. Attende, quod dicit, iterum se tanquam a principio incepturum: quia Antiqui non dederunt nobis cognitionem ferè ullam animæ, dicit tamen, tanquam a principio: quia saltem ab illis accepimus animam esse, & per motum, ac cognitionem inuestigandam: totaliter deuiat ab intentione Arist. quoniam intentio sua est uelle inuenire genus animæ per methodum diuisiuam. dixit enim in præfatio, Fortassis erit necessarium diuidere, & uidere An sit substantia, uel quantitas, uel qualitas & cet. probauit, quod non est accidens, non quantitas, non qualitas, neque aliud predicamentorum, neque quid compositum ex elementis ideo remanet uidere cum non sit accidens, & quod sit substantia, cum non sit quid compositum, quænam substantia est, ideo a principio oportet redire, & diuidere ipsam substantiam in materiam formam, & compositum, & hæc est Arist. intentio, continuare methodum inueniendi genus animæ, ideo Text. 2. incipit diuidere hoc aliquid scilicet substantiam in materiam, formam, & tertium, quod ex his est, scilicet compositum. Dicit Toletus, non potens subterfugere methodum, cum litera clara sit, Animæ definitionem inuestigaturus diuisiones quasdam communes præmittit, ex quibus quid ipsa sit dicit. Est autem prima diuisio, Entium multa esse genera, puta
 decem,

decem, quorum unum est substantia. Secunda est subdiuisio substantiæ, est enim Triplex materia, forma, & compositum ex utraque. Si sciuisset iste Doctissimus uir, quid sit methodus diuisiua, & quomodo per methodum diuisiuam sempiternum generum rerum ipse Ari. & quod hic similiter per eandem methodum, uult inuenire genus ipsius animæ, non dixisset, præmittit diuisiones quasdam cões, quod dictum manifestat se non uidisse artificium Ari. & necessitatē sic faciendi, sed dixisset, Postquam destruxit membra accidentium, & etiam ostenderit non esse quid compositum ex elementis, incipit diuidere a principio substantiam, ut per diuisionem ipsius fiat manifestum, & notum genus ipsius animæ; nec dixisset quasdam communes diuisiones, quoniam necessarias, & sufficientes diuisiones ponit, quoniam non datur alia substantiæ diuisio, ideo propter incapacitatem methodi subterfugiunt hinc, & inde nouelli, & veteres expositores. Non enim in libris de Generatione Arist. materiam elementorum uia inuenit diuisiua: cum dicit. *Materia elementorum, uel erit unum elementorum, uel distinctum aliquid, & hoc uel corruptibile, uel incorruptibile, uel plura; & si plura, uel duo, uel tria, uel quatuor; & hæc, uel corruptibilia, & transmutabilia, uel incorruptibilia, & intransmutabilia. Non enim in secundo Phil. Genus fortunæ hac uia inuestigat, cum dicit. Eorum quæ sunt, uel necessario, uel frequenter, uel raro. & ulterius diuidens concludit casus definitionem. Quid aliud in libris de Cælo, & ubique hac uia procedit, quoniam nullam descriptionem, uel definitionem proponit, nisi prius per diuisionem suam genus inueniat. Sic Arist. uolens inuenire genus animæ methodo diuisiua iam dicta procedit, membra accidentium iam pertractauit, atque etiam quod non sit aliquod compositum ex elementis in genere demonstrauit, ut redargueret omnes Antiquos, nunc redit ad membrum substantiæ, ut determinatè concludat, quæ substantia sit anima, quam diuisit in materiam, formam, & compositum. Postquam fecimus hanc diuisionem, exemplificabimus membra,*

Reiectio.

Ostendit
 quomodo Arist. in
 inueniendis
 generibus
 utitur me-
 thodo diui-
 siua.

explicatio
diuisionis
substantiæ,
& declara-
tio mēbro
rum.

expositio
tex. 3.
pōderatio
uerborum

membra, ut quisque sicut quid per materiam, quid per formam, & quid per vtrunque intelligamus. Primò dicimus, quod materia est quidem potentia, forma verò actus et quia actus dupliciter potest considerari, ideò dicimus, quod alius est sicut scientia, & alius sicut speculatio. Declaratis per exempla duobus primis membris, veniemus ad tertium, quod multa comprehendit, & primò præsupponentes, quod id, quod componitur ex materia, & forma, sit substantia, dicimus, quod huius substantiæ maxime, idest principaliter videntur esse corpora. i. primæ substantiæ videntur esse cœlum, & elementa, vt ait text. 3. quia sunt prima corpora substantiæ, quæ constant ex materia, & forma, & dicuntur maxime, quia sunt principia aliorum. Dixit autem, videntur, quia etiam anima, ut alibi videmus, componitur ex materia, & forma, ideo non exclusiue, nec determinatiue, sed suspensiuè loquutus est, dicens, videntur, quantum. s. ad hoc negocium requirit considerare. postea sequitur, dicens, & horum phisica, idest & horum corporum simplicium fiunt cōposita, quoniam aliorum sunt principia. i. ex istis fiunt composita, quia ex elementis concurrente cœlo, fiunt omnia composita. Postquam igitur declarauimus, quod possumus per quid compositum ex materia, & forma intelligere, cum iam superius contra Antiquos probatum sit in genere animam nō esse aliquod elementorum, neque compositum ex elementis, vt redargueremus Antiquos, nunc conclusiuè tanquam in loco proprio demonstrabimus, quod non est omnino aliquod compositum ex elementis, ideò diuidentes tale compositum, dicimus cum Arist. *Phisicorum autem alia quidē habent vitam*, idest secundorum compositorum quædam sunt animata, *alia autem non habent*, idest & quædam inanimata. vitam autem dicimus, quæ per ipsam fit alitionem, augmentationem, & diminutionem. Quare concludentes post factam diuisionem, & exemplis declaratam dicimus, quod omne corpus compositum ex elementis participans vita erit substantia, & talis substantia, quod erit

non

non ex materia, & forma tantum, sed composita. s. ex elementis. Habita diuisione corporis, probabimus, quod anima non est tale corpus vitam habens, vt satisfaciamus mēbris, & reijciamus tertium membrum, & per eandem rationem etiam primum. Dicimus igitur, quod Anima est in corpore, & corpus est subiectum, nec in alio est. necessesse est ergo, vt ait tex. 4. cum non sit substantia, sicut corpus tale viuens, & anima sit in corpore, quod sit perinde, ac forma corporis phisici potentia vitam habentis. sed substantia talis actus est, & perfectio, ergo anima est perfectio, & actus talis corporis. Vnde, cum probatum sit non esse compositum, quia nō est in alio, etiam per hæc probatur, quod non sit materia. Accusentur igitur Auer. Themist. Simpl. Ioan. Gramma. & Latini, incitiam logicali, quoniā contendunt circa intelligentiam actus primi, & secundi, tanquam circa rem claram, & tamen circa rem necessariam, quæ est demonstrare processum Arist. & methodum, super qua fundauit totam suam doctrinam, & intentionē, ne verbum quidem faciunt. Similiter Toletus, qui dicit, quod Arist. ponit tertiam diuisionem, quæ subdivisio est actus ipsius, etiam scholasticuli hoc dicerent, cum litera sit clara, sed ad quid, & quare, nihil, nec dicit, quod profequatur methodum diuisiuam iam ab initio propositam, quæ est instrumentum inueniendi genera rerum vt diuidentibus fiat notum nobis, & manifestum genus proximum animæ quod quærimus. Præterea tex. 3. reijciendus est S. Thomas cum Aegidio, & alijs, qui existimant hic fieri quartam diuisionem, scilicet substantiarum, quod alia sit corporea, alia incorporea. Quia hæc est extra mentem Arist. & esset hoc transcendere membra propositę diuisionis. Arist. enim declarat quid per compositum ex materia & forma primo potest considerari, & dicit, quod sunt corpora simplicia elementa. s. & corpora cœlestia, & horum composita, & mixta, vt diximus, & hoc, vt possit vterius diuidere, & probare, quod nullum genus compositi est ipsa anima, & sic satisfacere membro tertio diuisionis substantiæ.

Tex. 4.

Accusantur
Arabes,
Græci, &
Latini in-
scitia logi-
cali.

Defectus
Toleti.

Reijciuntur
S. Tho. &
Aeg. circa
intentionē
tex. 3.

Error Th. Simpl. Phi lo. & Auc. **stantiæ.** Similiter per eandem rationem fuerunt in errore Themist. Simpl. Philopo. & Auer. qui dixerunt, quod uolens Arist. diuidere substantiam compositam, quæ corpus dicitur, dicit esse magis substantiam, quàm materiam, & formam, idest notiores substantiæ sunt compositæ, quàm materia, & forma. Corpora enim etiam vulgus substantias uocat. Ecce, quod nesciunt distinguere inter corpora, & phisica, cum per corpora hic Arist. intelligat prima composita ex materia, & forma, quæ sunt elementa, & cœlum ex quibus postea fiunt phisica, idest secunda composita, & mixta. Vnde Toletus simul cum istis cecidit in foueã cū diuisionibus suis corporum naturalium, mathematicarum, & artificialium, quoniam non est alia intentio. Arist. quàm supradicta, quia cum iam superius, ut diximus, probasset animam, neque ex elementis esse in genere propter Antiquos, nunc tanquam in loco proprio, ut methodo satisfaciat, vult per diuisionem secundi compositi in animatum, et inanimatum ostendere, quod nullo modo anima potest esse compositum. Reijciatur denique pace sua Iauellus vir certè maximo ingenio, atque doctrina, qui satis veritatem in Epitomatibus Arist. multis in rebus patefecit, tamen in rebus arduis, et difficillimis pertrãsit, et in alijs est nimis breuis, et in quæstionibus extorquet Arist. intentionem, ut S. Thomam defendere possit. hic autem dicit, quod Arist. facit alias tres diuisiones. scilicet substantiarum quædam corporea, quædam incorporea; corporea quædam naturalis, quædam artificialis; tertia corporum naturalium quædam viuunt, quædam non viuunt, ad inuestigandum materiam in qua recipitur anima, cum anima sit forma, inuestigandum est in qua materia recipitur. hæc ille. Dico, quod hæc non est intentio Arist. quia antequam probasset, et demonstrasset qualis substantia est anima, probaret esse in corpore; sed primo vult probare, quod non sit corpus, et quia iam probauit, ut dixi, quod non est aliquod primorum compositorum in genere, neque ex elementis contra Antiquos. nunc diuidēs

vlterius,

Reijciatur
Toletus.

Reijciatur
Iauellus.

Declarat
intētio Ari
sto.

vlterius, ut membris diuitis ipsius substantiæ satisfaciat, probat, quod nec aliquod secundorum esse potest. et hoc probato, corollarie concludit, quod est forma in corpore, et deinde qualis forma sit demonstrat, ut corollarium firmum remaneat, et hæc est ordinata, et methodistica Arist. in tētio. Ex hac. n. expositione potest sciri, quid Arist. Tex. 4. intelligat per corpus, quoniam si dantur duo composita prima, quæ sunt corpora simplicia, & anima non est in illis, ergo erit in substantia composita ab illis disposita ad animam ipsam, & sic S. Thomas, Aegidius, & alij Latini fuerunt in errore, quando dixerunt sumi pro altera parte compositi, ut anima dicatur Actus talis materiæ sic disposita. quia est actus secundi compositi. Vnde huic meæ expositioni videntur assentire Them. Simpl. & Io. Gramma. qui dicunt, quod corpus pro toto composito naturali sumitur. ut sit sensus, quod anima est forma ipsius corporis naturalis: & dicit Toletus, & mihi magis hoc placet, taliter quod ut irresolutus nescit distinguere falsitatem supradictorum a veritate istorum, sed dubitādo dicit, quod magis hoc sibi placet. Expositores autem, qui nesciunt discernere veritatem rerum, modo huc, modo illuc tendunt, & loquuntur semper dubitatiue, dicentes, hæc opinio magis mihi arridet, mihi placet, est melior, & cætera huiusmodi. Sed qui sciunt rei veritatem, affirmatiue dicunt, ita est, sic teneo, & hoc impossibile est aliter se habere, confundentes alios, qui sunt in contrarium. Postquam probauimus animam non esse corpus phisicum participans vitam, cum per eandem rationem nō sit materia, remanet quod sit forma, ideò corollarium, quod ex dictis extraximus, scilicet quod Anima sit perinde, ac forma corporis potentia vitam habentis, & per consequens actus, & perfectio corporis, volumus probare, & ostendere qualis actus sit, ideo bene superius dictum fuit *Perinde*, quoniam hoc probandum erat, sicut ad præsens vlterius diuidentes more nostro actum prosequentes, methodum inceptam, inueniemus qualis actus sit, & per consequens qualis sit genus

proxi-

Reijciatur
expositio S.
Tho. Acg.
& aliorum.
expositio
The. simp.
& Io. Grã.
uera.

Irresolu-
tio Toleti.

Differētia
exposito-
ris irreso-
luti a reso-
luto.

Póderatio
literæ.

proximum, & propinquum ipsius animæ. Actus igitur, vt
 diximus, dupliciter dicitur, alius ut ait text. 5. quidem si-
 cut scientia, alius autem sicut speculatio: patet animam
 esse perinde, atque scientiam, quia ab anima procedunt
 somnus, & uigilia, & anima in somno proportione re-
 spondet ipsi habere, & non operari, idest habitui sine ope-
 ratione existenti, & cum uigilat ipsi speculationi, & ope-
 rari. Sed scientia, ut ait text. 6. præcedit in generatione spe-
 culationem. Vnde anima est actus primus corporis phisi-
 ci potentia uitam habentis, & talis planè, scilicet corpo-
 ris, ut partes ipsius sint instrumenta, quoniam si probaui-
 mus, quod est actus primus corporis, oportet declarare
 qualis corporis, & demonstrare quod corporis organici.
 Nam cum anima sit non forma, quæ sit unius simplicis
 motionis principium, sicut forma elementorum, sed in-
 ter formas omnes nobilissima, ac plurimarum operatio-
 num productrix, & domina anima est: sequitur igitur
 etiam, quod eius tantum corporis naturalis actus esse po-
 terit, quod multipliciter sit fabricatum, quodq; dissimila-
 re sit, & organicum, in quo non solum simplicium com-
 positio, ac temperamentum reperiatur, quemadmodum
 contigisse uidemus lapidibus, metallis, ac quibusque par-
 tibus similaribus, sed præter eam temperationem ele-
 mentorum alia fiat compositio corporis dissimilari ex
 similaribus illis ortum trahens, ex qua instrumentorum
 concinnitas, & elegancia adeò conueniens confurgat, ut
 multas illas operationes anima quibus est imbuta in sub-
 iecto illo corpore absolutè instructo, & ratione organiza-
 tionis ad singula accōmodo, efficere possit. Vnde Simpl.
 hoc confirmans, dicit. Cum anima differat a natura in
 operatione, quod natura semper limitetur ad unam ope-
 rationem, Anima uerò non se determinet ad unam solū,
 sed ad plures operationes, cum sensitua modo tangat,
 modo uideat, modo audiat, modo alia faciat. Vegetatiua
 modo nutriat, modo augeat, modo alia faciat. non est e-
 tiam mirum, si anima indiguit diuersis instrumētis, & or-
 ganis,

Probatur
 qd anima ē
 forma cor-
 poris. f. or-
 ganici.

Differentia
 aiæ, & natu-
 ræ secundū
 Simpli.

ganis, cum diuersis muneribus fungatur. Rectè igitur Ari-
 sto. dixit, quod Anima est Actus corporis phisici organi-
 ci, quod ostendimus ex ipso sensu, nam in Plantæ, quæ inter
 uiuentia minus sunt organica, adeò vt simplicia, & simi-
 lia videantur, habent organa. nam habent folia, quæ sunt
 cooperativa illius, quod est circa fructum, & quod est
 circa fructum cooperit fructum. habēt etiam radices, quæ
 sunt sicuti os in animali, quibus cibum trahant, ergo etiā
 alia omnia. Ecce quomodo Ari. proponens in proœmio
 inuenire definitionem ipsius Animæ, methodo diuisiua,
 ne quis suis principijs obijciat, incipit. Venari genus ip-
 sius animæ tanquam illud quod est vniuersalius, & notius
 nobis, atq; primo inueniendum, quoniam per ipsum po-
 stea inueniuntur differentiæ, ideò prius ipsum cognoscen-
 dum est, & sic vt a notioribus nobis, & vniuersalioribus
 ad ignotiora procedat, Genus ipsius animæ per diuisionē
 sumptam a famosis principijs, quæ negari non possunt, in-
 uenit, hoc pacto dicens. Anima, aut est substantia, aut non
 substantia, idest accidens; nullus pōt euitare hoc princi-
 pium ab omnibus concessum, & cognitum, quoniam de
 quolibet dicitur affirmatio, vel negatio, nec datur me-
 dium, cum proposuit hoc principium, & hanc manife-
 stissimam, & notam nobis primam diuisionem prose-
 quitur subdividendo, dicens. Si est Accidens, vel Quan-
 titas, vel Qualitas, vel aliquod aliorum prædicamento-
 rum, & semper methodo diuisiua procedendo, ostendit
 non esse, nec Quantitatem, nec Qualitatem, nec cætera
 prædicamenta accidentalialia fortissimis rationibus rei-
 ciendo antiquorum opiniones. Cum manifestum fecit
 non esse Accidens, remanet conclusum esse substantiam,
 ideo in genere, vt redargueret antiquos totaliter demon-
 strat non esse, neque elementum, neque quid ex elemen-
 tis compositum, & cum hoc primo libro conclusit in se-
 cundo rediens ad speculandum qualis substantia sit ani-
 ma, methodo diuisiua incedens, diuidit ipsam in mate-
 riam, formam, & compositum, probat non esse compo-
 situm,

Sensu de-
 monstratur
 animā esse
 actum cor-
 poris. f. or-
 ganici.

Ostēditur
 processus
 Ari. a prin-
 cipio usq;
 ad text. 7.
 huius secū-
 di de aia.

fitam, non materiam, & concludit esse formam, idest Actum; & quoniam plures erant Actus, ideo ulterius diuidens, vt proprium genus inuenire possit, dicit. si est actus vel primus, vel secundus. probat, quod non sit actus secundus, ergo remanet quod sit primus; & sic inuento genere proximo, & communi omni animæ, dat definitionem in vniuersali de ipsa anima, dicens. ergo Anima est actus corporis phisici organici potentia vitam habentis, & quod sit definitio generica, & vniuersalis, ipsemet confitetur. Nam tex. 7. dicit, Quod si aliquid commune est omni animæ, est hoc esse actum primum corporis; & quia aliquis dubitare posset, quomodo ex anima, & corpore fiat vnum, Respondemus obiectioni dicentes, quod non oportet quærere causam, quare ex corpore & anima vnum fiat, sicut nec cera, & figura, & omnino quomodo ex materia, & forma vnum fit. Nam cum vnum, & esse multipliciter dicatur, & quod propriè est, actus est, idè anima cum sit forma, & corpus sicut materia, dicetur vnum animatum ab anima. Postquam satisfecimus obiectioni occurræ, nunc confirmabimus hanc esse definitionem in vniuersali, & genericam exemplificando quomodo sit forma corporis, quoniam hæc definitio competit animali, & rationali in vniuersali, quoad prædicata generica: quoad alia prædicata, oportet alio modo definire vnamquamque. Vniuersaliter igitur diximus cum Aristo. quid nam sit anima: est enim, vt ait Text. 8. ea substantia, quæ est vt ratio, idest forma, sed hæc est quidditas corporis talis, idest est forma corporis phisici organici potentia vitam habentis, quod exemplo declaramus in artificiatibus corporibus. Nam quemadmodum sanè securis si esset animal, anima securis non esset ferrum, sed esse securis, & figura esset anima, quoniam separata hac figura non esset amplius securis, nisi nomine tantum, ita & anima ablata, corpus non uiuit, & idè anima est forma corporis naturalis, ut diximus, talis, quod in se motus, status vè principium insitum habet.

tex. vii.

Obiectio.
Responso.expõ. te. 8
Qd anima
sit forma.
exemplū.

bet. Alio exemplo sumpto ex parte viuentis etiam declaramus quomodo sit forma corporis. Nam, vt ait Text. 9. si oculus esset per se animal, profectò anima oculi non esset oculus, sed visus, & uidendi principium, quia visus est substantia, & forma oculi, & oculus materia visus, quo deficiente non est amplius oculus nisi æquiuocè, sicut pictus oculus, uel lapideus. Id igitur quod de parte dictum est ad totum corpus uiuens accommodare oportet, est enim hic profectò proportio: nam vt pars ad partem sese habet, sic totus sensus ad totum sensituum corpus, ut sensituum est. Postquam duobus exemplis declarauimus quomodo anima sit forma corporis, nunc explicabimus quomodo corpus, cuius actus est anima, dicatur habere uitam in potentia, ne credatur cadauer etiam animam habere, & ne forma ea cadaueris anima putetur. Non est igitur, vt ait Text. 10. id potentia uiuens, quod abiicit animam, eaque vacat, idest non est illud corpus in potentia uiuens, quod non habet penitus animam, & quod anima careat, sicut semen dicitur potentia uiuens, quia non habet animam, sed id quod ipsam habet, idest sed est id, quod animam quidem habet, per quam possit exercere opera uitæ: Vigilia igitur, vt exemplis hoc declarem, & animæ operationes, sunt sicut incisio in securi, & uisio in oculo. Corpus in quo est anima sicut materia, est sicut ferrum uel pupilla. Sicut igitur oculus est pupilla, & uisus, ita totum animal anima, & corpus erit.

Postquam per exempla ostendimus quomodo anima sit actus corporis phisici organici potentia vitam habentis, uolentes ostendere, quod hæc definitio non competit animæ, nisi in uniuersali, eliciemus conclusionem conditionalem, dicentes. Si igitur anima, vt ait Text. 11. partibilis est natura, idest si anima diuiditur in plures species, & quod non sit vna Anima tantum, sicut dicebant Antiqui, manifestum est, quod secundum quasdam partes erit inseparabilis a corpore, quia est actus partium ipsarum,

Scdm exē
plum.
Tex. 9.Te. x. Quo
corpus cui
ius actus
anima, da
cat hère
uitam in
potentia.Tex. 11. e.
licitur cō
clusio con
ditionalis
& probat
q̄ definitio
ē generica

E 2

Quare, &
quado Ari.
loquat
dubitati-
uè.
Cōfutatur
Io. Gram.

Cōfutatur
Simp. Th.
S. Th. Ca.
& alii.

ipsarum, idest secundum vegetatiuam, & sensitiuam; dicitur esse actus inseparabilis a corpore, quia educuntur tales animæ de potentia materiæ. At verò secundum quosdam nihil prohibet, quod nullius corporis sunt actus, idest secundum rationalem, & intellectiuam dicitur esse a corpore separabilis, quia non est actus corporis, idest forma educta de potentia materiæ. Amplius autem immanifestum est, si corporis actus anima sit, vtrum sit sicut nauta nauis. Figura igitur sic determinatum, & descriptum sit de Anima, idest, & quamuis anima sit alius actus corporis non eductus, immanifestum est, vtrum sit sicut nauta, idest si sit assistens vel informans, ideo figura hoc pro nunc sit determinatum, & descriptum, scilicet in genere, satis est, quod omnes sint actus corporis phisici organici potentia vitam habentis, & quod quoad prædicata generica, hæc definitio omni animæ competit, si partibilis est. Aristoteles autem dubitatiuè, & non conclusiuè loquitur, quia nondum inuenit species ipsius animæ, ideo nemo debet mirari, quoniam consuetudo est inquirentis, disputantis, & inuentoris suspensiuè loqui, donec verum inuenerit. Vnde Ioan. Gramma. qui elicit ex hoc Text. quod anima rationalis non sit forma informans, non ad propositum loquutus est, quia hic dubitatiuè, & suspensiuè loquitur, sicut dixi. postea non sequitur, nullius corporis est actus, ergo nō est forma informans: quia quamuis non sit actus de gremio materiæ, est tamen actus informans, & separabilis; similiter quando dicit, sicut nauta in nauis est exemplum in re dubitatiua, non in re determinata, quoniam ibi suspensiuè loquitur. Vnde non sequitur, dubium est si sit sicut nauta in nauis, ergo non informat, quia ego dico, quod determinabitur, quod anima rationalis non sit actus corporis, sicut nauta in nauis, nisi quoad separationem, & per consequens non assistens, tamen benè informans, & separabilis est. Præterea reprehenduntur Simpl. Themist. S. Thom. Caietanus, & alij, quod per partes intelligant potentias, sitque sermo de anima

anima humana, vt quantum ad aliquas potentias sit inseparabilis, idest organicas, quales sunt sensitivæ, & vegetatiuæ, quantum ad alias sit separabilis: quia non sunt organicae, scilicet secundum intellectum; Duos enim errores committunt. Primum, quoniam Aristo. habet sermonem de anima in communi. ad quid ergo loqui de anima tantum rationali, & non de omnibus? ad quid de incognita, & non cognitis. Secundum, quod intelligunt per partes potentias, cum intelligat essentias; quod sicut hic suspensiuè, & dubitatiuè proponit, inferius cum inuenit species per genus ipsius animæ, fiet manifesta sua intentio, quoniam est chimera Latinorum, ponere animam rationalem per unam potentiam, & non per essentiam incorruptibilem esse, sicut suo loco demonstrabitur.

Declarat
intentio
Ar.
Primus
error.
Secundus
error.

Caput Secundum.

ROSEQVENS methodum inceptam, ex diuisione Generis iam inuenti (præcedente distinctione animati ab inanimato) inuenit species ipsius animæ, quas omnes a notioribus procedens, sub genere diuiso contineri demonstrat, dubitans deinde vtrum veg. sens. & intellect. sint diuersæ animæ, vel distinctæ potentiæ, & vtrum omnes istæ potentiæ sint in eadem parte rei animatæ, vel in diuersis partibus; & qualiter inueniantur in diuersis compositis. in fine tandem reassumens totam definitionem retrogradè procedens, ipsam tanquam declaratam, & demonstratam explicat; Laudans illos Antiquos, qui animam dicebant esse in corpore, sed non corpus, & reprehendens eos, qui nihil de corpore dixerunt.

DOSTQVAM cum Arist. tentantes de ipsa anima tractare, cum esset, & propter Antiquorum opiniones, & eius naturam occultissima, atque difficillima, coacti fuimus aliquam viam tradere, qua in ipsius cognitionem deueniremus. quam viam nec Græci, nec Arabes, nec Moderni ad plenū animaduertunt, & nos ad posterorum doctrinam, beneficium, atque vtilitatem ostendimus cum Aristot. viam diuisiuam esse, quæ est instrumentum, & medium inueniendi Genera, & principia rerum, hac igitur via hucusque processimus ad inueniendum genus ipsius animæ; quo inuento, definitionem genericam, & in vniuersali tradidimus: nunc requirit doctrina, vt perquiramus species suas, ac differentias, quæ differentia, ac species non possunt elici, nisi ex iam data

Defectus
græcorū,
arabū, &
latinorū
circa uia
diuisiuam.

data definitione, & ex genere ipsius definitionis, cum in genere lateant differentia, ac species, ideò ex diuisione generis iam inuenti, inueniemus species ipsius animæ, & antequam veniamus ad diuisionem, ponemus more solito, quia nunc opus est, primò distinctionem, quæ procedit. s. quomodo animatum differat ab inanimato. Postea immediate diuidemus vitam in vegetatiuam, sensitiuam, & intellectiuam. Ecce quomodo ex genere elicimus has species. Nam cum genus animæ sit actus potentia viuens, vel uiuit vita vegetatiua, vel sensitua, uel intellectiua; & sic quotuplex erit hic actus potentia viuens, tot erunt animarum species, ideòque Arist. procedit ex obscuris quidem manifestioribus ad certa, & notiora. s. a diuisione iam dicta, quæ est obscura: quia continet membra diuidentia; & tamen est manifesta, & procedentes per hanc venimus ad certa, & notiora. Ideò in proœmio phil. dicebat, inanimata est nobis via, ut a notioribus nobis procedamus, quæ sunt confusa. Quoniam incipimus semper, cum methodice volumus inuenire per diuisionem res a diuisione nobis nota, atque congenita, quæ dicitur confusa, propter membra diuidentia; sicut a principio, quando volumus inuenire genus animæ, inœpimus a diuisione per substantiam, & accidēs, quæ est diuisio manifestissima omnibus, tamen est confusa, quia continet multa membra: quibus diuisis, factum fuit nobis notum, ac manifestum, quod quærebamus. s. per diuisionem substantiæ, & accidētium factum est notum Genus animæ esse Actum corporis phisici potentia vitam habentis; sic vltèrius diuidentes nos hoc genus, sicut notæ nobis species ipsius animæ. Non nè notum nobis est hæc diuisio, quod actus potentia viuens est, vel uegetandi actus, vel sentiendi, vel intelligendi? cū hæc quotidie ante oculos nobis sint? Non nè postea sunt nobis hæc confusa, propter membra diuidentia? Cum vegetatiua diuidatur in Nutritionem, Auctiōem, Generationem, atque in hæc deseruiētia. s. abstractionem, retentionem, concoctionem, & expulsionem? Et sensitua in ta

E 4 ctionem,

Quo ex genere animæ eliciuntur species. Declaratio processus Arist. circa inuentionem specierum.

tionem, gustationem, orationem, auditionem, visionem, communem sensationem, ac phantasiationem? Similiter intellectiua in multas facultates, ac potentias? & hoc est, quod innuere voluit Aristo. Tex. 12. quando dixit. *Quoniam autem ex obscuris quidem, manifestioribus autem fit certum, & secundum rationem notius, tentandum est iterum sic aggredi de ipsa anima*, id est quoniam ex diuisionibus generalibus, quæ sunt nobis notæ, & congenitæ, atque experientia manifestæ, sed confusæ, quia multa membra continet diuidenda, fit certum, & notius secundum rationem. i. fit notum, & certum, quod quærimus diuidendo, idè de ipsa anima ulterius procedentes, sic iterum aggredimur. s. utentes solita diuisione, vt recto filo methodum inceptam prosequamur: quoniam non solum oportet habere definitionem genericam sicut plures definitiones dicunt, & ostendere animam esse actum potentia viuentem: sed scire etiã cur sit actus, sed hoc sciri non potest, nisi sciantur omnes suæ partes, quia multiplex est. sed partes suæ non possunt sciri nisi prius diuidantur, idè antequam veniamus ad diuisionem, cum opus sit distinctione animati ab inanimato. Incipientes igitur primum ponere distinctionem dicimus quomodo animatū differt ab inanimato, vt ait Tex. 13. ipsa vita, & habita tali differentia dicimus, quod actus potentia viuens diuiditur in plura, cum viuere multipliciter dicatur, vel erit actus viuens, vel sentiens, vel intelligens. Data diuisione generis, quæ ostendit tres esse actus viuentes, ut a notioribus incipiamus, declarabimus membra, & primò probabimus, quod Anima est principium, & actus vegetandi, ut ait Tex. 14. id est nutriendi, et augendi in plantis: Nam principium nutriendi, et augendi non est natura, quoniam natura solum mouet ad vnam differentiam loci, puta sursum, a ut deorsum, vt ignis, et terra. Sed vegetabilia non solum augentur ad vnam differentiam loci, sed ad oppositas differentias. Nam quoad ramos augentur sursum quoad radices augentur deorsum: profundant enim radices in terram. ergo nõ est principium nutritionis,

expositio
tex. 12.

Tex. 13

Tex. 14

Differentia
naturæ a
Veget.

tionis, & augmenti in vegetabilibus, sed anima. Vnde viuunt plantæ semper quousque possunt accipere alimentum. Et reperiri potest viuens, ut ait Tex. 15. in quo solum vegetatio fit: ut Planta, non tamen reperiri potest viuens, in quo fit sensatio, aut intellectio, quin in eo fit vegetatio, vt patet in animalibus, & hominibus, & omnibus mortalibus. Viuere igitur propter hoc, vt ait Tex. 16. quod absque alijs potest esse; & alia non sine ipso, est principium omnium viuentium, & commune omnibus plantis, animalibus, & hominibus. Postquam declarauimus membrum viuentium, ueniamus ad sensum. Sensus inest primo animalibus, & animal est animal primo per sensum, quoniam, vt vegetatio est plantis primo insita, ita sensus animalibus, nullumque est animal sine sensu, & illa animalia, quæ non mouentur, neque mutant locum, vt ostrea, & conchilia, habent sensum, & non viuere tantum, ita quod animalia habent viuere, & ultra viuere hoc etiam sentire. Præterea pro maiori declaratione istius membri dicimus, quod Tactus est ille sensus, vt ait Tex. 17. qui primò animal constituit, quia omnibus animalibus inest tactus, nec sine hoc possunt consistere. Et sicut vegetatiuum separari potest a tactu, & omni sensu, vt accidit in plantis, sic tactus separatur a reliquis sensibus, non e contra. Sunt enim animalia, quibus non inest nisi tactus. Alij tamen sensus non separantur a tactu, qui enim vident, audiunt, aut olfaciunt, necessario habent tactum. ita quod ex dictis dicimus, quod vegetatiuum est animæ species, quam plantæ habent, & animalia omnia illa dicuntur, quæ habent principium tangendi. Declaratis membris vegetatiui, & sensitiui, cum clarum sit de intellectuuo, quod sit principium intellectiionis hominis, epilogantes prædicta dicimus, quod causa propter quam vtrunque horum, ut ait Tex. 18. scilicet vegetatiuum, & sensitiuum plantis, & animalibus insit, posterius dicenda erit. i. vbi de essentijs suis erit sermo. Nunc autem intantum dictum sit, solum animam esse principium eorum, quæ superius diximus, & esse de-

Tex. 15

Tex. 16

Tex. 17.

Quæ tactus
potest ab
omnib. se-
parari &
nõ contra

Tex. 18.
Epilogus
declaratio-
nis mem-
brum.

se definitam vegetatiuo, sensitiuo, & intellectiuo. i. in vniuersali pro explicatione generis, & sic species contineri sub ipso genere, quantum fuit opus, demonstrauius. Nunc autem mouemus duas quaestiones necessarias, vt facit Arist. Tex. 19. Prima, an vegetatiuum, sensitiuum, & intellectiuum sint diuersae animae, an distincte potentiae, quae tamen sint in eadem anima, & iam primo libro in fine hanc quaestionem determinauimus, quando propter Antiquos loquuti sumus de vnitatem, & diuisibilitate animae, vbi clarum est, quod quando in re animata est tantum vnum principium viuendi, puta solum vegetatiuum, tunc tale principium est anima; vnde in plantis vegetatiuum est anima, & non potentia. quando autem in re animata sunt plura principia viuendi, vt in animali, in quo est vegetatiuum, & sensitiuum, talia principia sunt potentiae, & non sunt anima, sed denominamus animam talis animati a nobiliori potentia, vt anima, quae est in animali, dicitur anima sensitiua a potentia sensitiua, quae est nobilior, quam vegetatiua; similiter denominatur anima, quae est in homine anima intellectiua a potentia intellectiua, quae est nobilior alijs, ideo relicta hac prima quaestione ulterius quaeremus venientes ad secundam. s. vtrum omnes istae potentiae sint in eadem parte rei animatae, puta in capite, vel in corde &c. vel sint in diuersis partibus rei animatae. & ad hanc respondentes dicimus cum Arist. quod in quibusdam facile est determinare hoc, in quibusdam dubium est, nec ita facile, ideo ostendentes exemplis facilitatem istius secundae quaestionis in plantis, & animalibus, dicimus, quod in omni parte ipsius plantae decisa est, ut ait Tex. 20. potentia nutritiua, quia omnis pars plantae viuificatur, & uirefcit, nutritur, & augetur, & sic non distinguuntur subiecto in plantis, sed sunt in eadem parte ipsius plantae. Similiter in animalibus hoc perspicimus, nam in cauda lacertae decisa videmus, quod mouetur secundum locum; quod si sentit aliquod conueniens delectatur, si vero sentit disconueniens tristatur; puta si sentiat ignem, aut

aut rem pungentem; sed delectatio, & tristitia sunt in appetitu ex necessitate, ergo vegetatiuum, & sensitiuum non distinguuntur subiecto, sed sunt in eadem parte animalis. Et recte Arist. dixit in quibusdam esse hoc clarum, quonia cum anima vegetatiua, & sensitiua educuntur simul cum corpore, ac cum quantitate in materia existente, sequitur etiam, quod anima non poterit remanere indiuisibilis, sed simul cum quantitate extendetur ad extensionem quantitatis. Quo fit etiam, vt cum quantitas sit in toto corpore, & pars in parte corporis, quod etiam anima educta simul cum quantitate tota erit in toto, & pars in parte. Ex quo patet, quam praeter naturae ordinem dixerit Alber. Animam esse indiuiduam, ac nullam habere quantitatem, sed indiuisibilem esse penitus in corde residentem, quod tamen est penitus contra quod dicit hic Arist. in plantis, atque Enthomis decisus, animam quoque diuidi ad diuisionem partium subiecti, raquam quoddam simile, ex quo patet animam non habere sedem determinatam, sed passim esse extensam per corpus diuersum, sicut apparet in illis. Vnde si anima existens indiuisibilis resideret in medio, aut aliqua alia parte corporis determinata, & non esset per totum corpus diffusa, profecto decisa cauda ab animali, ab anima quoque cauda esset remota, cuius tamen oppositum esse videmus. Cum & moueri loco, & sentire & imaginari etiam compertum est. Nec ualet Alber. responsio, & Simplicij, qui dicunt animam diuidi non per partes quantitativas, sed quia natura sua est, quod cum sit actu indiuisibilis potest plurificari, & fieri plures. Vnde in parte decisa generatur vna noua anima informans aliam partem, hoc est incidere in maiora inconuenientia, quia sequeretur, quod animae, quae propter earum perfectionem tantum apparatus requirunt in corpore per motum localem solum generari possent, absque prauiua alteratione, quod tamen abhorret ordo naturae. Postquam manifestauimus veritatem secundae quaestionis, quoad animam vegetatiuam, & sensitiuam, dicimus, quod de intel-

Quo aia
fit in toto
corpore
tota, & ps
in parte.

Reiicitur
Alber. qui
dixit ani-
mam esse
indiuisibi-
lem.

Reiicitur
responsio
Albe. &
Simpl.

Tex. 21 intellectu, ut ait Tex. 21. & speculatiua potentia nihil adhuc manifestum est, scilicet an separentur subiecto: sed videtur genus aliud animæ esse, & hoc solum posse separari, sicut & perpetuum a corruptibili. Vnde, quoniam non est hic locus, ideo Aristo. suspensiuè loquitur. Et sic Thomas Gaetanus, Pomponatius Athæus, Herueus, & alij, qui exposuerunt Aristo. dicentes, quod in Tex. 20. tertij de anima, quādo dicit, *Separatus autem est solum in hoc quod verè est, & hoc solum immortale, & perpetuum*, quod loquitur philosophus de intellectu agente extrinseco, malè processum Aristo. & pessimè intentionem suam intellexerunt: quoniam hoc est falsum, quia mens philosophi fuit intellectum agentem non esse substantiam separatam, sed intrinsecum animæ, & partem suam, & sic nihil aliud facit ibi Text. 20. tertij de anima, nisi quod declarat id, quod hic tex. 21. proposuit. & cum hic dicat de intellectu, & speculatiua potentia, ergo non de substantia separata, sed de potentia intellectus speculatiua loquitur, & sic quod suspensiuè hic proponit in tertio declaratiuè, & affirmatiuè tractat de intellectu eiusque potentiis, & operationibus, & hæc satis. Sequentes igitur propositum nostrum dicimus cæteras animæ potentias, scilicet vegetatiuam, & sensitiuam, non esse ut ait Tex. 22. separabiles in vno composito subiecto, ut quidam dixerunt: ita quod sit una in corde, alia in Epate, & alia in cerebro, ex his, quæ diximus manifestum esse: quia sola ratione separantur: similiter sensum, & intellectum distingui ratione manifestum est, cum aliud sit intelligere, aliud sentire, ergo diuersæ potentiæ sensus, & intellectus. Qualiter postea istæ potentiæ distinctæ inueniantur in diuersis compositis, nunc docemus. Nam in quibusdam animalibus, ut ait Tex. 23. omnia hæc insunt, ut in hominibus, in quibusdam alia horū, ut in animalibus, & in quibusdam unam tantum, ut in Plantis. & hoc facit differentiam animalium. causa autē propter quam hoc fit, posterius perscrutanda, ubi de istis particulariter tractabitur. Similiter est ordo circa sensus.

nam

nam alia habent omnes sensus, alia verò quosdam, quædā verò unum tantum, scilicet tactum necessarium.

Postquam demonstrauius animam habere potentiam vegetandi, sentiendi, & intelligendi, non intendimus cum Aristo. Tex. 24. definitionem secundam formalem de Anima elicere, sicut Toletus dicit, ac per eam demonstrare sequentia, quoniam sicut in 12. text. vbi dicit, quod Aristo. intendit aliam animæ definitionem ponere, quæ distinctius explicat animarum species & quæ reddat causam præcedentibus concludens esse definitionem formalem, & similiter Text. 13. dicit, quod per opera uitæ vult indagare definitionem animæ. Amplius text. 18. dicit, quod concludit ex dictis superius definitionem animæ formalem, siue per causam, & huius opinionis etiam fuit Iauellus cum alijs, scilicet de definitione formali. Sicut enim in principio duodecimi text. Toletus aberrauit, ita in alijs aberrat simul cum omnibus alijs, quoniam nesciuerunt methodum Aristo. qui postquam definitionem genericam tradiderat, reliquum erat per diuisionem generis inuenti elicere species ipsius animæ, idè cum inueniret per diuisionem differentias animarum, & concludit uniuersaliter animā habere omnes istas potentias, Text. 24. reassumens totam definitionem a principio, retrograde procedens, ipsam tanquam declaratam, & demonstratam explicat, dicens. Anima autem idest qua viuimus, & sentimus, & intelligimus primo, anima vtique erit ratio quædam, & species, & non ut materia. & subiectum, idest anima qua uiuimus, sentimus, & intelligimus erit forma, & non materia, uel subiectum, idest compositum, vt supple diximus, quæ definitio est eadem explicatiuè, quæ illa implicita. Anima est actus corporis potentia vitam habentis, quoniam nihil aliud facit, nisi quod explicat illā particulam vitæ, vt possit inuenire species animæ. Vnde non benè S. Thomas, & Alpharabius dixerunt primam definitionem Aristo. esse sicut medium, & causam; secundam sicut effectus, & conclusio, & etiam extra propositū

Auer.

expositio
tex. 24.Reiicitur
Tolet⁹ cir
ca exposi
tionē mul
torum te
xtuum.
Reiicitur
Iauellus
cū alijs.Vera Ari.
intētio in
tex. 2Reiicitur
S. Tho. &
Alphara
bius.

Auer. Egid. & Suesſanus contendunt inter ſe de iſta definitione, ponentes diuerſas expoſitiones, & affirmantes primam eſſe Ariſto. ſecundam Platonis. ſi intellexiſſent methodum Ariſt. has ineptias non dixiſſent, quoniam retrogradè eandem definitionem explicatam, atque declaratam proponit. Quid aliud, quæſo, eſt Animam eſſe actum corporis phiſici organici potentia uitam habentis, niſi animam eſſe formam illam qua uiuimus, ſentimus, & intelligimus? & quid eſt Animam uiuere, ſentire, & intelligere, quàm eſſe actum corporis phiſici organici potentia uitam habentis? quare ergo eandem definitionem diuidere, & dilaniare? Expoſitores multa uerba faciunt ſæpe de definitione per materiam, per formam, & per vtrumque citantes lib. poſt. Ari. & tamen uſq; in hunc diem ignoratur intentio illorum librorum ab omnibus ferè expoſitoribus; ſed hæc cum non ſint præſentis ſpeculationis, relinquemus. Intentio igitur Ari. eſt illa, quã diximus ut patet per ſuum proceſſum, & per ſua uerba, cum adhuc ſit circa definitionem genericam. & ſic Toletus errauit, & circa intentionem Ariſt. & circa modum procedendi, neſciens quid per obſcura, & manifeſta intelligat Ariſto. nec declarans niſi recitando quædam phantaſtica Philoſophi, quod tria ſunt notiora nobis, à quibus incipere ſolet phiſicus effectus, uniuerſalia, & compoſita. Nullum iſtorum eſt aut diuiſio, aut reſolutio, aut aliquod aliorum methodorum: ergo a nullo iſtorum incipit Ariſto. nec per effectum, uniuerſale, & compoſitum poſſumus inuenire res, nec in cognitionem cauſarum deuenire, niſi modo ſupradicto a nobis cum Ariſt. explicato.

Concluſio
intentionis
Ariſto.
Tex. 25

Concludamus igitur ſecundum bonam Ariſto. intentionem, Animam qua uiuimus, ſentimus, et intelligimus, eſſe formam, et non materiam, uel ſubiectum, id eſt compoſitum; et rationem reddimus, quia diximus ſuperius, ut ait tex. 25. quod ſubſtantia eſt triplex forma ſcilicet, Materia, et compoſitum, et quod materia eſt ut potentia, et forma ut actus, et compoſitum ut animatum; & dixi-

Reiicitur
Toletus.

Reiicitur
Philopo.

Concluſio
intentionis
Ariſto.

Tex. 25

& diximus, quod anima non eſt corpus, ſed actus corporis, ergo anima qua uiuimus &c. erit forma corporis phiſici organici, ut ſuperius concluſimus, & ſic Ariſto. non probat minorem, ut Toletus, ſed reddit rationem ſuperioris genericæ definitionis retrogradè declarata per ea, quæ ſuperius dixerat, cum eadem ſit explicite. Cum ergo ſtabiliuimus animam eſſe formam corporis, & non corpus, reſtat ut laudemus ſicut facit Ariſt. Text. 26. quosdam Antiquos, & quosdam reprehendamus. Laudandi ſunt illi, qui animam declarant non eſſe corpus, & eſſe in corpore, & aliquid corporis. ſ. phiſici organici. illi autem reprehendi ſunt, qui nihil de corpore dixerunt, nec expoſſerunt quod, vel quale ſit, quod haberet animam; cum tamen conſtet non quoduis recipere quoduis, ſed proprium actum eſſe in propria materia, & ſecundum rationem, ac conuenienter ſit, ut proprius actus ſit in proprio receptiuo. Quo facto, ut concludamus cum Ariſt. definitionem prædictam genericam dicimus, quod ex ſupradictis manifeſtum eſt, quod Anima qua uiuimus, ſentimus, & intelligimus, eſt actus corporis phiſici potentia uitam habentis. Vnde Toletus uidens literam claram dicit, quod colligitur animæ definitio prima ex hac ſecunda, neſciens, quod prima eſt generica implicita, & ſecunda generica explicita. & non eſt colligere primam ex ſecunda, ſed concludere primam per explicationem generis diuiſi, ut diximus, cum non poſſit dari definitio, quæ conſtet ex materia, & forma, quæ ſit uniuerſalis omnibus animabus, & hæc eſt uera intentio Ariſt. et ueritatis. Taceant igitur omnes, qui deniant, & ueritati adhæreant, nec erubeſcant, quoniam dulce eſt cognoscere ueritatem, & eam addiſcere atque intelligere. Non nè in his textibus Ariſt. ſatisfecit pro poſito Tex. 7. proæmij, ubi dicit poſt diuiſionem Actus, quod conſiderandum eſt, ſi partibilis ſit, an impartibilis: id eſt, ſi talis actus diuiditur in plures, ita quod ſint plures animæ, uel una tantum; iam diuiſit Genus animæ poſitum in definitione uniuerſali in veg. ſenſ. & intellec. ergo ſatisfecit

Reiicitur
Toletus.

Tex. 26
Laus quorundam antiquorum & aliorum reprehensio.

Cōcluſio
definitionis prædictæ.

Reiicitur
Toletus.

Quo Ariſt. ſatisfecit pro poſito tex. 7. proæmij.

fecit, sicut & alijs partibus fecit, & ita processus Arist. correspondet in omnibus suo proœmio, in quo narratur tota sua intentio.

Caput Tertium.

PLV RIBI S iam animabus per diuisionem generis inuentis, nunc ostendit a notioribus nobis, incipiens primò per potentias animarum, deinde per essentias cum exemplo figuræ, ipsas animas non esse eiusdem speciei, sed diuersarum, & per consequens ridiculum esse quærere communem definitionem essentialem, quæ omnibus speciebus competat.

Continuatio cū præcedentibus.

Error Toleti, & aliorum

ROST QVAM inuenerimus per genus definitionis, quod sunt plures animæ, nunc oportet ostendere, quod non sunt plures, ita quod sint eiusdem speciei, sed plures quia diuersarum specierum sunt. & hoc pacto satisficiemus proposito proœmij, quando diximus Text. 7. si anima est partibilis, videndum est, si similis speciei est omnis anima, vel non, id est diuersarum specierum. Hoc autem ut a notioribus incipiamus, inuestigabimus primo per potentias animarum, postea per essentias, quibus examinatis videbimus resultare diuersas species animarum; & hæc est continuatio tex. cum præcedentibus, & conformis proposito proœmij. Vnde Toletus cum alijs multum aberrat dicens, quod cum vitæ operationes, ac potentias non omnibus

nibus inesse superius dixisset, sed quibusdam omnes, alijs aliquas: nunc distinctè hoc docet, & præsertim de potentijs. Dico, quod diuiso genere animæ in plures animas vult ostendere, quod istæ animæ nō sunt eiusdem speciei, sed diuersarum, iuxta propositum proœmij, & a notioribus nobis incipiens, primò per potentias ipsarum animarum hoc vult comprobare. Ideò dicit Tex. 27. Potētiarum autem animæ quæ dictæ sunt, alijs quidem insunt omnes, alijs verò quædam harum, quibusdam verò vna sola. Potentias autem diximus vegetatiuum sensitium, appetitiuum, motiuum secundum locum, & cogitatiuum. Inest autem in plantis vegetatiuum, ut est nutrire seipsum, augeri, & generare sibi simile. In animalibus autem uegetatiuum, & sensitium, & sensitiuo coniunctum est appetitiuum, quia cum appetitus quidam sit rationalis, ut voluntas; quidam irrationalis, & sensitiuus, ut concupiscibilis, & irascibilis, animalia autem omnia habent tactum; quod si habent tactum, ergo in ipsis tristitia, & lætitia, & delectabile, & triste. nam quibuscunque inest tactus, inest voluptas, & dolor, quæ sunt appetitus, ergo quibus inest sensus appetitus inest, quia in sensu necessarius est tactus. Nota, quod posuit artificio appetitiuum ante cogitatiuum, & post sensitium, quia a sensu, & intellectu prouenit. Similiter posuit postea motiuum post appetitiuum, & ante cogitatiuum, quoniam principium motus progressionis potest esse ab utroque, sed principaliter est ab appetitu, quia appetitus potest absque voluntate mouere, non e contra. Præterea animalia, ut ait Tex. 28. habent sensum alimenti, quia habent tactum, qui tactus est sensus alimenti. Nam alimentum est calidum, frigidum, siccum, & humidum. his aluntur omnia uiuentia, & horum sensus tactus est. Si ergo animalia habent sensum alimenti, ergo appetitum, quia quibus inest fames, & sitis inest appetitus; quia fames est appetitus calidi, & sicci: sitis verò appetitus frigidi, & humidi. Sapor verò non est tanquam necessarius, nisi ut condimentum quoddam, & delectamentum. Similiter

Tex. 27

Nota artificio.

Tex. 28

F sonus,

sonus, neque color, neque odor conferunt ad alimentum, nisi per accidens. Et quia tantum hic volumus ostendere diuersitatem potentiarum, ut diuersas species inferre possimus, ideo, ut ait **Tex. 29.** certificandum de his posterius est. i. posterius, ubi de obiectis, & particulari tractatu ipsius animæ sensitivæ loquemur, diffusius omnia tractabimus. Sufficit, quod intantum dictum sit, in quantum probatum est, quod animalia, quia habent tactum habent etiam appetitum, similiter de phantasia posterius intendendum est. Postquam de plantis, & animalibus imperfectis loquuti fuimus, restat loqui de perfectis. s. irrationabilibus, & rationabilibus. Dicimus igitur, quod quibus. s. animalibus irrationabilibus inest potentia motiua ultra vegetatiuam, & sensitiuam, & appetitiuam, & alijs, scilicet hominibus cogitatum, vel ut alius textus ratiocinatum, & intellectus. & si quid aliud huiusmodi est, aut etiam honorabilius. i. intelligere absq; phantasmate. Vnde cum **Arist.** considerat animam, prout est in corpore, & cum corpore intelligit, ideo dicit ratiocinatum, idest intelligere cum phantasmate discursiue, & intellectiuum cum phantasmate sine discursu, & si quid aliud, & honorabilius, idest intelligere sine phantasmate. & sic non est exponendus **tex.** ut **Toletus**, & si quid est hominis melius, quod dicit propter intelligentias, & cœlos quos Antiqui animatos crediderunt. quibus inest intellectus potentia, quoniam hoc dicit, & si quid aliud huiusmodi, idest aliud præterquam intelligere cum phantasmate, sicut nostra est intentio in his libris, & honorabilius, quod est quando homo sine phantasmate intelligit. Ad quid cum loquatur de potentijs animarum transcendere, & habere respectum ad intelligentias, & cœlos? Postquam demonstrauius quibusdam animalibus omnes potentias, quibusdam vnā, & quibusdam plures inesse; cum hoc inferat diuersitatem specierum animæ, iuxta nostram intentionem: Manifestū igitur erit ex dictis, quod eadem consideratio erit de anima, respectu istarum specierum, ut ait **Text. 30.** sicut de figura

Ponderatio uerborum.

Reiicitur Toleti.

Tex. 30

gura respectu trianguli, quadranguli, & aliarum specierum figurarum. quoniam sicut figura nihil aliud dicit, quam suæ species in vniuersali; sic anima in vniuersali descripta nihil aliud dicit, quam veg. sens. & intellect. species suæ. Vnde sicut definitio figuræ generice competit omnibus suis speciebus, sic etiam definitio animæ competit omnibus animabus, quoniam omnes sunt actus corporis phisici org. &c. sed ideo non erit propria definitio alicuius animæ, sicut figura descripta in vniuersali non erit vnquam particularis definitio alicuius speciei. Vnde ridiculum est, quærere definitionem communem, & in his, idest speciebus animarum, & cæteris rebus ita similibus, quoniam definitio generica data superius non potest esse propria definitio alicuius speciei, nec alicui propriæ speciei potest accommodari, quoniam omittit definitionem, scilicet differentiam propriam, quæ cuilibet speciei competere, & accommodari potest; idest non habet in se illam differentiam, per quam quælibet species distinguitur ab altera, cum tantum sit generica seruiens omnibus vniuersaliter tantum. Quærere igitur vnā, quæ competat & generice, & propriè omnibus animabus, est ridiculum. Postquam visa diuersitate animarum, quoad ipsarum potentias conclusimus impossibilitatem vnus definitionis essentialis, quæ sit cōmunis omnibus speciebus animarum, nunc cum exemplo ipsius figuræ demonstrabimus, eandē diuersitatem, quoad animarum essentias. nam consequenter se habere reperitur solum in essentijs, non autem in potentijs, ut cogamur dare propriam definitionem vnicuique animæ. Quemadmodum igitur in figuris, sic; ut ait **Tex. 31.** & in anima fit, nam posito priori, non ponitur posterius, sed bene e contra, ut posito trigono, non ponitur tetragonus, sed bene e contra. Similiter posita vegetatiua anima, non ponitur sensitiva, sed bene e contra. Quare, si species animæ inter se sic se habent, & specie diuersæ sunt, ergo secundum vnāquodque quærendum, quæ nam sit vniuscuiusque anima, ut quæ plantæ, & quæ hominis, aut

Ridiculū quærere communē differentiā animæ essentialē.

Proponit ostendere cum exemplo figuræ animarum diuersitatem quoad essentias.

Tex. 31.

F 2 b estia;

Quomodo
animę con-
sequenter
se habeat,
& ab inui-
cem sepa-
rentur.

Tex. 32.

bestiæ; volens inferre, quod cum sint diuersæ specie ideo quærendum est separatim, quid sit vnaquæque. Vnde reddentes rationem de animabus, quomodo consequenter se habeant, & ab inuicem separentur, dicemus, quod sine vegetatiua non potest esse sensitium, sed bene e contra sensitium separatur in plantis, quoniam plantæ tantum viuunt: ecce planta quæ habet animam diuersam specie a sensibile. Similiter sine tactu nullus sensus est, & tamen tactus potest sine alijs sensibus esse, quoniam multa animalia non habent neque visum, neque auditum, neque odoris sensum, & tamen habent tactum. Similiter sensitiuorum, vt ait Tex. 32. alia quidem habent motum secundum locum, vt animalia irrationalia perfecta, alia non habent, vt imperfecta, ostrea, & conchilia. Denique & postremum ratiocinationem, & intelligentiam consideramus. nam vbi ratiocinatio, & intelligentia, idest vbi discursus, & contemplatio cum phantasmate, ibi etiam cogitatio, imaginatio, sensatio, & cetera huiusmodi, quia in corpore, & cum corpore operantur: quamuis absque organo, sed non valet e contra. immò in quibusdam animalibus, neque inest imaginatio, & animalia alia hac tantum viuunt.

De speculatiuo autem intellectu alia ratio est, idest de intellectu prout intelligit sine phantasmate: alia ratio est, quia dato hoc, non sequitur, quod cætera dentur, sicut quando dato intellectu cum phantasmate, ergo dantur cetera inferiora, quia tunc consideratur prout est in corpore, & cum corpore operatur, vt diximus. Vnde Auer. qui dicit intelligere intelligentias separatas, qui laudatur a Toletio, est in errore: quoniam loquitur de intellectu hominis in his libris, ad quid igitur de intelligentijs sermonem facere? Præterea, quæ comparatio potest esse intelligentiarum cum sensitiua, vegetatiua imaginatione, & cætera huiusmodi?

Reiicitur
expositio
Auer. &
Toleti.

Dubitatio
Toleti.

Reiectio
solutionis.

Præterea Toletus mouet dubium, quare iterum hi gradus numerantur? & respondet, quod aliter quam ante.

ante. Supra enim solum distributionem eorum secundum subiecta considerauit; hic autem quod a quo separetur; hæc sunt imaginaria, dico, quod supra vult ostendere diuersitatem animarum respectu potentia animæ, hic ratione suarum essentiarum; supra incoepit a notioribus nobis deueniens ad essentias. & idè eadem alio modo, prout habent respectum ad essentias, explicauit, & idè sicut superius dixit text. 29. Et si quid aliud huiusmodi, aut etiam honorabilius, scilicet intelligere sine phantasmate, hic loquitur de essentia, dicēs. De speculatiuo autem intellectu. i. de intellectu, qui intelligit sine phantasmate. Sic concordatur Text. & intentiones, & idè Toletus in omnibus his textibus aberrauit non solum ab intentione Arist. continuatione cum præcedentibus, sed etiam a vera intelligentia ipsorum textuum. Cum ergo secundum Arist. ostenderimus hæc animę diuersitatem, possumus concludere, dicentes. Quod igitur, quæ de horum vnoquoque ratio, hæc propriissima, & de anima manifestum est, idest quam rationem habeat vnaquæque scilicet vegetabilis anima, animalis, & rationalis, per hæc, quæ diximus manifestum fecimus, scilicet quod distinctæ sunt, & diuersæ specie. Vnde ex his quisque potest videre, quomodo malè, Simpl. & Io. Gramma. intellexerunt processum Arist. dicentes, quod dicitur communis definitio apud Arist. quoniam anima rationalis contineat potestate alias, ut vegetabilem, animale &c. & propria, quoniam definitio humanæ animæ non competit omnibus alijs actu, sed virtualiter, idè debent esse duæ, quarum una communis dicitur actualiter per prædicationem, secunda propria, cum sit vnius speciei tantum. tamen communis per continentiam, & potestatem. Et similiter vanum est quæsitum aliorum expositorum in hoc loco quærere quid Arist. per definitionem communem intelligat, & quid per propriam; cū litera clara sit, & intentio Arist. per digressionem meam. In quem errorem cecidit Alexander, qui dicit, quod definitio prima data ab Arist. quando dicit, est Actus corporis

Solutio vera.

Error Toleti in expositione tex. 32. & aliorum. Conclusio prædictorum:

vanitas oppositorum.

Error Alexandri.

F 3 est

Opi. Latini
norum.Resolutio
uèritatis.Cõproba-
tur ueri-
tas per id
quod in p
cæmio pro-
positũ fuit

est communis, quia non amplectitur species; secunda ve-
rò, quando dicit Anima, est qua uiuimus, sentimus &c. est
propria, quia amplectitur species. cui superius respon-
sum est. Similiter Latini dicunt communem definitionẽ
esse, quæ ambitu suo omnes continet, propriam non om-
nes, sed tres tantum. Vnde, vt resoluamus has conten-
tiones, dicimus, ut superius, quod ridiculum est quærere
communem definitionem omnium animarum, i. vnã
definitionem essentialẽ, quæ competat omnibus ani-
mabus; & ratio est, quia sunt specie diuersæ, ergo distin-
ctæ, ergo distinctis, & particularibus definitionibus in-
digent, & hæ dicuntur propriæ definitiones, bene datur
communis definitio generica, sicut dedit, dicens esse actũ
corporis &c. Sed quod detur communis definitio essentia-
lis, non potest, quia vnum vni essentialiter tantum com-
petere potest. Cum ergo sint distinctæ specie, & essentiali-
ter, ergo vnaquæque requirit propriam suam definitionẽ,
quamuis generice contineantur sub vniuersali definitio-
ne, primo ab Aristo. tradita; & sic cum resolutione huius
veritatis reijciuntur omnes, qui alio modo loquuntur.
Non nẽ hæc mea expositio conformis est proposito pro-
cæmij Tex. 5. vbi dicimus si autem non est vna quadam, & commu-
nes methodus de eo quod quid est, adhuc difficilior sit ipsa negociatio,
id est, & si non dabitur vna communis definitio omnium
viuentium, explicãs essentiam, erit negociatio difficilior.
Oportebit enim accipere circa vnumquodq, quis modus, id est oport-
tebit, sicut exposuimus ibi, circa vnãquamq; dare mo-
dum propriũ & propriam definitionem, & vnãquamq;
de per se definire, quod sic proponit, & determinat hic, &
faciet in sequentibus, vt uidebimus. Ecce quomodo Ari-
sto. nunquam discedit a proposito, et a suo procæmio, in
quo relucet tota methodus, et intentio librorum de ani-
ma. Sed quis, quæso, est ille, qui scit procæmium cum tex-
tibus, et textus cum procæmio conformare? Expositores
hoc non aduertentes in infinitos errores ceciderunt, ita
quod Aristo. non intelligentes, tanquam impium fece-
runt,

runt, cum philosophus verus rationalis fuerit, & totam
suam doctrinam cum ratione fundauerit, pro capacitate
nostra semper deducens nos per manifesta, et certa in co-
gnitionem omnium rerum.

Caput Quartum.

VOLENS iam tractare de speciebus ipsius animæ, &
primo de vegetatiua tanquam vniuersaliori, & nobis
notiori, & incipere iuxta propositum procæmij ab Ali-
mento tanquam obiecto suo, cum tale omnibus opera-
tionibus vegetatiuæ applicabile sit, vt bene eius natu-
ram cognoscere possimus, & per præexistentem cognitionem semper
nos ducat in cognitionem rerum, quomodo Generare, Nutrire, & Au-
gere proueniant ab ipsa vegetatiua prius demonstrat, confutans Empe-
doclem, qui motum augmenti tribuebat elementis, & non animæ, &
eos etiam, qui dicebant ignem esse causam nutritionis, & augmenta-
tionis, & non animæ. Quo factò, quid sit alimentum cum reiectione
opinionis illorum in parte, qui alimentum simile alito, & illorum, qui
contrarium alito dicebant, declarat, applicans postea ipsum omnibus
supradictis operationibus. Et in fine definitionem animæ vegetatiuæ,
cum fine suo ponit.

F 4 CVM

Expositio
tex. 33.

Cóformi-
tas pœm.
cum his q̄
tractare
nunc inté-
dit Ar.

Declarat
processus
Ari. in tra-
ctandis a-
nimæ spe-
ciebus.

VM ergo secundum Aristo. ostenderimus diuersam esse considerationem animarum, necessarium autem est, vt ait Text. 33. cum qui de his perscrutationem facturus est accipere vnumquodq; quid est, postea sic de attinentibus inuestigare, idest. Postquam inuenimus rem, & distinximus ipsam ab alijs, oportet vti methodo definitiua, pro explicanda rei essentia, & demonstratiua pro declarandis attinentibus, idest proprietatibus, & accidentibus eiusdem rei, nec potuisset Arist. definire, et declarare definitionem, nisi prius potuisset differentias earum simul, ideo habitis superius differentijs, quid sit vnaquæq; proponit. Et quoniam dixit in proœmio tex. 9. quod cum reperiantur in ipsa anima multæ partes, scilicet potentiæ, & passiones, quod dubium est, An prius de ipsa anima tanquam de substantia, an de potentijs, & passionibus sit pertractandum, & si prius de partibus videndum est, dicit Text. 10. proœmij, An potētia vel operationes prius quærendæ sint, & si opera cum omnes operationes habeant suum obiectum, utrum ab ipso obiecto, vel ab ipsa operatione sit incipiendum aliquis dubitabit. Ecce, quod Arist. exequitur quod proposuit. nam dicit, *si autem oportet dicere, quid unumquodq; ipsorum, i. si oportet definire vnamquamque animam, vt quid intellectiuum, aut sensitiuum, aut vegetatiuum prius dicendum est, vt a notioribus nobis incipiamus quid sit intelligere, & quid sentire, idest, quæ sint operationes, vel qui sint actus, quàm quid sensus, et intellectus, idest quàm quid sit potentia, quia actus, & operationes priores secundum rationem sunt. Si autem sic, idest & si prius operationes debent definiri, oportet cum habeant obiecta, prius de obiectis facere considerationem, quoniam sunt priora secundum rationem, & notiora nobis, ideò propter eandem causam, per quam tractamus prius de operationibus, quàm de potentijs, per eandem tractamus prius de obiectis, quàm de operationibus, vt de ali-*
mento,

mento, & sensibili, & intelligibili. Et sic Aristo. a notioribus nobis, & communibus procedens, prius agit de Nutrimeto, tanquam de obiecto, quàm de operationibus: quia oportet prius scire quid sit potentia, quàm essentia, quid operatio quàm potentia, & quid obiectum, quàm operatio. Quare primum, vt ait tex. 34. de alimento, quod est eius obiectum, & generatione dicendum est: & redentes rationem supradictorum, scilicet quare prius de vegetatiua quàm de sensitiua, & alijs agamus, dicimus, quod prius de vegetatiua agimus, quia est omnibus communior, & prima; & sine ipsa alia esse non possunt, & ipsa bene sine alijs. Nam per animam vegetatiuam inest alijs omnibus viuere, & prima, & maximè communis est. nam omnibus inest viuere, quare ob hanc causam primo de ipsa tractandum est, vt a notioribus nobis, & vniuersalioribus incipiamus. Cuius opera, siue actus sunt generare, & alimento vti, scilicet nutrire, & augere. sub alimento comprehenditur augere, nam in nutritione, & augmentatione est conuersio alimenti in viuens, quamuis sub diuersa ratione.

Postquam demonstrauius quare prius agendū est de vegetatiua anima, q̄ de alijs, & diximus, qd̄ tres sunt suæ operationes Generare, Nutrire, & Augere: nūc p̄babitur, quod omnes istæ operationes proueniunt ab ipsa vegetatiua: qm̄ non bene naturam alimēti, a quo incipiendū est cognosceremus, cum sit applicabile, & commune omnibus operationibus, nisi prius sciremus, quomodo ab ipsa vegetatiua, operationes istæ depēdeant, & causentur; quæ vegetatiua pro obiecto vniuersali habet alimētum. Ideò vt per præexistentem cognitionem semper ducamur in notitiam rerum, prius de causalitate istarum operationū loquemur, incipientes a generatione, & probabimus, quod principaliter ab ipsa vegetatiua proueniunt; quoniam actio quæ est naturalissima omnibus, & solis viuētibz quæ sint perfecta, idest competentis ætatis, & non pueri, & non mutilata, idest non priuata aliquo membro
requisito,

Tex. 34
Cur de ve-
getatiua
prius agē-
dum.

Quod generare sit actus vegetatiuæ potentie.

Finis generationis.

Tex. 35. Quare a natura data fuit generatio

Defectus Toleti in precedentiibus textibus.

requisito ad generationem, sicut Eunuchi; & quod generationem spontaneam habeant, id est, quod non sint producta ex putrefactione, ut Mus, principaliter est ab anima vegetatiua. Sed generare sibi simile in specie est actio, quæ conuenit omnibus, & solis uiuentibus, ut patet, quod Plantæ generant sibi simile in specie, scilicet plantam, & animalia animalia, & homines, ergo hæc actio, quæ est generare, competit principaliter animæ vegetatiuæ, & ratio quare omnia generant sibi simile, est, quoniam omnia in quantum possunt, conditionem subeunt diuinam, quæ est desiderium perpetuandi: quoniam omnia uiuentia, & non solum uiuentia, sed omnia naturalia, desiderant conseruationem suam, & propter hanc agunt omnia, quæ agunt. Visa dependentia, & causalitate quæstionis ab ipsa vegetatiua, nunc reddemus rationem, quare à natura data fuit generatio, & ad quem finem, dicentes, quod non potens natura, ut ait Tex. 35. sicut res diuina indiuiduum perpetuare, ideo ut perpetuetur species rei uiuentis data est, quare omne indiuiduum rerum uiuentium inferiorum est corruptibile, nisi per generationem produceret sibi simile in specie cito species deficeret. & ideo Auer. consi. 34. inquit sollicitudo diuina cum non potuerit facere ipsum uiuens permanere, id est perpetuari secundum indiuiduum, miserata est in dando ei virtutem generatiuam, quæ potest permanere in specie. Toletus verò in his textibus nihil consonum menti Arist. tangit. & quamuis in Tex. 33. loquatur insipide de methodo, hoc facit, quia litera est clara; sed non recordatur, quod talem methodum, & modum procedendi in proœmio proposuit Arist. ut ostendimus. nec in Tex. 34. ostendit necessitatem tractandi de causalitate operationum ipsius vegetatiuæ, quæ est illa, quam diximus, ut natura alimenti melius dignoscatur, quam tractare in principio tanquam de obiecto proposuit, ut a notioribus nobis incipiat. Eodem modo procedit Arist. in his operationibus, sicut fecit Tex. 14. & ultra, ubi postquæ dixit animam viuere, sentire, & intelligere, statim demonstrat,

strat, quod anima sit causa viuendi, sentiendi, & intelligendi. sic ad præsens dixit, quod vegetatiua est generare, nutrire, & augere, & statim demonstrat quomodo ab ipsa vegetatiua proueniant; & hoc est artificium Arist. demonstrare necessitatem rerum tractandarum, cum alio modo tractari non possint, nisi in confuso, & ab ignotis nobis procedatur. Postquæm demonstrauimus vegetatiuam esse causam ipsius generationis, & ab ipsa prouenire, reliquum est idem demonstrare de nutritione, & auctione. & quoniam dicitur, ut ait Tex. 36. causa formalis, finalis, & efficiens, declarabimus quomodo sit causa formalis, & finalis, ut ostendere possimus, quod sit causa efficiens istarum operationum, & non causa finalis, nec formalis. & primo dicimus, quod anima est forma, quia dat esse omnibus uiuentibus, & quia est actus eius, quod est potentia uiuens. scilicet corporis, ergo est forma. Est etiam causa finalis, quia quemadmodum, ut ait Tex. 37. intellectus agit propter finem, sic etiam natura, & naturalia agentia agunt propter finem. Ita anima in animalibus, & uiuentibus est finis secundum naturam. i. per naturam intentus, quia corpora uiuentium instrumenta sunt ipsius animæ. ut enim est tibia artificis ad sonandum: corpora autem dico animalium, & plantarum, hæc enim animæ organa sunt. Dupliciter autem dicitur finis, vel ut cuius, scilicet in quod ultimo res ordinatur, vel ut quo, id est in cuius utilitatem est finis. Corpora verò ordinantur ad hunc finem, ut essent animæ instrumenta. Postquæm ostendimus quomodo anima est causa formalis, & finalis, cum Auctio, & nutritio sint quidam motus, probabimus, quod anima est causa efficiens omnium motuum per omnes species motus, ut remaneat per consequens probatum, quod sit causa efficiens auctionis, & nutritionis. Est enim principium motus secundum locum in his animalibus, in quibus inest motus, quoniam in plantis, & in imperfectis non inest motus: similiter augmentum, & alteratio fiunt per animam: nam sensus est quædam alteratio, ergo anima est causa

Ari. artificium.

Tex. 36

Tex. 37
Anima est causa finalis.

causa efficiens alterationis. Præterea facit augmentum, & decrementum, quoniam nihil naturaliter augetur, vel diminuitur nisi alatur, & nihil alitur, quod non communicet vita, ergo anima est causa efficiens motuum viuentis. Vnde Toletus in Text. 36. quando dicit. Constituto vno, scilicet ab animæ vegetatiuæ potentia esse incipiendum, ab ipsiusque operationibus, & obiecto, nunc ipsam causam effectiuam talium motuum esse vult ostendere, ad cuius declarationem animam in triplici genere causæ principium esse corporis viuentis docet. Ecce quomodo iste vir nescit finem, & intentionem Arist. ad quid demonstraret animam esse causam formalem, & finalem, & efficientem, non videt ipse; quod debebat probare causalitatem Nutritionis, & Auctiois a vegetatiua, sicut fecit de generatione. Non videt ipse, quod anima cum sit causa in triplici genere causæ, quod necessarium erat ostendere omnes hos modos, vt tandem concluderet esse causam efficientem, sicut iam in principio dixit. ergo ad hunc finem hoc fecit. & sic in 37. Similiter Toletus dicit, simpliciter causam finalem esse nunc ostendit, & similiter causam efficientem, & quare hoc, & ad quem finem præterit, ita quod faciunt isti expositores Arist. uel a casu, vel ad libitum, vel sine ordine res tractare. non videns, quod omnia, quæ ipse dicit, & tractat, necessario debent sic tractari, & filo continuo verba verbis, & textus textibus connectuntur. Cum iam manifestum fecimus animam esse causam efficientem motuum viuentis, non ab re erit refutare opinionem Empedoclis, qui, ut ait Tex. 38. motum augmenti tribuebat elementis, dicens. Ideo plantam deorsum augeri, quia partes terræ, quæ in ea sunt, descendunt deorsum, & sursum, quia partes ignis sursum tendunt. Et sic non bene Empedocles sciuit, quid sursum, & quid deorsum, & quomodo accipi debet. Non enim eodem modo sursum, & deorsum in omnibus, & uniuerso; nam in mundo sursum dicitur quo tendunt leuia, deorsum quo tendunt graua, et hoc ex natura rei, et non respectu nostri. quamuis enim effemus supra

coelum,

Expositio
tex. 36. p
Tolet.

Reiicitur

Reiicitur
Toletus vt
diminuit.
Errores
exposito-
rum.

Tex. 38

coelum, adhuc locus ignis sursum diceretur. In animalibus autem non sic illa sumuntur, sed sursum deorsum, quo alimentum sumunt. & hoc erit caput in animalibus, & in plantis radices, deorsum, quo excrementa expelluntur. & sic rami, quibus excrementa expelluntur. qui sunt fructus dicuntur deorsum, cuius ratio est, quoniam instrumenta non aliter diuersa, & eadem dici debent, quam ex operationibus. Cum ergo radix in plantis, & os in animalibus eiusdem sint operationis, fit ut eiusdem rationis sint instrumenta, & utrumque sursum dici debeat, & non penes ordinem vniuersi, sicut ait Empedocles. Præterea, o Empedocles, quid est illud, vt ait Text. 39. quod continet ignem, & terram in planta, quæ in contraria feruntur, si non continentur, ergo unumquodque in suum locum distraheretur, & mistum dissolueretur. si autem ab aliquo alio, & continetur in planta, ergo id erit principium primum motus, & id erit anima, quæ erit principium uegetandi. Alij dicebant ignem esse causam nutritionis, & augmenti, quoniam ignis inter elementa maxime nutriri, & augeri videtur, & ideo in plantis, & animalibus putauerunt ignem esse causam nutritionis, & augmenti, ut ait Tex. 40. quæ opinio refutatur, quoniam ignis non est causa principalis, vt ait Tex. 41. sed concausa, quia calor est necessarium instrumentum, quo fit nutritio, & aug. calore enim alteratur alimentum. Ideo ignis non est causa principalis augmenti, nisi anima, quia ignis augmentum ex se non habet terminum, sed crescit sine limite posito combustibili, at viuentia omnia quæ dicuntur natura constantia habent terminum certum suæ quantitatis, quem transgredi non licet, quantumcunque eis alimenta addantur. Hæc igitur scilicet, Nutritio, & Auctio sunt animæ, id est est proueniunt ab anima, & non ab igne, quia auctio, & nutritio fiunt magis secundum formam, quam secundum materiam, at elementa in mixtis potius sunt, vt materia. Postquam demonstrauimus quomodo vegetatiua est causa generationis, nutritionis, & auctiois, cum redargutione Antiquorum, vt melius alimentum cognoscatur, cum sit

Secunda
ratio contra
Emp.

Tex. 40.
Tex. 41.

fit commune omnibus operationibus vegetatiuæ, nunc, quoniam eadem vis animæ, vt ait Tex. 42. fit, & nutriendi, & generandi, primum de alimento tanquam de obiecto necessarium est determinare, sicut in principio proposuimus, & sicut decet, si a notioribus nobis incipere volumus. Separatur. n. anima vegetatiua ab alijs animabus ppter hoc, quoniam solæ vegetatiuæ datum fuit in obiectū alimentum ipsum. Incipientes igitur ab obiecto vegetatiuæ. s. alimēto, iuxta propositum dicimus, quod alimentū, vt ait Tex. 43. est contrarium alito; debet. n. mutari in ipsum. non esset autem mutatio, nisi aliquo modo esset contrarium, & non ex omnibus contrarijs, ut homo ex albo fit niger, vel ex sano infirmus: sed ex illis contrarijs debet esse alimentum, quorū mutatio sic se habet, vt unius mutatio alterum augeat. Præterea, quod sic augeat, vt nō fiat mutua mutatio; non enim alitum in alimentum, sed alimentum in alitum conuertitur. Quod exemplo declaramus. Aqua enim ignis est alimentum, non tamen ignis aquæ. Igitur si in simplicibus corporibus aliud est alimentum, & aliud quod alitur, ergo tanto melius in viuētibus hoc erit; alimentum igitur erit contrarium, quod sua mutatione crescere facit; non autē ipsum crescit animati mutatione. Et quamuis diximus alimentum esse contrarium alito: tamen hoc est dubium, ut ait Tex. 44. sunt enim duæ philosophorum opiniones. Quidam dicunt alimentū esse simile alito, similiter augmētum simile aucto, ratio est. Ex eodem nutrimur, & auge mur, sed non fit auctio nisi ex simili, ergo nec nutritio. Alij contrarium dicunt, alimentum esse contrarium alito, sicut diximus, quorū ratio est, quoniam non fit mutatio, nisi in contrarium, aut in medium, quod etiam contrarium est. sed alimentum mutatur in alitum, ergo debet esse ei contrarium, & non simile. Præterea, alia est ratio, quod alimentum debet esse contrarium alito. Nam alimentum, vt ait Text. 45. patitur ab alito, digeritur enim, & concoquitur, ergo debet ei contrariū esse. Nam simile non potest pati a simili, sicut faber tanquam

Tex. 42.
Proponit tractare d' alimento.

Tex. 43.
Quid sit alimentum

Tex. 44.
opi. anti-
quorū cir-
ca alimen-
tum.

Tex. 45.

tanquam alitū non patitur a ligno tanq̄ ab alimento. sed solū lignum tanquam alimentum a fabro, i. tanq̄ ab alito patitur. Non est autem in alito, vel in fabro nisi mutatio secundum operationē, quia prius non operabatur, & post operatur. Similiter, viuens ante nō alibatur, postea alitur: sic mutatur, sed non vt in alimentum cōuertatur, sicut alimentum in ipsum conuertitur. Volentes autem dissoluere hanc diuersitatem opinionum, videndum est, vtum alimētum sit id, quod vltimo aduenit, an id qd̄ primo. Vnde dicimus, quod si consideratur, vt ait Ari. alimentum indigestum, & indecoctum, tunc est contrarium & dissimile; si autem digestum, & perfectum ac proximum alendæ parti, tunc simile est. In principio. n. est contrarium, in fine simile, & sic vtraq; opinio dicit rectē, sed nō omnino, quia alimentum vtrumq; est, & indigestum, & digestum, puta cōtrarium, & simile. Reiectis supradictis opinionibus de alimento, manet declarare naturam alimenti. dicimus igitur, quod alimentum, vt ait Tex. 46. habet ordinem ad corpus animatum, in quantum animatum. quoniam nihil alitur non participans vita, quare & alimentum habet relationem per se ad ipsum animatum, non secundum accidens, ita quod ablato alimento, aufertur corpus animatum. Postquam de alimento tanquam de obiecto tractauimus in vniuersali, quantum facit ad cognitionem operationum, potentiarum, & essentiæ ipsius animæ vegetatiuæ: nunc applicabimus ipsum operationibus, iuxta secundum propositum, vt ex his possit quis scire nō solum operationes vegetatiuæ, sed etiam quæ sint eius potentię. Dicimus igitur, vt ait Text. 47. quod secundum substantiā alimentum est obiectum nutritionis, secundum quantitatem auctiois, & secundum residuum, & superfluum, generationis. Ita quod ex his possunt elici definitiones ipsarum operationum. Nam nutritio erit operatio vegetatiuæ alimento nutriens substantiam viuētis. Auctio operatio vegetatiuæ augens alimento quantitatem viuētis. Generatio operatio vegetatiuæ generans residuo alimentati simile

Dubium.

Tex. 46

Tex. 47

Definitio nutritio-
nis Auct.
& generatio-
nis.

Quid nutritiua potentia augmentatiua & generatiua.

Defectus Toletus, & aliorum.

Impotentia & actus in distinguuntur, & definiuntur per obiecta.

Dupliciter considerantur potentia.

ti simile in specie; & similiter corollariè declarantur Naturæ potentiarum. Nam nutritiua erit potentia vegetatiuæ data viuenti, vt nutrire possit alimento viuens quoad substantiam. Augmentatiua, vt augere possit alimento viuens quoad quantitatem. Generatiua, vt generare possit residuo alimenti simile in specie. Ecce quomodo ex declarata natura alimenti, duxit nos Arist. in cognitionem operationum, & potentiarum animæ vegetatiuæ. Sed quomodo de istis operationibus potuisset nunc distinctè loqui, nisi prius, & in principio demonstrasset causari ab ipsa vegetatiua? ecce etiam quomodo gradatim a notioribus nobis semper incedens, ducit nos in cognitionem rerum. Quid dicit Toletus in hoc tex. cum alijs, nihil nec de Artificio, nec quomodo eliciuntur definitiones operationum, & potentiarum, sed tantum dicit quod Arist. demonstrat, quod alimentum triplex est, & considerari tripliciter potest. Tanta est breuitas Arist. & doctrina resoluta, quod homines non percipiunt corollaria, & conclusiones, quæ ex verbis suis debent elici. Ex tex. 46. & 47. prædictis potest elici resolutio quæstionis, An potentia, & actus distinguantur, & definiantur per obiecta. Nam si alimentum, quod est obiectum vegetatiuæ se habet ad corpus animatum in quantum animatum per se, & non per accidens relatiuè, ergo tã potentia, quàm actus habebunt respectum ad tale obiectum, quoniam sine ipso non poterunt differre. si ergo non poterunt sine ipso differre, ergo per ipsum definiuntur. Præterea non nê in sequenti tex. Arist. dicit, quod sine alimento operatio esse non potest? Reijciuntur ergo Scotus, Heruens, Iand. & Caiet. Thien. qui dicunt, quod potentia se ipsis distinguuntur, & absolute, non autem per obiecta, nisi extrinsecè, & quoad nos, & naturam, sed in genere solius causæ finalis. quoniam non videntur hic bene Arist. nec ipsum intellexerunt. Præterea duobus modis tñ possunt considerari potentia, vel formaliter, vel causaliter. Si formaliter, cum sic debent operari, ergo necessario per obiecta definiuntur, vt augmentatiua

tatiua habebit respectum ad augendum alimento quantitatem, Nutritiua substantiam &c. si causaliter sunt eadem in essentia, & non distinguuntur essentialiter, ergo si alio modo non possunt considerari, & quod causaliter sunt eadem, ergo quoad operationem, & formaliter per obiecta distinguuntur. Taceat etiam Franciscus Toletus 2. de anima q. 8. in hac resolutione cū suis argumentis, distinctionibus, conclusionibus, & resolutionibus argumentorum, quoniam vno verbo à natura rei soluuntur istæ quæstiones. Si bene naturam animæ, potentiarum, operationum, & obiectorum cognouissent Latini non extra propositum has quæstiones quæ suissent, nec tractassent. Præterea corollarie sequitur resolutio quæstionis, An potentia vegetatiuæ distinguantur realiter inter se. quoniam, cum causaliter consideratae sint eadem, ergo non possunt distingui realiter, quoniam quæ in vnam essentiam vnitiuè concurrunt, non possunt inter se realiter distingui, bene formaliter. Ideò etiã Toletus q. 10. huius secundi, quoniam dicit in prima conclusione, quod virtus generatiua, quæ est in generante, differt ratione, & realiter à nutritiua, est augmentatiua, dico, quod si ratione, non realiter, sed tantum formaliter, & similiter aliæ duæ potentia, ita quod omnes tres formaliter inter se differunt, & non realiter per rationes supradictas, et si realiter distinguerentur, ergo diuersas essentias haberent, ergo semper manerent. sed hoc est falsum, quoniam augmentatiua deficit in ætate consistenti, Generatiua in senibus. ergo non realiter distinguuntur. Nō acceptentur igitur Alb. tra. 2. ca. 6. & 9. & Iand. Aegid. & Caiet. qui tres potentias multiplicat, distinctasque realiter faciunt, quoniam tãtum formaliter differunt, quoniam Nutritiua data est ipsi rei viuenti, vt debito tempore, puta 30. 10. vel 50. annis vel plus, conseruetur in esse viuo. Nam cum resoluatur substantia rei viuens, sicut oleum resoluitur, & consumitur in lampade ab igne, nisi per potentiam nutritiuam conuerteretur alimentum in substantiam rei nutritæ, vt fiat restauratio de eo, quod est consumptum, cito viuens deficeret, & corrumpetur.

Resolutio quæstionis an potentia vegetatiuæ distinguantur realiter inter se. Reijciuntur Toletus.

Reijciuntur Albe. Ian. Aegid. & Caiet.

G retur.

retur. Sicut si non fieret appositio in lampade per aliud oleum, cito lumen lampadis deficeret. & hinc est, quod videmus hominē non posse plus q̄ per tres, aut sex dies sine cibo viuere: qm̄ continuē consumitur substātia corporis sui, & cum nō fiat restauratio per cibum nouum, ideō tandem moritur. Augmentatiua verò data est ipsi rei viuēti, vt ad debitam quantitatem deueniat p̄m conuenientiam suæ speciei. Nam viuētia ex paruo semine generantur, ēt cum parua quantitate nascuntur, & ideō vt ad conuenientem quantitatem deducantur, data est eis potentia augmentatiua. Vnde Philop. tex. 47. qui Augmentatiuam & Nutritiuam eandem dicit esse potentiam formaliter, non rectē dicit. Generatiua verò data est, vt superius diximus, in principio ad mentem Ari. Remanet igitur conclusum contra aliter sentientes ad mentem Ari. potentias vegetatiuas nō realiter inter se distingui, nisi formaliter. Ad alia accedamus. Cum ergo ex dictis clarum sit, quid obiectū, quid operatio, & quid potentia animæ vegetatiuæ: nunc eliciemus definitionem ipsius essentiæ, & explicabimus ipsam. Quare huiusmodi animæ principium, vt ait Text. 48. s. vegetatiua est vis talis. i. actus, sicut tex. 14. declaratū fuit, cum causa materialis ipsius animæ sit vniuersalis omnibus animabus, & omnes sint actus corporis, vt saluet suscipiens ipsum, i. actus corporis viuētis supple alimento conseruās ipsum, p̄m quod est huiusmodi. i. secundum q̄ conseruari potest. dixi supple alimento, qm̄, vt dicit Arist. Alimento est obiectum operationis, quod praparat ad ipsam operationē, vt ipsum corpus animatum conseruet, sine quo alimento operatio esse non potest. Definitio igitur integra vegetatiuæ animæ erit hæc. Vegetatiua anima est actus corporis animati alimento cōseruans ipsum, p̄m quod potest. Vnde Toletus qui dicit, quod in hoc tex. trāsīt ad potentias, & quod unam definit, est in errore, quia superius hoc fecit, & ideō definit essentiam, & similiter est in errore Tex. 49. quoniam non explicat quot denominationem ab alimento sumant, sed confirmat definitionem

Quare data fuit augmentatiua

Reiicitur Philopo. Quare data fuit generatiua.

Tex. 48

Reiicitur ex p̄6 Toleti.

nem: quoniam sunt tria quæ concurrunt in vegetatione. Quod alet, & est ipsa vegetatiua; quod verò alitur, & est ipsum corpus animatum, & quo alitur. s. alimentum, quod est illud, quod habet ordinem ad corpus animatum. ecce quod hæc tria nihil aliud sunt, quàm definitio supradicta, & sic est etiam in errore, quando dicit, his positis animam vegetatiuam per causam finalem definit, ita quod secundum Toletum Arist. non definiret vegetatiuum, nisi per finem, & non per formam, & per consequens per causam extrinsecam, non nescis, quod nulla dicitur esse bona definitio quæ non constat ex materia, & forma in rebus naturalibus? hæc non est intentio Ari. o Tolete, est enim intentio sua post datam definitionem essentialē, loqui de fine animæ vegetatiuæ, tanquam causa extrinseca ipsius definitionis. Omnis. n. definitio requirit causam finalem, & sic non dat definitionem vegetatiuæ animæ tātum a fine, sed post definitionem essentialē demonstrat etiam causam finalem ipsius definitionis. dicit igitur, Atque cum sit par vniuersas res a fine denominare, finis animæ vegetatiuæ erit generare quale est id, quod ipsum habet. Vnde talem finem qualem describit, non applicabimus tantum generationi, vt dicit Toletus, sed omnibus potentijs, vegetatiuæ, quia potentia Nutritiua data est, vt possit generare, quale est id, quod ipsam habet. s. substantiam, quoniam substantia, substantia reparatur, & Potentia augmentatiua data est, vt possit generare similiter quale est id, quod ipsam habet. s. quātitatem similem ad illam, quàm habet. & deniq; potentia generatiua data est, vt possit generare simile in speciei & sic erit potēs conseruare viuens in specie, in quantitate, & in substantia. ideo dicit, Erit anima primò profectò principium generadi tale, quale est, quod hanc ipsam animam habet. quoniam si est Augmentatiua, habet respectum ad quantitatem: si Nutritiua ad substantiam: si generatiua ad simile in specie. Definiatur igitur anima secundum omnes causas intrinsecas, & extrinsecas, sic. Anima vegetatiua est actus corporis animati ali-

Tria cōcurrunt in vegetatiua.

Alio error Toleti.

G 2 mento

Tex. 50.
Duplex ali-
mentum.

Reiiciuntur
omnes cir-
ca exposi-
tionem su-
pradictorū
tex.

mento conseruans ipsum, secūdam quod potest generan-
do semper tale, quale est id, quod ipsam habet. Et quoniā
diximus alimētum esse necessarium vegetatiuę, quoniam
in definitione eius includitur, vt nullum dubium de ipso
remaneat, quantum ad propositū pertinet, dicimus, quod
duplex est alimētum, sicut id quo gubernatur nauis, quod
est manus, & Temo, vt ait Tex. 50. Temo autem mouet na-
uim, & mouetur a nauta. Manus verò mouet, & non mou-
etur. Similiter omne alimentum indiget concoctione,
& digestionem, quę sunt per calorem naturalem. Vnde om-
nia viuientia habent calorem, & sic calor est instrumentū,
quod mouet alimētum, & mouetur ab anima: & alimentum
est illud, quod non mouet aliud instrumentum, sed moue-
tur tantum. Figura igitur, idest vniuersaliter, & quantum
nostro proposito conuenit de alimēto dictum sit, scilicet,
Quod alimentum sit obiectum vegetatiuę contrarium
alito, quod sua mutatione crescere facit corpus animatū
a calore naturali motum, vt ipsum conseruare possit. po-
sterius de ipso in proprijs sermonibus loquemur. Taceāt
igitur omnes, qui in hunc vsque diem, hos textus de ani-
ma vegetatiua exposuerunt: quoniam errauerunt circa
intentionem Arist. methodi, & etiam verborum exposi-
tionem, nescientes applicare intentionem proposito ab
Arist. in principio, & verba textum connectere propter ne-
cessitatem rerum tractandarum. Veniamus ad reliqua.

CAPVT

Caput Quintum.

VM habeat tractare de Anima sensitua, & hæc requirat
antea sensus cognitionem in vniuersali, prout applicatur om-
nibus sensibilibus, & talis distinctionem vegetatiuę & sen-
sitiuę, ut facilius anima sensitua essentia declarari possit,
ideo prius probat quomodo sensus sit potentia passiva ad differentiam
vegetatiuę.

POSTQVAM de vegetatiua egimus,
ad sensituiam tractandam accedemus:
hec enim post vegetatiuam manifestior
est, & cum de omni sensu in communi
oporteat loqui, vt ait Tex. 51. antequam
incipiamus de ipso tractare, opus est, ut
ordo doctrinę requirat prius ponere dif-
ferentiã vegetatiuę, & sensituię, cum per passionem, & al-
terationem differat vegetatiua, a sensitua. Dicimus igi-
tur, quod sensus est, cum aliquid mouetur & patitur, scili-
cet pati quoddam, & moueri, vt dictum est Tex. 37. quod
sensus est quædam alteratio. Sed quia diximus, quod sen-
sus est alteratio, & passio quædam; aliqui dicunt simile a
simili pati. sed hoc quomodo sit possibile, quod simile pa-
tiatur a simili, aut impossibile, idest, quod a dissimili patia-
tur, dictū est vniuersaliter in ipsis sermonibus de ipso age-
re, & pati. Sufficit hæc cōclusio, quod sensus sit passio quæ-
dam, vt demonstramus differentiam inter vegetatiuam,
& sensituiam. Nam vegetatiua, agens in obiectum nō per
se ab ipso patitur, vt habetur Tex. 43. non enim alitum in
G 3 alimen-

Tex. 52
Dubium qua
re sensus
nō se sētit.

Tex. 53.
Distinctio
de sentire
potentia,
& actu.
Sensus du
pliciter.

Tex. 54.
Quo sensus
fit actus.

alimentum, sed alimentum in alitum conuertitur, quod exemplo aquæ, & ignis ibi declaratum fuit. Sensitiua vero ab obiectis patitur, non enim usus in colorem, sed potius color in visum agit, & odor in olfactum, sensibile que in sensum. Et vt melius veniamus ad cōfirmandum, quod sensus sit potentia passiuā, dubitabimus quare sensus cū sit potentia quædam, non se sentit. Dubium certè est, vt ait Tex. 52. propter quid sensuum ipsorum non sit sensus, id est quare sensus non se sentit, vt visus cur non se videt. Præterea, quare sine qualitatibus, quæ sunt extra sensus non se sentit, cum elementa sint in ipso, aut saltem ipsorum qualitates, quæ sunt sensibiles, scilicet cum elementa sint in tactu: aut qualitates cur tactus non sentit suas qualitates, & neruus suum calorem, & frigiditatem. Respondet philosophus, dicens Manifestum igitur est, quod sensus non sentit se, quia sensitiuum non est actu, sed potentia tantum. i. sensus non est actiua potētia, sed indiget mutari ab alio. Ecce quomodo probat, & confirmat, quod sit passiuā, & reddit rationem, quoniam si esset actiua, utiq; se sentiret, sicut combustibile non se comburit, quia in potentia passiuā est. si autem actiuam potentiam haberet, utique se combureret, etiam non existente igne externo. Data igitur responsione, cum dictum sit sensum esse Potentiam, ne fiat Aequiuocario, distinguemus de potentia. Nam sentire, vt ait Tex. 53. dicitur dupliciter, vno modo potentia, vt dicimus sentire, quod potest videre, & audire, quamuis actu dormiat, & non audiat de præsentī. Altero modo dicitur sentire actu ipso, vt cum videmus, & audimus actu, & operamur. Similiter sensus dicitur dupliciter ipsa potentia sentiendi, & ipsa sensatio, & opera sentiendi, quæ dicitur actus. Primum igitur, quid sit actu sentire, & sensus actus, declarabimus. idem est, vt ait Tex. 54. pati, moueri, & operari. Cum igitur sensus operetur, moueatur, & patiat, vt diximus, ergo est actus, quia motus est actus quidam, imperfectus tamen, ut dictum est in phisicis. Cum igitur sensatio actus dicitur, sic oportet intelligere,

re, quod sit actus, vt motus quidam, & passio. Quapropter est quidem, vt quæ patiantur ab aliquo dissimili ante passionem patiantur, & in principio: tamen post passionem, & finem ab aliquo simili, vt dictum est. Postquam declarauimus quomodo dicatur sensatio actu, videndum est quomodo dicatur potentia, inter distinctionem superius datam Tex. 53. Dicimus igitur, vt ait Tex. 55. quod dupliciter dici potest potentia aliquid sentire, sicut potentia scire. Primo dicitur aliquid sapiens in potentia remota, cum caret actu scientiæ, & caret habitu, solū tamen habet animam, qua dicitur scire posse, ut puer, vel indoctus homo. Altero modo in potentia proxima, cum caret actu, tamen habitu habet. Hic autem non dicitur in potentia, sicut prior: nam ille ob id dicitur scire posse, quia est corū animalium, quibus inesse potest scientia, quæ potentia remota est. at posterior dicitur posse scire, quia statim cum voluerit, perueniet ad actum, & ad speculandum, si nihil extrinsecū impediatur, puta infirmitas, aut somnus, aut aliud, quæ iuxta intellectum sunt: sunt enim impedimenta ex parte corporum. Alius postea dicitur scire actu, vt ait tex. 56. quia operatur contemplando, & speculando hanc litteram A. vel aliquod aliud, & talis dicitur scire actu, reliqui verò in potentia. Primi autem duo. s. sapiens in potentia remota, & proxima dicuntur scientes in potētia, sed prior. s. sapiens in potentia remota non veniet ad speculationem, & actum perfectum nisi prius alteretur, & recipiat habitum aliquem, immo non solum recipit habitum, sed etiam reijcit alium habitum contrarium, vt ij, qui accedunt ad scientias acquirendas cum erroribus, & ignorantij prauæ dispositionis: oportet enim eos non solum doceri, sed dedoceri. Posterior vero, id est sapiens in potentia proxima dicitur in potentia ad agendum, & speculandum, sed alio modo: nihil enim recipit, nisi ipsum actum, cum iam præhabeat habitum.

Postquam demonstrauius quomodo sensus dicatur potentia passiuā, & quomodo sit actus sensus, & distinxi-

Tex. 53
Dupliciter
dicitur po
tentia re
mota, &
propinqua

Quid dicit
scire in po
tentia re
mota.

Tex. 56
Quid scire
actu.

mus de potentia: nunc distinguendum est etiam de passione, & alteratione, vt rectè sciatur, quæ sit hæc alteratio, & passio sensus. Dicimus igitur, vt ait Tex. 57. quod passio non dicitur simpliciter, sed diuersimode potest intelligi. Nam quædam dicitur passio corruptiua, & talis dicitur passio propria, & est quando patiens priuatur aliqua forma per actionem agentis contrarijs vt quando aqua priuatur frigiditate, & recipit calorem per actionem ignis, propriè aqua patitur, & alteratur, & hæc verè dicitur passio, & alteratio, quia secundum qualitates primas fit. Alia perfectiua, & dicitur communiter pro receptione cuiuslibet formæ, etiam perficientis suum subiectum: vt quando intellectus recipit scientiam, dicitur passio, & alteratio communiter, quæ alio termino dicitur alteratio perfectiua; & quando recipit formam substantialem, quæ fit actu, & perficitur, dicitur pati, & alterari communiter. Ideò quia hæc non in subiecti destructionem, sed perfectionem tendunt: idcirco non simpliciter passiones, vel alterationes dici debent. Perficitur enim per has potèntias subiectum, sicut potentia dici solet perfici ab actu, & a simili, idest sibi conuenienti, & proportionato. nam quemadmodum sentire, quando est cum læsione organi, dicitur pati propriè, vt quando Socrates tangit ferrum ignitum, ipsum sentire est propriè pati: quando verò est sine læsione, immò cum delectatione, dicitur pati communiter, & perfectiue, vt quando Socrates tangit conuenienter calidum, odorat suaues odores, & videt pulcherrimam puellam. Hinc sequitur, quod cum aliquis ex habitu venit in speculationem, non est dicenda alteratio talis mutatio, sed est velut quædam additio, & consumatio actus ipsius, & habitus. quod si alteratio, vel passio dicatur, intelligatur aliud esse alterationis genus. Quocirca, ut exemplificemus hanc alterationem perfectiuam, dicimus, quod non rectè dicitur alterari sapiens, ut ait Tex. 58. cum actu sapit, sicut nec ædificator cum ædificat. Illa igitur mutatio, qua ex habitu sapiens venit in actum ad sciendum, non debet dici doctrina, vel disci.

Tex. 58.
Quo dicatur
actu sapiens
& alterari.

Quid passio
correctiua & perfectiua.

Tex. 57

disciplina, non enim docetur tunc, sed aliter est nominanda.

Cum verò ex non habitu acquirit habitum à magistro, & docente, tunc talis motus doctrina dicitur, sed non alteratio, nisi facimus duos alterationis modos, & secundum contrarias, & priuatiuas. scilicet corruptiuas qualitates, & secundum habitum, qui perficit naturam subiecti. Declaratis distinctionibus de potentia remota, & propinqua, & de passione corruptiua, & alteratione: nunc oportet applicare ad sensum, & ostendere, Quomodo sensus dicatur potentia remota, & reducat ad propinquam. scilicet actum primum. Dicimus igitur, vt ait Tex. 59. quod reducens sensitium ex priori potentia. scilicet remota ad actum primum, est generans ipsum animal: cum enim semen accipit animam, & a quo accipit eam, accipit potentiam, sicut magister est, qui puerum ducit ex potentia priori in habitum ipsum: est. n. generans in sensu, & magister ad speculationem. Quod autem reducat sensitium ex potentia proxima ad actum ipsam sentiendi, ostendimus. Sentire actu in sensu est, sicut speculari actu in intellectu. Vterque autem reducit in actum ab obiecto, ut visio ab obiecto suo: intellectio pariter a suo. Quamuis discrimen sit inter obiecta quæ sensuum obiecta sunt singularia, & extra animam existentia, vt visibile, & audibile, quæ sunt color, & sonus, at obiecta intellectus sunt quodammodo in anima. Cuius ratio est, quia sensus est singularium, quæ extra animam habent esse: intellectus verò vniuersalium, quæ non habent esse, nisi in anima. Præterea est alia differentia sensus, & intellectus, quia intelligimus cum volumus, vt ait Tex. 60. non autem sentimus, nisi obiecto exterius præsentem. & in hoc sensus assimilatur scientijs sensibilium, scilicet mechanicis artibus, quæ pendent ab exteriori semper, quia circa singularia sunt: hæc enim, quamuis sapissime operatæ fuerint, dependent tamen semper in operando a præsentia obiecti, quia circa talia sunt singularia, quod in intellectu est contrarium. nam, cum semel intellectus intelligit vniuersalia,

Tex. 59.
Quid reducit sensitium ex potentia remota & proxima ad actum.

Tex. 60.

alia, sibi ipsorum speciem referuā: ut cum velit, intelligat, etiam absentibus singularibus. At sensus exterior nō: quantumcunque enim milles visus vnum videret, non videbit semel, nisi illud rursus sit præsens. sed, vt de his exactius, dilucidiusq; dicamus, dabitur nobis rursus occasio. Nunc autem vt ait Text. 61. tantum sit definitum. i. de differentia hac inter sensum, & intellectum intantum dictum sit, in quantum ducit nos in cognitionem, quomodo sit sensitium in potentia duplici, remota, & propinqua: sicut puer est in potentia remota ad militandum, & cum fuerit vir in propinqua. & quamuis, vt ait tex. 62. nomina non habeamus harum potentiarum, sat est cognoscere ipsas esse diuersas, & quomodo diuersæ sint, & quāuis non sit alteratio propriè, vel passio in sensu, vt dictum est, tamen vtimur his nominibus, ac si propria essent defectu aliorum. Vnde, cum sensitium sit potentia tale, id est passiuā, sicut dictum est, patietur ante passionem a dissimili, & post passionem à simili.

Conclusio

Digressio
circa supra
dicta.

Defectus
Toletii, &
aliorū cir-
ca artificiū
Arist.

Ecce quomodo Arist. volens tractare de sensitua anima, primo dicit tractare de communi sensu, prout applicatur omnibus sensibus; sed antea, vt requirit ordo doctrinæ, ponit distinctionem vegetatiuæ, & sensitiuæ, vt habita differentia, facile possit essentiam sensitiuæ animæ declarare. & primo ponit, quod sensus est alteratio, & passio quædam ad differentiam vegetatiuæ, & quoniam talem dixit esse differentiam, nihil aliud facit, nisi quod comprobatur hoc. & quia duo includit potentiam, & passionē: idē distinguunt de potentia, & de passione, ostendens quomodo sensus sit potentia, & quomodo alteratio concludens in fine, quod in principio proposuit, scilicet quod sensus est potentia passiuā, quæ patitur ante passionem a dissimili, post passionem a simili. Vnde Toletus, & alij non notant artificium Arist. immo credunt, quod hic incipiat tractare methodice de sensu in communi: cum tamen ponat prius distinctionem dictam. Nam prius res, distinguuntur, & postea tractantur. Vnde proponit loqui in text. 51.
de

de omni sensu communiter; sed prius tradit distinctionem, & sic ab isto textu vsque ad 63. vt diximus in principio, nihil aliud facit, quā probare quod proponit in principio, scilicet quod sensus sit potentia passiuā: vt cognoscatur differentia inter vegetatiuam, & sensitiuam; & hoc expositores non aduertunt. Immò Toletus in text. 63. dicit: posset autem dubium suboriri, cur de sensu in communi prius dixit, modo de obiecto. iuxta enim ipsius methodum de obiecto prius, quā de potentia dicendum erat. Respondeo, dicit Toletus, quod si Ari. definiisset sensum in communi, vtique à sensibili exordium sumpsisset: sed id non fecit, sed solum propensionem quandam sensitiuæ potentijs communem docuit, s. passiuas esse, reduciq; ad actum a generante, & ab obiecto aliter, & aliter: ob id non peruertit sibi propositam methodum, qua dicitur, quod indagando quid est potētia, incipiatur ab obiecto. Dico, quod si hoc fecisset, per hanc causam peruertisset suam methodum; sed intentio sua non est hæc, scilicet docere propensionem quandam sensitiuæ potētis communem, sed ponere distinctionem inter vegetatiuam, & sensitiuam, vt habita distinctione facilius in cognitionem deuenire possimus: Requirit modus tractandi semper distinguere res antequam tractentur, vt sciatur id, de quo intenditur: in omnibus enim locis sic fecit, vt notauimus in præcedentibus sermonibus nostris, & sic exponentes, & dilucidantes nos Aristotelem, nō remanet dubium de peruertenda methodo: immò videmus esse necessitatem quandam sic res tractandi.

Dubiū To-
leti.

Responso

Reiectio
Responso-
nis.

Caput

Caput Sextum.

HABIT. A distinctione sensitivæ a vegetatiua, sequitur tractare, quod proposuit, scilicet de omni sensu in vniuersali, incipiens iuxta methodum suam, ab obiecto sensibili, quod triplex esse demonstrat Proprium, commune, & per accidens, vnumquodque illorum declarans. Deinde resoluuntur ex supradictis duæ quæstiones. Prima, quomodo datur virtus actiua in producenda sensatione, præter passionem illatam a specie sensibili in sensu. Secunda, si sensibilia propria, & communia cognoscantur ab anima, an potius eodem modo sui ipsius imagines, ac species pariant, ita quod eodem modo sentiantur.

Tex. 63.
Sensibile
tripliciter.

VM manifestata sit ad plenum differentia sensitivæ a vegetatiua: nunc tempus est tractare quod proposuimus Tex. 51. scilicet de omni sensu in vniuersali, sequentes modum tractandi & ordinem propositum in proœmio, sicut superius adnotauimus. incipiendū igitur ab obiecto est, & dicendum est, ut ait Tex. 63. secundum vnumquemque sensum, & de sensibilibus primo. Dicitur autē sensibile tripliciter, idest obiectum animæ sensitivæ, circa quod sensitiva anima negociatur, triplex est. Duo autē sunt sensibilia per se. i. obiecta per se. & vnum sensibile, & obiectum per accidens. & illorum duorum aliud est sensibile

bile proprium, & aliud sensibile commune. Proprium appello quod ab vno tantum sensu cognoscitur, & quod duas habeat conditiones. Prima, quod ab alio sensu non sentiatur, quàm à proprio sensibili: secunda, quod non decipitur virtus circa proprium suum obiectum, vt visus circa colorem, auditus circa sonum, & gustus circa saporem, & tactus circa suas plures differentias. Sed sensus verus est circa proprium obiectum intelligendo, & iudicando veritatem, non eam quidem, quæ stet in compositione; sed, vt ait Themist. quatenus offertur virtuti cognoscenti, vt est in re. Talia igitur dicuntur propria vniuscuiusque. Notandum autem est cum Themist. ad hoc, quod sensus exterior non decipiatur circa proprium obiectum, tres seruandas esse conditiones. Prima, quod obiectum sit in debita distantia: Secunda, quod medium sit benè dispositum: Tertia, quod organum in quo residet virtus sit sanum. quam limitationem sequuti sunt Simplicius, & Iandunus, & quasi omnes. Vnde Auerr. qui dicit, quod in maiori parte non decipitur sensus circa proprium sensibile, est in errore, quoniam absolutè loquitur Aristo. præsupponens supradictas conditiones. Vnde melius Albert. tract. 3. cap. 5. quem sequitur Apol. q. 13. dicit, quod nullo modo sensus decipitur in proprio sensibili, quotiescunque cum supradictis limitationibus loquantur: & additiones quas ponit Toletus, sunt superflue, cum per supradictas possumus resolvere omne dubium, & saluare Aristo. idè etiam ipse non acceptatur tanquam superfluus. Declarato sensibili proprio, veniamus ad commune. Sensibile commune, vt ait Text. 64. est motus, Quies, Numerus, Figura, Magnitudo. hæc dicuntur communia, quia non vno, sed pluribus percipiuntur sensibus, vt motus localis, qui visu, & tactu cognosci potest, vt patet. Tactu enim motum pulsus sentit medicus, visu, & auditu equum currentem percipimus. Vnde notandum, quod & si Aristo. dicat sensibilia communia illa esse, quæ sunt communia

Quid sensibile proprium
Duæ conditiones proprii sensibilibus.
Sensus verus semper circa proprium obiectum.

Error Au.
opi. Albe.
& Apo.

Reiicitur
Toletus.

Tex. 64

communia omnibus sensibus, non esse hoc intelligendum, vt sonant verba, sed ad hunc sensum intelliguntur esse communia omnibus sensibus, nempe quod capiatur quodcunque sensibilium communium semper comparatur sensibus in ratione communis obiecti, ad differentiam proprii sensibilis, quod vnus tantum sensui comparatur: quoniam, vt notat Auerr. ex quinque sensibilibus ab Aristo. enumeratis duo sunt, quæ sunt communia visui, & tactui solum, Nempe figura & Magnitudo: cætera verò tria omnibus reperiuntur esse communia.

No. Auerr.

Postquam declarauimus quid sit sensibile per se commune, & proprium, restat declarare quid sensibile per accidens. Sensibile per accidens, vt ait Text. 65. dicitur, vt Diaris filius si albus sit dicitur sensibile per accidens. Vnde dicitur sensibile, & immutare sensum, non qua parte filius est, sed qua parte albus est.

Tex. 65.

Quo datur
virtus acti-
ua in pro-
ducenda
sensatione
præter pas-
sionem illatam
a spẽ sensibi-
bili in sensu

Quapropter sensibile per accidens non immutat sensum, nec ab eo patitur sensus, vt tale est, nisi quia coniungitur cum sensibili per se. Sensibile igitur proprium est magis propriè per se sensibile, quàm commune, quia organi cuiusque temperies magis est proportionata, & à natura instituta fuit, quàm communis. Ex supradictis igitur resolutè potest sciri, quomodo in via Peripatetica datur virtus actiua in producenda sensatione, præter passionem illatam a specie sensibili in sensu; neq; enim satis est ad producendam actu sensationem, speciem resolutam ab obiecto esse actu sensibilem, nisi fiat actu sensata. hoc modo videlicet, quod ad producendam sensationem præordinatur receptio speciei sensibilis, ac passio, antequam fiat sensatio. nec in illa passione, ac icctu speciei sensibilis in sensum sequitur sensatio, ac cognitio, nisi mox impressa specie, ac facta passione sensus, excitetur anima, & cognoscat, ob id Galenus septimo de placitis inquit, ad sensum duo requirunt, alteratio, & dignotio. Non nè Arist. tex 63. supradicto dicit quod vnusquisq; .i. sensus iudicat de his obiectis: sed iudicare, est agere, ergo sensus

non

non tantum est passio, sed etiã actio: nec dicimus esse quinque sensus actiuos realiter differentes a passiuis, quemadmodum aliqui opinati sunt: sed dicimus eandem animam, ut organa informantem recipere. vt autem vtentem organa cognoscere, ac de speciebus sensibilibus iudicium deponere. ob id Themist. Tex. 144. si inquit anima nostra sensitua solum receptiua esset specierum, esset sicuti res inanimata, ac sicuti Speculum recipiens solum species. Vnde si solum reciperet, & non iudicaret, ac sentiret, esset sicuti res mortua reperitur esse. Reijciantur ergo, qui volunt sensationem fieri in sensu concurrente duntaxat sensu passiuè dicentes, quod Anima sensitua est passiuè virtus tantum, sicut vegetatiua actiua, & intellectiua media scilicet actiua, & passiuè. hæc opinio patitur difficultatè, quoniam cum sensatio sit effectus, necessario dependet, & originem trahit a causa effectiua. modo si causa effectiua esset species sensibilis sequeretur, quod species sensibilis esset perfectior virtute sensitua, cum agens sit præstantius patiente. Et quando arguunt contra nos, dicentes. Id quod potest producere aliquem effectum, potest etiam producere illud, quod consequitur illum effectum: obiectum autem sensibile est illud, quod producit sui speciem in medio, ergo producit etiam sensationem in sensu. Dico, quod peccatū est in minori, quoniam proprietates, quæ insequitur huius effectum, est etiam actu sensibile. at quod actu sentiat, est alius effectus diuersus, qui non potest causari ab ipsa specie, sed a re, & vi, quæ cognoscitiua sit. Præterea, quando dicunt species sensibilis potest producere passionem in sensu, ergo etiam sensationem, quoniam id quod potest producere suam dispositionem in passio, potest etiam producere formam. Dico verum esse, quando esset in potestate agentis. Vnde obiectum producit speciem, & disponit sensationem: sed non est in potestate deponere sensationem. Amplius cum dicunt, sequeretur, quod agens esset ignobilius sensu patiente, quia cum species recipiatur in passio, non autem in sensu agente,

sensus

Reijcitur
opi. illorū
qui dicunt
sensationem
fieri in sen-
su passiuè
tantum.

Argumen-
tum cōtra.

Resolutio

Resolutio
alterius ar-
gumenti.

Reiiciuntur
Io. Ian. A-
poll. Plot.
& Simpl.

Conclusio
scdm Ari.
Alex. Gal.
& Io. Grā.

sensus patiens etiam ille esset, qui cognosceret: sed virtus cognoscitiua est praestantior non cognoscente, ergo sensus patiens erit praestantior sensu agente. Hoc argumentum procedit ex malo intellectu, cum distinguant de duplici sensu altero agente, altero vero patiente. ac si essent duo sensus: cum tamen nos velimus vnicum esse sensum diuersimode se habentem. Vnde damnantur etiam Ioan. Iand. quæst. 16. & Appollina. quæst. 13. qui tot esse sensus actiuos, quot sunt passiuos tenent, cum idem sit sensus patiens cum agente, ut diximus. Similiter reiiciuntur Simpl. supra Tex. 51. & 52. & Plotinus Aenead. 4. libro 6. qui tenent sensationem esse actionem solius animæ, & non passionem, quoniam est opinio contra Aristot. qui dicit, sentire non est animæ solius, nec corporis, sed coniuncti, cuius est potentia. Concludamus igitur cum Aristot. Themist. Alexandro, Galeno, & Ioann. Gramma. Animam sensitivam sentiendo agere, & pati. Non ne Aristot. superius Tex. 37. dixit animam esse causam affectiuam Generationis, Motus auctoris, & sensationis? ergo sentire est agere, non solum recipere. Præterea 9. met. 16. visionem ponit actionem manentem, ergo visio actio est, non sola speciei receptio; & hæc factis. Cum manifestum fecimus sensum sentiendo agere, & pati, cum obiectum sensibile sit multiplex, ut vidimus, quoddam proprium, quoddam verò commune, dignum inquisitione erit, si multipliciter, ac diuerso modo cognoscantur ab anima, an potius eodem modo sui ipsius imagines, ac species pariant, ita quod eodem modo sentiantur. Dico pro resolutione, quod sensibilia communia per species proprias sentiuntur, sicuti sensibilia propria: quoniam si tangam pomum æqualiter frigidum cum mea manu, cum frigidum non sentiam, & tamen sentiam magnitudinem, & figuram, sequitur sensibilia communia non per speciem priorum, sed per sui ipsius imagines causare sensationem. Amplius, habemus ab Aristot. quod sentiuntur magnitudo, & figura

gura per motionem factam in sensu. Non benè igitur dixerunt Sanctus Thomas, Ioann. Gramma. Caiet. Themist. Paulus Venetus, & ultimo Toletus, quod sensibile commune non producit speciem, sed modificat speciem sensibilis proprii, & quod denique communia mouent sensum solum per propria. Quoniam dico, quod coloratum producit speciem distinctam a specie quantiti, sed primo per se obiectum, ut coloratum mouet, per se vero, ut quantum. Nec valet dicere, cum proprium cum communi simul, & ut unum percipiatur, vna erit species taliter se habens, ratione ipsius entitatis cognoscetur proprium, ratione modi cognoscetur commune sensibile. Quoniam dico, quod per speciem propriam cognoscitur commune sensibile; & cum sit coniunctum cum proprio per se primo sensibile proprium mouet, per se verò commune, & sic per species proprias vnumquodque. Sic etiam resoluuntur Aristote. authoritates, quando dicit in libro de sensu, Capitu. 6. in principio, quod sensus coniunctorum, & singularium sensibilibus perceptiuus, & non ipsarum formarum: quoniam non dicimus sensum percipere formas in abstracto, sed in concreto suis debitis medijs, & per proprias species, & si sensibile commune est cum proprio, vnumquodque per propriam speciem sentitur, sed proprium per se primo, commune per se tantum. Concludamus igitur cum Aristot. Scoto, Aegid. & Iand. sensibilia communia per species proprias sentiuntur, sicuti sensibilia propria. & quando dicunt, Motus est vnum de sensibilibus communibus, & habet solum mutatum esse, quomodo igitur vnquam poterit producere speciem vnus rei diuisibilis. Amplius cum motus fiat in tempore, sensatio autem fiat in instanti, quomodo vnquam poterit cognosci.

Dico, quod producit speciem sui successiuam, & quod cognoscitur per mobile. Præterea cum dicunt, quies cognoscitur per suum habitum, habitus autem

H quietis

Reiiciuntur
S. Tho. Io.
Gra. Caiet.
The. Paul.
Ven. & To-
let. qui di-
cunt sensi-
bile cōmō
producere
speciē sed
modificare
spēm sensi-
bilis pprii

Conclusio
scdm Ari.
Aeg. Scot.
& Iand. qd
sensibilia
cōia sicut
propria p
spēs pprias
sentiuntur.

quietis est motus. qui non cognoscitur, ergo nec quies cognosci poterit.

Dico priuationem cognosci per habitum, si referatur ad obiectum; si autem referatur ad potentiam cognoscitiuam, cognosci secundum se, sicuti habitus ipse; & hac satis, quoad prædictam inquisitionem. Veniamus ad particularia ipsorum sensuum.

Caput Septimum.

TR A C T A T de visu incipiens iuxta propositum ab obiecto principali, scilicet colore, definiens ipsum, suasque demonstrans passiones. deinde quia perfectè cognosci non potest absque lumine, & lumen absque diaphano, ideò prius de diaphano, & postea de lumine in quantum ducunt nos in cognitionem talis obiecti visibilis sermonem facit. vbi resoluitur questio, an lumen sit corpus, vel intentio. Sequens deinde sermonem de obiecto, prius de proprio, scilicet colore, & vltimo de innominato, scilicet visibili loquitur. Et reprehendit Democritum, qui dicebat, Diaphanum esse impedimento ad videndum, ostendens necessitatem medijs, & distinguens ipsum ab alijs. Vbi in fine demonstratur ex dictis quomodo fiat visio.

EXPOSITORES simul cum Toletò dicunt, quod Arist. incipit a visu tanquam a nobilissimo omnium sensuum. Dico, quòd nobilitas, & ignobilitas rerum non includuntur in modis tractandi res, quoniam modus tractandi non respicit nobilitatem, & ignobilitatem rerum. sed cum volumus docere & tractare res debemus respicere vniuersaliora, communiora, & manifestiora nobis; sic ergo respiciens Arist. sicut fecit de vegetatiua, quia est communior, & nobis manifestior, ideò prius de ipsa tractauit. sic

H 2 de

Quare a visu incipiat Ari. scdm expositores & Toletum qui oes reiciuntur.

de visu, cum sensus quidam sit ratione obiecti, sensorij, & medij manifestior reliquis incipit ab ipso, qui visus multa percipit, quæ non sunt obiecta adæquata visionis, sicut solem, stellas, & huiusmodi: cæteri verò sensus nihil percipere possunt, quin sit obiectum adæquatum, ergo ratione manifestæ cognitionis a visu incoepit, & non ratione nobilitatis. Quoniam, & si visus nō esset manifestior alijs, quamuis nobilissimus, ab ipso non incoepisset Arist. quia intentio sua est semper ducere nos a notioribus, & manifestioribus, in cognitionem rerum, & non à rebus nobilibus, & spiritualibus, vt dicit Jauellus; immò quanto res sunt spiritualiores, deberent in vltimò tractari, cum spirituale sit longinquum a sensu. sed quia visus quamuis sit spiritualior, quoniã est, vt dixi, manifestior, ideò per hanc causam ab ipso incoepit. Non ne Tex. 92. dicit Arist. volēs loqui de odore, quod non est facilè de ipso tractare, sicut fecit de sono, lumine, & colore, quia non ita manifestus est, ergo incoepit a manifestioribus, & non a nobilioribus, sicut aiunt Expositores, & Toletus noster. Incipientes igitur ab ipso, per rationes supradictas, & primo ab obiecto dicimus, vt ait Tex. 66. cuius quidem est visus, hoc est visibile, idest visus refertur per se ad visibile, vt ad proprium obiectum. visibile autem est & color, idest obiectum principale, est color, quia principaliter videmus colores. & quod oratione quidem est dicere, innominatum autem existit, idest, & obiectum etiam visus erit, quod non habet nomen proprium, sed communiter dicetur visibile, sub quo continentur omnia, quæ videntur in lumine, ut omnes colores, & omnia corpora lucida, ut ignis, & astra: & omnia quæ videntur in obscuro, vt noctiluca, & oculi cati, & quercus putrida, quæ in nocte videtur esse argētum. Vnde sciendum pro cognitione huius obiecti visibilis, quod idem obiectum visibile diuersis modis receptum, diuersimodè etiam nominatur. Nam si sit in corpore lucido, secundum se, sicut in sole, & igne propriè tunc appellabitur lux: si autem lux recipiatur in corpore diaphano,

sicuti

sicuti cum recipitur in aqua, & in aere, propriè appellabitur lumen. si autem recipiatur in corpore non quidem diaphano, sed solido, ac terminato, vt in lapide, ligno, & huiusmodi, quæ sunt terrestria, obscura & opaca, ratione cuius opacitatis obumbrant lucem in eis receptam, tunc lux hæc obumbrata ex terræ opacitate propriè appellabitur color. Visibile igitur erit obiectum adæquatum, color autem obiectum principale. Color igitur erit visibilis secundum se, non ratione; sed quoniam in seipso habet causam, vt sit visibile, idest color est visibilis in actu imperfecto, scilicet visibilis, secundum se; quia habet actum, sed non ratione, idest non est visibilis in actu perfecto, & completo; quoniam à lumine extrinseco perficitur. sed sat est, quod in seipso habet causam, ut sit visibile, idest sat est, quod habeat actum, qui potest perfici a lumine. Vnde Expositio Themistij, Simplicij, Philoponi, cui adheret Toletus, qui dicunt, quod vult declarare qualis color est visibilis. dicit autem eum esse, qui est in superficie corporis. Superficies autem est secundum se visibilis; non quod ipsa uideatur, sed quod ipsa sit, quæ colorem visibilem recipit. ac corpus per ipsam videtur, nō enim profundum corporis, nisi per extimam superficiem videtur in plurimū; non est dico talis expositio literæ Aristotelis, o Tolete, cōsona. Quoniam Arist. vult explicare naturam ipsius coloris. sed scire quomodo superficies sit visibilis nec ne, hoc non declarat nobis naturam coloris. sed benè natura coloris cognoscitur, quando dicitur, quod sit actus, sed non completus, tamen potens perfici ab extrinseco. Vnde Auerr. quando dicit, color est per se visibilis; quod si per se visibilis, ergo cum per se habeat hæc proprietatem, ab intrinseco igitur illam habebit, & fluet in secundo modo dicendi per se a principijs coloris, sicuti fluit visibilitas a principijs hominis, ex quo videtur concludi posse, quod cum dicitur ab Arist. colores esse per se visibiles, quod ex se, & non ratione medij. Respondeo falsissimum esse, quod ab Auer. adducitur, cum in tex. Arist. Græco non re-

H 3 periat

Reiicitur
Iauellus.Tex. 66.
Expositio.Reiicitur ex
pō Them.
Simp. Phi.
& Toleti.Expō secū
dū Arist.Argumentū
Aue. falsū.

Interpreta-
tio uera
græcorū, &
error alio-
rum.

Quid Ale.
& Auēp. d
colore.

periat Arist. dicentem colorem esse per se uisibilem, sed esse in eo quod est secundum se uisibilem, ut exponunt Græci interpretes; & sic Sanctus Thomas, Caieta. & communiter Latini, qui Auer. sequuti sunt, fuerunt in errore cum ipso: quoniam naturam ipsius coloris ignorarunt. Nam color cum non sit in numero earum rerum, quæ habent esse suum, atque actum ultimum perfectum, & absolutum, sicut crediderunt supradicti cum Alexandro. Nec sit ex altera in numero eorum, quæ nullum habent esse, ac nullum actum sicuti credidit Auēpace, sed medio quodammodo se habeat, retinens actum quendam, sed incompletum, ab extrinseco lumine perficiendum, atque absol- uendum. siquidem cum essentia coloris sit lumen illud, quod in proportione diaphani cum opaco reperitur esse permixtum: quod tamen lumen, siue actus coloris, cum impurus sit, & hoc propter admixtionem ipsius opaci, non potest præbere colori talem perfectionem, ac talem actum, ut colorem reponere possit in actu perfecto, ac completo; cum ab opaco sibi permixto continuo impediatur, ergo fit ut indigeat auxilio extrinseci hominis, a quo actus illius luminis in illa mixtione colorum interclusus adiu- uetur, ratione cuius adiumenti extrinseci id quod prius non poterat efficere actus ille coloris impurus, nunc uni- tus simul cum lumine extrinsecus adueniente, a quo alte- ram partem actus, siue essentia sibi deficientem capit; ra- tione cuius efficitur color, atque absoluitur, operationes coloris efficit, cum tamen ante aduentum extrinseci hu- ius luminis esset color in quadam potentia media. Ex quo sequitur utramque opinionem aliquid ueritatis in se habere, simpliciter tamen utramque esse falsam. Cum uerum sit colorem etiam in tenebris esse colorem, sed non ex toto habere essentiam coloris. Verum etiam est, colorem in tenebris non esse actu colorem, nisi ab extrinseco lumine fiat color, non quidem ex toto, sed absoluat pars illius actus, atque essentia sibi deficientis. & sic lumen confert actum coloribus, sed aliqualem, non autem totalem;

& quod

& quod hæc mea expositio consona sit Aristo. uerbis in tex. 67. demonstrat per definitionem, cum definitio sit prin- cipium demonstrationis. Quare color sit uisibilis secun- dum se, non ratione, sed habens in se causam, ut sit uisibi- lis dicens ibi, *omnis enim color*, scilicet est uisibilis, ut dixi, quia omnis color est motuus eius, quod est secundum actum diaphani, id est corporis illuminati, scilicet color est uisibilis per lumen. lumen enim est id, quod actuat per- fectè diaphanum, & cum diaphanum est illuminatum, tunc apparet color. & idè rectè dixit secundum se uisibile, non ratione, id est non perfectè, & in actu completo, sed uisibi- le intantum, quod potest illuminari ab extrinseco; quia omnis color sit uisibilis, mediante lumine; & sic non defi- nit in Tex. hoc 67. colorem, ut ait Toletus, sed demonstrat passionem coloris per suam definitionem. scilicet uisibilitatem, per definitionem coloris: quoniam passiones demonstra- tur de subiectis, & demonstratio fit medio definitionis, cum definitio sit principium demonstrationis. Postquam defi- niuit colorem, & demonstrauit passionem ipsius coloris, cum modus tractandi (ut perfectè obiectum uisionis scire possimus) necessitet debere primo de lumine sermonem facere: idè ibi, *unde non est uisibile*, reddit rationem, quare uult tractare de lumine, inferens necessitatem, dicens. Si uerum est, ut diximus, quod color sit actus secundum se incompletus, habens causam se perficiendi, quia est mo- tuus corporis illuminati: uerum erit, quod non erit uisi- bilis sine lumine, sed omnis cuiusque color erit uisibilis in lumine. Si ergo uisibilis in lumine, ergo primo de lu- mine dicendum erit quid sit. Tot, & tanta non animaduer- tunt expositores in hoc tex. & præcipue Toletus ultimus expositor, qui in textuum expositionibus multoties bre- uior est Aristotele, quia difficultates quas proponit, igno- rat. Si sciisset naturam definitionis, & demonstrationis, uidisset Aristo. definire colorem, & quomodo passionem coloris, quæ est uisibilitas, demonstratiue probat. sumpto medio definitionis, & denique quomodo infert neces- sitatem

H 4 tatem

Tex. 67.
Demōstra-
tur qua-
re color
sit uisibilis
secundū se,
non rōne.

Reiicit ex-
positio To-
leti in tex.
67.

Rō quare
tractat de
lumine.

Defect⁹ ex-
positorum
& Toleti.

Tex. 68. qd
diaphanū
& quare d
ipso loqui
tur.

tatem tractandi de lumine, ut a notioribus nobis procedat, & peroptimè in cognitionem obiecti visionis nos ducat. Cum ergo, ut incognita per nota manifestemus, cum lumen, ut ait Text. 68. sit aliquid diaphanum, uel perspicuum, declarabimus prius quid sit hoc diaphanum, cum exemplo: deinde dabimus definitionem luminis. Dicimus igitur, quod diaphanum est id, quod secundum se non est visibile, id est non videtur, quamuis sit uisibile. i. quod possit uideri per externum colorem, id est per lumen, ita quod perspicuum non videtur, nisi per lumen, & cum illuminatum est. Huiusmodi autem quæ diaphana dicuntur, sunt aer, aqua, & multa corpora solida. neque enim dicit Aristot. secundum quod aer diaphanum est: sed quoniam est natura eadem in his utrisque, & in perpetuo illo, quod sursum est corpore, scilicet cœlo. Id est non aer, neque cœlum in eo, quod aer, & cœlum; & sic cœtera huiusmodi sunt diaphana, sed in eo quod habent unam naturam communem. Hic expositores per naturam communem dicunt ineptias. aliqui dicunt, quod est identitas analogica. Tolemus dicit, quod nullum est absurdum, si dicamus uniuoce convenire in genere corporis, & talis corporis, & deinde ait. Dicit etiam secundo, facile potest hanc naturam communem non esse essentialem, sed formam quandam accidentalem, quæ uocetur diaphaneitas, seu perspicuitas corporis; forma uidelicet perspicui, ut perspicuum est, quæ facit esse aptum, & in potentia, ut lumen infra se recipiat. Ecce quomodo non intelligentes in uarias phantasticas expositiones incurrunt, ad quid duas expositiones proponere, cum una sola ueritas sit? si sciissent naturam diaphaneitatis, sciissent naturam communem corporum cœlestium, & aeris, & aquæ, & aliorum corporum perspicuorum. Dicit Aristot. quod non secundum quod aer, uel aqua, uel corpus cœleste: id est non quoad formam, sed propter naturam communem: id est propter puritatem materiæ, quæ communiter participant quædam plus, quædam minus dicuntur perspicua. igitur, ut hoc declaremus, sciendum,

Quid per
naturam
cœm intel
ligat: igno
rant ex
positores
& etiā To
let.

Expō uera

quod causa, ut sit diaphaneitas, est puritas ipsius materiæ; sicuti opacitatis causa est eiusdemmet materiæ impuritas. ex quo sequitur, quod id quod habebit minus de fœce, ac impuritate ipsius materiæ, erit etiam magis diaphanum. sicut e contra, id quod plus habebit de fœce ipsius materiæ, minus habebit de diaphaneitate, & magis ad opacitatem uerget. Ex quo patet, quàm malè ab aliquibus intellecta fuerit diaphani, atque opaci natura. quippe qui crediderint raritatem, ac densitatem ipsius materiæ esse causam diaphani, atque opaci. Quæ quidem opinio ex hoc deprehenditur esse falsissima, quoniam, tametsi plurima sint, quæ cum sint rare substantiæ, perspicua sunt etiam, qualia sunt aqua, aer, ignis, cœlum. Præterea, & si plurima alia sint, quæ cum sint densa, sunt etiam opaca, sicuti est terra. Cum tamen videamus non omne densum esse causam opaci, & hoc quod plurima videamus, quæ rara sunt, & tamen sunt opaca, & obscura, sicuti est fumus. Præterea multa alia, quæ sunt densa, & crassa, quæ tamen sunt diaphana, & transparentia, sicut est vitrum: sequitur etiam raritatem non posse esse causam perspicui, nec densitatem causam opaci, sed puritatem, atque impuritatem ipsius materiæ. Igitur diaphanum, seu perspicuum nihil aliud erit, quàm effectus quidam, qui insequitur puritatem ipsius materiæ; sicuti opaci effectus, qui sequitur eiusdem materiæ impuritatem. quod quidem experientia etiam quotidiana apparere potest. Nam Alchimistæ, qui mixta corpora aliquando cum abstergentibus depurant, extrahendo id, quod est terreum, reddunt clariora illa corpora, quæ ante extractionem illius fœculentiæ, ac terræ densa erant, nigra, atque opaca. Cum ergo puritas, & impuritas sit causa diaphaneitatis, & opacitatis: ideo aer, aqua, & cœlum non in eo quod sunt. i. per suam formam, sed per naturam communem, id est per materiam, erunt diaphana. sed corpus cœleste cum habeat materiã purissimam, magis diaphanum erit, ignis minus, aer minus, & aqua adhuc minus. & sic gradatim secundum puritatem, & impuri-

Falsitas opi
nionis illo
rū qui rari
tate & den
sitate mate
riæ causam
diaphani,
& opaci eē
dicebant.

& impuritatem materiae. & hæc est illa natura communis, quam dicit Arist. & sua vera intentio. Taceant igitur garruli, & verbosi corticem literæ exponentes, vel ad libitum suarum imaginationum. Declarato quid Diaphanum, nunc dabimus definitionem luminis, vt ad obiectum postea veniamus. Lumen est, vt ait Tex. 69. actus huius Diaphani, secundum quod est Diaphanum, idest Diaphanum cum sit visibile in potentia, & actu non transpareat; lumē facit ipsum transparere, & ideo dicitur esse actus eius, secundum quod Diaphanum, idest actus huius transparentiae, & non actus, idest, & non forma istius corporis; sed actus illuminans, & faciens videre quod videri potest; & quæ habent lumen in potentia sunt tenebræ, idest priuatio luminis, & sicut tenebræ illuminantur a lumine, sic Diaphanum in potentia actu illuminatur a lumine. Causa autem efficiens huius luminis, dicit Arist. est ignis vel cœlum, vel aliud corpus lucidum. Quid igitur sit Diaphanum, & quid lumen, dictum est Quod lumen non est corpus, quia neque ignis est, neque omnino corpus, neque defluxus corporis. Nam si lumen esset corpus, cum perficiat Diaphanum, quod est corpus, corpus penetraret corpus: neque enim possibile est, duo corpora in eodem simul esse. Præterea probatur iterum non esse corpus. Nam cum sit oppositio, vt ait Tex. 70. inter lumen, & tenebram; & tenebra sit priuatio, sequitur igitur, quod lumen erit habitus; si habitus, ergo erit qualitas, non autem corpus. Vnde dicit Arist. Non rectè Empedocles, vel alius bene dixit, quod lumen sit corpus, quod moueatur localiter, & extēdatur ab Oriēte, in Occidens; & quod nos latet, quod mouetur, quia hoc est præter rationem, & veritatem, & contra experientiam. Si enim esset motus, quomodo in tanta distantia occultaretur, quamuis esset citissimus? Dicere autem, quod in tam immensa distantia motū corpus non percipitur, est magna petitio. Circa hanc difficultatem de lumine, fuerūt multæ sententiæ. Nam aliqui dicebant esse corpus, alij substantiam spiritualem, alij formam substantialem,

Tex. 69.

Quod lumen non sit corpus prima rō.

Tex. 70. Secūda rō.

Reiectio opi. Empedoclis.

tialem, alij nihil horum, sed solum apparentiam quandā solis in medio; sicut apparet res in speculo, non tamen est aliquod ens in medio. Alij verò, vt Scot. 2. sententiarum dist. 13. q. vnica. Aegid. & Caietanus Thie. dixerunt lumē in medio esse intentionem, non autem rem, quia cum sensibile positum supra sensorium nō sentiatur, & hoc quod non causet sui speciem; modo si lumen esset qualitas realis, cum oculum ingrediatur, videri non posset, & tamen non solum videtur, sed est causa etiam, quod cœtera omnia videantur. Amplius, si non esset qualitas intēntionalis, non diffunderet in instanti per medium. Alij oppositum tenent, sicut Sanctus Thomas, Albert. & Ioann. Gramma. quod lumen, quod est multiplicatum a luce in diaphano, sit qualitas realis. Etenim inquit Sanctus Thomas, cum denominatio fiat a qualitate reali, & lumen aerem denominet: sequitur igitur, lumē esse qualitatem realem. Amplius, quod a lumine proueniat effectus realis, nempe calefactio ipsius aeris, & huius opinionis est noster Toletus. Quos omnes in parte damnamus, quia naturam qualitatum ignorauerunt, & quantum ad primum, quod non sit corpus, iam Arist. hoc probauit. quod verò sit qualitas, & quomodo, pro resolutione sciendum est, quod qualitatum quædam sunt eductæ ex qualitatibus elementorum pure materiales, ac corporeæ: quædam vero pure incorporeæ, ac spirituales, sicuti sunt colorum imagines: quædam verò mediæ inter reale, & spirituale. quare dicimus lumen esse in numero earum qualitatum, quæ mediæ sunt. Neque enim pure materialis esse potest, cuius rei signum est, quod non in instanti, sed successiuè in medio multiplicaretur, & in hoc procedunt rationes Scoti, neque est pure spiritualis rationibus a Sancto Thoma adductis, sed mediata, & anceps est inter materiale, & spirituale. Et sic per hanc distinctionem resoluuntur omnia argumenta, quæ in contrarium adduci possunt.

Postquàm declarauimus quid diaphanum, & quid lumen inquantū ducūt nos in cognitionē obiecti visionis, scilicet

Opi. Scot. Aeg. & Caiet. de lumine.

opi. S. Th. Alb. & Io. Gr. de lumine.

opi. Toleti de lumine.

Triplex ordo qualitatum.

Tex. 71. qd
fit suscepti-
uum colo-
ris.

Tex. 72

Tex. 73.

scilicet coloris, redeamus ad obiectum; & quoniam principio proposuimus duo obiecta, proprium, scilicet color, & innominatū, quod est visibile: nunc incipiemus a proprio, & hæc est continuatio Tex. Arist. quam non animaduertit. Cum ergo dixerimus superius, quod color secundum se non ratione visibilis est: & demonstrauiamus, cum Arist. visibilitatem esse passionem coloris, quia omnis color est motius diaphani actū, idest corporis illuminati, idest, quia omnis color tunc videtur, quando diaphanum illuminatum est. tunc enim mouetur color, quando actū est diaphanum, idest illuminatum. quoniam, quando non est illuminatum, est in potentia. nunc demonstrauiamus quid sit susceptiuum talis coloris. dicimus igitur, quod colore vacat, vt ait Tex. 71. est aptum ad suscipiendum immutationem a colore, quia id est susceptiuū coloris. quod est sine colore; similiter soni, quod est sine sono. Perspicuum est tale, quia est inuisibile, & vix videtur, sicut tenebrosum. Nam perspicuum cum actū non est, sed cum potentia, videri potest; sed non videtur, nec ideo diuersum est, vel sit cum lumine, vel sine. Nam idem subiectum, & eadem natura modo sub tenebris est, s. in potentia, modo sub lumine idest actū, & hæc quoad obiectū propriū, transeamus ad obiectum commune, scilicet visibile, dicemus, vt ait tex. 72. quod non solus color est visibilis, vt superius diximus, sed etiam alia visibilia videntur in tenebris, absque lumine. nam color est cum lumine solū. Sunt enim aliqua, quæ in tenebris videntur, vt aliqua ignea, & lucem participantia, quæ vno communi nomine carent, vt cornu, fungus, putrefacta ligna, capita piscium, & squamæ, & oculi. Hæc enim non habent proprium colorem, sed dicuntur visibilia. Causam verò posteriùs trademus, sufficit, vt ait tex. 73. hæc intantum dixisse, vt manifestetur natura ipsius coloris, quia sicut obiectū commune non indiget lumine, sic e contra color, videtur in perspicuo actū, & ideo benè dictum est, colorem esse motiuum secundum actū diaphani, actus autem diaphani est lumen

men. & quod color non videatur, nisi in perspicuo actū a signo, probamus. Si enim coloratū supra uisum ponatur, non videtur, quod non aliunde prouenit, nisi quia deest perspicuum actū, scilicet aer illuminatus. hunc enim mouet color, & aer motus mouet oculum, cui ipse cōtiguus est. Vnde reprehendendus est Democritus, sicut facit tex. 74. qui non solum non esse necessarium putabat perspicuum ad videndum, sed dicebat potius esse impedimento. Vnde si esset vacuum a terra in celum, vtique formica existens in cœlo, exquisitissime perspiceretur. Quod autem medium sit necessarium ad videndum, manifestum est secundum Arist. quoniam non fit vitio, nisi existente aliqua passione ab obiecto, sed a colorato non potest oculi pati, vt signo superius ostēdimus, ergo debet pati a medio. in vacuo igitur nihil videri posset. Igitur in lumine colorem necessarium est videri. Postquam probauimus, quod obiectum propriū necessario indiget medio, idem de communi, & innominato dicendum est, scilicet de visibili, ipsum etiam indiget medio. Nam ignis, & lucentia corpora in vtrisque videntur, in tenebris, & in lumine, idest die, ac noctu; noctu enim faciunt ipsa actū perspicuū illuminant enim, medium ergo necessarium est, quod ad visionem concurrat actū perspicuum, & medium illuminatum. Quod comprobatur per argumentum a communi, scilicet quod detur medium in visione. Nam, vt ait tex. 75. hoc est commune sensui, scilicet Auditui, odoratui, & alijs: quamuis in Gustu, & tactu id nō videatur, sed tamen habent reuera medium, non quidem aerem, vel extremū quid, sed internum, vt in ipsorum disputatione dicetur, Vnde sumitur illa communis propositio, sensibile supra sensum, non facit sensationem. Quod medium iam declaratum, vt ait tex. 76. distinguitur ab alijs. Nam mediū Auditus est Aer medium olfactus aer & aqua, vel aliquid commune eis, quod non habet nomen. In visu enim nomē habet, scilicet perspicuum, non tamen in olfactu. Signo autem id ostendimus. Nam pisces odorant sine respiratio-
ne

Tex. 74.
Reprehen-
dit Demo-
critus qui
perspicuū
non eē ne-
cessariū di-
cebat, sed
impedimē-
to.

Tex. 75

Tex. 76.

Quid uisus

Quid uisio

Quo fiat
uisio.opi. aliquo
rū de uisio
ne falsa.

ne in aqua: terrestria uero progressiua per aerē, non enim absq; respiratione odorat, cuius causam postea trademus. Et hæc de visu secūdam Arist. ex cuius doctrina habemus definitionem luminis, & diaphani, tanquam eorum, quæ requiruntur, ut media, similiter coloris tanquam obiecti, ex quibus eliciuntur definitiones, operationes, & Potentiæ. Nam uisus est vis animæ sensitivæ præstans facultatem percipiendi uisibilia. Et uisio est cognitio specierum uisibilium per medium extrinsecum dilatarum ab eadem facultate uisua facta. Præterea, cū in ultimo habuimus quomodo distinguitur uisus ab aliis, elici potest modus, secundum quem fit uisio. Nam subito facta mediæ aeris mutatione, quemadmodum, & homines appulsu, rei species cernendi obtutum statim mouet, ex quo intelligi potest, uisionem non fieri foras a conspectu erumpente lumine, quod cum alio externo iunctum coeat, nec spiritus radio ab oculo per medium in obiectam rem incidente, qui pari angulo resiliens in obtutum referatur. Quomodo enim tantus prodire posset, qui repente ad astra usque pertingat, omnemque interiectum aerem, quantus est impleat. Et, quamuis uideamus Basiliscum lumine ab eius oculis foras erumpente hominem interimere, mulierem menstruatam speculū polluere, hoc est non spiritu uisuo hoc fieri, sed tetro quodam & diro uapore, qui foras, ut ab ore & a reliquo corpore, sic etiam ab oculis erumpit, & emanat. Amplius sequitur falsam fuisse opinionem illorum quorundam credentium defluentibus quibusdam corpusculis ab obiecta re ad oculum demissis uisionem fieri, quoniam, cum continuò, ut obiecta res est, uideatur, amplius cū non prius in propinquo quàm in distantia se prodatur, sequitur igitur uisionem non fieri defluentibus quibusdam corpusculis a re uisa, sed obiectarum rerum imagine, ac specie. Quomodo si defluentibus corpusculis a re conspecta uisio fieret, tanta coloris, aut imaginis amplitudo exiguo oculo excipi posset? ergo tuta erit sententia Arist. quod obiectæ res uideantur per sui speciem, quæ obiecta

obiecta multiplicant species suas, & radios circulariter, cuius rei signum est, quod nisi multiplicaretur circulariter, sed recta, non uideretur nisi ab ijs, qui recta manent. non autem ab alijs circa latera existentibus. Unde dico, quod cum multiplicetur circulariter, non reperitur etiã aliqua pars aeris, in qua species non reperiatur. Unde reperitur tota species indiuisibilis. & consequenter cum reperiatur tota species, non autem pars speciei, quæ tota indiuisibilis multiplicatur usque ad sensorium, non autem per partem, post partem successiuè: hinc est, quod totum obiectum nobis apparet, sicuti reperitur. & quando dicunt, quod quodlibet obiectum semper nobis appareret, ut duo, non autem ut unum, cum sint duo oculi, non autem unus. Dicendum, quod & si duo oculi sint, cum tamen intrantur ad unum punctum rem uideri etiam unam, non autem plures una: naturam uero fecisse duos oculos propter beneficium animalium, ut altero deficiente, alterum superesset. Et hæc satis. ueniamus ad auditum.

Obiectio

Responso.

Caput Octauum.

TRACTAT de auditu, incipiens ab obiecto, scilicet sono, qui cum possit actu, & potentia considerari, prius, ut dicit, ponit eius distinctionem, declarans quid sit sonus in potentia, & quid in actu, ostendens tria requiri ad sonum actu, percutiens tangens, percussum, & medium medians inter percutiens, & percussum, quod est aer & aqua. Qui sonus cum rectus, & reflexus esse possit, ut perfectè obiectum auditus cognoscamus, primò de directo, & deinde de reflexo, scilicet Echo loquitur, decidens ex dictis an sonus procedat a corpore percutiente, an a percusso, an ab utroque. eliciens postea ex declaratis differentiam soni a colore. Vbi resoluitur questio ex dictis, an sonus realiter in medio vsque ad auditum sit, & etiam an sonus sit qualitas recepta in aere, sicut forma in subiecto, & materia. completo sermone de sono, de differentijs ipsius deinde loquitur, & primo de ipsis in vniuersali, postea in particulari voce, scilicet ponens prius vocis distinctionem, cum de animatis, & inanimatis secundum similitudinem dici possit. demonstrans in fine in qua parte sit, & qua, atque quales sint partes in animali, qua vocem efficiunt, & denique quid sit vox concludit.

POSTQVAM tractauimus de visu tanquam de manifestiori sensu: nunc incipiemus tractare de auditu, non tanquam de nobiliori, ut volunt expositores, & præcipuè Toletus, sed tanquam manifestiori odoratu, sicut testatur Ari. in tex. 92. incipere à rebus nobilioribus non est via nobis notior, & manifestior. quoniam multa sunt nobi-

nobilissima, quæ nobis sunt incognita, incœpimus igitur à Visu, & deinde ab Auditu, cum Aristo. tanquam a sensibus nobis manifestioribus. Sicut igitur à colore in capite de visu, sic a sono in præsentem ordiemur, iuxta propositum procemij. & cum requirat distinctionem, prius diuidemus ipsum, ut facit Ar. tex. 77. in sonum actu, & sonum potentia. Sonus in potentia dicitur, quando est in corpore sonante, puta in campana, & sic est in eo solum in potentia, ut in causa quæ potest ipsum producere, sicut rosa est in radice. Sed ad differentiam eorum, quæ non sunt sonora, dicimus, ea sonora esse, quia sonum actu facere possunt, quædam enim non possunt facere sonum, ut spongia, & mollia: quædam possunt facere, ut leuia, & dura sicut æs, quoniam possunt sonare. Vnde non est aliud sonus in potentia, quam posse facere sonum actu inter ipsum sonum, & auditum. Sonus autem actu, ut ait text. 78. semper ex percussione, quæ requirit aliquid. scilicet percutiens, & in aliquo fit. scilicet in re percussa. Et impossibile est, unum istorum fieri sonum actu; sed ad hoc quod generetur sonus necesse est, quod percutiens tangat percussum, & dum tangit percussum, facit ictum. Sed ictus non est sine motu locali: mouetur enim aer, uel aqua, aut aliud medium, quando mediat inter percutiens, & percussum. Motus verò localis semper fit in aliquo medio, & nunquam in uacuo. Igitur ad generationem soni tria requiruntur, scilicet percutiens tangens, percussum, & medium medians inter percutiens, & percussum, quod ex percussione expellitur. Sed aduertendum, sicuti diximus, quod non quorumlibet ictus sonus est; quoniam lana, & spongia, & huiusmodi mollia non sonant nisi comprimantur. & tunc faciunt sonum obtusum. Ideò si debent generare sonum, debent habere has conditiones. Primò, quod sint corpora dura, ut ex tua percussione, & resistentia excludatur aer medians inter ea. Secundò, quod sint leuia, & conuenienter lata in superficie. videmus enim, quod maiorem sonum faciunt manus adinuicem percussæ, quam duo digiti adinuicem percussi.

Tex. 77.

Quæ sonora, & non sonora.

Te. lxxviii.

Tria requiruntur cū generationem soni.

Conditio- nes quæ requiruntur ad generationem soni.

percussis. Tertiò, quod sint concaua, ut in aere expulso multiplicentur ictus in corpore concauo. Et propter hoc campanæ, & omnia instrumenta musicalia, vt in pluribus sunt concaua: nam ratione concauitatis aer interceptus, & percussus non potest egredi: & sic partes corporis multipliciter percutiet, fietque sonus longius, ut accidit in tintu, qui superest post sonum campanæ. Medium postea eius est, ut ait tex. 79. aer, & aqua. Sed in aqua, minus auditur sonus, nec propter hoc aer, vel aqua dicuntur domini, idest causæ principales ipsius soni: quoniam corpora dura se mutuo percutientia ad aerem sunt primæ causæ ipsius soni. & talis percussio fit in corporibus duris, ita quod aer non egreditur antequàm percutiatur. quod si paulatim percutiatur, aer dilabitur, nullusque fit sonus. Vnde, si velociter, & fortiter percutiant, sonant, nec aer potest ita cito labi: ob id resistit, & propter resistantiam percutitur, quemadmodum qui virga velocissimè mota percutiant cumulum, aut aceruum, antequàm dissoluantur. Velocitas enim præuenit separationem lapidum; ita debet esse cita motio corporum effectiuorum soni. Postquàm de sono directo loquuti sumus: nunc de reflexo verba faciemus, scilicet de Echo, & videbimus quomodo fiat sonus reflexus, vt totaliter cognoscamus perfectè obiectum auditus. Quando igitur auditur sonus, quasi rediens illuc, vnde fuit emissus, & velut sonus soni vestigium subsequens dicitur, vt ait tex. 80. Echo. Quod fieri accipiendum est per reflexionem soni repercussis ab obiecto corpore, sicque reuertentis ad aurem; quia sonus cum longinquior adueniat ad aurem (ut potè reflexus, & repercussus ad modum pilæ resilientis a loco ad quem directè fuerat proiecta) meritò posterior tempore auditur. Echo igitur, quæ dicitur resonantia, erit sonus ex reuerberatione aeris replicantis. Fit autem hæc reflexio, repercussio, & resonantia maximè circa montes, aut syluas, & aquas, aut in corporibus concauis, ut in templis habentibus reflectentes testudines. Et illic tardius subsequitur Echo primum

Quid fit
medium i
sono.

Tex. 80.
Quomodo
fiat Echo.

Vbi fit E-
cho.

num sonum, vbi latior est reuerberatio, distatque longius id, vnde fit repercussio. In templis uerò breui, & apta testitudine coaptatis, vix echo auditur subsequi, sed simul cum prima voce se adiungens, quasi sonum duplicat, & mirum cantantibus est subsidium si pauci sunt. Vbi notandum, quòd semper, vt ait Arist. fit soni repercussio, & reflexio, quamuis non semper percipiatur. interdum enim, ita debilis est reflexio, vt non valeat percipi, quemadmodum lumen quidem semper reflectitur, & reuerberatur; sed plerunque tam infirma est reuerberatio, ut lumen non iudicetur; quemadmodum in vmbra candelæ per noctem contingit, vbi in vmbra est quædam luminis reflexio, sed non iudicatur a sensu propter debilitatem. Nam si non esset reflexio luminis, sequeretur per diem loca omnia plena esse renebris, ad quæ non pertingeret directus solis radius, atque ita loca plurima destituta essent lumine. Sed quia lumen solis admodum potens est, idcirco etiam reflexum ipsius luminis cernimus; ita ergo in omni sono fit reflexio, sed non semper auditu percipitur. Iterum tali exemplo declaretur, quomodo fiat Echo. Quando proicitur lapillus in puteo, videmus circa locum, vbi decidit lapillus, fieri paruum circulum in aqua, & post illum fieri maiorem, & iterum maiorem donec deueniatur ad circumferentiam putei, & statim reflectitur, & quasi retrocedens tendit ad medium putei, vbi incoeperant fieri prædicti circuli. similiter accidit in aere, licet non ita videamus propter suam raritatem. Nam quando duo corpora dura se mutuo percutiunt, recipitur sonus in aere propinquo ipsi corpori percusso; deinde paulatim per gyrum diffunditur in aere, & defertur ad remota per circulationes factas in aere, licet non videamus eas. Si igitur antequàm deficient prædictæ circulationes deferentes sonum, inueniant aliquod corpus concauum, vt sunt spelunchæ, & putei, & valles montibus inclusæ, ædificiaque concaua, tunc reflectuntur, & quasi retrocedentes secum deferunt sonum iterum ad locum, vbi prius causatus erat, & tunc ap-

Quomodo
Echo in tē
plis fit.

Exemplo de
clarat quò
fiat Echo.

I 2 paret

In Echo
idem per-
cipitur per
species re-
flexas.

Obiectio

Responſio

Tex. 81.

Tex. 82.

Reſicitur
Toletus.

paret nobis, quod ille sonus replicetur. Echo igitur conuenienter dicitur sonus reiterationis ex reflexione aeris, ex qua descriptione solemus concludere, quod idem sonus percipitur per species reflexas. quod si diuersus, ergo a causis diuersis, & alio modo, quod est falsum, nec apparet, procedens ergo species reflectitur, ac ibi iterum sonum eundem audire facit, non autem simul sentitur propter moram temporis: successiuè enim immutat sonus, dicant quicquid uelint Auicenna, & alii. & quoniam diximus, quod successiuè immutat sonus, dubium est. Cum enim ea quæ successiua sunt permanentiam suam habeant in fieri, nō autem in facto esse; sequitur, quod cum nihil permanentis sit ipsius soni, quod sonus non poterit esse sensibile. Respondendum sicut ferri, & motum sentimus per id, quod fertur, quod ita quoque sonum per aerem motum audire possumus. Vnde vacuum rectè dicitur, ut ait tex. 81. princeps, ac dominus soni. Vacuum autem dicimus aerem, hic autē aer dicitur dominus, & princeps, non quia sit causa principalis, sed quia est medium quoddam, quod facit audire, qui aer si sonum facere debet, oportet, ut sit vnus, & continuus, quoniam si in multas particulas dissecatur, sic enim non facit sonum. Vnde cum corpora non sunt plana, non faciunt sonum percussa, quia diuidunt, & separant aerem in multas particulas; at cum leuia sunt, vnā habent superficiem: ratione cuius aer simul percutitur, & talis tota pars simul percussa mouetur, ac sonum facit, auditumque immutat. Cum ergo aer debeat esse continuus in auditione, & sonus incipiat a corpore sonoro, ergo sonatium, ut ait tex. 82. erit illud, quod potest mouere aerem continuum vsque ad auditum. Vnde in hoc textu non tractat de sonatuo, nec primo explicat quid sit sonatium, ut ait Toletus: sed concludit, quod aer debet esse continuus in auditione, quoniam si superiori tex. dixit, quod aer debet esse cōtinuus, & vnus, ergo sonatium potest mouere continuum aerem vsque ad auditum, & sic in hoc textu cōcludit, quod
in præ-

in præcedenti prædixerat. Vnde sequens textum & probans conclusionem ostendit, quomodo aer hic exterior sit continuus dicens, quod auditus est connaturalis aeri, quoniam habet quendam aerem internum, & naturalem cum quo iste exterior continuus est. Vnde moto exteriore, mouetur interior, & hic potentiam mouet, & fit auditio. Ex quo fit, quod non quacunque parte animal audit, nec aer transit faciendo auditionem, sed solum illa parte, qua talis continetur aer, animatum audit: sicut etiam animal non videt parte quacunque, nec pupilla, id est oculus, sed qua parte habet, & continet humorem crystallinum. Probata igitur est conclusio, sonatium esse, quod aerem vsque ad auditum continuum mouere potest. Quoniam diximus non posse fieri Auditionem, nisi continetur aer exterior cum interiori connaturali, concludimus necessario, quod aer, ut ait tex. 83. per se insonus est, & ratio est, quoniam facile est dissipabilis, & ob id non receptiuus soni. Sed quando prohibetur aer ne possit dissipari, tunc facit sonum, scilicet quando ex mutua, & forte percussione duorum corporum, quæ sint aliquantulum dura, & sufficientis latitudinis, ex qua percussione violenter extruditur aer medians inter illa, sicque recipitur sonus in aere ipso medio, & defertur ad auditum. Aer verò, qui in auribus est inclusus, est immobilis, nec dissipabilis, expers omnis soni, ut omnes soni motus, & differentias seu species percipere queat, quæ sunt. & quod verum sit, quod connaturalis sit, & immobilis, nec dissipabilis, per experientiam videmus: quoniam in aqua audimus, quia aqua non potest intrare locum ubi aer est. immo nec ingreditur anfractus aurium. quod si intraret, ut aer ille expelleretur, vel membrana læderetur, non audiremus, sicut nec læsa pupilla videre contingit. Et quod sit nobis connaturalis aer, signo ostenditur. Nam sonat, ut ait Tex. 84. temper auris, sicut cornu, & aure obturata sentimus, ut inquit Grammaticus, tinnitum quendam. Vnde aer, qui in auribus connaturalis est, semper motu
I 3 proprio

Quomodo
fiat audi-
tio.

Tex. 82.
Aer per se
insonus ē.

Aer in au-
rib. connat-
uralis.

Quare in
aqua audi-
mus.

Tex. 84.
Quod aer
sit connatu-
ralis, si-
gno ostēdi-
tur.

proprio mouetur. sed sonus est extraneus non proprius, quoniam non fit mediante aere extraneo. & ideò aliqui dicunt in vacuo audire posse, & fieri sonum, quia audimus habentes determinatum aerem, scilicet connaturalem. Cum de percutiente, percusso, & aere sufficienter tractauimus: & cum hæc tria in principio dixerimus requiri ad sonum, nunc decidemus cum Aristot. *Tex. 85.* quod ex dictis scitur. An sonus procedit a corpore percutiente, an a percusso, an ab utroque. & quoniam qui describet sonum, habebit hanc resolutionem: ideò describemus ipsum dicentes, quod sonus est motus eius quod potest moueri, hoc modo, scilicet quando generatur ex mutua, & forti percussione duorum corporum, quæ sint dura, & sufficientis latitudinis. sic igitur, ut dictum est, non omne sonat, quod verberatur, & verberat. ut, si duæ acus adinuicem percutiã secundum acumen, non faciunt sonum, quia acumen nullius est latitudinis; sed oportet quod percussio sit fortis & regularis, ut aer medians forti impetu cõcutiatur, & extrudatur. Ita quod a natura rei concludimus cum Aristot. quod in principio proposuimus, percutiens, percussum, & aerem concurrere ad sonum, & sic continuatur *tex. Arist.* & non ut alij, & ultimo Toletus, qui aliquando explicat literam benè; sed ad quid Arist. sermonem talem faciat, ignorat, oportet semper sequi intentionem authoris. Meritò post notificationem naturæ percutientis, percussi, & aeris extranei, & connaturalis auditui confirmat, & concludit per descriptionem soni, quod in principio proposuerat inquirere, & declarare. Ex quibus omnibus supradictis conspicitur differentia soni, a colore. Porro sonus quod est obiectum auditus, duplicem habet potētiam, ac duplicem actum. primò enim est in potentia, ut generetur, ut in manibus. genito autem sono, adhuc est in alia potentia, nempe ut sentiatur ab astantibus. quod quidem nõ contingit a colore, quippe qui actu semper sit color, potētia solum uisibilis. Præterea in hoc differt sonus a colore, quòd color subiectiuè sit in corpore colorato: in diaphano

Differētia soni a colore.
Obiectum auditus duplicē hēt potētiam, ac duplicē actum.
Alia differētia soni a colore.

no

no uerò seu in medio sit solum species, ac imago coloris. sonus non sit subiectiuè in corporibus sonoris, sed subiectiuè est in medio in quo recipitur, seu medium illud aer sit, seu aqua, atque in eodemmet medio recipitur species intentionalis ipsius soni. neque enim causatur species atque imago soni, sicuti causatur species, atque imago coloris, quæ defertur ex colore existente realiter in corpore colorato, sed ex corporibus percutientibus, & percussis genitus sonus, ac productus realiter, & subiectiuè in tanta quantitate aeris recipitur. a quo reali sono in alia quantitate aeris resoluitur imago, ac species soni spiritualis, quæ defertur ad auditum, ut auditio fieri possit. Quod autem ab hoc reali sono existente in aere subiectiuè necessariū sit. Resolui soni imaginem, ex hoc fundamentum sumi potest, quod, ut ait Arist. sensibili posito supra sensoriū, non sequitur sensatio. Resoluta igitur sit quæstio illa, an sonus realiter in medio usque ad auditum sit, & taceant Simplicius, Alexander, & Albert. qui uoluerunt esse realem usque ad auditum; quamuis diuersimodè. Melius Sanctus Thomas, Caietanus uterque & communis opinio, qui non usque ad auditum; sed usque ad certū spacium, & ad summum usque ad interminatum aerem, postea multiplicatur intentionaliter, & per species sicuti color. Præterea ex supradictis potest sciri, an sonus sit qualitas recepta in aere, sicut forma in subiecto, & materia. hoc videtur habere aliquas difficultates. & primò, quia cū potentia, & actus circa idem esse soleant, potentia autem reperiatur in corporibus sonatiuis, sequitur, quod in iisdem etiam actus habeat esse. Amplius, quia diuersitas sonorum est in diuersitate corporum, in illis quoque dignum videtur esse, ut sit subiectiuè. tertio, quia philosophus dixit, quod aer est medium ratione naturæ communis, non igitur poterit esse subiectum. Quarum difficultatum solutio ex hoc facile manifesta fiet. Etenim qualitas hæc genita, cum necessario habeat esse, aut in percutiente, aut in percusso, aut in utroque, aut in aere ipso. Cumque in percutiente esse non

Quomò sonus realiter in medio usque ad auditum sit.

Refutatur Simp. Ale. & Alb. qui uoluerunt sonum esse realē usque ad auditum, quamuis diuersimodè & acceptat cõs opi.

I 4 possit,

Possit, & hoc, quod non est maior ratio, quod sit in percussente, quam in percusso. Nam etsi Auer. dixerit sonum esse in percusso, illud intelligendum est percussum esse subiectum, non quidem soni, sed percussiois. Nec in utroque, quia idem accidens esset in duobus subiectis, sequitur igitur necessario, quod sonus, qui est qualitas realis primo recipiatur in aere, tanquam in subiecto. Quo stante, dicendum ad propositas difficultates, primum argumentum concludere de potentia subiectiua, quia idem subiectum recipit actum, quod habet potentiam, modo in percussente, & percusso dicuntur esse in potentia actiua productiua. Ad secundum dicendum, quod licet diuersa producantur: tamen in agente reperiri virtute, in materia vero ut in patiente. Ad tertium, dicendum, quod argumentum procederet, si aeris particula eodem modo esset subiectum, & medium. at si prius sit subiectum, quod faciens intentionem multiplicetur ad auditum nullo modo inconuenit. Et si quis diceret quod Themistius, Simpl. & Auic. putant non solum aerem, sed etiam aquam receptiuam soni, dico, quod sunt in errore simul cum Toletis. & quod non est aqua receptiua soni, nisi mediante aere, ideo melius Albert. Sanct. Thomas, Auerro. simul cum Aristo. dixerunt aerem esse tanquam immediatè receptiuum soni, & quando Aristo. dicit, quod audimus in aqua, tunc loquitur volens probare aerem connaturalem auditui esse, & non quod immediate in aqua audimus. & sic hac mea resolutione resoluuntur omnia in contrarium. Querere deinde, an sonus sit qualitas præter motum, ut facit Toletus cum alijs, est extra rem, cum per descriptionem soni clarum sit, quod sit qualitas per motum elisionis producta, nec est idem cum ipso motu. Vnde quæ per definitionem resoluuntur, non sunt inquirenda, cum iam habeantur tanquam clara, manifesta, & demonstrata, cum definitio sit principium demonstrationis.

Completo sermone de sono, tempus est, ut eius differentias, ac species perquiramus; & primò (ut ordo expostulat)

stulat) de differentijs ipsius soni in vniuersali tractabimus; & postea in particulari de voce. quoniam omnis vox est sonus acutus vel grauis, nõ tñ omnis sonus acutus, vel grauis est vox. & Toletus cū alijs nõ notauit hoc, quare prius de sono acuto, vel graui, quam de voce tractauit, omnia cum artificio Arist. declarat atque docet. Dicit igitur tex. 86. quod differentia soni notificantur, dum fit sonus, secundum actum, nisi actu fit sonus, non possunt cognosci; sicut nec colores absque lumine non cognoscuntur. & ista differentia per analogiam, & secundum metaphoram ad acutum, & obtusum in tactu sumuntur. Est ergo sonans acutum, quod in pauco tempore multum mouet auditum, vnde velox dicitur. Graue autem, quod multo tempore, paucum mouet, ob id tardum dicitur. non quod tardum, & uelox sint ipsum acutum, & graue: sed sunt causa, quod acutum, & graue sic moueant auditum. Diximus autem habere similitudinem ad acutum, & obtusum in tactu: quoniam acutum in tactu scilicet gladius acutus in pauco tempore multum scindit, quia velocius fertur, nec dat locum subterfugendi, nec resistendi corpori scisso obtusus uerò paucum in multo tempore: ob tarditatem enim subterfugit corpus scissum, & multum corporis simul resistit, & hac de causa acutum velox, & obtusum tardum dicimus esse. De sono igitur sic in uniuersali sit determinatum. Veniamus ad uocem tanquam ad particularem speciem ipsius soni; & cum sonus dicatur de animatis & inanimatis, iuxta ordinem doctrinae, prius ponemus differentiam inter istos. Vox igitur est sonus, ut ait text. 87. quidam animati, quoniam inanimata nullam uocem habent, sed dicuntur habere secundum similitudinem uocem ut Tybia, Lyra, aliaque instrumenta, & non propriè. Similiter fit sonus ex collisione duorum corporum extremorum, ueluti fragor arborum, strepitus pedum, & id genus alia, quæ non sunt uoces, sed secundum similitudinem dicuntur

Defectus
Toleti.

Tex. 86.
Differentia
soni.

Quid sonans acutum
Quid graue.

Tex. 87.
De uoce.

Error The
mi. Simpl.
Auic. & To
leti cū opi.
uera Alb.
S. Tho. &
Aue. secū
dum Ari.

cuntur uoces. Vnde quæcunque inanimata habent extensionem, & dilationem, consonantiam, & harmoniam, & locutionem, non propriè habere dicuntur uocem, quoniam hæc nisi animalibus perfectè insunt.

Animalia sanguine carentia uocem non formant.

Vox igitur propriè erit solius animalis, & si nō omnium. Nam animalia sanguine carentia uocem non formant, ut cancri, ostreae, Apes, formicæ, & id genus alia, nec omnia animalia sanguinem habentia formant uocem, ut pisces, quoniam non respirant. Cum ergo vox generetur per attractionem, & respirationem aeris, & pisces non trahant aerem per respirationem, ergo uocem edere nō possunt. Similiter & animalia alia non respirantia, & quæ calidum sanguinem non habent, non attrahunt, neque respirant aerem, & ideo non edunt uocem, sed ea tantum quæ habent calidum sanguinem. Et si quis dicat pisces Acheloi Fluuij uocem edere, ut dicitur. Respondemus non esse ueras uoces, sed sonos branchijs effectos, sicut etiam cicadæ, & grilli sonant, sed non ore. Cum ergo dixerimus uocem esse sonum animalis respirantis, cum animalia multas partes habeant, opus est determinare partem, in qua fit uox. Dicimus igitur, quod uox, quæ est, ut ait Text. 88. sonus animalis respirantis non sit in qualibet parte, quia non quilibet sonus ex partibus humani corporis factus uox dicitur: quemadmodum manuum compulsio, aut pedum concussio non dicitur uox, eo quod non sit ex collisione aeris respirati ad uocalem arteriam, quæ aeris respiratio data fuit homini propter duo, sicut lingua duos usus habet. Alter est gustare, & hic ad uitam necessarius est. Alter est locutio, & hæc est ad bene esse, sine illa enim non potest esse animal. Ita aer iste habet duos etiam usus, alter est refrigerare cor, quod calidissimum est: nisi enim calor cordis temperaretur per inspirationem, & respirationem, animal suffocaretur, ut patet in homine qui suspenditur, & hic necessarius est. alter est esse receptiuum, & causatiuum uocis: nam per attractionem aeris formatur uox, & hic est ad bene esse. quæ igitur, & quales sint partes

Tex. 88. de parte animalis in qua fit uox

partes in animali, quæ uocem efficiunt, nunc explicamus dicentes, quod instrumentum, & organum uocis, & respirationis est, ut ait text 89. Guttur, quod guttur est propter pulmonem, ut propter finem. Pulmo enim plus caloris habet in terrestribus, & progressiuis animalibus, quàm in aliis: ob id indiget refrigerio, habetque hanc uiam, qua recipiat ipsum aerem, est enim iuxta cor, quod est valde calidum, ac utrunque refrigeratur. Concludentes igitur quid sit uox, dicimus, quod est, ut ait text. 90. percussio aeris respirati ab anima facta ad guttur. scilicet ad arteriam uocalem, nam per talem repercussionem aeris attracti a pulmone ad arteriam uocalem generatur uox. Nec omnis sonus etiam si fiat per guttur, est uox, ut tusis, & soni facti cum lingua non sunt uoces, nisi aere emisso a pulmone, percutiatur aer detentus in arteriâ, intra ipsam, & sit cum imaginatione, id est intentione aliquid significandi. nam hæc est natura uocis, & ad hoc uox ordinatur a natura tam in hominibus, quàm in brutis, ut per eam aliquid significetur. In hominibus quidem, ut inuicem sibi possent indicare mentis conceptum, & animi cogitatum, inuicemque sibi secreta animi patefacere, & communicare, non necessitatis solum, sed etiam amicitiae gratia. In Brutis autem, ut affectus sensuales possent aperire. Verbigratia concupiscentiam cibi, aut potus, iram, metum, gaudium; quemadmodum cum canis latrat iram indicat aduersus incognitum, vel cibum exposcit a domestico, quasi patefaciens cibi defectum, & sui postulans fieri memoriam. Nonnunquam uero ad gaudium ostentandum, & applausum exclamant, latrantque blandius. Vtunturque bruta in singulis affectibus exprimentis accommodatis uocibus, iisque diuersis: iuxta quod prudens speciei unicuique natura indidit. Vnde canes nunc latrantes, nunc gementes, nunc eiulantes, nunc uelut secundum multiplicatum sonantes ad diuersorum affectuum demonstrationem percipimus. Secundum igitur philosophum omnis uox significatiua sui ipsius uel alterius

Tex. 89. Quæ & quales sint partes in animali quæ uocem efficiunt.

Tex. 90. Quid sit uox.

Quomodo
fiat uox.

alterius, siue ad placitum, siue naturaliter, & illæ quæ dicuntur voces non significantiæ, non merentur dici voces, nisi improprie, & diminutè. In gutture igitur fit vox, hoc pacto. Aer enim illic detinetur, ac ab aere a pulmone emisso percutitur, fitque vox, cuius signum est, quia non loquemur inspirantes, nec expirantes, sed aliquomodo aerem detinentes. Vox igitur est sonus animalis respirantis ab anima factus ad arteriam vocalem, cum imaginatione aliquid significandi. Ex quibus infertur, ut ait tex.

Tex. 91. Pisces non habere voces, quia non habent arteriam illam, qua fit vox, nec respirant. vnde qui dicunt aliter, peccant. causa autem quare non respirant, alia ratio est. Et hæc de voce quantum ad intentum libri de Anima pertinet, satis dictum est. de vocis natura, causis, ac significatione differere, non est præsentis speculationis hoc scire, idè suis propriis sermonibus relinquuntur. Ex quibus Aristo. dicitur elicitur definitio auditionis tanquam operationis, & auditus tanquam potètiæ. Auditio enim per ea quæ diximus, nihil aliud erit quam perceptio soni delati per medium extrinsecum facta a facultate auditiva in aere quodam prætenue auribus genito. Auditus vero est potentia animæ sensitivæ auribus potens percipere formam soni aduenientis, ex collisione corporis percutientis, & percussu medio aere vel aqua. Et hæc satis.

Quid
tio. audi

Quid
tus. audi

Caput

Caput Nonum.

DEMONSTRAT. A prius difficultate odoris respectu visus, & auditus, volens iuxta propositum ordinem incipere ab obiecto, scilicet odore, cum resultet sicut sapor ex permixtione elementorum per Analogiam ad ipsum, ac etiam per id, quod commune est omnibus sensibus, ducit nos in cognitionem facilem ipsius odoris. Deinde de medio, quod est aer, & aqua loquitur, resoluens dubium, si omnia odorant cum respiratione, nec ne, & si habeant diuersum sensum, & sic de sensorio; ubi defenditur a Galeno, qui ipsum in tribus carpit.

ARISTOTELES in Tex. 92. incipit tractare de odoratu, & primò difficultatem proponit dicens; quod difficilius est tractare de odoribus, quàm de colore, lumine, & sono: & ratio est, quia facilius ista cognoscuntur, quàm odores. In hoc textu corroboratur ratio nostra, quam dixi superius, quod a visu, & auditu prius incipit: quoniam nobis magis cognoscibilia sunt, & facilimæ cognitionis, & non quia sunt nobiliora. Vnde Toletus in hoc textu necessitate coactus ex verbis ipsius tex. format Syllogismum per quem probat visum, & auditum esse sensus nobis manifestiores. sed progressui Aristo. propter prima, & præterita inconuenientia nesciuit applicare. dicit enim, potest ergo

Tex. 92.
Proponit
differètiã
odoris re-
spectu au-
ditus & vi-
sus.

Expositio
Toleti.

Reiicit Toletus simul cum alijs.

Cā quare tactus & gustus sunt difficilimā apprehensiones respectu aliorum.

Rō quare difficulter sensu odores percipiuntur.

ergo ratio sic formari. Scientia sensibilibus non fit, nisi ex præcedenti cognitione sensitiua ipsorum. sed odores difficilius sensu percipiuntur, ergo ipsorum scientia difficilior est. hæc est ratio Toleti. ergo omni Tolete benefecit Aristo. incipere a visu, & auditu, non quia sunt nobiliora, vt dixisti cum alijs, cum nobilitas, & ignobilitas non sint viæ deducendi, homines in cognitionem rerū: sed quia sunt nobis facilimæ cognitionis, respectu odoris. In quo peccat Toletus, quoniam dicit, quod scientia sensibilibus fit ex præcedenti cognitione sensitiua, & quod odores difficilius sensu cognoscuntur, ideò post visum, & auditum de ipsis restat. Dico, quod non illa dicuntur notiora nobis in ordine doctrinæ, quæ magis sensata, & materialiora sunt, sed quæ facilimæ sunt cognitionis. Tactus enim & gustus certiores sunt, quoad sensum, sed difficiliores quoad cognitionem odoratu, auditu, & visu. Ari. nō a notioribus. s. sensatis incipit, sed a notioribus. s. ab ijs, quæ facile apprehendimus, & percipimus. Difficilime. n. apprehensionis sunt tactus, & gustus propter sensorium, medium, & obiectum, quæ sunt visus, auditus, & olfactus. visus est in primo gradu facilis cognitionis auditus in secundo, odoratus in tertio, in quarto gustus, & in quinto tactus. Tactus enim sicut est omnibus animalibus communis, & notus, quoniam est sensatus, ita difficilimus propter obiectum, & organum. & sic de reliquis. Et cum tales sensus non possint percipi, nisi per obiecta, media, & sensoria. Nam ad cognitionem cuiuslibet potentie sensitiue exterioris, hæc tria requiruntur. ergo illi qui habebunt talia magis facilia erūt, & sunt prius in ordine doctrinæ tractanda. Reddit igitur rationem Arist. quare difficulter sensu odores percipiuntur: quoniam homo habet malum odoratum, & peiorem, quàm multa animalia. cuius signum est, quia non sentit odores, nisi vehementes, quæ causare possunt nocumentum, uel delectationem sensui olfactus, quod si esset boni odoratus, etiam odores non vehementes, sed remissos sentire posset. & hæc ratio fundata est ratione sensorij.

sensorij. Vnde ij sensus, qui habent sensoria, media, & obiecta facilioris cognitionis sicut visus, & auditus sunt prius in ordine doctrinæ tractanda, & non quia sunt nobiliora, vel materialiora, ut aliqui modernuli, qui inceperunt a tactu cum multa materialiora ut diximus sint difficilimæ cognitionis, quod ordo doctrinæ non requirit apud scientes. Cum demonstraerimus hominem esse peioris odoratus ratione receptionis, idem confirmamus cum exemplo quorundam animalium. Nam homines, ut ait text. 93. eandem difficultatem habent in odorando, quam habent animalia illa in videndo, quæ habent oculos detectos, propter sui duritiem, quæ quidem animalia adeo egrè cognoscunt colorum species, ut eas recipere non possint, nisi cum quadam vi, & terribili. Sic & homo, cum de teriora habeat instrumenta, peius etiam odorat. Vnde Toletus extorquet literam, quando exponit, *Rationabile*, per proportionale, cum rectè debeat legi. *Rationabile*, quia dat aliam rationem exemplificam. Declarata difficultate odoratus respectu visus, & auditus, incipiemus de obiecto tractare. & quoniam odor est accidens quoddam, quod consequitur permixtionem qualitatum elementarium, & sapor etiam ipse ex tali permixtione resultat, ideò per analogiam ad ipsum incipiemus de ipso tractare. Nec hæc est methodus, qua facilius odores cognosci possunt. s. proportionem ad saporis, vt ait Toletus. sed quoniam ambo sunt accidentia, quæ resultant ex permixtione qualitatum elementarium: ideo meritò vnum per alterum declarari debet. & talis declaratio non appellatur methodus sed mutua quædam inter se analogia, per quam vnum per alterum facilius cognoscitur. Nec valet dicere odorum cognitio indiget manifestari per cognitionem saporum, ergo prius de gustu tãquam de notiori, quàm de odoratu debet tractari. quoniam quamuis odor manifestatur per saporem, tamen gustus est difficilioris cognitionis, vt diximus, respectu mediij, obiecti, & sensorij, quàm odoratus. & notiora illa sunt nobis, quæ non in aliqua parte du-

Error quorundam modernorum

Tex. 93.

Extorquetur litera a Tolcto.

Reiicitur Toletus.

ducunt nos in cognitionem alicuius rei, sed quæ facilius comprehendi possunt, secundum omnem partem: ideo bene dicebat Themistius. Neque enim videtur sensum gustus in nobis ita certum esse, ut ex eo possit nobis manifesta fieri odorum cognitio. & ratio est, quia si per Aristotelem odoratus est nobis ignotus, quia cognoscitur subterenti, eadem profecto ratione etiam gustus, quia dulces cum lætitia, amarum verò cum tristitia percipimus. Ecce quomodo comprehendit Themist. certitudinem, quæ ad omnem partem rei, & facilem cognitionem, quæ facilitas est respectu sensorij, medij. & obiecti, nec comprehendit certitudinem quoad sensum, cum multa sensata sint difficilioris cognitionis in ordine doctrinæ, quàm minus sensata. Ex gustu igitur nos facilem fidem habere possumus de odorabilibus, cum eandem proportionem inter se teneant. Vnde explicat Aristot. naturam odoris quantum huic negotio competit, per analogiam saporis, comparando hæc duo simul, dicens quod certiores habemus gustum, & quod melius cognoscimus sapes, quoniam gustus est quidam tactus, & homo tactu vincit omnia animalia. Vnde hic explicat naturam rei, & ideo loquitur de certitudine, quoad sensum, & non quoad ordinem doctrinæ: quoniam iam in principio hoc tetigit: intelligendus igitur est Aristot. quando dicit, quod gustus est certior, quod tunc loquitur de natura quoad sensum, & non quoad facilem cognitionem rei tractandæ. Homo igitur tactu vincit omnia animalia, quoniam habet ipsum exactissimum, quamuis in alijs sensibus ab animalibus multis superatur. & quod tactu vincamus omnium animalia, ex hoc probatur. quia homo est prudentissimus animalium aliorum, & per tactum prudentia consistit. nam qui sunt duri carne, ij sunt inepti mente, qui vero molles carne, ij sunt ingeniosi. Sed ut redeamus vnde digressi sumus, prosequendum est ad declarationem naturæ odoris per cognitionem saporum. Dicimus igitur,

Tex. 95. ut ait tex. 95. quod sicuti saporum quidam dulcis, quidam ama-

Ter gustū
facilem fi-
dem de o-
doratu ha-
bemus.

amarus: ita odorem quidem dulcis, & quidam amarus esse appellatur. similiter acer, austerus, acutus, & pinguis est odor. & sicut diximus, propterea quod non multum manifesti sunt odores, quoad sensum, scilicet sicut sapes, & ab his saporibus sumpta sunt nomina secundum similitudinem, ut natura sua aliquo modo cognoscatur, ut mel, & crocus habent odorem, & saporem dulcem, & Thymus acrem odorem, & saporem, eodem modo etiam in alijs ut in pluribus. Postquam prosequuti fuimus declarationem naturæ odoris in tantum quantum huic proposito conuenit per cognitionem saporum, adhuc eam prosequemur per id, quod commune est omnibus sensibus. Dicimus igitur, quod odoratus non solum sentit odores, ut ait tex. 96. sed etiam odorum priuationes, ut ceteri quoque sensus priuationem suorum obiectorum. ut visu non solum coloratum, sed & non coloratum discernimus, & auditu sonos, & silentium, gustu gustabile, & ingustabile, olfactu odorabile, & inodorabile. Vnde est enim eadem potentia contrariorum, quæ potest triplex dici. ut, verbi gratia, inodorabile, quod nullum habet odorem, vel quia debilem habet, & uix sensibilem, uel quia malum, & nocuum; similiter ingustabile, & de hoc satis. Veniamus ad medium ipsius odoratus. Dicimus, quod est aer, & aqua, & quod odoratio habeat fieri per medium, iam patet cū ex supposito principio sensibili posito supra sensoriū, non fiat sensatio. quod autem medium extrinsecum sit de aere, non est dubium, quia odorant, ut ait, Tex. 97. per aerem respirantia, & non respirantia, quæ sanguine carent. At de aqua ex hoc signum desumi potest, quoniam pisces a longa distantia ad escas accurrunt. Videmus in Ripis codrillum ab odoribus allici, & ad capiendum alimentū per multum spaciū illuc moueri; neque enim possumus dicere, quod ad illud moueatur, quia illud videat, cum & si alimentum non videat, illuc tamen moueatur. ergo cū odorent per aquam, & ipsa etiam medium est sicut, & aer. Similiter etiam odorare videntur quæ non respirant ter-

K restria,

Tex. 96
Prosequi-
tur decla-
ratione na-
turæ odo-
ris per id
quod comune
est oib.
sensibus.

Tex. 97. lo-
quitur de
medio o-
doratus.

restria, quod eodem modo, scilicet eodem probatur argu-
mento de motu in escam. Quoniam diximus respirantia,
quæ sanguinem habent, & non respirantia, quæ sanguine
carent, odorare: resoluemus dubium, si omnia odorant
cum respiratione, ut ait Tex. 98. Nam homo, equus, & ca-
nis odorant trahendo aerem super nates. cuius signū est,
quod dum homo emittit aerem attractum non odorat,
nec dum retinet aerem, neque de longe, neque de propè,
neque etiam in naso intus ponatur, quoniam commune
est omnibus sensibus. non sentire sensibilia superposita.
dum verò trahit aerem per nares, odorat. animalia ergo
respirantia per aerem, & per attractionem aeris odorant,
& proprium est homini odorare cum inspiratione, quia
omni inest, sed non soli, vt dicit Auer. Et quamuis anima-
lium quædam odorent cum respiratione, quædam sine re-
spiratione: non propter hoc habent diuersum sensum, ut
ait Tex. 99. sed odorare est necessarium, sed nō cum respi-
ratione, quia si esset necessarium, esset per se, & consequē-
ter in omni animali reperiretur. & quod sit vnus, & idem
olfaectus, duplici ratione probamus. Prior est, quia est idē
obiectum, & eadem differentia. vtrunque enim est circa
malum, & bonum odorem. Posterior, quia ab iisdem odo-
ribus patitur vterque olfaectus. vt enim homo, & anima-
lia inspirantia refugiunt odorem sulfuris, & bituminis, &
aliorum: ita non respirantia. est ergo idem genere olfa-
ectus in vtriusque. Quod exemplo quodam cōprobamus.
Nam simile est de respiratione in sensorio odoratus, vt
ait Tex. 100. sicuti est de visione in sensu visus; quod sicut
in visu tam in animalia, quæ habent tectos oculos, quàm
& quæ tectos non habent, vtraque tamen vident. atque
ea animalia quæ habent tectos oculos, si volunt videre,
oportet palpebras detegere, quod est in eorum arbitrio.
sic animalia quæ respirant, reperiuntur habere tectum sen-
sorium suum. Vnde homo odoratum habet cum operi-
mento, quod non aperitur nisi cum inspiratione: cœtera
verò nō. olfaectus tamen est eiusdem generis. Vnde sequi-
tur,

tur, ut ait philosophus, quod respirantia in aqua non odo-
rant, quia non possunt in aqua inspirare. Quæ quidem di-
cta Aristote. inspiciens Galenus, in tribus carpit philoso-
phum. Primo quidem, quia de sensorio odoratus nihil ha-
bemus per hæc sua dicta. Secundo, quia non est bona com-
paratio illa, quam philosophus facit in respirare, & nō re-
spirare, sicut palpebras aperire. & hoc quod alterum sit vo-
luntarium: alterum verò necessarium. Tertio, quia vide-
tur philosophus in ijs suis dictis velle naturā propter me-
lius fabricasse palpebras. Vnde videtur tenere melius esse
non operari, quàm operari sed hoc modo determinandū
erat, inquit Galenus, de sensorio odoratus, quod senso-
rium odoratus est in concauitatibus neruorum ad intra
ossa cribrosa.

Pro cuius defensione prænotandum est, quod pro actu
huius operationis odorare inspiratio non est necessaria.
Secundo, quod est necessaria non primò, sed ut tollantur
impedimenta, ut animal odorare possit. Quibus stantibus
dico modo, quod sensorium odoratus est in concauitati-
bus neruorum ad intra ossa cribrosa, in quibus spiritus ol-
factiuus reperitur; & hoc est, quod significare volebat Ari-
sto. cum dixit, Adapertis poris, idest neruis. Vnde rectè
sensorium Arist. tetigit. Ad secundum dico, quod similitu-
do in hoc versatur, quod sicuti in oculo est tectum senso-
riū, ita in odoratu. Ad tertium dico, quod non bene Gal.
intelligit Arist. quia si philosophus dixisset palpebras à na-
tura factas fuisse, ut visionem impediunt, carpendus certè
fuisset Arist. sed totum oppositum dicit, quod cum habea-
mus oculos iniurijs expositos, vt conseruaremur in opera-
tione naturæ, atque vt melius operaremur, texit oculos.
Vnde hoc arguit naturam sollicitam fuisse de huiusmodi
operatione. Ex quibus dictis Arist. elicitur definitio odo-
rationis tanquam operationis, & odoratus tanquam potē-
tiæ. Odoratio autem per ea quæ diximus, nihil aliud
est, quàm cognitio odorum facta a facultate odoratiua in-
tra nares medio aere, vel aqua. olfaectus est potentia sensi-
tiua

Galenus
tribus car-
pit phil.

Defensio
pro Arist.

Ad primū

Ad secundū

Ad terciū.

Quid odo-
ratio.

K 2 tiua

Reiicitur
Toletus tā
quam su-
perfluus.

riua naribus potens percipere odorem, quem affert aer at
tractus, & hæc satis de odoratione. Quærere autē an odo-
rum scientia bene per sapes tradatur, & de natura odo-
rum, etiam disputare an odor sit realiter in medio, sicut fa-
cit Toletus, non est præsentis speculationis, nec hic de-
bent tractari hæc quæstiones, ideo tanquam inutiles, & su-
perfluæ ab Arist. hoc in loco relictæ, etiam nos illas relin-
quemus, & ad capitulum de gustu accedemus.

Caput

Caput Decimum.

V M ratione medij necessario obiectum gustus cogno-
scatur, ideo tractans de gustu prius de obiecto, & me-
dio simul loquitur. Vbi resoluuntur duæ quæstiones. Pri-
ma, vtrum gustatio fiat per medium extrinsecum, non
autem intrinsecum. Secunda vtrum tactio, & gustatio
sint vna sensatio, & consequenter tactus, & gustus vnus sensus. an po-
tius diuersi. Prosequens deinde naturam gustus per id, quod commune
est sensibus: In fineq; de sensorio, atque de speciebus saporis, quia dese-
runtur ad sensum, quantum huic negotio conuenit, sermonem con-
cludit.

V M tractatum fuerat de odoratu, nunc
veniendum est ad capitulum de gustu,
vbi cum Arist. Tex. 101. non de obiecto
in communi tractabimus, vt ait Tole-
tus, sed de obiecto, & medio simul, cum
ratione medij necessario obiectum gu-
stus cognoscatur. ideo dicimus, quod cū
gustabile sit quoddam tangibile, medium per quod gusta-
mus non potest esse aliquod corpus extrinsecum, quoniã
nisi super realiter vniatur, gustanti nunquam sequi pote-
rit gustatio. qua ratione ductus Arist. dicit gustabile esse
quoddam tangibile ratione modi recipiendi, cū eodem

Tex. 101.
Quo rōne
medij obie-
ctum gustus
cognosca-
tur.

K 3 modo

modo fiant vtraque sensationes per medium intrinsecū: tametsi differant ratione obiecti, cum obiectum tactionis sint quatuor simplices qualitates; obiectum autem gustationis sapor ex quatuor qualitatibus mixtus. Sed oritur difficultas, quoniam videtur gustationem fieri per mediū extrinsecum, non autem intrinsecum. quoniam si potetur mel in aqua, cum sapor deferatur per aquam, tanquam per mediū, ergo non differet ab alijs sensationibus. quod si euitare voles dicens, quod sapor nō deferatur per aquā tanquam per medium deferens saporem ad gustum, sequitur postea quod erit sensibile supra sensum, & faciet sensationem. Ideō respondemus cum Arist. quod non deferatur sapor per aquam tanquam per medium, sed cum illa commixtum, & cum est apud sensorium non realis sapor est ille qui sentitur, sed resoluitur species, & imago quæ in sensu infertur, & illa est quæ sentitur. color autem non sic, quoniam non defluit, & miscet se cum aere, non ergo habet sapor medium externum, sed illud gustabile cum aqua coniunctum est obiectum sicut visibile, & coloratum. Et si quis quæsiuerit vtrum tactio, & gustatio sint vna sensatio, & consequenter tactus, & gustus vnus sensus an potius diuersi. Quamuis dicit Aristote. gustabile esse quoddam tangibile, & gustum quendam tactum, cum obiecta horum sensuum sint diuersa, sapidum quidem huius, & humidum illius. Vnde cum philosophus ex parte obiectorum iudicavit tactum non esse vnum, quantō igitur magis hi duo erunt diuersi, cum sapidum, & humidum sub aliquo communi non reperiatur esse? Vnde qui vnum, & idem esse dixerunt non fuerunt Aristotelici, & male dixerunt, sicut illi qui gustum esse quendam tactū dixerunt, sed non omnem ratione desumpta ab obiecto medio, & sensorio. Ab obiecto quidem, quoniam sicuti humidū est obiectum tactus; ita quoque quoddam humidū obiectum gustus. quæ ratio si vera esset, a pari dicerem odoratū esse quendam tactū, cū odor sit in sicco, & siccū recipiatur a tactu. A medio, quoniam

An tactio, & gustatio sint una sensatio, & consequenter tactus, & gustus vnus sensus.

Responso ab obiecto contra.

niam vtrique tam gustus quā tactus per medium intrinsecū, quæ ratio si vera esset etiam ipsa, ergo eademmet rōne visus, auditus, olfactus idem essent, cū omnes recipiant per mediū extrinsecum. A sensorio, quoniam sicuti totū corpus seu caro sit, seu nerui sunt sensorium tactus; ita quoque pars corporis est sensorium gustus. quod si hoc verū esset, eademmet ratione possemus dicere, visum esse tactum, cum omnis neruus tactui, neruus verò obticus visui. Quare respondendum ad suas rationes, quod licet sapor sit in humido extra animam realiter: non tamen immutare, vt humidum, sed vt sapidum quoddam: & ad secundam rationem non valere de medio, & hoc, quia licet sit idem medium, non tamen est eadem virtus in medio. Ad tertiam dicendum, quod non solum neruus qui tactui deseruit, deseruit etiam visui, sed etiam plurima alia. Vnde pro resolutione cum Aristote. concludendum est tactum, & gustum per ea quæ diximus, esse duos sensus inter se diuersos. Quoniam diximus, quod gustus non potest esse sine humiditate, distinguimus, vt facit Aristote. Tex. 102. de humiditate per potentiam, & actum. nam sal gustatur, tamen est siccum. Vnde talia quamuis non habeant actu humorem, cum tamen linguæ apponuntur, cum saliuā miscuntur, ac humiditatem acquirunt qua percipiuntur: alia autem, quæ non indigent saliuā, dicuntur humida actu. Postquam declarauimus naturam mediij ipsius gustus, ad præsens per id quod est cōmune alijs sensibus, prosequemur naturam ipsius gustus, quod nihil aliud est quàm per obiectum cognoscere potentiam; & deducere in cognitionē gustus, per proprium obiectum suum. Dicimus igitur, omnem potentiam percipere priuationem sui obiecti, vt visus visibile, & inuisibile: auditus sonum, & silentiū: gustus gustabile, & ingustabile. & dicimus, vt ait Tex. 103. quod inuisibile dicitur, vel vt tenebrosum, uel vt valde lucidum vel ut diminutum, & etiam quod impossibile videri potest ut Angelus, sapor & odor, similiter in audibile, & ingustabile. & loquentes de gustabili dicimus, quod ingustabile

Responso a medio sumpta.

Responso a sensorio.

Responso ad rōnes aduersariorum.

Tex. 102. Humiditas in potentia & actu.

Te. 103. p obiectum deducimur in cognitionem gustus.

stabile dicitur aliquando quod debilem saporem habet, aliquando quod vehementem, & nociuum saporem habet; & aliquando quod tristem saporem habet. & non solum gustus percipit gustabile, sed etiam potabile, & impotabile, scilicet quod malum, & nociuum potum facit. Quod potabile est commune gustui, & tactui. tactui verò vt humidum, gustui verò, vt humidum saporosum.

Tex. 104.
de sensorio
gustu.
Conditio
sensorii gu-
stus.

Completo sermone de obiecto, & medio, quantum sufficit, veniemus ad sensorium, & dicemus, quod sensorium gustus, vt ait Text. 104. tale debet esse, vt impossibile non sit, ipsum fieri humidum. quoniam, cum sapor humoris sit affectio quædam, si fortè in duro concretoque corpore sit, vt in sale sapor sit, id non arte poterit sensum mouere, quàm calore liquefactum, & dilapsum diffundatur. Vnde quicquid mollitia fluere, & effundi non potest, gustandi sensum prorsus non afficit. Cum igitur gustabile sit humidum saporosum, opus est, vt sensorium gustus sit potentia humidum, non ita in potentia, vt nequeat humectari, sed vt possit reduci ad actum absque sui corruptione. quoniam, cum lingua est admodum sicca, nec humectatur, non gustamus: ergo oportet, vt sit potentia humectabilis. & si habet lingua in se aliquem saporem, omnia gustata videntur esse illius saporis. vt patet in febricitante, cuius lingua est aspersa humore cholericò, omnia quæ gustat, videntur sibi amara: cholera enim est amari saporis.

Tex. 105.
de specie-
bus saporis.

Et quoniam species saporis deferuntur ad sensorium, dicimus, quod sunt simplices, vt ait Text. 105. sicut colores. Nam sicut datur album, & nigrum, sic dulce, & amarum tanquam duo extrema, ex quibus generantur medij colores, & saporis, scilicet acerbus, vel ponticus, acidus, austerus, vel stipticus, acer vel acutus, & denique salis, de quibus omnibus suo loco tractat Aristote. hæc tantum sufficiant pro præsentis speculatione.

Quid gustus? Vnde gustus per ea quæ diximus, erit potentia sensitua
: potens

potens apprehendere saporis per linguam, medio humido saliuoso & gustatio est cognitio saporum per medium connatum atque intrinsecum facta a facultate gustatiua ad linguam, vt eius medio possit animal cognoscere rerum saporis. Quærere, sicut facit Toletus in hoc capitulo. an dulce, & amarum sint extremi saporis; & agere de natura saporis, ac de eius speciebus, non est præsentis speculationis: ideò cum Aristot. hæc omnia suo loco remitemus, transeuntes ad Cap. de tactu.

Quid gustatio.

Caput

Caput Vndecimum.

V *perfectè tactus naturam nobis adaperiat, & ne in equiuoco, vel in confuso laboremus, cum multæ dubitationes circa obiectum, medium, & sensorium tactus occurrant, prius ipsas remouet. Querens primo. An tactus sit unus uel plures. Secundo an sensorium tactus sit caro exterior, uel aliquid intus, caro autem medium. Tertio, an in tactu sit medium aliquod extrinsecum puta aqua, uel ter, uel aliud corpus dubium. Ultimo, an medium externum requiratur eodem modo in omnibus sensibus. Post hæc ueritatem de medio, obiecto, & sensorio explicat, & per id quod commune alijs sensibus est, eius naturam nobis manifestat: & in fine quid sit uerum sensorium tactus dilucidè manifestatur.*

I *n hoc text. 106. Toletus, & alij nihil de artificio Arist. loquuntur, & quare primo quæstiones aliquot aggreditur, antequàm de tactu uerba faciat. Ego autem dico, quod cum habeat tractare Aristot. sicut fecit in alijs sensibus de medio, obiecto, & sensorio tactus, ut perfectè eius naturam nobis demonstrare possit: cum circa omnia hæc multæ dubitationes uersentur, prius uult, ut bonus scientificus ipsas remouere, ne in equiuoco uel confuso loquatur: ideò, cum tactus uideatur esse plures, proponit quæstionem*

tionem dicens, cum eadem sit ratio de tangibili, & tactu, si tactus unus uel plures est, erit etiam tangibile, & contra, ideo cum hoc habeat dubitationem, uideum est, dicit Arist. An tactus plures sint, uel unus. Secundo proponemus quæstionem circa tactus sensorium. An sit caro ista exterior, ut ait tex. 107. an aliquid intus, caro autem medium sit, & facto hoc incipiemus arguere, quod tactus non sit una potentia. nam unus sensus est unius contrarietatis, ut uisus albi, & nigri, auditus grauis, & acuti, gustus amari, & dulcis: sed tactus est plurimum contrarietatum, nã est calidi, frigidi, sicci, humidum, duri, mollis, & aliorum. Vnde cum qualitates a sensu tactus perceptibiles non possent reduci sub uno genere a quo contineantur unitim: neque enim calidum, frigidum, humidum, & siccum possunt reduci ad unam primam contrarietatem, sed sunt æquè primæ, cum caliditas, & frigiditas sit una prima contrarietas, humiditas, & siccitas alia prima contrarietas, sequitur, quod plures erunt sensus tactus. Quod si quis dicat, cum ex Aristot. primo phil. in unoquoque genere detur una prima contrarietas, sequitur, quod istæ quoque erunt reducibiles ad unam primam. Respondet Sanct. Thomas, quod Aristot. ibi intelligit contrarietatem contradictionem, quia hæc est contrarietas omnium contrarietatum; sed in sensu tactus sermo est de contrarietatibus positiuis, cum potentia passiuua habeat immutari ab obiecto positiuo. Ex quo inquit Sanct. Thomas, & Ioan. Grammaticus, necessario sequitur, quod cum uirtus tactiua non habeat pro obiecto unum genus, quod non erit unus sensus. sed plures. Sed omisissis ipsis simul cum Themist. Auer. Alb. Alex. Auic. Iand. Apollin. & Caie. Thien respondendum sanè est cū Simplicio, quod datur quidem tale genus commune, sed nobis esse inmanifestum, ac innominatum, ex parte rei tamen esse, & reperiri, & hæc est intentio Arist. in tex. 108. quando dicit in fine, sed quid sit unum subiectum, sicut auditui sonus, sic tactui non est manifestum. Vnde cum litera sit clara, non est interpretandus in contrarium Arist. nec tot uerba cum

Tex. 107.

Responso
ecundum
S. Tho.

Tex. 108

Te. 106. de
fectus To-
leti & alio-
rum.

Supfluitas
Toleti. tot conclusionibus, & explicationibus conclusionum debent fieri circa hoc, quod manifestum est, sicut facit Toletus. Cum Arist. aperte dicat, non esse manifestum, id est non esse nominatum. Cum hoc igitur sit clarum, prosequemur secundum questionem de sensorio tactus, vtrum sit caro exterior, uel aliquid intus. & dicimus, quod caro non potest esse sensorium, ut ait tex. 109. Nam si super digitum subtilem pellem extenderit, uel aliquod lint eum, statim admoto digito cum illa pelle tangimus, & sensimus & tamen talis pellex non est sensorium, sed medium. ergo nec illa caro erit sensorium, quamuis statim illa admota sentiamus. & quamuis sentiamus citius per carnem, quam per pellem illam uel linteum, id non prouenit. quia caro sit sensorium, sed quia caro est magis proxima sensorio, quam linteum, uel illa pellicula. Quod exemplo declarare, & demonstrare possumus, quare caro uidetur esse sensorium, & causa est, quia est medium coniunctum, & adnatum nobis, ut ait text. 110. Nam si aer, qui circa nos est, esset nobis adnatus, tunc profecto quia per illum uidemus audimus, & olfacimus, uideretur illi tres sensus esse vnus, & tamen sunt tres, quia diuersa sunt sensoria per iam determinata. Vnde in hoc text. non regreditur ad primam questionem, ut ostendat deceptionis causam, quare vnus tactus appareat, cum plures sint, ut ait Toletus, cum iam illa resoluta sit. sed vult cum exemplo declarare, & demonstrare, quare caro videtur sensorium, ut diximus. Quod etiam applicamus. Nam in tactu, ut ait tex. 111. hoc occurrit, quoniam in tactu sensorium intimum est. Vnde quia non est medium in ipso tactu aer uel aqua, uel mixtum aliquid. scilicet caro, quare caro quia est adnata pars animalis, per quam fit tactio, videtur esse sensorium, cum tamen non sit. Et idem confirmatur per gustum. Nam cum gustamus, tangimus quattuor qualitates, ut ait tex. 112. & similiter percipimus saporem, & apparet idem esse gustus, & tactus, cum reuera non sit. quoniam, quamuis in lingua semel esse percipimus, tamen in aliis partibus tactus sine gustu, ob id

id distinctos cognoscemus, hoc euenit in tactu, quod quia carne tangimus, credimus ipsam esse sensorium, cum tamen sit medium, & distincta sit caro, tanquam medium ab ipso sensorio. Vnde in tribus precedentibus textibus Toletus deuiavit omnino a mente Arist. Quomodo quæso Arist. determinauit esse vnum sensum Tactus, & suum commune genus esse innominatum atque immanifestum ad quid nunc contrarium proponere, & demonstrare causam deceptionis, quare vnus tactus appareat, cum plures sint, ut ait Toletus? Hæc sunt penitus per meam ueram expositionem intentioni literæ, atque ueritati contraria, ideo reijciantur. Postquam proposuimus dubitationes de medio intrinseco, ad præsens dubitauimus de medio extrinseco. Vtrum in tactu sit medium aliquod extrinsecum, puta aqua uel aer, uel aliud corpus humidum. & videtur, quod sic. Nam quæcunque tangimus, ut ait Tex. 113. uel sunt in aqua, uel in aere, uel in alio corpore humido puta oleo, aut uino. si sunt in aqua uel in alio corpore humido, ergo saltim in superficie sunt humefacta. Si sunt humefacta, ergo aqua, uel aliud corpus humidum eis adhæret in superficie. si eis adhæret in superficie, ergo manus non potest tangere tale corpus humefactum quin inter corpus humefactum & manum tangentem mediet aqua, uel aliud corpus humidum. idem sequitur in his quæ tanguntur in aere. aer. n. naturaliter est humidus, & ideo humectat saltem secundum superficiem corpus in eo existens. Ex his igitur patet, quod medium extrinsecum ipsum quoque est necessarium necessitate accidentali, quia cum res maneant in his medijs necessario & ipsum concurret, sed diuerso modo ab intrinseco, cum medium intrinsecum concurrat tanquam medium cum quo. Ex quo patet tactionem indigere medio per quod, & cum quo, per quod intrinseco, per quod fit tactus: cum quo uero extrinseco, cum quo simul fit tactus. Sed oritur difficultas quædam a Græcis contra philosophum tacta. Etenim cum simus in aere, percipimus caliditatem aeris, & tamen non est facta per medium.

Re-

Reiicitur
Toletus.Vtrum in
tactu sit
medium ali
quod extrinsecum.
Tex. 113

Difficultas

Respondendum sanè est, vt inquit Auer. quod cum locus sit locati conseruatius, conseruatio autem non fiat nisi a simili; simile autem in simile non agat, cum passio, & alteratio a cōtrario fiat, sequitur igitur deceptos fuisse Græcos dicentes, quod sentiamus caliditatem aeris; quia cū sit locus naturalis vniuersalis ex supposito iam præhabito sentiri non potest. quod si dicerent Græci, hoc esse contra sensum negare, quod non sentiamus aeris caliditatem.

Respondendum sanè est, quod non est aer ille, qui sentitur, sed exhalationes, & vapores per medium aerem delati, cum aer si simplex sit non possit sentiri, quod fit vt malè contra philosophum senserint, cum aer si sentiatur, per accidens tantum sentiatur, & hæc satis. proponamus aliud dubium, scilicet an medium externum requiratur eodè modo in omnibus sensibus, & dicit Arist. Tex. 114. quod requiritur, sed non eodem modo. Nam visus, auditus, & olfactus eminus, & a longe percipiunt obiecta; at tactus, & gustus cominus, & propè, ac per medium breue, ob id decipimur in istis, nō in illis. vt si pelliculam haberemus: tunc enim per illam tangeremus, ita enim tangimus per aquam, vel aerem medium.

Tex. 115.
Alia differentia.

Præterea alia est differentia. Nam obiecta visus in nos deducta per medium operantur, vt ait Tex. 115. tangibilia autem non per mediū, sed simul cum medio. dico simul, quia in auditu, ratione temporis, prius est sonus, antequā adueniat ad nos; & ratione situs prius occurrit parti medi, quā sensorio. sed in tactu non reperitur prioritas vera, nisi ratione situs. & hoc est quod significat philosophus, per exemplum, quod in homine clipeato in percussione nō reperitur prioritas, ratione temporis, quia simul percutiuntur, sed solum prioritas ratione situs, quia prius percutitur Clipeus, postea homo. Vnde non contingit, vt Clipeus primo percutiatur, sicut medium quod primò habet speciem, postea ad oculum defertur, sed feritur homo simul cum Clipeo. Propositis quæstionibus, & cribratis, tempus est, ut veritatem de gustu eliciamus, & quid tenendum

dum sit concludamus. Primò autem dicimus, quod ad Produendum tactionem, ut ait Tex. 116. necessarium est medium intrinsecum, quod dicitur esse caro. Nam sicut aer, & aqua se habent in alijs tribus sensibus, quod sunt de latua specierum, ac medium per quod species deferantur, sic in gustu, & tactu caro, & lingua eandem proportionem tenent, vt sint medium per quod. Quinimmo rationem format philosophus, quod caro non possit esse sensorium: quia apposita sensibilia sensorijs nō sentiuntur. Tactilia autem obiecta carni apposita, cum sentiātur, sequitur carnem medium esse, non autem sensorium. Quia cum concurrat in sensatione, & ex præhabita ratione non possit esse sensorium, necessario sequitur, ipsam fore medium, sensorium autem fore aliud quid intus. Quod dictum alia ratione confirmatur, quoniā cum tres sensus sentiant per medium, & hoc non competat vni per alterum, sed ratione qua sunt sensus: sequitur igitur, quod cum omnib. insit, quatenus sunt sensus, quod cum gustus & tactus sint sensus, quod ijs quoq; duobus inerit sentire per medium verum, per quod fit transitus specierum. Declarato medio, transeundum est ad obiectum, & sensorium: dicimus igitur primò, quod obiectum tactus, vt ait tex. 117. sunt quattuor primæ qualitates, vt caliditas, frigiditas, humiditas, & siccitas. ac secundaria quædam alia cuiusmodi sunt durities, mollities, asperitas, lenitas, & huiusmodi, circa quas solum negociatur tactiua facultas. de quibus omnibus satis in libris proprijs tractatū est. Explicato obiecto, declarabimus quid sit organum, vel sensorium tactus. dicimus, quod organum siue sensorium seu tactiuum, seu id in quo primo inest potentia ipsa, quæ dicitur tactus, est in potentia tali, à quo patitur, id est est pars illa corporis, quæ est in potentia huiusmodi qualitatum receptiua, & perceptiua. & causa cur organū debeat esse in potentia tale, est hæc, quod cum sentire sit quoddam pari, ut ait tex. 118. Vnde cum organum debeat sentire, oportet vt hoc faciat non vt actu, sed quia est

Tex. 116.
De medio
intrinsecò
tactionis.

Tex. 117.
de obiecto
& sensorio
Tex. 118.

in

in potentia, vnde obiectum agit in ipsum quod est in potentia. ita quod in tactu illud peculiare est, nec vlli aliorum sensuum conueniens, quod ipsius solius organum a qualitatibus illis, quas habet sensus pro obiectis, non est denudatum; quoniam calidum, frigidum, durum, & molle non sentimus, sed excellentias. Coeterorum enim sensuum organa nihil eorum quae ipsi percipiunt, actu habent, ut oculus ab omni est colore, & lumine proprio liber: aer naturalis organum auditus ab omni proprio sono. organum olfactus ab omni proprio odore; organum quoque gustus ab omni proprio sapore. Huius autem tactus organum non videtur esse a primis qualitatibus denudatum: quoniam primarum qualitarum temperamentum, & harmoniam consequitur. Oportet ergo qualitates aliquo modo in ipso organo tactus inueniri, videlicet secundum temperamentum, & mediocritatem quandam, ab excellentijs tamen qualitarum tangibilium, ipsum denudatum esse oportet. Ad hoc enim tactus datus est animali, ut per eum percipiat excellentias qualitarum tangibilium, quas non posset percipere, si ab eis non haberet suum organum denudatum. Atque in hoc non omnino ab alijs sensibus dissonat. Est enim eius organum sic denudatum a suo obiecto, quo modo ipsum perceptibile est a sensu. Nam tactus qualitarum primarum secundum suas excellentias, est perceptiuus. Eas autem secundum hunc modum organum ipsius non habet, sed tantum secundum mediocritatem, & temperamentum. Cum ratione igitur cum Arist. determinauimus sensorium tactus debere esse medium, ac temperatum, si habet recipere excedentes qualitates: cum eque calidum ab aequo calido non possit percipi ac cognosci. Quod exemplo ostendimus. Nam sicut visus, ut ait textus 119. in potentia est album & nigrum, & alij etiam sensus, eodem modo & tactus in potentia ad extremas qualitates declarata natura medij, obiecti, & sensorij, quantum huic loco conuenit, referabimus ipsam cum eo, quod commune est tactui cum alijs sensibus, ut totaliter eius natura patefacta

Quare datus est animalis tactus.

Tex. 119

refacta sit: vnde dicimus, quod sicut visibilis, & inuisibilis ut ait text. 120. est quodammodo visus, sic tangibilis, & intangibilis tactus, quod intangibile dicitur vel vehemens, & nociuum vel remissum. Hec de tactu habemus ab Arist. Vnde ex dictis suis possumus dicere, tactum esse potentiam sensitiuam potentem apprehendere qualitates primas per medium conatum, atque intrinsecum, & retentionem esse cognitionem omnium qualitarum tractabilium per medium intrinsecum dilatarum, factam a facultate tactiua, ut animal eius medio cognoscens rerum complexiones, ea quae sibi similia sunt a dissimilibus discernere possit. Amplius, si volumus quaerere, quid sit verum sensorium tactus, per ea quae diximus, manifestum est non esse carnem, sed quid intimum; & quid sit hoc intimum, a fine ipsius tactus dignoscere poterimus. Datus est enim sensus tactus ad salutem, & conseruationem animalis, eoque dempto animal effugere non potest tractabilium qualitarum exuperantias: quarum occursum mors statim irruit reliqui vero sensus boni cuiusdam, & locupletioris notae, non necessitatis gratia conditi sunt. qua ratione videmus reliquis sensibus non omnia instrui animalia, immo uero ab eisdem homo quandoque tum ortus, tum morbi vitio deseritur, cum ab idoneis instrumentis destituitur. Ex quo sequitur, quod cum tactus animali ut animal sit, sit maxime necessarius, quod in eo etiam membro primo, & principaliter tanquam in sensorio reperiri debet, quod est omnis animae, ac vitae fons, quod quidem cor esse dicimus cum Themistio capitulo 40. & Simplicio supra text. 116. isti voluerunt cor esse illud sensorium, quod Aristoteles dixit esse quid intimum; nam cum sensatio habeat ibi fieri, vbi maxime viget virtus sensitua, & in corde tanquam in fonte omnis animae vis sedem teneat, ergo ibidem quoque sensationem fieri debere, & hanc sententiam fauet Aristoteles in libro de sensu capitulo secundo de senect. capitulo secundo, de Somno, & Vigilia capitulo secundo, & libro secundo de partibus capitulo decimo, in his

Text. 120.

Quid tactus
quid tactio

De vero sensorio tactus

Authoritates Arist. probantes actum esse in corde.

L his

Limitatio
propositio
nis Ari.

his locis tactum in corde ponit. Vnde cum dicat esse cor, & quid intimum, oportet ut intelligamus carnem cordis; non autem cor ipsum, ea enim est, quæ est verum sensorium, in quo fit iudicium qualitatum tractabilium. dixi primò, & principaliter, quoniam propter hoc vniuersum totius corporis carnem a ratione sensorii dimouere nolo, cum & experientia, & Aristotelis dicta hoc confirmet, experientia quidem, quod caro si tangatur sentit, dummodo vniuersam corporis carnem, non quidem puram, ac verum sensorium faciamus, sed mixtum quoddam sensorii naturam, & mediæ in se continentem, quæ quidem est ita sensorium, quod etiam medium, & ita medium, quod etiam sensorii naturam obtineat. quod si quis dicat sensibile posito supra sensorium, non fieri sensationem. Respondendum sanè est, verum esse, quod appositis tractabilibus qualitibus super ipsa carne, caro sentit. sed aduertendum est, propositionem illam Arist. intelligendam esse cum limitatione, scilicet de primo, ac puro sensorio; non autem de eo, quod non est primum; cum non solum in sensu tactus, sed & in odoratu, si aliquod odorabile in naribus ponatur odoratio sequatur; & hoc quod nares non sint primum sensorium, ut mirum etiam esse non debeat, si apposita sensibilia carni sentiantur tamen, & hoc quod caro non sit verum, ac primum sensorium ubi viget vis tactiua, sed ad natum medium per quod deferuntur species ad carnem cordis, quæ est verum, ac primum sensorium, ubi residet virtus tactina, ac tractabilium qualitatum indicatiua. & hoc est quod intelligere volebant etiam Græci expositores, qui quidem, & si dixerint, cor esse primum sensorium intimum: tamen voluerunt per cor partem cordis similem, quæ quidem & si calidissima sit ratione spirituum; temperata tamen continuò redditur ratione attractionis, quæ continuò fit ipsius aeris, quæ quidem caro cordis, cum non in omnibus reperiatur, sed quoddam carni proportionale, ac cordi, ideo dixit optimè primo de historia animal. Sensorium tactus esse aliquid intimum,

num, & nomine vacare, & similiter lib. 2. de partibus. cap. 1. & cap. 5. Vnde non propter has tres autoritates debet moueri Toletus, & ponere primam suam conclusionem. scilicet quod caro non sit medium sed sensorium; quoniam sicut exposuimus, sic intelligitur Arist. & quando dicit ipse, quod caro debet dici esse sensorium, quia est pars nostri corporis temperatissima, ut omnes Medici, & philosophi concedunt; dico, quod hoc est, ut diximus, quia mixta est cum sensorio. Vnde non ut caro, sed ut mixta organo, quod organum, quia est temperatum, ideo etiam medium dicitur temperatum; & sic nec autoritates, nec rationes Toleti probant intentum suum: qui etiam dixerunt, cutem esse medium, & carnem subtercutaneam esse sensorium, reiciuntur: quoniam, si cutem demamus, adhuc fit sensatio, & melior, ergo non est medium.

Reiicitur
Toletus.

Reiicitur
qui cutem
est mediū,
& carnem
subtercuta
neam esse
sensorium
dicunt.

Præterea, ut diximus, secundum Arist. sensorium tactus est quid intus. Aberrarunt etiam, qui posuerunt nervos esse sensorium tactus: quoniam habemus per Arist. Nervos non sentire, quia sunt frigidi, & sicci; sensorium autem temperatum esse debet, quod quidem ratione comprobari potest. Etenim cum videamus animal sentire, ubi non reperitur nervus, cum inter riuulum, & riuulum si pungatur, sentiat: sequitur igitur neruum sensorium esse non posse. Quod adhuc confirmari potest, cum videamus spongas sentire, & tamen nervos non habere. Neque valet cum dicunt, dentes dolere per neruum; quia dicit philosophus, dentes dolere per carnem distemperatam, ac nervos carni insertos fuisse propter eius temperamentum. Quibus rationibus ducti alii medicorum magis laudant carnem nervosam esse sensorium tactus. quod falsum est, cum ab Arist. habeamus inter ceteras proprietates sensorio tactus attributas, simile esse debere, caro autem nervosa dissimulare quoddam est. Reiectis igitur aliorum opinionibus, remanet conclusio nostra superius probata, quod in corde. scilicet in carne cordis primo, & principaliter sit sensorium tactus; secundario in vniuersa corpo-

Conclusio
supradictorum.

L 2 ris

ris carne, vt medium mixtum sensorium; ita quod sit ita medium, quod etiam sensorium, & e contra; & hoc obtinuit tactus habere sensorium in corde, & non alii sensus, vt dixi; quia alii non ita sunt necessarii, sicut tactus, sine quo animal esse non potest. Vnde cum sit necessarius, illic sedem sensorium suum obtinuit, vbi residet anima. Et si quis diceret tactus reperitur in quocunque sensu; oculus enim sentit calorem, ergo non est in corde. Respondendum sanè est, verum esse, quod vbique reperitur sensorium tactus, quod non est verum, primum, ac purum sensorium, vt diximus, cum vbique reperiatur ipsa caro. & hæc de tactu dicta sufficiant.

Obiectio

Responso

Caput

Caput Duodecimum.

EXPLICATA, atque declarata quinque sensuum natura, secundum omnia sua principia, nunc iuxta regulam doctrinæ de communitate omnium tractat, demonstrans. Quomodo omnibus commune est formas, siue species rerum absque materia suscipere, & in qua fit talis susceptio. Soluens ex præmissis duo dubia. Primum, propter quid excellens sensibile corrumpit sensum. Secundum, propter quid Plantæ nō sentiunt, cum sint animata, & recipiant qualitates sensibiles, & ab ipsis patiantur, sicut & animalia, dubitans propter hoc, an non sentiens patiatur ab alijs obiectis aliorum sensuum, resoluens in fine a quo inanimata patiantur, & alterantur, cum non sentiant.

In omnibus rebus pertractandis, iuxta regulam doctrinæ vniuersalem, debemus, si methodice scribere volumus, quærere primo partes generis subiecti. deinde principia, & vltimo passiones ipsarum rerum. Vnde, cum Arist. debebat tractare de sensitiua, ipsam in suas partes diuisit, scilicet visum, auditum, olfactum, gustum, & tactum: deinde de vnaquaque istarum partium secundum sua principia tractauit. quoniam explicans naturam istarum partium per sua principia, idest per propriam causam materialem, & formalem, ipsas explicauit. cumque

Discursus
cum redar
gatione a-
liorum.

L 3 hoc

hoc fecerit, reliquum erat de communi proprietate tradere, cum non solum natura rerum per proprias cognoscatur passiones, sed per communes, etiam si perfectè de ipsa cognitionem habere volumus, quæ proprietates communes, cum insequantur causas, & à natura rei nascantur: nã primo scimus caliditatem, deinde dilatare, vel rarefacere, ideò post declaratas sensuum naturas, de ipsis nunc tãquam in proprio loco proponit tractare, vt adinuicem methodus scribendi adimpleatur, & satisfaciat propositioni superscriptæ, vti regulæ modi docendi. Sic Porphy. postquàm tractauit de quinque prædicabilibus secundum proprias suas causas definiendo, vel describendo ipsa; deinde in primo Cap. statim tractat de his, quæ omnibus ipsis prædicabilibus communia sunt. Vnde ex hoc meo perbreui discursu, docetur modus scribendi, & probatur necessitas sic tractandi, atque sic procedendi ab Arist. quã nullus Antiquorum, nec Modernorũ, ita clarè ac perfectè tetigit, & præcipuè Toletus noster alienus ab ordine, atq; methodo scientiarum. Incipientes igitur dicimus, quod omnibus hoc est commune, scilicet formas siue species rerum absque materia suscipere, vt ait Tex. 121. idest sensibilibus species, & similitudines absque reali immutatione, aut vllius partis sensibilis reali intra sese receptione. Vnde nota, quod obiectũ sensibile potest habere duplex esse. primò potest habere esse materiale, & naturale & sic recipitur in aliquo corpore, quod denominatur esse tale, vt albedo recipitur in lacte secundum suum esse materiale. quam denominat esse albam, hoc modo sensibile obiectum non habet esse in sensu. Secundo habet esse spirituale, & intentionale, & in quocunque recipitur secundum tale esse, non denominat ipsum tale esse, sic recipitur obiectum sensibile in sensu: quod tamen non denominat esse tale. puta recipitur species viriditatis in oculo, quando videt corpus viride, non tamen facit oculum viridem.

Et sic comparatur sensus hac in parte ceræ, quæ cum a sigillo impressam sibi recipiat similitudinem: nullam tamen

Comprobatio supradictorũ

defectus scriptorũ.

Tex. 121 de cõitate omnium sensuum quæ recipere spēs sine materia.

Cõparatio

men ferri vel auri, vel alterius vllius materiæ, vnde facta est partem in se recipit, sed absque materia tantum impressam formam, siue effigiem.

Patet autem hoc experientia in singulis sensibus. Cum enim per visum oculus videt parietem, neque ipse paries, neque parietis vlla pars in oculum recipitur, immò neque ipse color, neque coloris vlla pars, sed tantum species, vel similitudo ipsius, quæ per medium intra oculum diffunditur. quæ species eius similitudo, oculo ipsam illud representans, a quo est impressa, nempe parietis colorem. sic & in aurem, cum campanam audit sonantem, neque campanæ sonantis, neque aeris sonum habentis, neque etiam ipsius soni pars aliqua ingreditur; sed tantum species soni, quæ sonum ipsum representat auditui, & campanam facit audiri, à qua diffunditur sonus. Itidem & in alijs sensibus dicendum, quod quilibet sensus est potentia, quæ recipit formam sui obiecti sine materia, idest non secundum esse materiale, sed secundum esse spirituale, & intentionale, ita quod non denominatur talis ex huius receptione.

Postquàm demonstrauius, quod omnis sensus suscipit formas sine materia, nunc demonstrabimus in quo fitalis susceptio; & dicit, quod in instrumento, & in sensorio primum est talis potentia suscipiendi formas sine materia. nam dicit Aristote. Text. 122. instrumentum autem id sensus est primum, in quo est talis vis, atque potentia collata, idest instrumentum sensorium, vel organum est illud, quod primò habet potentiam suscipiendi, vt diximus, formas sine materia. & ne quis credat organum, & potentiam esse omnino eadem, distinguit statim vnum ab altero dicens, quod idem sunt subiecto ratione diuersa, quia sensorium est magnitudo, & corpus: potentia verò non, sed forma in corpore, sed non omnis forma, sed certam harmoniam, & dispositionem requirens, ita quod ex organo, & potentia fit vnum compositum, sicut ex materia & forma, vel sicut ex su-

L 4 bieceto

Experientia cõprobant supradicta

demonstratur in quo fit sensus susceptio. Tex. 122.

Reiicitur
expō Toletus.
Solutio ex
pmissis du-
biū quare
excellens
sensibile
corrumpit
sensum.
Tex. 123.

biecto & accidente. Vnde in hoc text. non ponit secundum proprietatem communem, vt notat Toletus, sed quod superius diximus. Ex præmissis solvuntur duo dubia. Primum est, propter quid excellens sensibile corrumpit sensum, quod hoc euenit, quia corrumpit organum sensus; sicut quando quis forti impetu percutit chordas citharæ, destruitur consonantia, quia ex forti percussione destruitur proportio situata in varia protractione chordarum, vt ait Text. 123. Nam quemadmodum concentus saluatur melodia, donec mediocriter pulsantur fides, ita saluus consistit sensus, donec temperatum, & mediocre contemperatur sensibili. Dicimus autem in proposito sensibile excellens, quod excedit exuperatque sensus proportionem, vt homini nimia lux, aut lumen magis excessiuum, quam ferat hominis oculus. cuiusmodi est humano oculo lumen illud, quod directè in solis rotam inspicienti effunditur. Et contingere potest, vt quod huic sit excellens sensibile, alteri non sit excellens, quemadmodum lumen splendentis solis, hominum & cæterorum animantium plurimorum oculis non est excellens. noctuæ autem oculis est excellens, qua propter ipsum vt sui visus corruptiuum fugit, tenebrarum quærens latibula, donec sol agit super terram. Luna autem procedente vel stellis, audet & ipsa procedere, agnoscens sibi temperatum lumen. Quemadmodum autem sensibile excellens corrumpit sensum, ita sensibile ex altera parte nimium deficiens, & nimis paruæ quantitatis vel intentionis non est natum sensum conuenienter immutare. Sensibile enim minimæ quantitatis non benè potest a suo sensu discerni. Expedito primo dubio, soluemus secundum, propter quid plantæ non sentiunt, cum sint animatæ, & recipiant qualitates sensibiles, & ab ipsis patiantur, sicut & animalia: recipiunt enim calidum, & frigidum, humidum, & siccum, quæ sunt obiecta in tactu, ergo si calefaciunt,

Solutio secundum
dubium
pp quod Plā-
tæ non sen-
tiant.
Tex. 124

& fri-

& frigesunt, quare non habent sensum tactus? Respondet philosophus, quod Plantæ non sentiunt, quia non habent sensum, & illam temperiem, & rationem sensorij; & ideo cum non habeant sensum, non recipiunt qualitates sensibiles, sine materia, idest secundum esse spirituale, & intentionale, vt recipit sensus: quamuis recipiant ipsas secundum esse materiale, & naturale. Cum diximus Plantas non sentire, quamuis recipiant qualitates tangibiles, dubitatur, an non sentiens patiatur ab aliis obiectis aliorum sensuum, vt ab odore, colore, & sono, scilicet patiatur, quod non potest audire, videre, & odorare: & dicimus, vt ait Text. 125. quod cum odor sit ratione olfactus, quod nihil pati potest ab odore, quod non olfaciat, & sic nihil potest pati a colore, & sono, quod non videat, & audiat.

Dubiū an
nō sentiēs
patiatur ab
aliis obie-
ctis aliorū
sensuum.
Tex. 125.
Solutio.

Præterea neque potentium nisi in quantum vnumquodque sensuum, idest, quod potest sentire, non patitur ab illis, nisi, vt sensitiuum est: idest qua parte sentire potest; vt animal in visu a coloribus, in auditu a sonis, in olfactu ab odoribus, ergo quod non potest sentire, non patietur ab istis, recipiendo ipsorum formas. Quod adhuc confirmamus, quoniam, vt ait Text. 126. lumen, sonus, & odor nihil in corpore producant, vt albedo non facit albedinem, nec sonus sonum, nec lumen lumen, sed subiecta in quibus sunt, ut aer est, qui suo motu findit lignum, & color non agit. sed nos applicando subiecta in quibus colores sunt pingimus. similiter lumen in acre existens cum ipso illuminat corpora, quæ in eo sunt. & si quis quærat a quo utique inanimata patiantur, & alterantur, cum non sentiant?

Tex. 126
Cōfirma-
tio prædi-
ctorum.

Respondet philosophus Text. 127. dicens, quod obiecta sensibilia agunt in corpora inanimata sed non in omnia. non enim agunt nisi in corpora diaphana, vt aerem vel aquam

Tex. 127
Respon-
sio

aquam; nunc permanenter agunt, sed vt in viam, & medium, per quod in sensus agunt. Vnde aer recipit quidem, & a colore, vel odore, & sono patitur, sed non vt forma in ea permaneat, & propter ipsum sit, sed vt per ipsum in sensum fit actio. & sic aer recipiens, & patiens, quamuis non sentiat immutans potentiam, proximè sensationem facit. & hæc dicta sufficiant de quinque sensibus exterioribus. veniamus ad interiores.

Caput

Caput Tertiumdecimum.

NE quis dari sextum sensum credat methodo diuisiua ratione, scilicet obiectorum sensibilium propriorum, ratione organorum, ratione mediij, & denique ratione obiectorum sensibilium communium, sufficientiam quinque sensuum demonstrat, finem postea in ultimo pluralitatis sensuum ostendens.

VIDENS Toletus in Tex. 128. Arabes varios esse a Græcis, circa principium huius libri, dicit, quod quamuis hoc parū referat ad rei veritatem consequendam, sibi rationabilius esse videtur Græcos auctores sequi, & propter linguæ peritiã, & propter antiquitatem, & etiam quoniam maiori digni sunt autoritate. quos dicit sequutos fuisse Boetium, Argiropolium, & S. Thomam. Ex suo sermone comprehenditur, istum virum non aliquam rationem, sed alios sequi, & more vulgariū, & pedagogorum rerum antiquitates, verborum elegantiam, & dignitatem personæ respicere. Quid enim conferunt ordini doctrinæ, & methodo docendi hominum autoritas, linguæ politia, temporum antiquitas, & philosophia Boetij, Argiropoli, & Sancti Thomæ?

Doctrinæ enim, & scientiæ non habent talem respectū, rationem,

discursus
Toleti in
tex. 128,

Reiicitur

rationem, & intellectum sequuntur tantum, & in ipsis fundantur. prædicta sunt ad placitum, & scientifica sunt necessaria. illa possunt esse infinita, & hæc finita. non corticem rerum, sed intima perscrutari debemus; non temporis vetustatem, sed rei veritatem. Quot quæso Antiqui linguæ peritia doctissimi, maiori dignitate habiti fuerunt in errore, & in rebus philosophicis, atque Theologicis?

Non igitur hæc sectanda sunt, sed ratione, & intellectu uti debemus, uti iudices rerum, & omnis veritatis exploratores. Ut igitur aliqua ratione, & Arabes, & Græcos defendamus, dicimus, quod Græci videntes animam versari circa externa, vel circa interna, cum de potentijs externis iam pertractasset Arist. nunc volunt, quod de internis tractet. Arabes verò considerantes solum intellectum esse immortalem, diuidentes mortale, ab immortali, voluerunt secundum librum esse de sensibus interioribus, & exterioribus, cum omnes sint mortales, & tertium de intellectu tãquam de re immortali, & sic respectu exterioritatis, & interioritatis Græci rectè incipiunt ab hoc textu; respectu verò mortalitatis, & immortalitatis Arabes a textu. De parte autem animæ &c. quos nos sequemur, & sic rectè concordantur non magis, verbis, & aliorum auctoritatibus, sed ratione potissima, atque necessaria. Præterea dicit Toletus in hoc Tex. 128. quod philosophus ante omnia vnum præmittit, quod ad sensus exteriores magis pertinere videtur. sed id docet tanquam præambulū quoddam ad sensus interiores, id autem est non esse plures sensus exteriores, quàm quinque prædicti: deinde in expositione Tex. 132. in fine dicit. Et non hanc expositionem multi enim conati sunt hunc locum difficillimum exponere, & quantum puto, non sunt plenè mentem Arist. affecti. Melius dixisset Toletus, si etiam hæc verba apposuisset, Nec etiam ego in nulla parte mentem philosophi intelligo, quoniam verum dixisset. Ideo pro dilucidatione veritatis, & artificij Arist. dico, quod hoc non est præambulum ad sensus interiores probare, esse tantum quinque sensus,

sensus, sed est necessitas doctrinæ probare partium sufficientiam. Non solum oportet scire in scientia partes, principia, & passionem. sed etiam quando opus est, sufficientiam ipsarum partium, ne diminutus scientificus videatur; & hæc est doctrinæ perfectio, ostendere impossibile aliter se habere. quoniam scientia ex per se veris, necessarijs, & impossibilibus aliter se habentibus fit, ideo cum vellet Arist. tractare de sensibus interioribus, ne quis posset dicere dari sextum sensum, vult probare sufficientiam prædictorum, ut ista demonstrata, atque probata tutè possit de sensibus interioribus loqui, mentemque aliorum, vel contradicentium placare. Ideo a natura rei methodo diuisua hoc probat. Natura enim quinque sensuum cognita fuit a nobis superius per media, obiecta & organa, ergo discurrens per ista, probat sufficientiam, sic utens methodo more suo implicite, & in textibus propter insipientes occultatus. Nam si sensus plures sunt quàm quinque, ergo vel ratione obiectorum, vel ratione organorum, vel rone medij, si rone obiectorum, vel quia percipit sensibilia propria, vel cõia. vltèrius diuidi non potest. Nam sensus natura in his membris concluditur. sed nullo istorum modorum. quoniam quinque sunt obiecta, quæ sentimus, & non alia. quinque organa, quæ recipiunt, & non alia. & quinque media, per quæ recipimus, & non alia. ergo quinque tantum sensus necessario, ecce quò tali methodo sufficientiam quinque exteriorum sensuum ostendit. Non nè sufficientiam syllogismo tali via in prioribus Arist. demonstrauit? Non ne Ammonius sufficientiam quinque prædicabiliū Porphyrij hoc modo patefecit cū dixit, vocū quædam significatiuæ, quædam non signatiuæ: signatiuæ vel de pluribus, vel de vno dicitur. si de pluribus, vel ut accidēt alia, vel ut essentialia. si essentialia, vel in quod, vel in quale quod. si in quod, vel de pluribus, differētibus. specie, & est genus. vel numero, & est species. si in quale quod, dicitur. si accidēt alia vel de vna specie, ut propriū, vel de pluribus, ut accidēs. Non ne idem per diuisionē Entis sufficientiam decem prædicamentorum Arist. ostendit, & similiter hoc methodo diuisua ostendit

methodus diuisua ab Ari. posita ad ostendendum sufficientiam quæ sensuum Cõprobatio supradictorum per vnum methodi diuisiue ab Ari. & alijs in demonstrande necessitate rerum positæ

Cõcordantia inter Græcos, & Arabes.

Expõ Toletus in hoc Tex. 128. & 132.

Reiicitur

ostendit sufficientiam partium, & specierum cuiuscunque prædicamenti? Quid plura? Nonne Arist. in primo phisico. vt alibi demonstrauimus, postquam inuenit; nisi principia methodo diuisiua, sufficientiam demonstrat? & non esse plura, neque pauciora, quam tria ostendit, sic discurrens? Vel est vnum subiectum, & vna contrarietas; aut vnum subiectum, & duæ contrarietates: aut vna contrarietas, & duo subiecta: aut duo subiecta, & duæ contrarietates. Vterius diuidi non potest, destruit omnia membra, & concludit esse tantum vnum subiectum, & duæ contrarietates. Idem aliis in locis facit, quos breuitatis gratia omitto. Sic methodici philosophi procedunt, & non ex mente sua, sed ex necessitate rerum veritatem declarant: sic plenè Tolete mentem Arist. assequimur, & dicta sua per propriam suam philosophiam, & logicam prædicantur; sic tua præambula intelliguntur, & veritati, atque intentioni eius applicantur. Veniamus ad ipsum. Incipiens igitur in textu suprædicto, venit ad primum membrum, & primò probat sufficientiam, ratione obiectorum sensibilium priorum, dicens, si est alius sensus, ergo non omnia percipimus sensibilia. sed hoc est falsum, quoniam sentimus omnia obiecta sensibilia scilicet colores, odores, sonos &c. & quisque sua omnia. Nam tactus percipit omnia tangibilia, visus visibilia &c. ergo nullus sensus nobis deesse potest, nec dari præter quinque prædictos, cum quinque sint obiecta, & alia obiecta non habeamus, quibus sentire possumus.

Probatur
sufficiētia
quinq; sen-
suū rōne o-
bictorum
sensibiliū
priorū

Idem pro-
batur rōne
organorū.

Tex. 1. 9
Idem rōne
medii pro-
batur. &
primo rō-
ne mediū
trinfeci.

Præterea transiens ad secundum membrum, ratione organorum, eandem sufficientiam probat. Nam si alius est sensus, aliud est etiam sensorium, præter ista quæ habemus, sed nullum aliud est sensorium, quoniam nos habemus tantum organa sensuum exteriorum, scilicet visum, auditum, olfactum, gustum, & tactum, & non alia, ergo nō datur alius sensus. In tex. 129. ponit tertiam sufficientiam ratione mediū, dicens, hoc verum est, quod omnis sensus per medium sentit, si per medium, vel extrinsecum, vel in-

trinsecum,

trinsecum. si per extrinsecum, scilicet aerem, & aquam, sic sentit visus, auditus, & odoratus. Nam si ista media recipiunt ratione diaphaneitatis, visus hæc percipit, quæ sub ratione, diaphani sunt in ipsius mediis si ratione humiditatis olfactus, qui percipit odores, qui ratione humiditatis in medio recipiuntur, si ratione mobilitatis, & fluxibilitatis auditus, qui recipit sonos. Cum igitur nihil aliud sit in his mediis, ratione cuius recipiunt, nisi ista tria, & quæ horum ratione percipiunt tres illi sensus percipiant, sequitur, vt si alius sensus sit, debeat esse aliud medium habens aliam rationem recipiendi. Si per medium intrinsecum sic sentit gustus, & tactus, ergo quinque tantum ratione mediū. vnde Toletus non aduertens artificium diuisionis Arist. confundit has tres rationes in vnum, ponens ex mente sua, modo in hoc textu minorem, in illo maiorem. Et quia de mediis loquuti fuimus, probabimus, quod non dantur alia media præter prædicta, & probabimus de extrinsecis. cum de intrinsecis certum sit. Dicimus igitur, quod illud elementum est medium, vt ait text. 130. quod in sensorio dominatur, sed solum aqua, & aer sunt huiusmodi, ergo solum hæc sunt media externa. quoniam si elementum aliquod non dominaretur in organo, non posset esse illius medium, sed dominatur vt aer, & aqua. Nam in pupilla aqua, in auditu aer ratione aeris innati, olfactu aer & aqua ratione humiditatis, ergo solum ista possunt esse media. Ignis autem nullius est instrumenti, quoniam nimis actiuus est, cum sit agens potentissimum, & destruens omnia. Vnde si in sensorio esset, destrueret ipsum. sufficit quod cum debilitate, & in mixtione cum aliis elementis sit. Similiter terra etiam non dominatur in omnibus organis, ratione grossicie, & siccitatis, cum per has qualitates non fieri posset receptio. Vnde si dominatur in aliquo organo, in tactu vel eius medio dominabitur, in non aliis, & sic non potest esse medium externum. Quocirca restat, nullum sensus instrumentum vel medium extrinsecum esse posse, præter prædicta. s. aerem, & aquam. Exemplo

Reiicitur
Tolet.
Probatur
sufficiētia
rōne mediū
extrinseci.

Tex. 130.

Tex. 131
Cōprobat
sufficiētia
exemplo.

Tex. 132
cōclusio su
prædictorū

Cōproba-
tur sufficiē
tia quinq,
sensuū rōe
obiectorū
sensibiliū
cōium.

Tex. 133

Tex. 134

plo etiam comprobabimus hanc sufficientiam. Nam omnia animalia, quæ sint perfecta, ut ait Tex. 131. & non orbata, habent hos quinque sensus, & non plures: quoniam perfectis animalibus nullus deest in natura sensus exterior. Vt Talpa habet omnes sensus, & quamuis nō videat, non caret visu, quia organum habet vitus, & sub cute oculos habet. Concludentes igitur prædicta dicimus, quod si non dantur alia corpora, quam quatuor elementa, ut ait Tex. 132. nec aliæ qualitates tangibiles, quàm prædictæ, ergo nullus deficit sensus, ergo rectè conclusimus sufficientiam quinque sensuum, ratione mediij, organi, & obiecti sensibilis proprii. Cum ratione sensuum exteriorum probauimus non dari alium sensum quàm quinque prædicti redeūdum est ad aliud membrum subdiuisionis ipsorum obiectorum sensibilium communium, & probabimus, quod nec ratione istorum potest dari alius sensus. Nam si est alius sensus, ergo percipit, ut ait Tex. 133. sensibilia communia, ut motum istarum, figuram, magnitudinem, numerum & vnum, ut declarauimus. sed ista non possunt vlllo proprio sensu sentiri, quoniam omne sensibile commune per se sentitur ab alijs sensibus, ergo non potest esse proprium alicuius. agunt enim communia sensibilia in alios sensus quinque, & per se ab eis sentiuntur, ut magnitudo in visum. & figura, quæ est illi cognata. est enim figura terminus magnitudinis. Quiescens percipitur negatione motus, idest per consistentiam in situ. Numerus negatione continui percipitur, vel cum proprijs sensibilibus. Vnum percipitur a singulis sensibus, & sic cum habeant sensibilia communia potest etiam immutandi per se sentiuntur ab alijs sensibus, ergo non possunt esse alicuius propria sensibilia. Quod confirmatur. Nam si ab aliquo vno alio per se sentitur, ut ait Tex. 134. ergo ab alijs per accidens. sed hoc est falsum, quoniam omnes sentiunt per se, ergo non habet sensum proprium alium. Semper enim sensibile vnius sensus proprium sentitur per accidens ab alio, ut dulce a visu, non quod dulce mutet vlllo modo visum,

um, sed quia coniungitur cum albo, vel alio colore, qui per se mutat visum. quod si non sentitur hoc modo per accidens sensibile commune, sentietur alio modo, scilicet Cleonis filius. hic enim pure per accidens sentitur, quia nō sentitur ab alio sensu per se, sed per accidens, ut albus, & non ut filius Cleonis. Vnde sensibile commune habemus sensum commune, & non secundum accidens, nec vnus proprius est. quoniam si esset proprius, non sentiremus per se, nisi per accidens, ut dictum est Cleonis filium nos videre, non ut filium Cleonis, sed ut album. Sensus enim propria sensibilia secundum accidens sentiunt, ut visus in lacte dulce, sed non ut visus. sed quia in lacte est album & sic per accidens hoc sentit; & ut sub uno alio communi substat, quoniam quod non cognoscit non iudicat; non cognoscit dulce, ergo non potest ipsum diiudicare, nec videre. similiter uidet bibem flauā, & tamen non iudicat, ut visus, esse amaram. Vnde alius hoc debet iudicare, quoniam aliquando simul iuncta decipitur sensus, nisi per utrunque sensum iudicetur. Vnde Toletus in tex. 133. dicit, quod est secunda ratio Aristote. ad ostendendum quinque tantum esse sensus, si sciisset methodum diuisionem, dixisset, quod est quarta ratio per destructionem quarti membri, & non secunda. credit iste vir cum syllogismis, & probationibus maioris, minoris, antecedentiū, & consequentium declarare intentionem Arist. hæc non est logica Arist. nec bona logica. Artificium, & logica Aristote. consistunt in methodis, & non syllogismis. quia per librum Posteriorū conscripti fuerunt libri Priorum. Nā syllogismi sunt instrumenta ad utendum methodis, ideò reijciuntur omnes sue expositiones in his textibus, cum nihil intentionem, & suum artificium tangant. Postquam demonstrauimus sufficientiam quinque sensuum, nuuc sine pluralitatis sensuum ostēdemus. Inquiret autem aliquis, quare sunt plures sensus, & non vnus tantum. Respondemus cum Arist. Tex. 135. hoc factum fuisse a natura, ut magis res distinctæ nobis apparerent. si enim vnus sensus

M esset,

Tolet. Re
iicitur in te
xt. 133.

Quæ sit bo
na logica

Inquiretur
quare sunt
plures sen
sus, & non
vnus tm.

Text. 135
Responso
cum Ari.

In quo defecerint Aue. Iand. & alii circa sufficientiam sensuum ab Ar. positā, & in quo rectè dixerunt.

Sufficientia quinque sensuum secundū S. Tho. Reiciit Tolet.

esset, puta uisus, confunderentur sensibilia communia cū proprijs: ut magnitudo cum colore, quia utrunque simul præciperet semper. Nunc autem, quia uisum magnitudinem in colore percipimus: tactu autem magnitudinem etiam sine colore, sed in calore, & frigiditate; hinc magnitudinem a colore distinguimus, sic in alijs. Vnde ex prædictis patet, quod Auer. quem sequutus est Iand. q. 32. & alij multi dicentes Arist. fecisse tres demonstrationes ad probandum esse tantum sensus quinque. Prima sumpta a medijs, secūda ex organis, tertia ex sensibilibus qualitatibus obiecti, in aliqua parte uerum dixerunt. quoniam per omnia hæc fiunt demonstrationes, & in aliqua parte defecerunt. scilicet in numero non distinguentes, & diuidentes membrum obiectorum: quoniam sunt quatuor demonstrationes, ut demonstrauius. præterea non reduxerunt intentionem Arist. ad artificium, nec notauerunt methodum suam, & necessariam in omnibus scientijs, & præcipue in sufficientia rerum demonstranda. S. Thomas in prima parte q. 78. ar. 3. secundum quod diuersimodè sensibile recipitur in sensu, sic distinguit sensus exteriores, & ostendit, quod quinque modis recipitur in sensu, ideo quinque esse sensus concludit. Quando autem Toletus dicit, nō posse esse ullam demonstrationem, quod tantum quinque sensus esse possent, & non plures, est in errore, demonstrans se nescire quid sit demonstratio. Nonne definitio est principium demonstrationis? sed Arist. a natura rei, & per definitiones, & naturas ipsorum sensuum demonstrat, & concludit non esse quinque sensus, ergo demonstratiuè hoc facit. Nōne natura sensuum cognoscitur per media, obiecta, & sensoria? nonne per hæc demonstrat sufficientiam ipsorum quinque sensuum? ergo rectè processus est, & melius supradicti tetigerunt ueritatem dicentes Aristoteles posuisse demonstrationes tres, quamuis decepti fuerunt in numero, & in ignorantia artificij & methodi.

Caput

Caput Quartumdecimum.

VOLENS methodo diuisiua, scilicet ratione diuersitatis operationum sensuum exteriorum, ratione obiectorum, & ratione organorum probare necessitatem sensus communis: cum dubium sit, an eodem sensu, quo sentimus, sentire nos percipiamus, prius illud remouet, quo remoto ex dictis demonstrat, quomodo sensibile, & sensus idem sunt, & simul se ponunt, simulq; auferunt, & quomodo non sunt simul damnans Antiquos dicentes non esse sensibile sine sensu, declarans etiam quare sensibile excellens destruit sensum. quo facto prosequitur ostendere eandem necessitatē, quoad alia membra, scilicet ratione obiectorum & organorum. in fine soluens, quomodo sensus communis sit unus & plures.

VM iam Aristote. in Text. 136. uelit se conuertere ad sensus interiores, & ostendere necessitatem sensus communis, ne quis credat sensum se sentire esse proprium istius, & non exteriorum, mouet dubium, an eodem sensu, quo sentimus, sentire nos percipiamus. & concludit, quod sic. Nam postquam argumentatur ad utranque partem, soluens postea non soluit illa argumenta, quæ uidentur tollere alteram uirtutem. & cum non soluat, signum est, quod est huius opinionis, sed ea soluit

Expō text. 136.

M 2

uit

uit quæ videntur de medio tollere, quod ea virtus sensitiva sit illa, quæ sentiat, & cognoscat se sentire. Vnde expresse habemus ab Arist. vt videbimus, quod eadem sit virtus, quæ vtrumque faciat. Et sic perquirens hanc necessitatem, hac vtitur methodo diuisiua. Nam necessario est, vel ratione diuersitatis operationum, vel obiectorum, vel organorum probat, quod per oēs istos respectus fuit necesse ponere aliū sensum, præter sensus exteriores. & primo soluens quoniam iam dictam, remanet conclusum, quod ratione operationis, quis eodem sensu videmus, & sentimus nos videre: audimus, & sentimus audire: tñ diuersitatem percipere videre ab audire non est sensuum exteriorū, sed alterius. Secundò ratione obiectorum. Nam cognoscere diuersitatem inter obiecta sensuum exteriorum, puta, quod album non est dulce, & sonus non est odor, hoc non possumus per sensus exteriores, ergo per alium sensum. Tertio ratione organi, quoniam organa sensuum exteriorum percipiunt, nisi propria obiecta; tamen discernimus, & recipimus diuersa obiecta, ergo non per sensus exteriores, ergo per alium. Incipit ergo quæstionem dicens, quod sensus se sentit per duas rationes. Primò, cum sentiamus nos videre, & audire; necesse est autem vultu sentiamus videre, aut alio sensu. Si alio sensu percipimus visionem, illo etiam percipiemus colorem, ergo color duplici percipietur sensu, vultu, & illo alio; sed vnum obiectum non potest a duobus sensibus percipi per se. Vnus ergo erit sensus, qui colorem, & ipsius visionem percipit. Præterea secundo si alius sensus percipit visionem, vel ille percipit suam sensationem, vel alius. si alius idem petam, vel ergo erit processus infinitus, qui esse non potest. vel venietur ad sensum, qui suam percipiat sensationem. si ergo hoc inest huic, inerit etiam visui, & exteriori sensui. In text. 137. Argumentatur in contrarium, vt possit postea soluere obiectionem, & veritatem pro parte affirmatiua tenere. dicit enim, visu non sentimus, nisi colorem: sed visio non est color, ergo non potest visus se videre, nec sensus se sentire percipi-

re percipit. & sic de alijs sensibus. In text. 138. incipit destruere obiectionem probans, quod non solum colorem sentimus visu, sed etiam visionem. nam videre, & sentire visionem, nō sunt unum, & idem. Nam multa percipimus visu, quæ tamen non uidemus, puta tenebras. Vnde si visus percipit tenebras, sicut & lucem, cum eadem sit potentia oppositorum, ergo visus percipit visionem. Præterea ad illud, quod dixit, quod visio non est colorata, Respondet dicens, quod visio est colorata quodammodo: quoniam recipitur in sensorio species eius. quoniam diximus, quod omne sensorium est susceptiuum sensibilis sine materia. Vnde cum abeunt sensibilia, & obiecta, remanent in ipsis sensorijs species. si remanet, ergo sensus sentit visionem. Quomodo sentiat, & quando, demonstrat Aristot., distinguens secundum actum, & potentiam de sensu, & obiecto, dicens, quod quando sensus, & sensibile sunt actu unum, & idem sunt re ratione diuersa, ut visus, & visibile ex parte visibilis, tanquam obiecti, dicitur actio, ex parte visus & potentia passio, & sensatio. ergo visus sentit se videre, dum actu consideratur, & non ut est in potentia. Potentia verò dicitur sensus cum non operatur, ut color, cum non uidetur, sonus, cum non sonat, auditus, cum nō audit. Confirmatur ulterius. Nam si actio, & passio est in eo, quod patitur, atque mouetur, necesse est, ut ait text. 139. quod eodē sensu, quo sentimus, sentire nos percipiamus. Nam cum sonum audimus, sonatio est in auditus potentia, & organo. ergo cum actu audimus, auditus se audire audit, & declarantes per optimè operationem obiecti, & potentia, dicemus, quod quamuis sit eadem operatio obiecti, & potentia, ut ait text. 140. quæ in ipsa potentia recipitur, tamen ratio est diuersa, & aliquando etiam nomina sunt diuersa, ut ex parte soni dicitur sonatio, & actio est, ex parte auditus auditio dicitur, & passio est. Aliquando non sunt nomina imposita, ut operatio visus visio dicitur, at coloris nomine uacat. similiter operatio gustus gustatio. at saporis nomen non habet. Ex dictis igitur possumus

M 3 mus

Text. 138.
Responso
ad argm.Quo visio
sit colorataDemonstrat
quo sensus
sentiat, &
quando.
Quo dicat
sensus actuQuo sensus
potentia di-
catur

Text. 139.

Text. 140.

Elicif ex di-
ctis Ar. qđ
sensus par-
ticularis co-
gnoscit a-
ctū suū ac
se sentire.
Reiicitur
Caie. Thi.
Tol. Iand.
App. Aue.
Alb. & alii
p. distinctio-
ne uirtutū
animæ.

mus cum Aristo. dicere, quod sensus particularis cogno-
scit actum suum, ac se sentire, sed differentiam videre ab
audire, scilicet operationum sensuum particularium ad
aliū sensum interiorem; & est communis. & si cum The-
mistio & alijs possumus dicere rationes positas ab Aristo.
in principio esse necessarias. Dicant quicquid velit Caiet.
Thien. cum suis solutionibus, & Toletus cum Iand. Apol-
lin. Auerr. Albert. & alijs. Nam ex hoc, quod diximus, ma-
nifestum fiet. Etenim cum virtutum aliæ sint supremæ, sicut
intellectus, aliæ verò infimæ, sicuti est vegetabilis. Aliæ
vero mediæ, sicuti est sensitua, quæ videtur communicare
cum intellectu in eo, quod cognoscit; communicare etiā
cum infimis, eo, quod, licet sensus cognoscat, non tamen
substantiam suam cognoscere potest. sed intellectus cum
est perfectus, seipsum cognoscit. Vnde cadit virtus sensi-
tua ab hoc, quia non cognoscit seipsam. Vnde, ut ait Sim-
pli. in superiori tex. 136. sensus cum sit virtus cognoscitiua
ex sui perfectione habet, quod potest reflecti supra se. at
cum cadat a vera, & perfecta intellectus perfectione, non
potest videre seipsam, sed videt actionem suam, inquit
Simpl. quo stante, malè damnauit Alexādrū Io. Grammati-
cus, qui hoc expresse voluit in lib. de Anima, ca. 23. dicēs,
quod non per aliam facultatem animæ cognoscimus ope-
rationem, & per aliam sensibile, sed per eandem cognosci-
mus vtrunque, & quando dicunt aduersarii, si visus produ-
ceret actum, circa suam visionem, qua ipsum perciperet, se-
quitur, quod supra seipsum se reflecteret, at hoc non potest
facere; quia nulla virtus organica, & corporea potest in se
ipsam agere; nec se cognoscere; sensus autem virtus orga-
nica est, non ergo potest suam sensationem cognoscere.

Respondendum concedentes, quod detur illa reflexio, sci-
endum tamen non esse æquè perfectam, cum reflexione,
quæ fit ab intellectu; & ratio est, quoniam cum ex dictis
sensitua anima locum medium obtinuerit inter infimū,
quem possedit vegetatiua, ac supremum, quem possedit
intellectus, sequitur etiam, quod partim cum intellectu
commu-

Malè dāna-
tur Alex.
a Philopo.

Obiectio

Responsio

communicet in eo quod cognoscit partim differat; & cū
vegetatiua communicet in eo, quod licet operam suā co-
gnoscat, differt tamen in hoc, quia ob sui imperfectionē,
nō potest supra seipsam reflecti. Vnde, cum non possit re-
flecti supra substantiam, reflectitur supra operationem
suam. Vnde non reflectitur supra idem, & super se, sed su-
per id quod est posterius se; ex quo patet, sensum commu-
nem habere actionem cognoscēdi diuersitatem actuum
diuersorum sensuum: non autem actum proprii sensus;
cū attineat ad quēq; sensum particularē, cognoscere pro-
priū actum. Et quando pro confirmatione suę opinionis,
aduersarij, & etiam Toletus dicunt sic. oculo vtroque de-
structo sentiam me nō videre. & multis, immò omnibus,
qui antea viderunt cœcis, hoc accidit. sed hoc non fit visu,
cum potentia sit destructa, desinente organo, ergo alia po-
tentia contingit sentire non videre, ergo etiam sentire.
videre. quia eodem sentimus nos videre, quo sentimus
nos non videre. Respondeo, quod cœcus non sentit se
non videre, nisi per falsam imaginationem: quoniam nū-
quam vidit. & priuatio non potest vnquam cognosci, nisi
per habitum, & ille qui uidit, cum habet oculum extra-
ctum, & organum destructum, sentit se non videre, non ra-
tione actionis, & passionis, quæ fiunt in tali visione, sed ra-
tione imaginationis actionis, & passionis præteritę in sen-
su communi iam transmissæ. cum omnia simulacra sen-
suum exteriorum exportentur in sensus interiores. & sic
soluuntur sua argumenta. Vnde Aristo. in hoc capitulo
ut ait Simpl. Themist. & Philopp. probat primum, quod
quisque sensus exterior percipiat suam sensationem: ta-
men hæc non est primaria intentio Arist. sed primaria in-
tentio Arist. est per diuersitatem operationum sensuum
exteriorum, inferre necessitatem sensus communis. &
quoniam dubium erat de perceptione sensationum, ideò
remouet hoc dubium. primò, ut ipso remoto, corollarie
sequi possit attinere ad sensum operationum sensuum ex-
teriorum diuersitatem cognoscere. Cum iam per destru-
tionem

Reiicit ar-
gumentum
Tole. & a-
liorum.

Reiicitur
Simpl. Th.
& Philop.
circa inten-
tionem hu-
i^o capituli.

M 4 ctionem

Corollaria quæ ex prædictis sequuntur.
Tex. 141.

Text. 142.

Tex. 143.
Quare excellentes sensibile destruit sensum.

Prosequitur secundum membrum & rationem diuersitatis obiectorum probatur eadem necessitas.

Tex. 144.

tionem argumentorum in contrariam partem, & in solutionem primarum rationum in primò dictarum, sequatur necessario, quod sensus sentiat se sentire corollaria, quæ sequuntur ex dictis declarabimus, dicentes, quod si sensibile, & sensus actu sumantur, ut ait Tex. 141. idem sunt, & simul se ponunt, simulque se auferunt. quia vna est vtriusque operatio, ratione solum diuersa. ut simul est visus in actu, & color in actu, & mouens potentiam. In potentia autem non sunt simul. potest enim color esse etiam non existente visu, & sonus non existente auditu, & sic de cæteris. Vnde male Antiqui, ut Democritus, dicebant, ut ait Tex. 142. quod non est sensibile sine sensu, ut non est dulce sine gustu, nec album sine visu. & quamuis hoc sit verum actu, tamen potentia est falsum. ob id male dicebant loquentes simpliciter, & vniuersaliter de eo, quod non est verum vniuersaliter, sed aliquo modo. Ex dictis etiam declaramus, quare excellens sensibile destruit sensum, dicentes, quod hoc accidit, ut ait Tex. 143. quia sensus in quadam proportione, & temperie consistit, quam destruit obiectum, forte quia agit in potentiam, ut diximus. Nam obiectum auditus est sonus, & consonantia. sed consonantia auditu percipitur, eademque est vtriusque operatio, ut diximus, sequitur, quod auditus etiam in consonantia, & temperie consistat. & hinc sequitur, quod obiecta temperata, & mixta magis delectant sensum, ut patet in omni sensu: exuperantia verò, & intemperata aut corrumpunt, aut lædunt organa. Postquam ex remotione dubij propositi, relinquimus corollarie sequi non attinere ad aliquem sensum particularem iudicare actus, & operationes sensuum exteriorum; & propter hoc necessario debere poni alium sensum, cum iam satisfacimus primo membro diuisionis, veniemus ad secundum membrum. & ratione diuersitatis obiectorum, eadem necessitatem inferemus. & primo condiciones sensuum exteriorum proponemus, dicentes, quod quisque sensus habet suum obiectum sensibile, ut ait Text. 144. a quo patitur, & quod sentit, & quod quisque sensus

sensus est potentia, & facultas existens in proprio sensorio, ut sensorium est. & quod denique quinque sensus cognoscunt differentias sui proprii obiecti, ipsasque discernit, ut visus album, & nigrum; gustus dulce, & amarum. Si similiter idem fit in singulis aliorum sensuum exteriorum. In actis conditionibus prædictis, incipiemus probare necessitatem sensus communis. Nam impossibile est, ut sensus aliquis exterior, sensibilia diuersorum diiudicet, comparando adinuicem. Non enim potest sensus, ut ait tex. 145. aliquis diiudicare, distinguere. & comparare aliqua adinuicem, nisi vtrunque cognoscat: quemadmodum non possum inter res duas discernere, nisi vtrunque cognoscam. Cum ergo sit impossibile sensum aliquem exteriorum diuersorum sensuum obiecta apprehendere: nam quisque, ut diximus, suum tantum obiectum apprehendit: consequitur fieri nequaquam posse, ut sensuum exteriorum aliquis inter obiecta diuersorum sensuum discernat. Et tamen id animali erat necessarium, posse inter sensibilia diuersa discernere. Oportebat, ergo talem aliquem communem sensum poni, qui sensibus exterioribus excellentior de eorum sensatis ferret iudicium, alioqui quid opus fuisset diuersis sensibus ad distinctè percipiendum sensibilia. si non esset qui potuisset inter ea discernere? Quod si quis dicat, pluribus sensibus posse hanc fieri sensibilibus distinctionem vno sensu vnum obiectum, alterum altero cognoscente: an non id videbitur ad distinctionem posse sufficere? Minime. Quemadmodum enim impossibile est, duos homines ferre de rebus diuersis iudicium, nisi utriusque tota sit causa cognita, nisi adinuicem communicantes in commune conferant vterque suam cognitionem: neque sufficit, quod hic illius, iste alterius causam probissime norit ad rectè discernendum, atque diiudicandum: ita nequaquam sufficere potest sensuum diuersitas ad sensibilibus diiudicationem, nisi vnus sit superior iudex, ad cuius consistorium, & cognitionem pariter omnes sua sensata adducunt. Demonstrata necessitate sensus communis,

Tex. 145

Obiectio.

Responso

Prosequit
tertiu mē-
brū & rōe
diuerfita-
tis organi
ōndit ne-
cessitatem
sensus cōis

Text. 146.

munis, ratione diuersitatis iudicii operationum, & obie-
ctorum, ad tertium membrum accedemus, ostendentes,
quod ratione diuersitatis organi, cum detur organum, re-
cipiens diuersa obiecta, datur etiam alius sensus, & sic se-
quētes methodum diuifiam, hoc modo probabimus in-
tentum. Nam hoc organum, ratione cuius percipimus di-
uersa obiecta, uel est vnus sensus, vel plurium probamus
quod non vnus; nam ut ait Text. 146. si tactus esset, & caro
vltimum sensorium, sequitur, quod non perciperet diffe-
rentias sensibilibus, nisi ipsa tangendo. at sine tactu hoc
fit, ut cum sonū ab albo discernimus, ergo organo vnus
sensus, non possumus percipere diuersa obiecta. Proba-
mus secundum membrum. Nam sicut est vnus in iudicā-
do, sic est vnus in sensorio ipso. ergo si ille qui habet iudi-
care diuersitatem obiectorum sensibilibus, habet vnum
organum, non ergo pluribus organis diuersa obiecta reci-
pere potest. Non enim visu, & gustu distinguimus album
a dulci: quia tunc perinde esset, ac si duo homines perci-
perent vnus album, & alter dulce: constat enim, quod neu-
ter differētiā discerneret, nisi vnus, & idem sit; ita in vno
homine, nisi vnus sit sensus. si ergo nō vnus alius exterior,
ut probauimus, nec simul plures erit, ergo vnus alius præ-
ter hos. & sicut vnus alius est, ita vnum aliud habet senso-
rium. & quod iste sensus sit vnus organo, probamus, quia
simul vno eodemque tempore percipit diuersa sensibilia
v.g. visus discernens album a nigro vno, & eodem tempo-
re simul percipit album & nigrum. quod si modo album,
post nigrum perciperet, nec modo, nec post discernere
posset, sed quo tempore vnum, eodem alterum percipere
debet. Ita etiam iste sensus simul percipere vtrunque de-
bet, ut iudicet. sed istud quando id est, quod simul perci-
piat eodem tempore, non debet esse per accidens, sed per
se. Vnde si talis sensus recipit diuersa obiecta vno, & eo-
dem tempore, percipiēdo ipsa non per organa exteriorum
sensuum, cum vnus sensibilibus sit vnum sensorium, et
ergo per aliud organum, ergo per alium sensum. ergo con-
cluditur

cluditur necessitas alterius sensus, scilicet communis.
Posita necessitate sensus communis, vt eius natura totali-
ter nobis innotescat, ponimus obiectionem quandam di-
centes, vt ait Text. 147. quod si sensus communis percipe-
ret vno, & eodem tempore diuersa sensibilia, idem moue-
retur motibus contrarijs, quod esse non potest Nam idem
indiuifibile, secundum eandem partem non potest à dul-
ci, & amaro simul moueri. Sunt enim hæc contraria, & ali-
ter vnum, aliter alterum agit. Et si quis diceret, quod sen-
sus est indiuifibilis subiecto, & re, & diuifibilis ratione, si-
cut potentia corporis ad contraria recipienda una est re:
ratione tamen differt. nam, quatenus indiuifibilis, & vnus
poterit iudicare, qua parte plures plura percipiet. Solui-
mus dicentes, ut ait Text. 148. quod quamuis vnum in po-
tentia simul sit receptiuum contrariorum, ut superficies
simul est albi, & nigri receptiua in potentia; idemque si-
mul indiuifibile, & diuifibile potentia: tamen actu non po-
test id esse, sed tūc oportet esse diuifibile, & modo vnum,
modo alterum recipiat. Cum ergo iste sensus actu patia-
tur contraria album, & nigrum, & alia non poterit tunc
esse indiuifibilis, sed diuifibilis solum. Pro cuius rei reso-
lutione, concludimus cum Arist. Text. 149. quod est vnus
secūndum se. plures vt finis, & est principium quinque sen-
suum. Vnde aduertendum est pro intellectu mentis
Aristot. facultatem hanc sensum communem appellari,
hac ratione, quod sit quasi terminus, ad quem sensus exte-
riores trasmittunt species obiectorum ab eis apprehen-
sas. Quæ quidem virtus, est veluti punctum in medio cir-
culi: a quo puncto multæ exeunt lineæ, vsque ad circunfe-
rentiam, non amplius punctum, sed linea appellabitur. ita
profectò sensus communis, cum à centro exit ad organū
visus, non amplius appellabitur sensus communis, sed vi-
sus, cum ad auditum auditus, ad odoratum odoratus, ad
gustum gustus, ad tactum tactus. quod si retrocedamus a
circunferentia ad centrum, tunc visus, auditus, odoratus,
gustus, & tactus, non amplius hoc nomine appellabūtur;
sed

Text. 147.
Obiectio.

Obiectio.

Text. 148.
Solutio.

Ratio ad
primam
Text. 149
Quare ap-
pellatur sē-
sus cōis.

sed in centro coalescentes, dicentur sensus communis. Vnde sicuti idem punctum, quod est terminus huius lineæ, est terminus etiam illius, & sic non sunt plura puncta, sed idem punctum pluries terminatum, ita quod quot erunt lineæ, toties etiam numerabitur. Exempli gratia quinque, sed non quinque puncta. ita profecto, & sensus communis quinque numerabitur, sed non quinque sensus, sed vnus solum sensus. Ex quo debemus dicere, hanc facultatem vnã esse secundum essentiam: plures autem esse ratione organorum solum, cum eademmet virtus, ut est in organo, appelletur visus. secundum se autem considerata, si recedat ab his omnibus sensorijs, dicatur sensus communis. ob id Themistius inquit, sensum communem talem esse, ut existens propè visum, ita propè ipsum non reperiatur esse, quod non sit propè auditum, ut inferat, quod sensus communis ille est, qui videt, tangit, gustat, & cœtera facit; adeo quod vnus dicitur esse, secundum essentiam plures autem ratione organorum duntaxat. Ad quod respiciens Alex. in Capit. de sensu communi, sensus, inquit, communis non solum iudicat differentias diuersorum generum, sed etiam differentias eiusdem generis. & ponit exemplum inter album & nigrum. Ex quo inferri potest multos philosophantes in errore esse credentes sensum communem esse diuersos sensus. Nam si ponit ut ait Alex. iudicium de eodem genere, sequitur etiam quod sit idemmet sensus cum exterioribus acquirens multitudinem a sensorijs solum, quem Alex. sequens Simplicius sensum communem determinauit non esse ita in visu quin sit in auditu. Ex quo apparet nihil obstare multa, & diuersa esse quæ sentiantur, & tamen vim vnã habere quæ sentiat, quippe quæ simul vna sit, & multæ cum ut ait Themistius noster quatenus vna indiuisibilisque est de diuersis simul, & vno iudicio iudicat, quatenus vero plurium, & separatarum rerum terminis fungitur, etiam fit ut vna scindatur, & dehiscat in plures, & de diuersis negocijs diuersa iudicia profert. vnde nihil obstat, multa, & abiuncta esse quæ sentiantur,

Sensus cõmunes vult in essentia plures rõe organorũ. cõfirmatio per The.

Alia cõfirmatio per Alex.

Error multorum q. credit solum cõm esse diuersos sensus.

Declarat natura sensus cõm a Them.

tur, & tamen vnã vim haberi quæ sentiat, quippe quæ simul sit vna, & plures. Vnde quemadmodum vnus pluribus vellicantibus, litigantibus quæ potest simul ius dicere, ita quoque a ratione alienum non est, sensum aliquem in nobis promiscuum contineri qui contrarijs sensibus simul operam det. Vnde notandum est quod propriè ut ait Themistius non possumus dicere visum in pupilla esse principium, neque auditum in auribus, neque gustum in lingua, sed sensum communem in hac prima sentiendi vi sedem habere, quod si diximus quinque nobis esse sensus omnes, hoc intelligendum est quinque instrumenta haberi, & quinque canaliculos sensibus spiritibus, quos tanquam a fonte vno per instrumenta illa riuatos quinque sensibus natura distribuunt. Per ea igitur quæ hucusque diximus, & ab Aristot. habuimus, cognoscimus naturam sensus communis, tacuit enim organum. quoniam iam præsupponit esse hoc notum, quoniam secundum doctrinam suam omnis animæ vis, ac facultas sedem primã habet in corde. dicant quicquid velint Galenistæ de cerebro. Tacuit etiam medium quoniam talis facultas sit sine medio, nec indiget medio, sed easdem prorsus imagines, quarum cognitionem sensus exteriores habuerunt, easdemmet sensus communis ante se positus, & ad pedes genuaque aduolutas, iacentesque contemplatur, diiudicatque qua ratione etiam factum fuit, ut cum non immediatè mutantur a speciebus obiectorum exteriorum, sed a speciebus prius receptis in sensibus exterioribus, & ad eum transmissis appellatæ fuerunt huiusmodi virtutes sensus interiores. Dicamus igitur sensum communem esse potentiã in corde situatam a qua omnes sensus exteriores accipiunt virtutem sentiendi ad quã transmittuntur omnes species sentatæ apprehensæ per sensus exteriores, in qua omnes sensus exteriores vniuntur, sicut plures lineæ in centro data a natura ut animal iudicare possit actus sensuum exteriorum, ac varias differentias eorum quæ varijs sensibus exterioribus sunt subiecta. Et sensatio communis erit cognitio

Notandum Them. esse sensum cõm.

Quare Aristot. tacuit organum sensus cõm.

Quare tacuit eẽ medium.

Quid sensus cõmunis.

Quid sensatio cõm.

gnitio composita ex vario genere simplicium sensationū sine medio facta a facultate quadam quæ sensus communis appellatur existente in corde tanquam in proprio organo. Et hæc dicta sufficiant de sensu seu principio sentiendi secundum quod animal sensituum dicitur, hic enim omnibus inest animalibus.

Caput Decimumquintum.

M esset opus pro facili cognitione phantasiæ distinguere ipsam ab aliis potentiis, scilicet sensu, & intellectu. cumq; hæc duo ab antiquis confunderentur, prius ipsos redarguit, ostendens differentiam, & deinde propositum assequitur, ponens differentiam imaginationis ab aliis potentiis procedens per operationes tanquam nobis notiores, & primò in vniuersali, reassumens ex dictis, quare prius de imaginatione, & postea de intellectu tractat. Deinde particulariter methodo diuisiua, inferens ex propositione notissima, quid sit phantasia, resolues ipsam in suas causas, declaransq; omnes eius particulas, in vltimoq; patefaciens nobis eius finem.

VONIAM non solum species rerum sensibilium apprehensas diiudicare, atque discernere, oportebat, sed etiam has species uelut lucra quædam alicui recòdere conseruanda, ideò natura phantasiæ, siue imaginationē homini, & animalibus perfectis concessit, quæ conseruaret

Demòstrat
necessitas
phantasiæ.

uaret species sensatas, & transmissas a sensu communi tãquam thalamus, & thesaurus suus.

Præterea necessarium erat dari potentiam aliquam quæ haberet componere species sensatas ad inuicem, puta in phantasia est conseruata similitudo ceræ, quam aliquando vidi, & similitudo canis, quem aliquando vidi, potest autem phantasia has duas species ad inuicem componere, & fingere canem ceræ, licet non inueniatur in rerum natura, ex quo sequitur, quod omnia entia fictitia sunt per operationem phantasiæ componentis varias species rerum sensibilium ad inuicem. Amplius, quomodo animal perfectum, cui non semper cõiuncta sunt ea, quæ sunt opportuna regimini vitæ suæ, recordaretur rerum, quæ sunt necessaria vitæ suæ, & moueretur ad quærendū ea localiter? nisi haberet phantasiam, & imaginationem ciborum sibi conuenientium, sic animalia omnia per hanc incitantur ad quærendum cibos. Arist igitur in hoc cap. volens tractare de phantasia, tanquam de secūdo sensu interiori, cogebatur distinguere ipsam ab aliis potentiis, scilicet sensu, & intellectu, vt cognitis quibusdam differentiis eius natura nobis facilius patefieret. & quoniam antiqui confundebant sensum cum intellectu, primò ipsos redarguit, demonstrans eorum differentias. post igitur redargutionem antiquorum, & determinationem distinctionis sensus, & intellectus statim loquitur de differentia ipsius phantasiæ a sensu, & intellectu non principaliter, vt videbimus, sed vniuersaliter, deinde particulariter, & principaliter, atque methodicè. quo facto venatur naturam eius. Non poterat enim Arist. prius differentiam imaginationis ab aliis potentiis ponere, nisi prius remoueret, & destrueret placita antiquorum. Vnde ex necessitate doctrinæ suas opiniones recitat, & vt facilius postea eius naturam nobis innotescat, ponit differentias inter ipsam, sensum, & intellectum. semper enim scientificus in rebus pertractandis, & definiendis prius ab aliis, si opus est, ipsas separat, vt omnis tollatur æquiuocatio, & facilius

Intentio
Ar. in hoc
Cap.

Tex. 150.
Recitatur
opi. antiquo-
rum de sen-
su & intel-
lectu.

lius eius natura venari possit. & si quid in contrarium re-
peritur, & dubium remouet, vt distinctè loqui possit. Sic
Aristo. passim & omnibus in locis procedit, sic Tolete, &
vos noui expositores continuantur Tex. Arist. litera in-
telligitur, & intentio eius declaratur. Dicimus igitur cū
Aristo. Tex. 150. quod Antiqui, ut sæpe dictum est definie-
bant animam per motum, & cognitionem, quæ cognitio
erat intelligendo, discernendo, ac sentiendo, scilicet co-
gnitio rerum, quæ intelliguntur cum discursu, sine discursu,
& etiam quæ sentiuntur. Vnde illud discernere, non vt
Philoponus est commune verbum ad intelligere, sed di-
stinctum. Vnde cum tali modo definirunt animam, con-
siderandum est si quid intersit inter intelligere, & sentire.
Videtur enim tam intelligere cum discursu, quàm sapere
sine discursu esse quoddam sentire. nam anima in vtrif-
que his discernit, & cognoscit aliquid eorum quæ sunt.
Præterea Antiqui sapere, & sentire vnum faciunt, & idem
vt ex ipsorum verbis patet. Nam quæ sensibus insunt, vo-
cabulis intellectus expriment. quod Empedocles facit in
duobus locis. Primo dicit, Ad præsens hominum crescit
sapientia semper, vt cognitio præsentium sensui compe-
tit, sapientia verò intellectui. Secundo dicit. Hinc varia
lis semper prudentia somnia monstrat: somnium autem
sensus est. Similiter Homerus facit. dicit enim, quod intel-
lectus hominum terrestrium taliter se habet, qualiter quo-
tidie res succedunt, hoc autem sensus est, & sic confude-
runt sensum cum intellectu. vnde Arist. in Tex. 151. cau-
sam, & radicem erroris antiquorum demonstrat, sicut in
primo libro cum ponit opiniones ipsorum, vt vidimus, de-
monstrat causas quare inducti fuerunt sic dicere. Primus
error fuit, quoniam ponebant animam corpoream. Vnde
fateri oportebat intellectum esse potentiam corporis, si-
cut sensum. Secundus error omnia similia similibus co-
gnosci putabant, & sic componebant animam ex omni-
bus, vt omnia cognoscere posset sicut in primo libro de-
monstratum fuit. Aristoteles autem arguens ipsos demō-
strat

Tex. 151.
Errores an-
tiquorum.

strat suam insufficientiam: nam, ac ignorantia nihil dixe-
runt, sed solum de scientia, & tamen potius oportebat tra-
ctare de illa. vt nobis propria, quam de ista, plus enim tem-
poris sumus in ignorantia, & deceptione, quàm in scien-
tia. Et si dicerent non esse aliquem errorem, vel ignoran-
tiam, vt aliqui, sed quiquid apparet verum esse, vel scien-
tiam esse cum tangimus simile, ignorantiam autem cum
disimile. Primam excusationem non impugnat, quia ali-
bi impugnatur, ut 4. met. hanc autem reijcit dicens, quod
eadem est scientia, uel ignorantia contrariorum. ergo qua
particula scimus hoc esse, eadem scimus non esse, & hæc
scientia erit, non ignorantia. Vt igitur totaliter remaneat
destructa opinio Antiquorum, ostendemus sensum ab in-
tellectu differre. Quod sapere, & sentire non sint idem,
manifestum est. Nam ut ait Text. 152. sentire inest omni-
bus animalibus, sapere vero, quod est intelligere sine di-
scursu paucis, scilicet hominibus tantum. Præterea senti-
re nec etiam est intelligere cum discursu, nam intelligere
est modo cum vero, modo cum falso. vnde scientiæ oppo-
nitur ignorantia, prudentiæ imprudentia, opinioni veræ
falsa, cum intellectus discursui sit scientia, prudentia, &
opinio, sicut intellectus non discursui sapientia. At sen-
sus proprii obiecti verus est semper, non ergo sentire intel-
ligere. Amplius intelligere inest tantum rationem haben-
tibus, at sentire etiam non habentibus, non ergo sentire
est intelligere, & consequenter sensus non est intellectus.
Postquam cum Arist. damnauimus opinionem Antiquo-
rum, & demonstrauius distinctionem inter sensum, &
intellectum, incipiemus ponere differentiam imaginatio-
nis ab alijs potentijs, & per operationes procedemus tan-
quam nobis notiores. nam quod concluditur de operatio-
nibus, verificatur etiam de potentijs. Non poterat Arist.
vt diximus probare differentiam imaginationis ab alijs
potentijs, si Antiquos non redarguebat cum ipsas simul
ponebant, & esse vnum, & idem dicebant, ideò veritate
patefacta incipit proponere differentias, vt ipsis cognitis
N melius

Quod sapere
& sentire
non sit idē.
Text. 152
Secūda rō.

Tertia rō.

Quo sit p-
cedendum
in demon-
strando dif-
ferentiam
imaginatio-
nis ab alijs
potentijs.

Text. 153

Differētia
phantasiæ
a sensu, &
intellectu.Differētia
phantasiæ,
& existima-
tionis.Text. 154.
Alia diffe-
rentia ima-
ginationis
ab intellectu

melius natura imagi nationis nobis patefieri possit. Ponit igitur in Tex. 153. differentiam phantasiæ a sensu, & intellectu in vniuersali non ex propria intentione, sed ut possit ostendere quomodo ab ipso sentire dependeat ipsum phantasiari, & ab ipso intelligere ipsum opinari, vel ipsam existimationem, deinde particulariter per methodum diuisiuam demonstrabit differentiam ipsius ab omnibus alijs potentijs, & habitibus. Dicimus igitur, quod phantasia aliud est, & a sensu, & ab intellectu, nam imaginatio non fit sine sensu, quoniam phantasia actu respicit speciē sensatam apprehensam a sensu transmissam ad phantasiā, ergo sine sensu fieri non potest. Similiter imaginatio, nec intellectus, vel existimatio esse potest (dicitur existimatio, ut operatio communis seruiens intellectui discursiuo, & contemplatiuo) quoniam sine imaginatione intellectio esse non potest. vnde ut sensus imaginationi, ita imaginatio intellectui deseruit. Quod autem phantasia, & existimatio, vel intellectus differant manifestum est. Nam phantasia est passio quæ in nobis est, & sita in arbitrio nostro, quæ enim volumus, & quomodo volumus imaginamur ut faciunt illi, qui vtuntur arte memoratiua fingētes prohibito figuras, & imaginationes. Opinari autem, vel existimari non est in nobis situm, nec in arbitrio nostro. oportet enim opinantem, aut veram, aut falsam existimationē habere. quoniam qui credit ratione, vel euidētia ducitur. Præterea est alia differentia imaginationis ab intellectu, nam vt ait Tex. 154. cum opinamur, vel existimamus aliquid quod sit, vel difficile, uel terribile statim compati mur, & e contra, si non est tale confidimus. Vnde hoc pacto existimatio mouet passiones appetitus, quia ratione ducitur, sed imaginatio non mouet appetitus passiones, sed cum imaginamur, vel difficilia, vel terribilia, uel contraria perinde afficimur, atque si depicta ipsa videremus, quod si timemus, id fit non ratione imaginationis, sed ratione existimationis quatenus id; ita esse iudicamus, uel iam futurum esse. Cuius existimationis differentiæ sunt
scientia,

scientia, & opinio, & prudentia, & horum cōtraria de quorum differentia alius sit sermo.

Postquàm probauimus dependentiam imaginationis a sensu, & existimationis ab intellectu per differentias supradictas, nunc reassumentes oīa dicta reddimus rationē quare prius Arist. de imaginatione, & postea de intellectu tractat. Dicimus igitur, quod cum sit diuersum, ut vidimus ipsum intelligere ab ipso sentire, & cum etiam, ut ait Tex. 155. ab ipso sentite habeamus imaginationem, & ab ipso intelligere existimationem, postquam determinauerimus de imaginatione, vel phantasia, deinde de existimatione, uel intellectu tractabimus. Ecce quomodo Arist. reddit hic rationē quare prius de phantasia tractat, quàm de intellectu quod ante facere non poterat, quia in dubiū erat si sentire erat distinctum ab intelligere, & quomodo ab ipso intelligere haberetur existimatio, & ab ipso sentire phantasia. Ideò cum iam per redargutionem Antiquorum demonstratum sit differentiam sentire ab intelligere, & per differentias supradictas quomodo ab ipso sentire dependet phantasia, & ab ipso intelligere existimatio, dicit, quod primo de ipsa phantasia tanquam de sensu interiori, ut sermonem de omnibus sensibus exterioribus, & interioribus complere possit, deinde de existimatione. Dicimus igitur procedentes methodo diuisiua, quod si phantasia est secundum quod phantasma aliquod nobis fieri dicimus, & non quicquam aliud, quod per translationem hoc eodem nomine nuncupetur, profectè erit vna quædam potētia, aut habituum quibus discernimus verū, & falsum, uel quid aliud. hoc membrum diuisionis tacuit Arist. quoniam destruendo primum membrum sub intelligitur, quoniam si non erit ulla potentia, ergo quid aliud ab his distinctum. Si quædam potentia, uel sensus, uel opinio, uel scientia, uel intellectus, & sic, uel vnum horum tantum, uel plura simul incipiamus igitur destruere membrū primum, & probare primò, quòd imaginatio non sit sensus, adhuc subdiuidentes sensum in potentiam, & actum,

N 2 & dici-

Text. 155.
Demonstrat
causa quare
prius de
imaginatione
deinde
de intellectu
tractatMethodo
diuisiua in-
uestigatur
genus Phā-
tasiæ, ut pos-
sit ipsa defi-
niri.

Tex. 156.
Qd imagi-
natio non
fit sensus in
actu neque
in potētia.

Tex. 157.

Qd imagi-
natio non
fit scientia
nec intelle-
ctus.

Qd opi. nō
fit imagina-
tio.

Prosequitur
inventionē
definitōis
phantasię
p cōplica-
tionē supra
dictorum
mēbrorū.

& dicimus, quod non est sensus in actu, quia imaginatio, ut ait Tex. 156. est etiam cum nō sentimus actu, ut in somnijs. Non sensus in potentia, quia sensus in potentia continuē inest, at imaginatio non semper inest. Præterea sensus actu inest omnibus animalibus, imaginatio autem non, nō. n. inest vermibus, formicis, nec apibus, ergo imaginatio non est sensus. Postea sensus semper est veri, & illius, quod est, at imaginatio plurimum falsa. Amplius sentatio est certa, & absque dubio, at cum imaginamur dubitamus an ita sit, ergo diuersa. Præterea sentatio est præsentis, imaginatio etiam absentis est, ergo non est sentatio, nec sensus phantasia ipsa. In Tex. 157. Probat quod nō sit nec scientia, nec intellectus, nec opinio, & quoniam remanet dubium de opinione, & de scientia, & intellectu notū est. idē primō dicit, quod nō est scientia, nec intellectus, quia hæc semper sunt vera: imaginatio vero aliquando falsa est, semper enim in destruēdis membris in fine discutuntur partes membrorum dubia, & manifestæ in principio tractantur, vt semper a facilioribus procedentes, & notioribus rem optime declaremus. De opinione igitur dubium est, quoniam etiam ipsa est vera, & falsa sicut imaginatio. Dicimus igitur quod non est opinio imaginatio, quia opinionem sequitur fides. non contingit enim opinantem ijs, quæ videntur non credere, vnde cum qui opinatur, credit, imaginatio non erit opinio: quoniam ipsam non sequitur fides. ob id in brutis, quamuis in ipsis sit imaginatio, tamē quia nulla est fides, ob id nec opinio. Quod autem in eis non sit fides, ostendimus. Quibus inest fides, competit persuaderi, at nihil potest brutis persuaderi ergo nec inest fides. Nam persuadere est in fidem inducere, solum enim his potest, aliquid persuaderi, quibus ratio inest, sed brutis non inest ratio, ergo non potest quid persuaderi, & sic nullo pacto imaginatio opinio esse potest. Cum ostenderit nullum illorum quatuor esse imaginationem de per se, nunc volumus ostendere, quod nec complicatiue potest esse, & cum notum sit de scientia, & intel-

intellectu, quod nec de per se, nec complicatiue esse possunt discurremus circa opinionem, & sensum procedentes solita methodo diuisiua dicentes si plura simul, non scientia, & intellectus vt diximus ergo opinio, & sensus. si opinio, & sensus vel erit imaginatio opinio cum sensu, vel sensus cum opinione, vel complexio opinionis, & sensus erit phantasia. & primo dicimus, quod hoc patet per ea quæ dicta sunt. Nam vt ait text. 158. si differt phantasia a sensu per se, & opinione per se, quia quæ sensui insunt, & quæ opinioni insunt ei non possunt inesse, differt ab utroque simul. Præterea ad primum membrum, quod non sit opinio cum sensu. Nam si imaginatio sit opinionis, sensusque conuinctio, ergo opinio non erit cuius vis rei, sed eius cuius est sensus. quia si sunt simul, ergo circa idem debent esse. vt opinari, & sentire simul idem sit imaginari. Vnde si vnum sentimus, alterum opinamur, talis opinio cum sensu non erit imaginatio, sed vtrumque debet esse vnius, aut albi, verbi gratia, aut mali, non autem vnus vnus, alterum alterius. hoc est manifestum. sequitur ergo iuxta hoc, quod nihil aliud erit imaginari, quàm opinari, quod apparet, & per se sentitur. Ad aliud membrum accedemus, probantes, quod non est sensus cum opinione. Nam sensus, & opinio discordant in eo, quod imaginamur: quoniam imaginatio percipit solem parua quantitates: opinio autem, vt ait Tex. 159. & sensus, discordat. Nam sensui apparet minor terra, opinione maior. Terra ergo nō potest phantasia esse sensus, vt opinio simul eiusdem, quod confirmatur; quia si opinio debeat conformari sensui debet esse vnum ex duobus, aut quod deserat illam, & summat oppositam: aut quod illa opinio fiat falsa. non primum, quia opinio, & assensus non abijcitur, nisi vel obliuione, vel morte, vel ratione contraria. quorum nullum in præsentī casu est. Non secundum, quia obiectum manet idem: puta sol maior terra, tunc autem opinio ex vera fit falsa, cum obiectum mutatur ignorante, eo qui habebat opinionem. Cum igitur nihil horum

Tex. 158

Qd imagi-
natio non
fit opin. cū
sensu.

Qd phāta-
sia non sit
sensus cum
opin.
Tex. 159

N 3 sit,

Propositū
Aristotel.

Tex. 160.

Quare di-
xit [uidef.]

Tex. 161.
Quid Phā-
tasia.

Notandū
pro intelli-
gentia defi-
nitionis su-
pradietę.

fit, sensus erit falsus, & opinio vera. non ergo vtrumque simul erit imaginatio. non enim hæc simul vera, & falsa esse potest. Postquam Aristot. destruxit primum membrum diuisionis, & eius subdiviisionis: Cum remaneat phantasia esse quid aliud ex propositione notissima infert, & proponit, quid sit phantasia, qua definita deinde resoluit in suas causas, declarans omnes eius particulas. & in fine demonstrans eius finem, & ad quid à natura animalibus concessa fuit, & homini. Dicit igitur Text. 160. Quoniam vnum motum potest mouere aliud: quia aliquid est, quod moueatur, & moueat. Phantasia autem motus quidam videtur esse. dixit enim videtur, quoniam nondum probauit hoc esse suum genus. præterea sequitur dicens, & non sine sensu fieri, sed sentientibus, & quorum sensus est, idest talis motus, & actus fit non circa formas non sensibiles, sed sensibiles, & a sensu procedentes. quoniam a sensu communi hauriuntur. Vnde obiectum suū versatur in his, quæ sentiuntur. & erit phantasia motus, & actus quidam circa formas sensibiles a communi sensu haustas quoniam sensus actu potest alterum mouere. ergo si potest sensus actu alterum mouere, imaginatio percipit quæ sensu cognita sunt, & tunc talis cognitio, quæ fit ab eodem obiecto sensato, erit similis sensationi illius. Erit igitur, vt dicit ipse in Text. 161. definitio ipsius phantasiæ talis. Phantasia est motus factus a sensu secundum actum. idest, phantasia est potentia, quæ fit in actu per sensum exteriorum, & per sensum communem. nam actu respicit speciem sensatam a sensu communi transmissam ad phantasia. Vnde notandum est, quod hic motus factus a sensu, non est vnus, sed duplicis generis. alius quidem imperfectus, ac diminutus, qui quidem ab anima fieri nõ potest, nisi in præsentia rei sensibilis; quem quidem donauit. Natura animalibus quibusque imperfectis; quibus etiam tactus solus inest. cuius rei argumento illud esse potest, quod si pungantur, aut eis apponatur aliquod disconueniens illico retrahunt se: quod non facerent, nisi cogni-

cognitione secernerent illud esse sibi nocuum. sin autem eidem apponatur aliquod conueniens, illico super illud dilatant se, quod etiam facere non possent, nisi cognoscerent illud sibi conueniens esse. Vnde cum nocuum, & conueniens sint intentiones non sensata, quas nullus sensuum exteriorum cognoscere potest: sequitur necessario, quod habeant virtutem interiorum cognoscitivam, horum obiectorum: tamen si diminutè satis illa cognoscant, nec nisi obiecto præsentem, cuius rei signum est, quod nunquã ex se mouerentur de vno loco ad alium distantem. phantasia verò perfecta, est motus factus a sensu rerum, quæ nobis absentes sunt, quam habent animalia mobilia de loco ad locum. Prosequamur cum Arist. declarationem ipsius definitionis. & primò generis dicentes quod per phantasia multa contingit pati, & agere. & hoc quia est motus factus a sensu, & vbi motus, ibi actio, & passio. ergo qui habent imaginationem, ea vtuntur ad actiones suas obeundas: secundum quod eam appetitus patitur. deinde declaramus eius obiectum dicentes, quod aliquando est vera, & aliquando falsa. & hoc ratione obiectorum, quæ obiecta cum sint sensata, & a sensibus exterioribus, hausta possunt esse vera, & falsa. Vnde etiam ipsa circa suum obiectum potest veritatem, & falsitatem apprehendere. & probat, quod sensata possint esse vera, & falsa. nam tam in proprijs sensibilibus, quam in comunibus, & illis, quæ sunt p accidēs, pōt cōtingere error, ergo cū ipsa sit motus factus ab istis, ergo in ipsa poterit error eē. Dicimus igitur propriū sensibile eē illud, in quo nõ cōtingit errare, nisi parū. in particulari obiecto, & in applicatiōe, aliud ē p accidēs, idest subiectum, in quo est proprium sensibile. & in hoc contingit error, vt notum est. Tertium est sensibile, commune, quod est in eo subiecto, etiam in quo est proprium sensibile, vt figura, Magnitudo, Motus & alia. & in his cōsistit passim, & frequenter error. ergo cum in omnibus istis possit contingere error, & ab his hauriat obiectum suum, phantasia ergo verum erit, quod dicit Aristot. quod

Prosequit
declaratio
nem gene-
ris defini-
tionis.

de obiecto
Phantasiæ.

Quo sensata
possint
eē vera, &
falsa.

N 4 erit

erit aliquando vera, & aliquādo falsa & quāuis sit motus factus ab his dictis tribus sensibilibus, ipsa phantasia tamen differt a sensu, eo quod sensus est obiecti tantum presentis at ueri: imaginatio obiecti presentis ratione animalium imperfectorum, & absentis ratione perfectorum, & falsi in sensibilibus per accidens, & communibus praesertim cum in distantia sunt, & hæc est vera expositio literæ. Cum declarauerimus genus, & obiectum ipsius definitionis, atque per consequens eius intrinsecam naturam per conuersionem definitionis cum definito, & definito cum definitione, concludemus veritatem supradictam. Nam bona definitio cum definito, debet conuerti, & definitum cum definitione. Dicimus igitur, ut ait in fine text. Si quæ dicta sunt, non competunt alteri, quàm imaginationi. & imaginatio est, quod diximus. ergo imaginatio erit motus a sensu, factus actu: idest cognitio eius, quod alijs sensibus tam communi, quàm exterioribus sensatum est. Phantasia igitur nihil aliud erit, quam motus a sensu factus actu, & nihil aliud motus a sensu factus actu, quàm phantasia; & sic peroptima, & perfecta erit definitio. Notandum autem est pro clara intelligentia obiecti istius potentia. Exemplum Themistii, ex quo facillè deprehendere poterimus naturam imaginationis, & circa quæ versetur. Inquit enim sit anulus sigillo Mercurii insignitus, sit cera, sitque ceram ambiens aer, imprimatur cera figura Mercurii; hic profectò reperiuntur tres impressiones, altera in auro, altera in cera, altera uero in ceram ambiente aere. quarum prima, quæ est in anulo potest comparari impressioni, quæ fit a sensibili exteriori in sensum, exteriorem. Secunda uero, quæ est in cera, ei quæ fit a sensu communi in phantasia, impressioni, ac figurationi illi in aere repertæ. Vnde imaginatiua formatur impressione illa illius idoli, perinde ac remanet idolum in aere; ut non mirum sit, cum redita sit phantasia talis per illud sigillum, si potest etiam quādoque; circa illud operari, etiam quod remoueantur

tur

Notandum
Them. pro
clara intel
ligentia o-
bictio ip
sius phā-
siaz.

etur exteriora obiecta. Notandum tamen est, quod cum impressiones factæ in sensu communi medio sensuum exteriorum, non sint nisi aut propriorum, aut communium sensibilium, ut diximus, quod in his formis solummodo non detinetur phantasia: sed multo altius prætergressa, elicit ab iis formis sensatis intentiones non sensatas, cuiusmodi sunt amicitia, inimicitia, bonum, & malum, & huiusmodi. quod quidem hoc modo facit, etiam inspiciens species sensatas: ut figuram ex imagine figuræ horrendum quiddam, & formidolosum commiscens, inimicitiam elicit nunquam sensu perceptum; quandoque uero delectamentum quoddam commiscens, ut ouis lupo viso elicit conceptum inimicitia: & canis baculo viso elicit conceptum percussio: sic equus audito clasico, elicit conceptum prælii. Hæc autem omnia fingens commiscet, & congerit citra aptam compositionem, ex qua uerum, & falsum elici potest. Vnde ex his elicere possumus primò, & per se, obiectum imaginationis esse formas sensatas: secundario intentiones non sensatas; per intentiones non sensatas intelligo amicitiam, & huiusmodi. Vnde Aristot. loquutus est de obiecto principali, & quod primò & per se imaginationi presentatur; secundum uero ab isto dependet. Postquam explicauimus particulas ipsius definitionis, & conclusimus esse ipsam phantasia sicut eam definiuimus; nunc cum Aristot. 162. tex. nominis rationem proponemus, quod ante facere nō poteramus; quoniam, sicut nomen definitionis continet implicite totam definitionem; sic tota definitio explicat ipsum nomen. Vnde necessarium erat, prius explicare nomen, & deinde rationem nominis dare. Dicimus igitur quod cū imaginatio sit circa actu sensata ut diximus, & inter sensus nobilissimus sit visus, decuit ut ab eo, quod in visu est sumere nomen; sed visus indiget luce ut fiat visio à luce, ergo denominatur imaginatio, & ita fit. Nam Phanos græcè, idem est, quod apparitio. inde deriuatur phantasia, quasi aperitiua. i. causans apparitiones. Declarata nominis ethimo-

Quo phāta
sia ex for-
mis sēlatis
eliciat intē
tiones non
sensatas.

Duplex o-
bictū Phā
siaz.

Declarat
ethimolo-
gia noīs ip
sius phanta
siaz.

ethimologia, & causis intrinsecis ipsius definitionis, concludemus sermonem in causis extrinsecis, scilicet in demonstrando finem imaginationis, cur sit animalibus, & hominibus data. Finalis igitur causa in brutis est, vt per eam tanquam per rationem dirigerentur, & mouerentur ad suas operationes. Imaginationes enim manent, id est sunt etiam absentibus obiectis, similes que sunt sensationibus, ob id mouent appetitum animalium. In hominibus autem est, vt per eam operentur, quando ratio est impedita. impeditur autem in passionibus, vt ira, amore, odio, & aliis. impeditur etiam in morbo, & in somno. Vt ergo homines operari possent, etiam cum ratio non operatur, dedit natura imaginationem, & hæc est causa finalis. Quæ causa finalis, potest reduci ad hoc scilicet, quod data est phantasia, vt animal ex conseruatarum specierum cognitione, id quod est sibi nocuum, atque inimicum fugiat; quod autem utile, atque amicum prosequatur. Ideo bene Arist. concludens, dicit. De phantasia igitur quid est, scilicet quoad causas intrinsecas, & propter quid quoad causam finalem, intantum sit dictum. Si uis operationem definire. Erit phantasiatio anime cogitatio circa eas formas sensibiles, quæ a sensu communi haustæ fuerunt, ac circa alias intentiones ab eisdem elicitas, atque in semetipsa conseruatas. Et si uis potentiam definire, erit phantasia potentia moueri apta, ab his, quæ aliis sensibus iam sensata sunt. Arist. definit eam, quæ actu est, quia notior est actio, quam potentia. Ex his igitur omnibus dictis patet, superfluitas Anicenna, Algazelis, Albert. Iand. & aliorum, qui posuerunt quinque sensus interiores. Nam phantasia non solum operationes enarratas habet, sed etiam uim retinendi, ac conseruandi intentiones non sensatas; quæ retentio, seu conseruatio, nõ est distincta a phantasia, vt omnes ferè credunt; sed eiusdemmet facultatis, quod ex hoc desumi potest. Nam si uirtus aliqua non conseruaret has intentiones, animal non fugeret nocua, nec quæreret sibi utilia, ea enim, quorum obliuiscimur,

Quæ sit cõ finalis phantasiæ i brutis, & in hominibus.

Quare data sit a natura phantasia.

Quid sit phantasiatio

Reiciuntur oēs illi, qui quinque sensus posuerunt interiores.

mur, non quærimus, nec diligimus. Vnde, si in memoria ouis non conseruaretur intentio inimicitiae lupi, quoniam lupum videret, non aufugeret; & si in memoria canis non seruarietur intentio beneuolentiae, uel beneficii accepti a domino suo, cum dominum videret, cauda non applauderet; nec domum custodiret. ex quo patet, quam necessaria sit in animali specierum conseruatio. Taceant igitur supradicti, & simul etiam S. Thomas, & Auer. qui quatuor sensus internos posuerunt. sunt enim tantum duo, & ab eademmet facultate quæ phantasia vocatur, ab eademmet a qua eliciuntur species non sensatæ, ab eademmet conseruantur. & consequenter memoriam non esse ponendam tanquam facultatem distinctam a phantasia (sicut tenet etiam Toletus in prima sua cõclusionem, quod sensus interiores sint tres, sensus communis, æstimatio, seu imaginatio, & memoria) probatur manifestè. Etenim cum phantasia eas intentiones, ac simulacra eliciat, elicitas verò recipiat; cumque finis receptionis nihil aliud sit, quam retentio, & conseruatio: sequitur igitur, quod in eademmet uirtute ubi fit receptio, ibidemque fiat conseruatio. Vnde ratione vnus operationis dicitur phantasia, ratione alterius memoria. Quare quælo Arist. cum profiteatur de omnibus anime sensitivæ facultatibus, secundo de anima sermonem facere, de duabus ijs solum expresse meminit, nempe sensu communi, & phantasia? nisi quia per phantasia quandoque intelligit imaginationem, quandoque memoriam. Vnde non sunt multiplicanda entia absque necessitate; sed Arist. satisfacere debemus. Immo eademmet phantasia, si nobiliores operationes exequatur, cogitativa aliquando appellata fuit. Non diuidant ergo expositores amplius caput in multas partes: quoniam in errore sunt, si credunt interiores sensus, loco esse distinctos, ac diuersas cerebri partes occupare. nec discordant etiam inter se de istis locis, & quisnam sit vnus, & quisnam alterius: & quæ potentia prior, & quæ posterior. Etenim, cum munus sensus communis sit recipere

Reiciuntur S. Tho. & Aue. q. quatuor sensus internos ponunt similiter Toletus. q. tres posuit.

Cõfirmatio ueritatis per processum Arist.

recipere species sensatas, tum priorum, tum communium sensibilium: nec necessarium sit ponere aliam virtutem? sensu communi diuersam, quæ illas conseruet. & ratio est, quoniam cum finis receptionis sit retentio, & conseruatio: sequitur igitur, quod in eademmet potentia, vbi recipiuntur species, ibidem quoque habeant retineri, ac conseruari. nec credant hic fieri receptionem alicuius rei materialis indigētis locum materiale, sed specierum spiritualium. cuius rei signum est, quod in causa, quacunque cognitione sensuum exteriorum, opus fuit species deferri per medium. Et ideò, cum sint species, non est, quod respiciamus locum esse humidum, vel siccū pro specierum sensatarum conseruatione. Non ergo Arabes quàm plurimi Aristoteli & etiam Græcis medicis contrariantes benè fecerūt interiores facultates sedibus disijungere. Nonne medici læsa memoria, toti cerebro remedia adhibent, & non occipiti? ergo non est propria sedes. Et si læditur aliqua facultas, eiusque actio impeditur alijs constantibus, & integris; hoc non prouenit ab animæ essentia, quod habeat diuersa loca: sed a varia corporis, & instrumētorum constōne ac formatione. Nā multos videmus ingenio, & cogitatione præstare, quibus infirma est memoria, alios memoria præstare, & non iudicio. Et hæc de numero sensuum interiorum, iuxta mentem Aristo. Tacuit Aristo. organum, cum cor: secundum suam opinionem sit suprema, & principalis sedes. Quærere postea, ut facit Toletus hoc in loca, An in parte sensitiua sit aliquid rationis, est verba Aristo. clara ponere in dubium; cum iam dixerit superius, nihil brutis persuaderi, quia ratione carent; deinde est vana, & inutilis quæstio, cum sit contra definitionem animalium. nam animalia, quæ habent vegetatiuam, & sensitiuam tantum, dicuntur irrationalia. quare ergo quærere quod est præter naturam rei? Præterea per verbum vnum Aristo. dictum in hoc Cap. de formicis & Apibus, pro exemplo quærere, An formicæ, & Apes habeant imaginationem, est proprios limites suæ inten-

Error arabum ponētium sedes interiorū facultatū.

Quare Arist. tacuit organum phantasiæ.

Reiicitur Toletus.

intentionis transcendere; hic non est locus de animalibus, sed de anima. ideo suo loco relinquuntur hæc, & similes quæstiones dilucidandæ. Multa enim soluuntur per distinctionem, quam superius fecimus de phantasia perfecta, & imperfecta. ideò ad illam, quando opus est, recurritur. Et hæc dicta sufficiant de quinque sensibus exterioribus, & de duobus interioribus; & denique de modo procedendi Arist. circa secundum librum vnde per meam dilucidationem quisque potest videre mirabile artificium, & seriem verborum continuam, & expositionem rerum ab ipsa natura extractam, & quantum fuerit alienus Toletus vltimus expositor cum alijs ab intentione Arist. quisque facile per meum lumen videre poterit. Multis in locis verba Arist. cum sint clara, rectè exponunt; sed ad quid dicta sint, & ea connectere, & quo artificio posita, atque qua necessitate dicantur ignorant; ideò omnes optimos expositores in rebus bene intellectis insequimur, in malis renuntiamus, ipsos damnantes, & rationibus redarguentes. & hæc satis. Veniamus ad tertium de Anima.

Finis secundæ libri ostendens defectū expositorum.

Nouum Veritatis Lumen, In Tertium Aristo. Librum de Anima.

Caput primum.

QUID tractare intendat in hoc tertio libro proponit. deinde cum idemmet intellectus sit sibi obiectum, prius de intellectu tanquam nobis notiori, quam obiectum. cumq; talis sit possibilis, & agens eadem ratione prius aggreditur naturam possibilis, ex principijs per se cognitis, scilicet per comparationem, similitudinem, & dissimilitudinem ipsius cum sensu. Vnde, cum ex conuenientijs quibusdam delineauerit intellectum possibilem: deinde a natura rei distinguit ipsum ab ipso sensu per sensorium, obiectum, & deniq; per operationem intrinsecam, & extrinsecam, & tandem, vt eius natura totaliter cognoscatur, cum dixerit esse quoddam pati, & seipsum intelligere resoluit hęc dubia, ostendens

ostendens quomodo dicatur, pati, & seipsum intelligere. Vbi in fine resoluitur etiam, An intellectus secundum se sit pura potentia.

CVM scientia sit vnus generis subiecti, partes principia, & passiones considerans. & cum iam Aristo. de partibus imperfectioribus vt nobis magis notis. s. de vegetatiua, & sensitiua anima satis, sufficienterq; loquutus fuerit, tempus erat, vt de alia parte generis subiecti loqueretur, scilicet de anima rationali. Et cum in hac parte reperitur actiuum, & passiuum, ratione quorum dicitur modo possibilis, modo agens, ut a notiori, atque vniuersaliori more suo procedat, atque incipiat cum materia semper precedat formam, non nobilitate, sed cognitione in rebus disponendis, & tractandis: ideo ab intellectu possibili capit sermonem, & in tex. i. quid tractare in tertio hoc libro intendat, proponit. Dicens, quod cum habeat tractare de parte animæ, qua ipsa anima cognoscit, & sapit, siue hæc pars sit separabilis, siue inseparabilis, secundum magnitudinem an secundum definitionem, considerandum est primo, quomodo differat, deinde quomodo fiat ipsum intelligere. Per partem intelligit, vt diximus; animam rationalem, quia est pars generis subiecti horum librorum. Nam cum diuidatur ipsa anima in vegetatiuam sensitiuam, & rationalem, de primis duabus iam ad plenum tractauit: restat de tertia habere sermonem. Cuius meæ opinioni assentit Philoponus dicens, quod rationalis anima est species animæ. Præterea ex progressu Aristo. declarato, hoc manifestum fit, quoniam si definitio generica ab ipso data comprehendit omnes species, & partes, & quod de duobus tractauit, reliquum erat de ultima specie, scilicet rationali, & de

Continua-
tio necessa-
ria, & me-
thodistica
cum præce-
dentibus.

Tex. i.

Quæ Arist.
per [partem]
intelligat
animam
rationalem
probat
per suum
progressum

Error Tol.
Simp. The.
S. Tho. & a
liorum.

de vltima parte pertractare. Vnde non bene Franciscus Toletus tenet cum Simpl. Them. & S. Thoma atque alijs. Per partem debere intelligi facultatem, & potētiam, quæ dī intellectus possibilis. nam per hāc intelligit, & sapit anima. quoniam pars hoc in loco denotat essentiam, & non potentiam. cum genus subiectum diuidatur in species, & non in potentias, atque facultates. Nec quia tractat de intellectu possibili, dixit. *De parte autem animæ*, quia tractat primo de intellectu possibili, vt a notioribus nobis incipiat, vt diximus, & rationabile erat, cum in tertio libro tractaret de intellectu agente, & possibili eiusdem naturæ. quoad essentiam, quod per aliquod vocabulum commune vtrique explicaret intentionem totius libri. cum ergo per partem possumus æque bene includere, & intelligere vtrumque, cum verè anima rationalis sit pars generis subiecti, ergo per partem ipsam animam rationalem intelligere debemus. & per ipsam intelligere tam possibilem, quàm agentem intellectum. Dixit igitur de parte, respectu generis subiecti; dixit qua sapit, & intelligit, respectu aliarum animarum, quæ neque sapiunt, neque intelligunt. Remaneant ergo confusi, qui alio modo initium sumunt in hoc tertio, & exponunt hunc textum, & præcipuè Auer. qui partē intelligit spēm, s. cogitatiuā, q̄ p̄ cogitatiuā non sapimus, quamuis particulariter discurramus, & cognoscamus. Præterea per cognoscere Aristot. intelligit cognitionem factam cum discursu: per sapere cognitionem sine discursu, & quoniam anima rationalis potest, & discurrere cum sit in corpore, & nō discurrere, idē dixit, qua cognoscit, & sapit. & quoniam, vt in pluribus, & primò, atque principaliter vergit ad discursum: ideo primò posuit cognoscit, quàm sapit. Reijciatur ergo simplicius, qui dixit, quod per cognoscere, intelligit in vniuersali communem cognitionem, vt postea restringatur per sapere cognitionem intellectus. Similiter Philoponus, & Themist. qui per cognoscere speculationem, per sapit, practicam intellectionem. & denique S. Thom. cum

Toleto,

Póderatio
uerborum

Reiicitur
Aue.

Reiicitur
Simp. Phi.
Sā. Tho. &
Tole. circa
expo. ly[co]
gnoscere.

Toleto, qui per cognoscit, apprehensionem intellectus, per sapit iudicium; dico non, vt ait Toletus, quod omnes istæ expositiones sunt bonæ, sed omnes in aliqua parte, & etiam in toto falsæ. quoniam Arist. intentio est tractare de anima rationali, prout est in corpore; & anima rationalis in corpore cū ratione discurret, dicitur cognoscere; quia cognitio fit per causam, cum intellectu intelligit. & non discurret, dicitur sapere, quia sapientia est propria ipsius intellectus, & non rationis. Dixit Arist. *Sive hæc pars sit separabilis, siue inseparabilis, secundum magnitudinem, an secundum rationem, & definitionem*, id est cum de Anima rationali, siue sit separabilis, secundum magnitudinem, an ratione oporteat tractare, considerare primò opus est, quomodo pars i statā quam essentia, & non facultas differat ab alijs animabus, quod demonstrabit per potentias, cum potentia sint notiores essentijs, & necessario potentia insequatur essentiam.

Præterea videndum est, quæ sint ipsius intellectus differentia, quibus diuiditur, ut ait Simplicius. quoniam Aristot. ponit differentiam, vt videbimus inter possibilem, & agentem, & sic per *differentiam*, hæc duo intelligere debemus. Vnde sicut Auer. Themist. Philop. S. Tho. & alij, qui tantum vnam differentiam posuerunt, respectu potentiarum, fuerunt diminuti: ita Simpl. qui ratione tantum ipsius intellectus, ipsam posuit, relinquendo primam, in eūdem defectum cecidit. Secundo proponit, quomodo fiat ipsum intelligere. dixit, *siue separabilis, siue inseparabilis*, loquens disiunctiuè, & indeterminatè. quia vult incipere proponere quid considerare debeat. vnde non opus est in rebus proponendis distinctè loqui, cum adhuc dubie sint. Simplicius igitur, & Philop. qui dixerunt Aristot. proponere quæstionem, an sit separabilis secundum magnitudinē, an tantum ratione, sunt in errore: quia hoc non facit ad cognitionem ipsius animæ rationalis, sed ad cognitionē illius sufficit differentia ab alijs animabus, & cognoscere operationem suam. quibus cognitio, statim scitur, si est se-

O para-

Reiicitur
Au. The.
Philop. S.
Th. & alij
tanquàm
diminuti.

Error Sim
pl. & Io.
Gr.

Acceptatur opinio
Th. Au. S.
Th. & aliorum.

Quare prius egit de intellectu possibile Arist. Demonstratur ordo tertii libri

parabilis, vel inseparabilis. Vnde melius Themistius quæ sequitur Auerr. Thomas, & alij, qui dicunt non proponi talis questio tractanda, sed positam fuisse ad explicationem intentionis suæ, ut ex ipsa inferre possit, iam dicta duo proposita perquirenda. & hæc satis, quoad expositionem, & dilucidationem primi tex. sequamur reliqua. Cum in alijs libris processerit Arist. ab obiecto in operationem, & ab operatione in essentiam: quoniam prius egit de nutrimento, quàm de vegetatiua: ac de sensitiua agens, prius egit de sensibili, quàm de sensitiua anima: hic in tertio libro, quia vidit, quod idemmet intellectus erat sibi obiectum, prius egit de intellectu tanquàm nobis notiori, quàm obiectum ipsum. Est autem in disciplinis ordo valde conueniens incognita per nota, & minus nota per notiora, quantum fieri potest, declarare. Ideò, ut diximus, uolens tractare de intellectu, prius egit tanquàm notiori de possibili, nam ut Auerr. inquit, & Simplicius incepit notificari substantiam uirtutis passiuæ cum hoc sit necesse in doctrina est enim peior quod nos, facilius & propior nobis notissima, & sic ascendens ad intellectum agentem proprium, & homini intrinsecum, ex quo, & intellectu possibili fit intellectus in habitu, ab alijs dictus actu. & quoniam secundum rectum ordinem ipsius naturæ, non mouetur anima, secundum locum, nisi prius habeat voluntatem, & appetitum mouendi. & cum omnis appetitus, & uoluntas a sensu, & intellectu proueniant: ideo prius de intellectu, & deinde de motrice anima secundum locum verba facit. & hic est ordo totius huius libri. incipiens igitur post duo sua proposita agere de intellectu possibili, & exequi quod proposuit, cum ex principijs per se cognitis uenimus ad scientiam conclusionis, & ex corporalibus exemplis manuamur ad intelligendum spiritualia, inuenit modum conuenientissimum naturam intellectus declarandi per comparationem ad sensum: quia iam ex supra determinatis præsupponitur cognitus, partim quidem secundum similitudinem, partim uero secundum dissimilitudinem.

In quibusdam enim conueniunt, in quibusdam differunt ut uidebimus. Incipientes igitur ex similitudine intellectus, cum sensu, explicabimus naturam intellectus possibilis. Nam si intelligere, ut ait tex. 2. est uelut sentire, cum sentire sit quoddam pati, ergo intelligere erit quoddam pati, aut quid simile, dixit, quia simile, quoniam patitur alio modo intellectus, quàm sensus, ut uidebimus. Quod si intelligere est quoddam pati, ergo, ut ait Tex. 3. intellectus uacans passione, erit susceptiuus omnium formarum, & specierum intelligibilium. & potentia huiusmodi. sed non hoc, id est erit potentia susceptiuus, & non actu. quia si haberet ideas, & species actu, tunc non excitaretur ab ipsis mouente phantasmate, & non reciperet actum intelligibilem. Vnde similiter se habet intellectus ad intelligibilia, sicut sensus ad sensibilia. sensus enim, quæ sentit, non habet in se actu, ut uisus non est coloratus. ita nec intellectus possibilis habet ea, quæ intelligit. quoniam ideas, quæ sunt in anima, inhabiles sunt, & potentia intelligibiles. Vnde respectu huius conuenientia, quoad passionem, & receptionem, Laudamus opinionem Anaxagoræ, qui, ut ait Text. quarto. dicebat, quod si intellectus est in potentia ad intelligendum omnia, quod necessario debet esse immixtus, si cognoscere, & percipere debet. quoniam si esset mixtus, non esset denudatus ab intelligibilibus. & sic ea cognoscere, nec recipere posset. quoniam omne receptiuum alicuius est denudatum, & priuatum illo, ut oculus est receptiuus coloris, ergo oportet esse priuatum colore. Nam intus apprensus prohibet externum. Cum ergo intellectus possibilis sit in potentia ad intelligendum omnia, erit, ut diximus, immixtus. Vnde in hoc tex. nulla cognoscitur differentia sensus ab intellectu, sicut dicit Toletus, quoad perceptionem, cum sensus limitatè, & intellectus omnia uniuersaliter percipiat. hanc autem differentiam ponit Tex. 8. quædo dicit, quod intellectus, quia omnia intelligit, seipsum cognoscit. quod sensus, quia omnia sensibilia percipere

O 2 non

Per similitudinem sensus cum intellectu explicatur natura intellectus possibilis. Text. 2. Text. 3.

Laudatur Anaxag. Text. 4.

Reiicitur Toletus.

non potest. ideo non potest seipsum sentire. ad quid bis idem absque ulla necessitate repetere. Præterea ad quid ponere differentiam, antequam ex ipsa conuenientia aliquid circa intellectum concludat? Semper enim bonus scientificus ex rerū conuenientijs elicit, & infert aliquid sicut etiam facit hic Arist. in sequenti Tex. 5. Nam ex conuenientijs supradictis incipit delineare intellectum possibilem dicens. Quare intellectus potentia intelligibilis, nulla alia natura est, nisi quod vocatur intellectus possibilis. dico autem intellectum, quo intelligit, & existimat anima, idest, dico animam rationalem potentia intelligibilem, nihil esse actu eorum, quæ sunt, idest idæarum ante intelligere, idest antequam per virtutem actiuam fiat actu intelligens, & perfecta.

Text. 5.

Quo dicatur intellectum esse potentiam ab Arist.

Notandum, quod quando dicit philosophus, intellectum esse potentiam, quod non debemus intelligere esse materiam, & non formam; sed est intelligendum, quod iste intellectus non sit aliqua species intelligibilis in se, nec aliqua forma quam cognoscit actu, quamuis ipse sit forma incorruptibilis, quæ forma, ut diximus, in abbreviatione Animæ rationalis, habet in se materiam. sed quia illa materia superabundatur, & absorbetur a forma ideo incorruptibilis, & æterna. & cum denominatio fiat a superabundanti, & nobiliori, ideo dicitur intellectus, & anima rationalis tantum forma. & sic nihil aliud est possibilis intellectus, nisi quando vis illa rationalis priuata est omnium intelligibilium, appellatur possibilis intellectus, cum inhabiles sint illæ idææ, quæ in anima reperiuntur. nisi per potentiam postea actiuam, & per virtutem agentis intellectus ipsæ idææ potentia cognoscibiles, fiant actu cognoscibiles. & tunc vis illa rationalis, cum facit hoc, dicitur intellectus agens, & quando Auer. dicit intellectum possibilem esse corruptibilem ratione operationis. Respondendum quod considerat vim rationalem in eo, quod habet respectum ad sensibilia: quoniam adhuc discurret particulariter, componit, & diuidit per potentiam. cogitatuam

Saluat dictum Aue.

nam. quæ dicitur esse corruptibilis, quæ corruptio non est, ratione essentiæ, sed formaliter, quando non operatur. sed quando non comparatur ad sensibilia dicitur incorruptibilis: ideo benè tex. 4. huius tertij dicit. In anima rationali duas esse partes, & vtranque esse incorruptibilem. quoniam eademuis rationalis, cum est potentia suscipiendi formas, dicitur possibilis; cum suscipit agens. Ex quo patet error Arabum, Auempace, & Abubacher credentium possibilem intellectum, nihil aliud esse, quam ipsam imaginatiuam phantasmatis plenam, ab agente intellectu illustratis. quoniam Arist. determinat, nec esse formam materialem, nec vllam formam naturalem habere, sed solū potētia hæc, modo si possibilis esset hæc imaginatio phantasmatis plena, tunc intellectus possibilis esset ipsemet formæ materiales; quia licet sint illustratæ, non tamen sunt subtractæ. Ex quo manifestum esse potest, quàm rectè senserint ij, qui dicunt intellectum possibilem eiusdem essentiæ esse cum intellectu agente. Et quoniam diximus, quod intellectus possibilis appellatur anima rationalis, quando potentia est omnia intelligibilia: & quoniam etiam materia prima appellatur possibilis, oportet videre differentiam inter ipsam, & intellectum possibilem. in hoc enim differunt, quoniam prima materia perfectibilis est per formam particularem, quæ essentia distinguitur ab ipsa, & intellectus per formam, quæ non distinguitur essentia ab ipsa: quoniam perficitur a virtute agente, quæ non distinguitur essentia. Præterea materia recipit particulare, intellectus vniuersale. Amplius receptum materia non cognoscit, intellectus ipsum cognoscit. Item materia non potest habere simul, & semel plusquam vnam formam: intellectus autem potest habere omnes. Etiam materia natura est inferior formis, quas recipit, & ab eis ponitur in actu: natura autem intellectus possibilis est forma superior speciebus receptilibus, & quæ tantum operatur in faciendo illas intelligibiles, quantum illæ in faciendo ipsum intelligere. quia vtrumq; horum fit ab altero,

Error Aue. & Abubacher circa intellectum possibilem.

Differētia intellectus possibilis a materia prima. Prima differentia.

Secunda. Tertia. Quarta. Quinta.

O 3 tero,

Sexta.

téro, cum nexu ipsius intellectus agentis. Vnde cum intellectus sit superior, secundum naturam, illis formis, nō est natus ad intelligendum eas successiue, & non impeditur ad plures simul recipiendas. ac vt vno verbo dicam, Quoniam materia est sub tempore, & cum quantitate, & extensione, necessario patitur successione, mutationem, & statum illum, quem videmus formarum quoniam illæ de se non habent talem quantitatem. intellectus autem nō est sub tempore, non extensus, & recipit formas, vt sunt, non in materia: ideo est in potentia ad omnes simul. si omnes illæ represententur, vt non ad hanc, & illam successiue, nisi quātum hæc successio illi euenit propter sensum, & phantasiam. & hæc potentia eius est essentia, & vnitas sua, ideo vnitas sua est vniuersalis, & complicatiua omnium unitatum totius intelligibilis obiecti. & sic non propter aliam causam dicitur intellectus possibilis potentia, nisi quod natura intellectus est vniuersalis ad omnes species intelligibiles, sicut materia ad omnes materiales. Ideo Auer. ait, Hęc est intellectus materialis definitio, est potentia ad omnes conceptus formarum materialium vniuersalium, & non est aliquid entium actu, antequam intelligat ipsum. Quod autem talis potentia detur in anima rationali, per quam dicitur intellectus possibilis, duobus fundamentis a The. adductis probatur. Primum, quia cum intellectus non semper actu intelligat, & agat, ergo ad actum aliquando transit. prius igitur erat in potentia, ergo possibilis erat. Secundo, quia iam informatus discurret, modo discurrens est in potētia a præmissis ad conclusionem, & sic anima rationalis quandoque potentia est, quandoque actu, quandoq; agit, quandoque patitur. agit enim, quando actu intelligibilia phantasmata reddit. patitur, quando ab eisdem mouetur. similem rationē ponit Auer. dicens, omnis virtus quandoq; actu, quandoque potentia est passiuā, intellectus est quando actu, quando potentia, ergo intellectus virtus passiuā. Alias duas rationes ponit, Prima. omnis virtus, quæ mouetur ab eo cui attri-

attri-

attribuitur, est passiuā. sed intellectus mouetur a phantasmate cui attribuitur, ergo virtus passiuā. Secunda. omnis virtus egens aliquo extra se est passiuā; sed rationalis virtus eget aliquo extrinseco, scilicet intentionibus imaginatis, ergo intellectus est virtus passiuā. Alex. verò ait. omnis virtus quæ est omnia, susceptiue, virtus est passiuā, sed intellectus est omnia susceptiue, ergo intellectus est virtus passiuā. Postquam cum Aristo. delineauimus naturam intellectus possibilis per conuenientiam ipsius cum sensu, nunc incipiemus ipsum ab ipso sensu distinguere, & à natura rei procedemus. quoniam natura sensus comprehenditur in sensorio, obiecto, & medio; relicto medio non indigente in intellectione probabimus primò, quod differt quoad sensorium a sensu, dicētes, vt ait tex. 6. quod non est mixtus cum corpore, quia si esset mixtus, vel esset elementum, vel compositum ex elemētis, uel aliqua qualitas sensibilis, fieret vtiq; calidus, vel frigidus, & esset affixus alicui organo corporeo, sicut sensus, *nunc autem nullum est*, id est nulli organo est affixus, quia omnis potentia affixa organo corporeo, cognoscit solum vnum genus entium, vt visus visibile: sed intellectus non solum cognoscit vnum genus entium, sed omnia genera entium, ergo non est affixus organo. Vnde anima rationalis est in toto corpore, sicut forma in sua propria materia. & sic intellectus est potentia solius animæ; aliæ vero potentie vegetatiuæ, & sensitiuæ, non sunt solius animæ, sed totius animati, quia, cum sint affixæ organis, sunt subiectiuæ in organis corporeis; vt visus in pupilla; & hoc semper intelligendum est formaliter. quoniam si debent operari, necessario indigent determinatis organis. & sic subiectiuæ sunt in propriis organis, vbi operantur. Vnde cum ita sit, vt diximus, quod intellectus est immixtus, & nulli organo affixus, bene dixerunt illi, qui dixerunt animam esse locum specierum, non totam animam; sed intellectiuam, neque animam actu, sed potentia; quoniam, sicut locus continet locatum, sic anima,

O 4 quia

Declarat
natura in-
tellectus
possibilis p
differētiā
ab ipso sen-
su.

Tex. 6. Dif-
ferentia sē-
sus, & intel-
lectus quo
ad sēforiū.

Aue. defi-
nit intelle-
ctū mate-
rialem.
probat p
The. quod
in aīa rōna
li deē potē-
tia p quā
dicatur in-
tellectus
possibilis.
primū fun-
damentū.

quia est immixta, & nulli organo affixa continet ideas rerum progressas, quas dum creata fuit, habuit. quæ ideas conseruantur in anima intellectiua, & non in alijs potentijs. quia sunt aliæ potentia, vt diximus, affixæ organis, nec suscipiunt species, nisi simul cū corpore. Vnde quando Toletus dicit, quod in tex. isto infert intellectum esse immixtum, idest non vti corpore, vt instrumento, vel organo, dico, quod bene elicitur, quod intellectus sit immixtus, & non vtens corpore. sed quare, & ad quid hoc dicit, tacet ipse Toletus cum alijs; & nos iam demonstraui-
 mus. Similiter in Text. 7. non notant isti aliam differentiam intellectus, & sensus, quoad obiectum. quoniam excellens obiectum corrumpit potentiam; dicit, quod hæc differentia impassibilitatis, sit manifesta ex sensorijs, & sensu. quia excellens sensibile, quod est obiectum, corrumpit organum, cui affixa est potentia. Dicit igitur, quod impassibilitas sensitiui, & intellectiui non sit similis, manifestum est ex sensorijs, & sensu. Nam sensus cum sit in potentia, & denudatus ab omni sensibili, non potest ex vehementi sensibili sentire. nam excellens sensibile corrumpit sensum, vt lux solis, si per aliquod tempus directo intuitu aspiciatur, excæcat hominem, & corrumpit pupilam: non tamen excellens intelligibile, vt cælum, vel intelligentia, si intelligantur, non corrumpunt intellectum. & huius ratio est, quia sensus non sine corpore est. i. est affixus organo, & excellens sensibile alterat organum. quo alterato, vel debilitatur, vel destruitur. intellectus verò separabilis est, i. non est affixus organo. & ideò excellens intelligibile, non potest alterare, nec debilitare, nec corrumpere intellectum; immò perficit ipsum, & reddit potentio-
 rem ad intelligendum. si. n. intelligo magis difficile, postea sum magis dispositus ad intelligendum minus difficile. Postquam demonstraui-
 mus differentias intellectus ab ipso sensu, quoad sensoriū, & obiectum; nunc ostendemus ipsam, quoad operationē, cum Ari. O cœci, & tardi ad intelligendum intentionem Arist. & naturam rerum. Ad quid
 quæso

Reiicitur
 Tolet. ut
 diminutus

Text. 7.
 Differentia
 intellectus
 & sensus
 quo ad
 obiectum.

Reprehen-
 sio exposi-
 torū facta.
 Reiicitur
 Toletus.

quæso ò bone Tolete, & vos expositores loqui de intellectu in habitu, antequam natura intellectus possibilis cognita sit? Quare de ipso sermonē facere, cum adhuc non probauerit dari intellectum agentem? esset. n. inter manifesta, & demonstrata rem dubiam, & incertam nunc proponere. quæ confusio Arist. esset, si tex. superiori loquutus fuisset de differentia sensus, & intellectus: & quod in hoc text. statim loqueretur de intellectu in habitu, nondum quoad si est, cognito. & deinde Tex. 9. iterum ponere aliā differentiam sensus, & intellectus; talis non est ordo, sed confusio, ideò, qui non intelligit corticem, & quod sub cortice est, ambulat in tenebris. nam qui non intelligit literam, & eius sensum, nescit quomodo debeat grauis-
 morum authorum sententias exponere. & hinc pendet opinionum multitudo, & veritatis occultatio. Cum igitur operatio sit intrinseca, & extrinseca, Text. 8. ponit differentiam intellectus a sensu, quoad operationem intrinsecam. & est, quod quando intellectus possibilis factus est actu per seipsum operatur, & seipsum intelligit, quia omnia intelligibilia possidet. sensus autem cum non possit omnia sensibilia percipere, nec per seipsum operatur, nec potest seipsum sentire. Dicit igitur. *Cum autem intellectus sic singula factus est, vt sciens dicitur*, idest. Sed cum intellectus intellexerit omnia intelligibilia, factus est sciens, & dicitur esse sciens, & actu, quia antea erat in potentia. deinde sequitur, *hoc autem tum accidit, cum potest operari per seipsum*, idest tunc factus est in actu, & recepit omnia intelligibilia, quando potest operari per seipsum.

Præterea ait. *Est quidem, & tunc potentia quodammodo: non tamen similiter, vt & erat antequam didicisset, aut inuenisset*, idest tunc, quando omnia intelligit, est etiam in potentia; & dicitur in habitu, sed non in potentia, vt antea erat antequam didicisset, aut inuenisset. sed dicitur in potentia respectu agentis extrinseci: quoniam quando ei coniungitur, dicitur verè in actu, quia secundum veritatem intelligit id, quod verè tantum intelligebat. dicitur
 igitur

Text. 8.
 Ponit dif-
 ferentiam
 sensus &
 intelle-
 ctus quoad
 operatio-
 nem intrin-
 secam.

Tex. 9. & x
differentia
intellectus
& sensus
quoad ope-
rationē ex-
trinsicam.

igitur quasi in potentia, respectu vero intellectionis. & in fine tex. dicit, & ipse autem seipsum tunc potest intelligere, id est, & cum operatur per seipsum per intelligibilia, quæ actu possidet, & quod est in potentia ad intellectum agentem extrinsecum: tunc potest seipsum intelligere. quia omnia intelligibilia possidet. Adiungatis minorem. sensus non potest omnia sensibilia percipere, ergo nec per seipsum operatur. nec seipsum sentire potest, ergo per hoc ab intellectu differt ratione, scilicet operationis. In tex. autem nono, & decimo ponit differentiam intellectus, & sensus, quoad operationem extrinsecam, & cognitionem rerum, dicens, quod aliud est res quæque, aliud esse eius: intellectus non agnoscit rem, sed esse eius. Dicit igitur per modum dubitationis. Cum autem aliud sit magnitudo, aliud magnitudinis esse, & aliud aqua, & aliud aquæ esse. id est, cum aliud sit materia corporis, & aliud forma corporis: & aliud materia carnis, & aliud forma carnis, dico autem in multis, & non in omnibus, quoniam non vniuersis hic modus accommodatur, sed sunt in quibus hæc ipsa sunt eadem, & non diuersa, ut in non habentibus materiam naturalem, & in simplicibus, quæ materia corruptibili carent, in istis quidditas rei, & res idem sunt. Dubium est an vna, & eadem anima, eodēque principio aliter, & aliter se habente, vtrunque intelligamus, scilicet carnem, & esse carnis: an diuerso, vno quidem ab altero separato, & abstracto. Caro enim non est sine materia, sed est sicut simum hoc in hoc: id est, quod dicitur nasum, & subiectum. Respondet dubio Tex. 10. dicens, quod sensitiua parte: cognoscimus carnem quæ in mixtione calidi, & frigidi consistit. alia verò esse carnis discernit, aut separabili, id est alia parte aut separabili, id est diuersa esse carnis discernimus, scilicet parte intellectiua, quæ diuersa est, & separatur formaliter a sensitiua. dixit autem, Parte, quoniam sensitiua, & intellectiua sunt partes, scilicet potentiæ animæ rationalis, quia ab ipsa prodeunt. Et ponit exemplum de linea, quæ vna, & eadem aliquando recta, aliquando flexa est. hæc enim non differunt in substantia,

Text. x.

ria, in quantum lineæ: sed in quantum vna est recta, & alia reflexa. ita de hac parte, qua carnem, & esse carnis discernimus, hæc pars non differt quoad substantiam, in quantum anima, quia vna, & eadem est: sed differt in quantum quod per potentiam sensitiuam discernit carnem, & per intellectiua esse carnis. Ex hoc desumi potest, quomodo vna est essentia anima, scilicet rationalis plures habens virtutes, & potentias, & quomodo sensitiua non realiter, & essentialiter, sed formaliter ab intellectiua distinguitur. Amplius quomodo considerat ipsam, prout est in corpore: quoniam vult, quod eadem anima aliter, & aliter se habente vtrunque intelligamus, scilicet carnem, & esse carnis. & quoniam Arist. intendit docere distinctionem partis intellectiue, non solum a sensitiua, sed etiam ab imaginatione, ideo postquam loquutus est de rebus phisicis, loquitur de Mathematicis, dicens Tex. 11. Cum in mathematicis aliud sit res, & aliud esse rei. ut, aliud rectum, quia rectum dicit materiam, scilicet continuum; sicut simum, ut diximus apud phisicum dicit nasum, & subiectum, & aliud quid dicitur recti, quæ dicit solū formam, scilicet qualitatem. nam duabus rectis clauditur, ideo dubium est, an alia, & alia parte, an vna aliter, & aliter se habente vtrunque possit discerni. In fine tex. conclusiuè vtrunque soluens, dicit. Omnino, ergo ut separabiles sunt res a materia, sic & quæ circa intellectum, id est omnino, ergo sic res, & esse rei separantur, sic se se habent ea quæ circa intellectum sunt. quoniam separantur quæ sensu, & imaginatione percipiuntur, ab eo, quod intelligitur. & sic intellectus diuersus est a sensu, quoad operationem extrinsecam, & rerum cognitionem.

Corrollaria quæ ex dictis eliciuntur.

Tex. 11.

Postquam conuenientiam & disconuenientiam, similitudinem, & dissimilitudinem sensus, & intellectus cum Arist. posuimus, ut melius, & omnino disiungantur ab inuicem: quoniam superius diximus esse quoddam pati, & seipsum intelligere: dubium est, quomodo dicatur, ut ait Tex. 12. intellectus pati, & quomodo seipsum intelligat.

Dubi-

Tex. 12. Declarat quō dicat intellectus pati, & quō seipsum intelligat.

Dubitabit utique aliquis, cum intellectus simplex sit, & impassibilis, nullamque materiam habens communem cum aliquo, ut dixit Anaxagoras, quomodo dici potest pati.

Tex. 13.

Quomodo igitur intelliget, si intelligere pati quoddam est? quod enim patitur ab alio, communem cum eo materiam habet. Præterea dubium est, quomodo seipsum intelligat. Nam si intellectus a se intelligibilis est, ut ait tex. 13. vel quatenus intellectus, uel quatenus aliquid aliud, si quatenus intellectus, ergo omne intelligibile est intellectus. si quatenus aliquid quid, ergo iam intellectus non erit simplex, sed compositus ex eo, quod intelligit, & eorum ratione cuius intelligitur. Resoluentes dubium primum de passione, dicimus, an pati habeat aliquid commune. diuisum est prius, ut ait tex. 14. id est superius distinctum est. quoniam agens, & patiens habere aliquid commune certum est in passione corruptiua. Nam duplex est passio, quædam, quæ propriè competit rei materiali, & est illa, quando res ita afficitur, ut fiat cotruptio illius rei, & altera generetur. alia vero passio est, quæ perfectior est, & dicitur salus. & hoc modo intelligimus intellectum possibilem pati, & esse potentia quodammodo intelligibilia, non quidem esse potentia, ista entia materialia, ut lapidem, quia possibilis non est ordinatus, ut ab istis perficiatur: sed intelligendo per intelligibilia ea quæ vere sunt intelligibilia, & ratione sui. quæ quidem sunt abstracta, & ideæ omnes. quare dico, quod intellectus patitur passione perfectiua quia est in potentia omnia intelligibilia. & dat exemplum Arist. de tabula, dicens, quod intellectus est in potentia intelligibilis, sicut tabula, in qua nihil est actu scriptum, sed tantum potest scribi. ita intellectus est in potentia intelligibilis, & perficitur postea cum actu intelligit. Vnde exemplum currit, quoad potentiam, & non quoad modum deueniendi ad actum. Nam tabula nihil habet in se eius quod scribitur, sed intellectus, quamuis sit in potentia, tamen habet in se omnia intelligibilia, & omnes ideæ potentia

Tex. 14. Duplex passio.

Declarat quō intellectus sit in potentia intelligibilis per exemplum Tabule, & declarat ratio eiusdem exempli.

rentia intelligibiles, quæ virtute intellectus agentis fiunt postea actu intelligibiles, ut videbimus. Vnde, ut diximus, currit quoad potentiam: quoniam hic loquitur de passione, & de potentia intelligendi, & non de actu. Vnde quoad potentiam intellectus est sicut tabula non scripta: quoniam sicut illa est in potentia ad scriptilia, sic intellectus in potentia ad intelligibilia. quoad actum non est sicut tabula, quia tabula nihil eius quod scribitur in se habet, & intellectus habet omnes ideæ progressas. Vnde bene dixerunt illi, intellectum esse tabulam, in qua sunt multa de picta, sed non apparent. Et sic ex resolutione huius dubii patet differentia sensus, & intellectus, quod intellectus patitur vno modo, & sensus alio modo. ideo benè dixit in principio, esse quoddam pati. dixit, *quoddam*, quia non est verè pati. præterea dixit, *aut quid simile*, quoniam quod est simile, non est idem. Vnde pati intellectus est tale, sed non idem, quia est pati perfectiuum, ut diximus. Quomodo intelligat seipsum, resoluiimus, dicentes, ut ait Tex. 15. quod ipse est intelligibilis, sicut ipsa intelligibilia. Per intelligibilia autem intelligimus, ut superius diximus, ea, quæ verè sunt intelligibilia. quæ quidem sunt immaterialia, & abstracta. Cū ergo intellectus noster sit intelligibilis, & verè intelligibilia sint immaterialia, ergo intelligit seipsum. quoniam in his quæ sunt sine materia, idem est, quod intelligit, & quod intelligitur; & idem est, quod scit, & quod scitur. Cur autem non semper se intelligat posterius, causa consideranda est, ut ait Tex. 16. dixit, *Posterius*, quoniam hic non est locus proprius, sed tantum hæc dixit, ut demonstraret differentiam intellectus a sensu. In ijs autem quæ materiam habent vnum, quodque intelligibilium potentia est. res enim sensibiles tantum cognoscuntur; sensus tantum est cognoscens, sed non cognitus a se. Vnde materialibus non inest intellectus. nam *intellectus talium*, id est e numero illorum est, quæ sunt in potentia sine materia, scilicet immaterialis. & cum sit immaterialis, est simul intellectus, & intelligens. Vnde ex resolutione alterius dubij patet differentia

Resolutio quō intellectus & sensus patiantur ex qua videtur differentia eorum.

Tex. 15. Resolutio quō intellectus intelligat seipsum.

Tex. 16.

Conclusio
prædicto-
rum.

rentia intellectus a sensu, cum in sensu non sit idem sensus, & sensibile, sicut in intellectu idem intellectus, & intelligibile. Cum ergo per ea quæ diximus, intellectus intelligat verè intelligibilia, & immaterialia, atque seipsum, & in intelligendo non patiatur passione corruptiua, sed perfectiua, intelligatque non rem, sed esse rei, quod est proprium rei simplicis, & quod per seipsum operatur: quia omnia intelligibilia possidet, & quod ab excellenti intelligibili non alteratur non debilitatur, nec vi corrumpitur, quia nulli organo est affixus, nec cum corpore mixtus, quia non vnum genus entium cognoscit, sed omnia, & sit susceptius formarum, & in potentia ad intelligendum omnia, & diuersa potentia a naturali, & prima materia, & immixtus, sicut dicebat Anaxagoras, rectè possumus concludere cum Aristot. intellectum possibilem esse immortalem, cum hæc omnia conueniant, & comperant rei simplici, impassibili, immixta, atque immortalis. Per supradictas igitur conuenientias, & disconuenientias, similitudines, & dissimilitudines, atque dubiorum resolutiones, dicere poterimus, intellectum possibilem esse potentiam animæ rationalis, aptam natam intelligere omnia intelligibilia, carentem omni natura sensibili: nec alicui organo affixam, & per consequens immortalem.

Quid intellectus
possibilis.
An intellectus scdm
se sit pura
potentia.

Et si quærat, an intellectus secundum se sit pura potentia, dicendum, quod dicitur intellectus in potentia, & denudatus ab omni specie intelligibili, quando priuatus est omnium intelligibilium actu. & hoc est quando illæ idææ quas habet anima in se reperiuntur inhabiles, & potentia cognoscibiles; quæ postea fiunt actu cognoscibiles per intellectum proprium agentem: ut lumen concurrentibus phantasmatis, tanquam mouentibus & excitantibus idæas; & sic intellectus non est pura potentia. id est, quod nullam formam habeat, quia omnes species habet. & quando creatur anima, statim creatur cum omnibus idæis. sed dicitur in potentia, quia non sunt actu cognoscibiles illæ idææ, nisi concurrat agens tanquam perficiens, & phantasma

tasma tanquam mouens, & excitans illas idæas. nec propter hoc dicitur mixtus, quia sunt idææ incorporeæ, & spirituales. verum est; quod est, denudatus ab omni re sensibili, & corporea. & quando dicitur, quod est priuatus speciebus intelligibilibus, si intelligere debet, verum est, quoad actum perfectum, non autem imperfectum, quia habet species intelligibiles, & idæas inhabiles potentia intelligibiles. quæ inhabilitas est actus imperfectus, qui perficitur ab agente, & sic intelligitur regula Arist. Intus apparens, in actu perfecto prohibet externum; non autem verificatur in actu imperfecto, & inhabili, & similiter. Nihil recipit se cum actu est, scilicet perfecto, sed quando est in potentia, bene id est quando est in actu imperfecto; & ideò Auerr. 104. Secundi de Anima ait. Quod habet aliquid in actu, scilicet perfecto non potest dici recipere illud in actu, quatenus habet, scilicet nisi sit in actu imperfecto. Vnde qui dicunt simul cum Toleto, quod intellectus non patitur, nec speciem recipit, nisi a phantasmate, & naturis sensibilibus, errant. quoniam hæc in ipsum non agunt, tanquam recepta ab ipso, sed tanquam mouentia, & excitantia concurrunt. Nam ipsis mediantibus, reuertitur anima, & recurrit ad idæas, quas habet potentia intelligibiles, quæ postea virtute agentis fiunt actu intelligibiles. Vnde si Themistius, Simplicius, & Philoponus dixerunt intellectum in genere intelligibilis esse puram potentiam, dixerunt propter hoc, & benè: quoniã cum Deus sit primus in genere intelligibilium, & absolutus actus, & intellectus sit ens contractum, & contractum ab absoluto distet per infinitum, ergo erit pura potentia in genere intelligibilium, cum pura potètia distet per infinitum a puro actu: tamen respectu aliorum entium est ens, ideo postea dixerunt esse intellectum aliquid actu, quia est ens contractum, & non absolutum. qui intellectus habet omnes illas idæas, quæ sunt in Deo, sed in gradu imperfectiori: quoniam sunt contractæ, & in Deo absolutæ; & sic est pura potentia, & est actu. & hæc est expositio

Error Tolleti, & aliorum.

Quo Theophrastus Simpl. & Phil. dixerunt intellectum esse puram potentiam.

Imagina-
tio Toleti.

fitio vera. nec quæ imaginatus fuit Toletus de obiectis motiuis, & terminatiuis cum suis distinctionibus. Et si in-
sudarunt multi illustres philosophi in hac re, vt ait ipse credo quod fuerunt obscuro, & non clari; & similiter quæ proponit ipse post longum studium, multamque medita-
tionem, non sunt ad propositum quoniam non declarant naturam intellectus, qui vt contractus respectu Dei, est pu-
ra potentia in genere intelligibilis; respectu aliorum en-
tium est aliquid actu. quia est ens in potentia habens in se omnes illas idæas, quas Deus habet, modo imperfectio-
ri, & inhabili. Reijciuntur ergo omnes alij, qui alio mo-
do exponunt Arist. circa potentiam ipsius intellectus, & qui alio modo credunt esse intellectum possibilem secun-
dum Arist. quia deuiant a veritate, & intentione sua.

Caput Secundum.

PER propositionem vniuersalem, notam, atque famosam, ostendit necessitatem intellectus agentis, & dari in anima rationali necessario agens, & patiens. Explicans per prædicata propria, & per differentias ab intellectu possibili eius naturam.

POSTQVAM loquuti fuerimus de intellectu possibili, aggrediemur tractare de intellectu agente cum Arist. Nam cum in anima rationali sit agens, & patiens, sicut materia, & forma: & cum de intellectu materiali, & possibili, vt nobis notiori tractauerimus, remanet de intellectu agente. Vnde Toletus, qui dicit, quod postquam tractauit de intellectu possibili, & habitu, nunc de alijs tractat, & in errore: quoniam, vt iam diximus, non verba fecit de intellectu in habitu, cum talis intellectus non possit esse nisi per coniunctionem intellectus agentis cum possibili. sed si nondum de intellectu agente loquutus fuerat, nec necessitatem eius posuerat, quomodo poterat de ipso antea tractare? Et volentes probare necessitatem istius intellectus, ne quis crederet esse quoddam extrinsecum, & non de essentia ipsius animæ rationalis, proponemus cum Arist. vniuersalissimam, & notam propositionem, atque veram in omnibus entibus præter
P Deum.

Error To-
leti.

Tex. 17.

Error Marini graeci, Auemp. Auic. & Caiet. Car. ponentium intellectum agentem esse separatum

Quod Deus sit intellectus agens
Quod Deus non sit intellectus agens.

Deum. Dicentes, ut ait Tex. 17. In omni natura sunt quaedam, quorum alterum est materia, est autem quod est cum eadem potentia; alterum quod est efficiens, necesse est in anima hac eadem inesse. Ex his verbis nescio quomodo non erubescant illi, qui volunt defendere opinionem illorum, qui dicunt, quod Aristoteli loquitur de intellectu agente extrinseco. dicit Aristoteli quod in anima sunt istae duae differentiae, virtutes, partes, ac potentiae, agens, & patiens. & dicit, necesse est, id est quod necessario insunt, ergo si necessario in ipsa anima insunt, ergo per se, ergo non extra animam. Vnde Marinus graecus, testante Philop. Auempace in Epistola de Luca, & Auic. 9. met. cap. 4. & Caiet. Card. qui posuerunt intellectum agentem esse separatum, & esse Angelum. vel Colcodeam, vel substantiam inferiorem a Deo, fuerunt in errore: quoniam debet esse virtus nostra, cum operatio sit nostra, aliam non intelligeremus nos, sed alius pro nobis. aut nos essemus solum virtus passiva, & receptiva, & non actiua, & operatiua nostrarum operationum, quod est absurdum, quia omnes res naturales efficiunt suas operationes, non vero eas solum patiuntur, quanto magis natura rationalis? Non ne dum volumus, intelligimus? ergo in nobis inest virtus. Quod postea nec Deus sit intellectus agens, per praedicata hoc manifestum est, quoniam de deo talia non possunt dici, cum ipse sit, & faciat omnia absolutè, & intelligat omnia non intelligibiliter; sed superintelligibiliter. nec dum actu est tantum, sed sp. & absolutè. Praeterea Auer. in Epistola de beatitudine dicit. Dixerunt philosophi, quod intellectus agens intelligit primum, & omnia secunda, & seipsum, & similiter quae non sunt actu intelligibilia; & reducet intelligibilia in potentia in actu intelligibilia, & quae sunt intelligibilia in seipsis sunt illa, quae sunt separata a corporibus, ergo non est Deus. Idem ponit in primo gradu causam primam, in secundo secundam, & in tertio intellectum agentem, ergo non est Deus. Praeterea hic ponit necessitatem duarum actionum in anima nostra, scilicet recipere intellectum, & facere ipsum,

sum, quae sunt secundum nostram voluntatem, ergo non est Deus. Non ne etiam idem Auer. com. 3. 1. 7. met. vult intellectum agentem solum esse abstractiuum formarum intelligibilium, sed Deus non est solum, ergo non intellectus agens. Quid Simplicius ibi. Et hic intellectus separabilis mouet quaestionem, an intellectus agens sit Deus. & respondet, quod sicut intellectus potentiae differt a sensu: ita Deus ab intellectu agente. Quid Themistius Cap. 3. 1. & 27. tertio de Anima. non ne dicit, quod intellectus agens est pars, ac diuisa animae nostrae? ergo non Deus, praeterea quod intellectus agens est immersus, & immixtus intellectui possibili, ergo non est Deus; amplius Ari. dicit separatus est solus, quod verè est, & hoc solus immortalis, & perpetuus; ly solum non est absolutum. quoniam omne perpetuum esset intellectus agens: quod est falsum. ergo relatiuè ad nos. ergo solum rerum, quae sunt in nobis intellectus agens est aeternus. ergo quid iam nostri. ergo non Deus. Quid plura? Deus nihil agit extra se, sed sua substantia est eius actio. intellectus agit extra se, quoniam facit de potentia intelligibilibus actu intellecta. ergo non Deus. Et etiam qui dicunt propositionem non esse vniuersaliter veram male intelligunt Aristoteli. & nesciunt philosophari. nam vniuersaliter est vera, quod in omni natura praeter primum, est agens, & patiens, scilicet materia, & forma, in materialibus. materia, & forma materialis, in immaterialibus materia, & forma intelligibilis, ut suo loco demonstramus. Vnde per naturam non vocat genus quodcunque eorum, quae principium habet transmutationis alicuius: qualia sunt omnia effecta, in quibus, & materia, & efficiens danda sunt, ut ait Toletus: sed per naturam omne genus entium siue simplex, siue compositum, siue decompositum. Cum ergo in anima datur materia, ergo patiens; datur forma. ergo Agens. ergo agens non separatum, cum eadem anima, respectu formae possit agere, respectu materiae pati. Data propositione supra scripta, pro vna maxima concludit in anima rationali esse agens, & patiens, dicens Tex. 18.

Idem com probatur per Simpl. & Them.

Alia confirmatio per Arist.

Alia ratio idem probans

Reiiciunt qui negant non dari in omni natura praeter primum agens, & patiens.

Reiicitur Toletus.

P 2 Et

Probatur
necessitas
intellectus
agentis.

Quo agēs,
& patiens
a Simpl.
dicatur
metapho-
ricum.

Necessitas
intellectus
agentis
scdm S.
Thomam.

Et est quidam talis intellectus, qui omnia fit, scilicet possibilis. quidam verò, qui omnia facit, scilicet agens, vt habitus quidam. & dat exemplum de lumine, & coloribus. Vnde de breui sermone probat Arist. necessitatem intellectus agentis. Nam cum anima sit potentia intelligibilis, quando vocatur intellectus possibilis, cum factus est talis intellectus in habitu, seu a præceptoribus, seu per inuentionem, necessario ab aliquo agente factus est. sed tale agens non potest esse phantasma, quia cum sit singulare, singulariter solum agit, non autem vniuersaliter. Neque in eo, quod est potentia, quia, vt sic recipit, & non agit, ergo necessario anima rationalis potentia intelligibilis per virtutem actiuam, quam habet, fit actu intelligibilis. Quod agens, & patiens a Simpl. dicitur metaphoricum. nam sicut motus reperitur in anima metaphoricè, quia nec vera actio, nec vera receptio in ea reperitur: sic etiam metaphoricè reperietur agens, & patiens. & non erit verum agens, nec verum patiens, idest quemadmodum in inferioribus quod scilicet requirat alterationem corruptiuam, sed in anima hæc tendunt ad perfectionem, & similiter in rebus incorporeis, simplicibus, & æternis semper materia tendit ad esse, & non ad non esse, quia satiatur a forma, & fit tota vnita, & formata. & ideò, quia non agunt hoc modo: ideò dicuntur metaphoricæ: quamuis eadem materia sit. sed cum maiori quantitate formæ, ideò dicitur metaphisica. Sanctus Thomas verò uolens ostendere necessitatem istius intellectus agentis, dicit anima, cum nõ habeat aliquam de naturis sensibilibus, quas intelligere possit: sed sit in potentia, ad omnia, dicitur intellectus possibilis; sicut sensus secundum quod est in potentia, potest uocari sensus possibilis. & quia sensus reducitur in actum per sensibilia actu, quæ sunt extra animam: ideò non est necesse ponere sensum agentem. & similiter si vniuersalia, quæ sunt intelligibilia actu per se subsisterent extra animam, non necesse esset intellectus agens. sed quia non subsistunt, nisi in sensibilibus, quæ non sunt intelligibilia actu,

actu, necesse habuit ponere aliquam virtutem agentem, quæ faceret intelligibilia in potentia esse intelligibilia actu, abstrahendi species rerum a materia, & conditionibus indiuiduantibus. & hæc uocatur intellectus agens. Ex quibus sequitur, quod intellectus agens est virtus, & pars animæ nostræ rationalis, nec est inconueniens in eadem animæ essentia simplici esse actiuum, & passiuum: quoniam, vt potentia dicitur possibilis, ut actu agens dicitur. nec propter hoc idem a seipso patitur. quoniam ratione partis passiuæ non agit, sed patitur, ideò dicebat S. Thomas, si non esset pars animæ nostræ, natura fuisset deficiens: quia dedisset in nobis partem passiuam, non autem actiuam, a qua informaretur. Vnde S. Thomas omnia rectè dixisset, si sensum agentem dari fateretur, sicut demonstrauius, secundo de anima tex. 65. præterea, si posuisset, quod vniuersalia essent in ipsa anima, & in ipsis rebus sensibilibus, sed in anima immaterialiter & ut ideæ in potentia, & progressæ, & in sensibilibus materialiter, & ut particularia, & quod data fuit talis virtus agens, vt ista vniuersalia, quæ sunt in anima, tanquam ideæ potentia intelligibiles possent concurrentibus phantasmatis fieri actu intelligibiles. Vnde non recipit a sensibilibus ista vniuersalia, sed cum ille in se habeat anima virtute intellectus agentis, cum sint in potentia fiunt actu intelligibilia, mouentibus phantasmatis. Et si quis diceret, si in anima est agens, & patiens, & sequitur, quod in ipse sit tempus. ergo non erit æterna. quoniam vbi agens, & patiens, ibi motus vbi motus, ibi tempus. ergo non æterna. Respondendum, quod agens est duplex, quoddam cum transmutatione, quoddam sine transmutatione, vt diximus alibi. Verum est de primo agente, cum transmutatione, quod vbi notus, ibi tempus, non de secundo agente. Et exemplum certè est appropriatum de colore, & lumine, & demonstrat, quod in ipsa anima sunt ipsa vniuersalia, & omnes ideæ; & quod non à phantasmate resoluitur species, quæ transeat in intellectum; sed excitatur tantum; quoniam si

Reiicitur
in parte
opinio S.
Thomæ.

Obiectio.

Responso
Per exem-
plū colo-
ris, & lumi-
nis demon-
strat quò
aia nostra
pòt intelli-
gere.

P 3 cut

cut colores in tenebris existentes videri non possunt absque lumine; quamuis ibi existant: ita anima nostra, cum sit in tenebris, & potentia intelligibilis, etiam quod excitetur, & moueatur a phantasmatis non potest intelligere, nisi recurrat ad uirtutem agentem, & proprium lumē, quod facit idēas illas in potentia intelligibiles actu intelligibiles. Vnde falsò imaginati fuerunt, ut intelligatur lapis, quod resoluetur a phantasmate lapidis, lapidis species, quæ transeat in intellectum, sed ut diximus excitatur intellectus ab vna idēa correspondente illi phantasmati.

Obiectio
Responso.

Sed diceret aliquis. si anima ipsa habet has idēas, quare nō illas intelligit absque quod conuertatur ad uirtutem agentem? Respondendum petentes ab istis, quare quod sit, quod non videmus, ut diximus, colores in tenebris existentes, profecto colores quoque ibi existunt; sed causa cur non videantur est, quia requirunt lumen. eodem modo anima requirit uirtutem agentem, & rationi consentaneum est. quoniam anima cum sit immaterialis, oportet etiam, quod non a materialibus, & phantasmatis, sed ab immaterialibus perficiatur. perficietur autem a seipsa: quoniam in ipsa est uirtus patiens, & agens; dicant quicquid velint alij. Et sic per hanc rationem reijcitur opinio. Durandi. i. senten. di. 3. q. 5. Isaac narbonensis, quem citat Mirandulanus, & aliorum, qui dixerunt, nō esse opus intellectu agente; sed phantasma per se imprimat speciem impossibili, & possibilis per speciem intelligit, non interueniente alio. Et quamuis plures philosophi, ut Auempas, S. Tho. Scotus, Sonzinus, Caietanus uterque, & Herueus concedant hunc intellectum agentem, & esse, ut lumen solis: tamen quia dicunt, quod illustrat phantasmata, & facit ea actu intelligibilia, & ut in eis appareant quæ latebant, & efficit, ut producantur species intelligibiles in intellectu, quibus postea fiat. intellectio. dico, quod in hoc deuiant. quia non illustrat phantasmata, sed facit actu intelligibiles idēas illas, quas habet potentia excitante phantasmate, ut diximus. Vnde de necessitate agentis intellectus

Opinio
Durandi
Isaac Narbo.
& aliorum reijcitur qui negauerunt intellectum agentem.
Reijcitur Auemp. S. Tho. Scot. Sonzinus Caiet. uterque & Herueus quid dicunt agere illustrare phantasmata.

intellectus intrinseci tanquam partis animæ rationalis, non est dubitandum. Non nē vulgariter loquentes dicere soleamus, valere illum lumine intellectus: alterum paruo præditum lumine? Non nē dicitur vulgo lumen naturale. sed quale est tale lumen, nisi sit ista uirtus agens, quæ illuminat species concreatas in ipsa anima: & facit nos illas intelligere, quod postea lumen se supra naturali coniungitur fit intellectus in actu. qui postea secreta naturæ secundum ueritatem comprehendit.

Præterea quod necessarius sit intellectus agens, demonstrat Auer. dicens. Intentiones imaginatæ non sufficiunt ad intelligere intellectus potentia, nec solus intellectus potentia se solus facit se intelligere, ergo necessarius est aliquis intellectus agens. Præterea animæ nostræ attribuitur facere intellectu, & recipere illa. ergo ei intellectus factiuus & passiuus attribui debent. Amplius anima nostra rationalis operatur, duabus operationibus diuersis, scilicet creando intellecta, & recipiendo illa. ergo in ipsa est agens & patiens, ultimo omne id quod præcedit in intellectum potentia, qui est quid nostri, est quidpiam nostri. sed agens præcedit intellectum potentia, qui est quid nostri, ergo agens est quid nostri. ergo datur in anima quidam intellectus agens, quod est sicut lumen ars, & habitus, ut Simplicius inquit. Præterea quando in hoc tex. Gaetanus dicit, quod Aristo. cum dicit uirtutem actiuam intellectum in omnia facere, quod dicit duo, scilicet intellectum, & omnia agentem, ergo in quantum intellectus intelligit, & in quantum agens facit actu intelligere. sed in homine nullus est intellectus intelligens, nisi possibilis, ergo agens non est in homine, ut potentia animæ, sed est substantia se parata. Dico, quod hæc copulantur, & non disiunguntur. quoniam in quantum intellectus agens, facit actu intelligere potentia intelligibilia, & in quantum possibilis est in potentia omnia intelligere, & sic non est disiungendum quod copulari debet.

Probat
necessitas
intellectus
agentis ab
Auer.

Reijcitur
arg. Caiet.
qui uult
probare
agentem
esse substantiam
separatam.

Tex. autem 19. Explicat eius naturam per prædicata propria,

P 4

propria,

Ponitur
dīa intel-
lectus pos-
sibilis ab
agente.

propria, & differentiam inter ipsum, & agentem, dicens, quod est separabilis, immixtus, impassibilis, & actu ens. & quoniam etiam intellectus possibilis est separabilis, immixtus, & impassibilis, ut vidimus, non ponit quoad illa prædicata aliquam differentiam, sed quoad vltimum prædicatum, quoniam in hoc differt possibilis ab agente quod agens est actu ens. & ut notat Auerr. cum agens est actu talis, non intelligit ea quæ sunt hic, sed seipsum intelligens intelligit: omnia alia entia eminenter, & virtualiter, & propter hanc differentiam agens intellectus est nobilior possibili. sicut forma est nobilior ipsa materia. deinde ponit aliam differentiã inter ipsos. & est, quod agens idem est secundum actum scientia rei, id est, quod scientia cum ipso est eadem re. quia intellectus in actu, est perfectus. & non distinguitur a re quam intelligit, scilicet anima quando per virtutem agentem omnia intelligibilia, quæ potentia in ipsa erant, actu intelligit, fit idem cum ipsis. quia tunc perfecta est. & hæc est expositio huius text. nec aliquis has duas differentias notauit ita clarè, & apertè, sicut nos fecimus.

Text. 20.
Reiicitur
expō cōis.
Reiicitur
Toletus.

Text. 20. Non de intellectu in actu, & eius differentia ab intellectu in potentia, & in habitu loquitur Aristo. ut cōmunis expositorum expositio est: nec Toleti longinqua consideratio sibi visa subtilior, & continuationi conformior Aristoteli, nec literæ, atque eius intentioni applicari potest. Quoniam si prima esset vera, antequam eius naturam benè declarasset, & ab intellectu possibili distinguisset, ad aliam considerationem se vergeret. & hoc esset transcendere limites propositi. & si secunda valeret, esset inter explicationem naturæ intellectus agentis explicare quod pro exemplo in ostendendo necessitatem ipsius posuerat. ideò relictis omnibus opinionibus, dicamus, quod verum est: scilicet, quod hic Arist. ponit alias duas differentias inter possibilem, & agentem, ut totaliter eius naturæ cognoscantur. dicit igitur. Quæ vero secundum potentiã est tempore prior in vno, id est quoad operationem intel-

lectus

lectus possibilis prior est intellectu agente. omnino autè neque tempore, id est, sed quoad essentiam non est prior, quoniam sunt eiusdem naturæ, & substantiæ. Deinde ponit aliam differentiam, dicens.

Secunda.

Sed non aliquando quidem intelligit, aliquando autè nō intelligit. id est intellectus agens intelligit semper vno modo, & non ut possibilis, qui potest aliquando intelligere, & aliquando non intelligere. quoniam potest recurrere ad phantasia, & fieri intellectus passiuus: & tunc non intelligit, nisi cum phantasmate, & discurret particulariter. sed agens, ut dixi, semper vno modo. & ideo dicit, separatus est solum hoc, quod quidem est, & hoc solum immortale est, & perpetuum. id est solus agens separatus est ab excitatione phantasmatum. nec vergit vnquam ad phantasia. & reddens rationem sui dicti Aristo. dicit. Non reminiscimur post mortem: quia intellectus passiuus corrumpitur. i. post mortem, quia verè, & semper intelligimus nō reminiscimur. & quare? declarat, quia potentia illa per quam intellectus possibilis discurrebat particulariter, nō amplius adest, sed corrupta est formaliter, non causaliter. ergo solus agens separatus est ab hac potentia. quoniam nunquam vergit ad phantasia. Nec ex hoc debet arguere Thomas Caetanus dicens, non reminiscimur post mortem. i. nos homines. nam si de anima intenderet, diceret non reminiscitur autem. s. anima, quoniam sumitur anima pro homine. & e conuerso. ut cum dicitur, tot animæ sunt in hac ciuitate. Vnde S. Tho. quando dicit, quod Ari. nec de agente, nec de possibili hic loquitur, quando dicit, *separatum autem hoc solum*, quia vtrunque dixit separatū. sed oportet, dicit ipse, quod intelligatur de tota parte intellectiua. Vnde, & subdit. & hoc solum immortale, & perpetuum. quod si exponatur de intellectu agente, sequetur, quod intellectus possibilis sit corruptibilis. sed hoc est cōtra Arist. superius. Vnde hæc verba Arist. necessarium fuit ponere hoc pacto, ne esset alicui occasio errandi. dico, quod non intellexit processum Arist. quoniam Arist. comparat intel-

Responso
obiecti
Caietani.

Reiicitur
expositio.
S. Thomæ.

Ponuntur
duæ dīæ
intellectus
possibilis
& agentis
Prima.

intellectum possibilem cum agente. ergo loquitur tantū de agente intrinseco ipsius anime. & cum dicit separatum autem hoc solum, hoc facit ad denotandum differentiam propriam intellectus possibilis ab agente. quia possibilis, ut intelligat, recurrit ad phantasmata. ideo ab ipsis non separatur. agens verò separatus est ab ipsis, quia iam intelligit, & omnia actu possidet. Vnde non indiget excitatione phantasmatum. & ideo bene dat exemplum, quod non reminiscimur post mortem. quia tunc actu intelligimus, & non habemus amplius potentiam, per quam possumus ad sensum vergere. quia omnes potentie corruptae sunt formaliter, & retractae in essentiam suā. Similiter secundū nostra & Ari principia: cum intellectus in actu raro accidat in hac vita, & cum Arist. loquatur de intellectu, prout est in corpore, & cum corpore intelligit, non bene dicunt illi, quod hic loquatur de intellectu in actu, & non agente. quoniam intellectus in actu comprehendit copulationē possibilem, & agentis intrinseco hominis cum agente extrinseco. quae speculatio pertinet nō ad naturalem, sed alium philosophum. Ex quibus dictis, potest elici descriptio intellectus agentis. & erit, quod intellectus agēs est pars, virtus, uel potentia animae rationalis immixta separabilis. impassibilis actu ens posterior possibili, quoad operationem, non autem essentiam semper intelligens absque quod a phantasmatis excitetur.

Descriptio
intellectus
agentis.

Caput Tertium.

SECUNDUM propositum perquirens, scilicet. Quomodo fiat ipsum intelligere, cumq; intellectus humanus corpori vnitus possit cum discursu, & sine discursu intelligere: ideo ponit duas esse intellectiones, & a notioribus nobis procedens, tractat prius de composita, ostendens quot modis in ipsa cadat falsitas. deinde de simplici demonstrans tribus modis nos posse indiuisibilia sine discursu intelligere; & quomodo esse debeat intellectus, si haec apprehendere debet reassumens postea omnia, & intentum concludens. Vbi in fine reddit rationem, quare intellectus intelligit indiuisibiliter, & ratione utitur discurrens componendo, & diuidendo.

IN Text. 21. non prosequitur, ut ait Toletus, sermonem de intellectu in actu, cum de ipso in libris de anima propria intentione non tractet; sed postquam per proprias differentias demonstrauit naturam intellectus possibilis, & agentis, ut tex. 1. promiserat, quando dixit, considerandum est quam habeant differentiam, scilicet intellectus possibilis, & agens. nunc secundum propositum incipit perquirere, scilicet quomodo tandem fiat ipsum intelligere. Sed cum intellectus humanus corpori vnitus possit absque discursu, & cum discursu intelligere, ideo de differentia harum

Tex. 21.
Reiicitur
Toletus.

secundum quantitatem, & non formam intelligitur in tempore indiuisibili. vt continuum, & longitudo, quæ dicuntur indiuisibilia actu, quia actu nō sunt diuisa, quamuis possent diuidi; hæc intellectus tempore indiuisibili intelligit: quoniam in quacumque parte totum intelligitur, & non intelligitur aliquid illius in parte temporis vna, aliud in altera. Vnde, cum tempus correspondeat diuisibili magnitudini, & intellectus hæc intelligat, & in quacumque parte illud totum simul intelligitur, ergo in tempore indiuisibili intellectus intelligit quodcumque quantitatum, quod per modum vnius apprehenditur. nam cum habet partes, & seorsum partes intelligit: tunc diuiditur tempus, vt in quacumque parte temporis pars distincta intelligatur. sed intellectio sine discursu, & simplex, non separat partes, sed totum intelligit, vt indiuisibile; & per consequens in tempore indiuisibili.

Quid indiuisibile scdm formam. Tex. 24.

De indiuisibili autem secundum formam dicemus, quod est quando apprehendimus rem simplicem, vt hominem, vel animal, vel aliud, vt ait tex. 24. quæ etiam ipsa intelliguntur in tempore indiuisibili, quia nō habent partes, & quod non habet partes, diuidi non potest. ergo intellectio erit indiuisibilis, cum indiuisibilia apprehendat. & si talia, & comprehensa ab intellectu sunt diuisibilia, hoc est per accidens; non quia, vt talia diuisibiliter ab intellectu percipiuntur: quia, vt indiuisibilia comprehenduntur, sed quia accidit, vt talia possunt diuidi. Sicut in continuo, & longitudine, & tempore accidit. quod vt totum indiuisibiliter ab intellectu percipiuntur, vt partes habet non sine discursu. De tertio indiuisibili non solum actu, sed potentia, quale est punctum, in linea, & nunc, in tempore, hæc talia sine discursu ab intellectu, vt indiuisibilia non per se, sed per contrarium apprehenduntur, vt ait tex. 25. Per negationem enim continui percipitur indiuisibile; sicut priuatio per positium, vt malum per bonum, nigrum per album. contrario enim hæc quodammodo cognoscuntur. Postquam demonstrauius quomodo

Tex. 25. Quid indiuisibile actu, & forma.

modo intellectus sine discursu intelligit indiuisibilia: & quomodo tribus modis hæc possunt esse; nunc demonstrauius cum Aristo. quomodo esse debeat intellectus, si hæc intelligere debet. dicimus igitur, quod debet esse in potentia: quia si intelligere debet, oportet, quod in potentia sit, & illuminatur ab agente excitante phantasmate. si verò non est potentia ipsum cognoscit seipsum, & actu est, & separabile. idest quando ideæ, & species intelligibiles potentia, ab intellectu agente factæ sunt actu excitatæ phantasmate, tunc cognoscit seipsum intellectus & actu est. idest non est amplius in potentia, & separabile, idest a phantasmatibus. quia non indiget amplius excitatione phantasmatum. Vnde, non de intellectu diuino, ut exponunt omnes, intelligit Arist. cum de intellectu prout est in corpore, & respectu corporis tractet. quod per prædictas intellectiones, & per exempla data confirmatur. Nam intelligere indiuisibile secundum quantitatem, formam, & potentiam, est proprium intellectus corpori coniuncti, benè potest etiam intellectus, dum est in corpore, intelligere seipsum, & fieri actu, & sine phantasmate omnia intelligere. sed hoc raro accidit, & est quando anima facta est spiritualis, & diuina. sed quod raro accidit, arguit difficultatem, non autem impossibilitatem. Ad quid ergo cum hæc applicari possint intellectui corpori coniuncto, & intentio Aristo. in his libris sit de tali loqui. ad quid, dico, dicere, quod loquitur de intellectu diuino? quare transcendere limites propositi, & intentionis? Tex. autem 26. non regreditur ad intellectionem compositam, sicut ait Toletus. quia iam superius de ipsa omnia determinauit. sed declaratis intellectionibus prædictis, reassumit omnia, & concludit intentum, dicens. Dictio igitur, quæ est vera, vel falsa, non ab omni intellectu comprehenditur: quoniam non ab intellectu, qui non discurret, sed ab intellectu discursiuo. & ratio est, quia talis versari potest, circa errorem. & ille semper, quod verum est apprehendit. & ideò bene dixit, quod non omni intellectu inest veritas. quoniam

Reiicitur expō cōis.

Tex. 26. Reiicitur Toletus.

quoniam intellectus cum ratiocinatur potest esse verus, & falsus. sed intellectui sine discursu inest ipsa veritas; sicut visus circa proprium obiectum, semper est verus in applicatione verò obiecti, ut quod hoc, uel illud sit coloratum, errat, ut diximus. In fine reddit rationem omnium supradictorum, scilicet quare intellectus intelligit indiuisibiliter, & ratione utitur discurrens, componendo, & diuidendo; dicens, sic se habent quæcunq; sine materia sunt volens inferre, quod si intellectus esset materialis, organicus, & a corpore dependens, non posset indiuisibilia intelligere, nec discurrere, neque componere, atque diuidere vniuersalia. quoniam hoc officium est rei immaterialis, & non materialis. sic igitur quæ sunt sine materia se habent .i. sic intellectus, quia est immaterialis, hēt prædictas intellectiones & tali mō p̄dicto intelligit. Vnde nō exponitur litera, ut exponit S. Tho. quod sic se hēt intelligentiæ separatae in sua cognitione; sicut nos in prima. nunquā. n. errāt hoc est enim transcendere de genere in genus. ad quid loqui de intelligētijs, & ponere cum ipsis comparationem, cum nesciamus, quid sint, nec quomodo intelligant, & de intellectu prout est in corpore, Arist. intentio sit loqui.

Reiicitur
S. Th. in ex
pōne lite-
ræ.

Caput

Caput Quartum.

Vordo doctrinae exposulat, quinque sensus cum intellectu conuenientias præponit. Prima est, quod sicut sensus per sensibile ad actum reducitur, sic intellectus per intelligibile. Secunda, sicut sensus percipit cum delectatione, & tristitia, ita intellectus intelligit, vel cum affirmatione, vel negatione, quæ assimilantur tristitiæ, & delectationi. vbi quid dolere, & delectari quantum proposito sufficit, declarat. Tertia, quod sensibilia se habent in sensu, sicut phantasmata in intellectu. Quarta, sicut vnus est re sensus communis, & ratione plures, ita intellectus vnus, secundum essentiam, plures, ratione phantasmatum. Quinta, sicut communis sensus non percipit nisi per exteriores, sic intellectus nisi per phantasmata. Vbi quod modis intellectus possit moueri ad intelligendum, an a solis phantasmatibus, vel alia re, declarat. Resoluens in fine, quod videre, an intellectus in materia possit abstracta intelligere realiter, nec ne, non est presentis speculationis.

POST QVAM de differentia intellectus possibilis, & agentis, & quomodo fiat ipsum intelligere, verba fecimus: nunc incipiemus tractare de similitudine, & conuenientia, quas habent sensus, & intellectus simul. quod ante facere non poteramus. quia cum similitudines, & rerum conuenientiæ sumantur a proprijs naturis, ergo prius ipsæ naturæ debent esse manifestæ. declarata igitur in secundo libro Natura sensuum,

Proponit
tractare
de conue-
nientia se-
sus, & in-
tellectus.

Q & in

& in tertio atque hucusque natura, & operatione intellectus, æquè bene possumus nunc demonstrare ipsorum similitudinem, ac conuenientiam.

Tex. 27.

Dicimus igitur, quod sicut intellectus, ut ait Tex. 27. est idem cum re, & posterior, quoad operationem intellectu potentia, non autem quoad essentiam: quia omnia, quæ fiunt, sunt ex actu existente, idest, quia omnia, quæ intelliguntur, oportet, quod reducantur ad actum, & intelligantur per intelligibile excitante phantasmate, & illuminante agente. & hoc pacto intellectus in potentia, nõ est prior agente. Sicut ergo intellectus potentia reducitur ad actum, & ad intelligendum per intelligibile, ita sensus, ut ait tex. 28. ex potentia reducitur ad actum per sensibile. Nec ob id intelligendum est, ipsum sensum alterari, propriè, aut pati seu moueri: non enim ista operatio est motus cum corruptione, sed perfectiua absque ulla destructione, idecirco alio nomine vocari debet. Quicquid igitur sit sentire, simile est in hoc intelligere. Nam sicut sensus per sensibile reducitur in actum, sic intellectus per intelligibile.

Tex. 28.
Conuenientia sensus & intellectus.

Secunda
conuenientia

Præterea inest alia conuenientia intellectus, cum sensu. Nam, sicut sensus percipit sensibilia cum delectatione, & tristitia: ita intellectus percipit intelligibilia, uel cum affirmatione, uel cum negatione. negatio enim assimilatur tristitiæ, affirmatio delectationi. quoniam quod negamus, & nolumus, dicitur triste: quod affirmamus, & uolumus, dicitur delectabile. ita quod in hac operatione assimilatur intellectui affirmati, uel neganti sensus. nõ quod ipse affirmet, uel neget, sed quia operatur ad modum intellectus componentis. Intellectus affirmans unum alteri componit. sensus autem per hanc operationem sensibile sub ratione iucundi, uel molesti percipit, videturque iucundum componere cum obiecto. post hoc statim sequitur appetitus, scilicet prosecutio, uel fuga. Sensatio enim iucundi, uel molesti appetitum sensitium mouet, siue ad prosequendum, siue ad fugiendum, quod iudicat. Quid autem sit dolere, & delectari, nunc declaramus dicentes, quod

quod nil aliud est delectari, & tristari, fuga, & appetitus, idest prosecutio, & desiderium in actu, quàm ut ait Text. 29. motus ipsius sensus circa bonum uel malum. ut talia sunt, quæ potentia appetitiua, scilicet fuga, & prosecutio non differunt inter se, nec a sensitio, ut putabat Plato, qui sensitium in corde, appetitium in iecore posuit. non differunt sic subiecto, sed ratione, & definitione; cum tamen in vno subiecto proximo sint. Et sic in Tex. 27. non comparat, ut ait Toletus, ipsum intellectum potentia, intellectui in actu, ponitque duas differentias. quoniam iam demonstrauit has differentias, ut vidimus, sed proponit conuenientiam primam, ut vidimus, & similiter in Tex. 29. non prosequitur, ut ait, explicare tertium, quod inest sensui, sed declarat quid sit delectari, & tristari. & ratio est, ut quod in superiori textu dixit, remaneat confirmatum. dixit autem, quod sensus percipit sensibilia cum delectatione, & tristitia. hic demonstrat, quod talia proueniunt a sensu. si a sensu, ergo sensibilia cum delectatione, & tristitia a sensu percipiuntur. Tertia conuenientia sensus, & intellectus est, quod sensibilia se habent in sensu, ut ait Tex. 30. sicut phantasmata in intellectu. Nota quod dicit intellectiua animæ, quæ est principium ratiocinandi, ad differentiam intellectus, qui non discurrit. Dicimus igitur, quod sicut sensus nunquam facit iudicium boni, uel mali, neque fugit, aut prosequitur, nisi præcedente sensibili. sic intellectus nunquam affirmat, uel negat, nisi præcedente phantasmate excitante, & mouente ipsum intellectum. Non applicat igitur, ut ait Tolet. intellectui, quæ dixerat de sensu, quia esset idem bis quasi eadem loco absque necessitate aliqua repetere. Certè quod in his textibus multum deuiant expositores ab intentione Arist. & ne verbum quidem de veritate, quam ipse proponit tangunt, nec ad quæ finem hæc & talia dicat, demonstrant. Intentio igitur, ut diximus, est ponere tertiam conuenientiam, per quam, & per omnes supradictas manifestatur, quomodo Arist. considerat in hoc libro intellectum, prout est in corpore, & ra-

Tex. 29.
Quid sit
dolere, &
delectari.

Reiicitur
Tolet. in
tex. 27. &
29.

Text. 30.
Tertia sen-
sus & intel-
lectus con-
uenientia.

Defectus
expositorum

Q 2 tione

Tex. 31. 32
Quarta &
quinta cō-
uenientia.
Reiicitur
Tolet.

Sexta con-
uenientia
sensus &
intellectus.

Tex. 32.

Quot mo-
dis intelle-
ctus possit
moueri ad
intelligen-
dum.
Tex. 33.

tione corporis. ideò semper dicit, quod excitantibus phan-
tasmatis, omnia intelligit. quod verum est, cum in potē-
tia est ad intelligendum. sed postquam factus est actus, po-
test absque phantasmate mouente, & excitante intelli-
gere lumine tantum naturali, scilicet proprio agente, illumi-
nante. Tex. autem 31. Non explicat, qualiter se habeat in-
tellectus practicus, adhuc per similitudinem ad sensum,
ut ait Toletus, sed aliam conuenientiam sumptam a pro-
portione ponit sensus, & intellectus, dicens. sicut obie-
ctum visibile agit in pupillam, & quodque aliud in suum
exteriorem sensum, & singuli exteriores sensus in sensum
communem, qui est velut eorum medietas, quo calidum
a dulci distinguimus, differentiasque diuersorum sensibi-
lium percipimus. & est sic vnus, ut sit etiam multorum ter-
minus, & principium. quia vnus est re, tamen ratione plu-
res, ut diximus. ita intellectus, ut ait Tex. 32. erit vnus, &
plures. vnus secundum essentiam, & plures ratione phan-
tasmatum excitantium ipsum. sicut sensus communis,
qui est vnus, secundum essentiam, plures ratione orga-
norum.

Præterea, sicut communis non percipit, nisi per exte-
res, sic intellectus nihil percipit, nisi per phantasmata mo-
uentia ipsum. Et quoniam dictum est, quod intellectus ni-
hil percipit, nisi per phantasmata mouentia ipsum, ne
quis credat sola phantasmata mouere intellectum ad in-
telligendum, incipiemus demonstrare, quot modis in-
tellectus possit moueri ad intelligendum. & dicimus,
quod aliquando, ut ait Tex. 33. a præsentis sensibilis phan-
tasmate, aliquando ab absentis, aliquando ab ipsa specie intelli-
gibile manente in intellectu. Dicimus igitur, sicut in illis. scilicet
sensibilibus, præsentibus intellectus percipit fugiendum, vel se-
quendum, ita extra sensum, scilicet absentibus sensibilibus.
Mouetur enim intellectus a phantasmate rei præsentis, ut
si aliquis videt facem ignitam, & sensu cōmuni illam mo-
ueri cognoscens versus se, tunc percipit esse sibi hostem.
solebant enim olim facibus pugnare ardentibus. ecce
quo.

quomodo a præsentis sensibilis phantasmate mouetur
intellectus. Aliquando, & sepe rebus absentibus intra nos
cogitantes, deliberamus futura, conferimusque præsentibus,
& cum dixerimus, esse delectabile, vel triste, tunc fu-
gimus, ut ait text. 34. aut prosequimur, & sic ab absentis
sensibilis phantasmate mouetur intellectus, sub ratione
boni, vel mali. Et, quoniam dicimus sic intellectum co-
gnoscere delectabile, & triste, bonum, & malum, & supe-
rius diximus, quod cognoscit verum, & falsum, cum ra-
tiocinatur, & delectabile, vel triste esse ipsius sensus: ideò
hoc resolvimus, & dicimus, quod talia cognoscit intelle-
ctus, non secundum se, sed ratione operis. Vnde veritas,
& falsitas, quam cognoscit: quia ordinatur, & contrahitur
aliquando ad opus: ideò considerat ipsam sub ratione
conuenientis, & disconuenientis, boni, vel mali. & sic ue-
rum, & falsum sunt in eodem genere cum bono, & malo.
sed differunt penes uniuersale, & particulare. quoniam ve-
rum, & falsum, secundum se, considerantur simpliciter, &
uniuersaliter. bonum, & malum ratione operis, & particu-
lariter. Vnde Aristo. non de intellectu practico, & specula-
tuo loquitur, ut Toletus, & alij in his textibus, sed remo-
uet dubium supradictum. Postquam demonstrauius,
quomodo intellectus intelligendo mouetur a phantasmatis
sensibilibus absentibus, & præsentibus; nunc vo-
lumus demonstrare, quomodo ab ipsa specie intelligibili
tantum moueri potest: quæ in intellectu est, & per conse-
quens non semper a phantasmate, quamuis in corpore sit;
quoniam cum iam semel intellexit curuitatem nasi, ut ait
text. 35. ipsam absolutè deinde intelligere potest, & sine
materia, & sic cum actu intelligat ipsam curuitatem, abs-
que carne eam considerat, nec indiget phantasmate, talè
speciem intelligibilem mouente. Similiter cum intelli-
git Mathematica, quamuis non sint a materia separata, ip-
sa abstracta intelligere potest. Vnde Aristo. non dat intel-
ligere, ut ait Toletus, duos intellectus speculatiuos, vnum
physicum, & alium mathematicum. sed, ut diximus, vult

Q 3 demon-

Tex. 34.

Obiectio.

Responso

Reiicitur
Tolet. cō-
aliis.

Tex. 35.

Reiicitur
Tolet.

Tex. 36.

demonstrare, quomodo intellectus absque excitatione phantasmatum, potest intelligere. quod confirmat rationem sui dicti reddens sequenti tex. 36. dicens. Intellectus semper, qui secundum actum erit intelligens, res ipsa est, idest intelligit absque phantasmatis. quoniam si actu est intelligens, ergo species intelligibiles, quæ erant in potentia, deductæ fuerunt in actu per agentem intellectum, phantasmatis concurrentibus. si ergo actu sunt, ergo potest tunc ipsas intelligere, sine phantasmatis.

Præterea, quoniam dicit intellectum separata intelligere, & abstracta a materia, vt Mathematica, & sensibilia; mouet dubium, an dum est intellectus in materia possit abstracta realiter intelligere, scilicet intelligentias, an non quod dubium dicit non esse præsentis speculationis. & ratio est, quoniam tractat hic de anima, quæ pertinet ad phisicum. cum autem speculatur, & intelligit abstracta, facta est intellectualis, & ad metaphisicum pertinet tractare; ideò remittit posterius tractandum, & sic ex hoc passu concluditur Aristo. tractare de anima, prout est in corpore, & habet respectum ad corpus. & talis est considerationis naturalis, sicut proposuit in proœmio.

Caput Quintum.

RECAPITVLAT quæ de Anima dixit, referens omnia ad animam rationalem, probans per sufficientem diuisionem, quod omnia sit sensibilia scilicet, & intelligibilia; ostendens modum, quo omnia sit, & quomodo intellectus contempletur sensibilia.

X hoc Tex. 37. deberent esse clari, & certi omnes, qui negant Arist. in hoc tertio tractare de anima rationali, quoniam, vt apparet, recapitulat quæ de anima dixit, referens omnia ad animam rationalem, tanquam ad illud, quod omnia comprehendit, si ad hanc omnia reducit, quæ dicit. non ergo de intellectu agente separato, & de Deo loquitur, nec de intellectu in actu, scilicet de intellectu, qui copulatur agenti extrinseco: quoniam hoc pertinet ad metaphisicum, cum per talem coniunctionem anima sit, & fiat tota intellectualis. Tractat igitur, vt genus definitionis genericæ animæ commune sit omnibus libris de Anima, prout habet respectum ad corpus, & vt ad phisicum spectat; & non ad metaphisicum. ideò sæpe dicit, quod intelligit cum phantasmate, non negans, quod etiam in corpore sine phantasmate possit intelligere: sed quoniã, vt habet respectum ad corpus, semper indiget phantasmate

Q 4 concur-

Tex. 37.
Ex hoc
Tex. manifestè dicit, quò ar. tractat de aia prout hêt respectum ad corpus iuxta propositum proœmii.

Tex., 8.

concurrente. Dicit igitur, quod anima rationalis est omnia, scilicet sensibilia, & intelligibilia. quod probat per sufficientem diuisionem. Nam omne ens, vel est sensibile, vel intelligibile, at anima rationalis, ratione sensus est omnia sensibilia, ratione intellectus, & scientiæ omnia intelligibilia, ergo anima rationalis omnia est. & modum quo omnia sit explicabimus, distinguentes de sensibili, & intelligibili, secundum actum, & potentiam, ut ait Tex. 38. Nam sensibile, aut intelligibile dupliciter dicitur, actu dum actu sentitur, vel intelligitur; & potentia dum sentiri, vel intelligi potest. Anima igitur respectu sensus potentia, vel actu erit omnia sensibilia potentia, vel actu. Respectu intellectus similiter potentia, vel actus erit omnia intelligibilia potentia, vel actu. Vnde cum sit omnia, necesse est, quod aut sit ipsa sensibilia, aut species rerum sensibilibus. Certum est, quod lapis non est in anima, ergo erit species lapidis in anima, non species dico, quod resoluetur a lapide, sed idæ lapidis correspondens phantasmati lapidis, a qua excitatur intellectus ad intelligendum. & cum qua concreata fuit anima. Vnde anima est sicut manus. Nam sicut manus est instrumentorum instrumentum, & organum organorum, sic anima in genere intelligibilium forma formarum intelligibilium, & sensus forma formarum sensibilibus. quoniam ipsa nulla est res ex intelligibilibus, & sensibilibus: tamen in se continet idæas omnium rerum. & idè tam sensibilia ratione sensus, quàm intelligibilia ratione intellectus intelligit, quia est media natura. Postquam demonstrauius, quod anima est omnia sensibilia, & intelligibilia; & explicauimus quomodo sit: nunc tantum quomodo intellectus cōtempletur sensibilia ostendemus, cum de anima, quæ pertinet ad phisicum, sit intentio. contemplari autem intelligibilia, ut ait superius, alterius speculationis: idè hoc relinquemus, & tantum quæ negocio nostro faciunt, declarabimus. Dicimus igitur, quod anima facta naturalis, & ut habet respectum ad corpus ad contemplanda sensibilia,

bilia, necessario indiget phantasmate: & ratio est, quoniã nulla est res separata a magnitudinibus sensibilibus, ut apparet, ut ait tex. 39. etiam ipsæ res mathematicæ, quæ sunt in abstractione. re tamen in corpore sensibili sunt, si omnia sunt in materia, ergo intellectus addiscere, vel intelligere ea non poterit, nisi adminiculo sensuum. & si adminiculo sensuum, ergo cum contempletur, necesse est vna cum phantasmate contempletur. dixit vna, quia tantummodo concurrunt ad intellectionem, & non reuoluitur ab ipsis species. quæ phantasmata se habent ad intellectum, sicut sensibilia ad sensum, vno excepto, quod phantasmata non habent materiam, id est non sunt res ipsæ materiales, sed species interioris sensus ipsarum. Vnde intellectus excitatus ab idæis, correspondentibus illis, quæ sunt in phantasia intelligit, quæ phantasia habet actum diuersum ab intellectu. quoniam ipsa non est nec affirmatio, nec negatio & in intellectu est compositio quædam vera, uel falsa rerum conceptarum, & quamuis quoad simplicem operationem intellectus videtur assimilari imaginationi, quia sicut intellectus apprehendit rem simplicem, sic phantasia. tamen non est intellectus phantasia, quia intellectus alio modo apprehendit, quàm phantasia, quamuis ab ipsa phantasia pendeat. dependet enim, quia uolens simplicia sensibilia intelligere, indiget phantasmatis mouentibus intellectum ad ipsa intelligenda. Hoc pacto intellectus intelligens rosam prius rosa causat speciem in visu, in quantum est colorata; & sic figurata hæc species transmittitur a visu ad sensum communem, & sensu communi ad phantasia, ut ibi conseruetur. & quando est in phantasia, dicitur phantasma. hoc igitur phantasma rosæ representat rosam, quoad suas condiciones individuales. puta in quantum est sic colorata, & talis figura, & talis odoris, & in tali situ, intellectus verò, qui habet idæam rosæ in potentia in se, excitatus a tali idæa correspondenti illi phantasmati, recurrit ad intellectum

Tex. 39
Quo intel-
lectus con-
templetur
sensibilia.
Quare ar-
dixit [una]

Quo phan-
tasmata se
habent ad
intellectum.

Exemplū
pro decla-
ratione su-
pradictorum.

Quo ex
hoc ul. tex
elicitur,
quod mens
Ar. est con
siderare
in his lib.
animaspe
ctu corpo
ris.

Reiiciunt
Tolet. &
alii circa
intentione
supradicto
rum Tex.

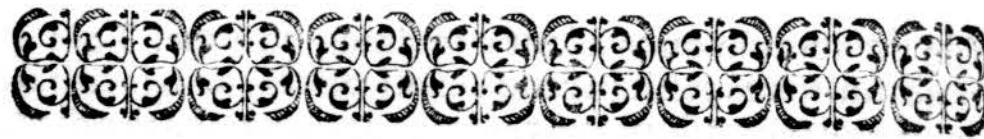
lectum agentem, qui talem ideam lumine suo illustrando, deducit in actum, & sic causatur species intelligibilis rosae purae spiritualis, non representans rosam, quoad sua accidentia, sed quoad suam substantiam, & spiritualiter. & sic intellectus, ut factus naturalis, & ratione corporis consideratus, dicitur a phantasia, secundum Aristotelem. dependere. Vnde ex hoc text. ultimo, manifestè videtur mens Aristotelem. quod considerat animam, prout est in corpore, ratione corporis, & ut in corpore operatur. quoniam in fine voluit demonstrare, quomodo sensibilia intelligat, & quod necessario indiget phantasmate, uolens inferre, quod anima dum est in corpore, ut plurimum mixta est cum phantasia, & raro absque ipsa intelligit, quamuis intelligere possit. sed cum facta est naturalis, semper cum phantasia intelligit & haec dicta sint de natura intellectus possibilis, & agentis, & per consequens de parte animae, qua sapit, & cognoscit, scilicet de Anima rationali, atque de eius operationibus. Quid ergo clamant Toletus, & alij de intellectu in habitu, practico, & speculatiuo? Vbi nam Aristot. in his textibus facit mentionem de istis? & postea ad quid loqui de his, cum ex declarata natura possibilis, & agentis scitur necessario, quid sit intellectus practicus, & quid speculatiuus? De his igitur non loquitur, quia frustra esset, quoniam cum intellectus plenus est habitibus practicis, dicitur practicus, cum speculatiuis, speculatiuus. Cum igitur in genere declarauerit, quomodo intelligat, & quid intelligat: & demonstrauerit, quod potest intelligere sensibilia, & intelligibilia; & cum haec omnia sint, & habeant ordinem uel ad opus, uel ad speculationem: necessario sequitur, quod sciamus quid sit practicus, & quid speculatiuus intellectus, quia si quae intelligit, habebunt respectum ad opus, erit practicus si ad contemplationem, speculatiuus. Omnes igitur errarunt in omnibus supradictis textibus, loquentes de istis intellectibus, & demonstrantes hoc dicere Aristotelem. Ne scio

scio mehercule, quo vadant cum imaginatione. Toletus certè multos excellit in rebus explicandis, cum facultate enim, politoque sermone res ipsas declarat: sed suae declarationes & facultates sunt potius confusiones, quia non continent, ut plurimum rei veritatem. nec Arist. intentionem attingunt. & si omnes errores, quos in commentarijs de anima scripsit, annotauissem, omnes ferè textuum expositiones, & quaestionum disputationes retractandae essent. haec tantum sua, & aliorum errata non contradicendi gratia, sed manifestandi veritatē volui annotare, ut post hac non amplius in philosophia, & in philosopho homines peccare possent. omnes igitur libèter, & sincero animo dicta mea accipiant. quoniam sincerè scripta fuerunt, nec Petrum, vel Paulum sequimur, sed puram veritatem, cum sola veritas omnis sapientiae amica sit.

Excusatio
authoris.

Caput

Caput Sextum.

Ne diminutus videatur de Motrice anima secundum locum, tractat, quod ante facere non poterat, cum a sensu, & intellectu proueniat animalium motus, methodoq; diuisua, & a notioribus nobis semper procedens inuenit principium motuum, taxans in sufficientiam, & diminutionem illorum, qui male animam diuiserunt. declarans in vniuersali appetitum, & intellectum esse principia motiua, sed reduci hæc duo ad appetitum. Vbi demonstrat quomodo diminuti fuerunt, qui animam in potentias diuiserunt. Deinde de numero appetitum, & conditionibus talis motus animalium. Postea in fine similiter a notioribus nobis procedens, de dicto principio in particula ritraetat.

Tex. 40

Reiiciunt
exp. Tole-
ti.

N hoc tex. 40. Non est intentio Aristo. ut Toletus ait. Quod cum in primo de anima Antiqui dixerint animalium animam duobus definiri, scilicet iudicatiua facultate, que sensum & intellectum comprehendit, & motiua secundum locum. cum igitur de sensu, & intellectu tractatum sit, pars hæc tractanda erat. Nec etiam, quod cum definitio quattuor erat partibus composita, puta vegetatiuo sensitiuo, intellectiuo, & loco motiuo: quarum tres hucusque discussæ sunt. nunc quarta discutienda proponit, scilicet loco motiuum. Hæc non est intentio Aristot. & tales expo-

expositiones duos errores committunt. Primus est, quod anima non definitur, nec essentia liter diuiditur in potentias. Secundus, quod non propter Antiquos loquitur de motiuo, sed de ipso pro completo sermone omnium potentiarum animæ, quod ante facere non poterat, ratione ordinis naturæ. Dicit igitur. Cum animalium anima duobus sit definita, id est declarata, scilicet. Cum superius declarata sit anima, quoad potentiam sensitiuam, & intellectiuam. & cum ipsi animæ accommodetur potentia motiua, cum de intellectu, & sensu superius dictum sit, & determinatum: nunc oportet de principio motiuo ipsius animæ quærere. Vnde illud verbum, definita, intelligitur non strictè, sed largè: quoniam cum res per essentiam, scilicet per propriam causam materiale, & formalem explicantur, tunc dicimus ipsas definitas esse, cum per potentias, uel operationes ipsas manifestamus, tunc dicimus definire, scilicet declarare. hic autem loquitur quoad declarationem ipsius animæ quoniam per obiecta, operationes, & potentias ipsam declarauit, non autem quoad explicationem essentialem ipsius animæ. quoniam ut sic definitur. Ecce quomodo hic Aristo. implicitè reddit rationem, quare non antea de principio motiuo tradidit, & quare nunc de ipso est tractandum. Quod nos explicantes, dicimus, quod cum secundum rectum ordinem naturæ non moueantur animalia secundum locum, nisi appetant aliquid. quoniam non mouentur ad locum distantem, siue moueantur progrediendo, ut animalia terrestria habentia pedes; siue natando, ut Aquarica; siue reptando, ut vermes, & serpentes; siue volando, ut volatilia. nisi uel ad quem rendum cibos, uel aliquod delectabile. & cum omnis appetitus uel intellectiuus, ut voluntas, uel sensitiuus, ut concupiscibilis, & irabilis a sensu, & intellectu proueniant: ideò postquam de sensu, & intellectu sermonem conclusit, ne diminutus videatur, & de omnibus animi potentijs sermonem expleat, pro completa manifestatione naturæ ipsius animæ, hic incipit de motrice anima, secundum

Intentio
uera supra
dictorum
tex.

Poderatio
ly [defini-
ta.]

Redditur
implicitè
ab Aris. rō
qua re an-
tea de prin-
cipio mot-
iuo tradi-
dit.
Explicat
intentio
Arist.

Methodo
diuisiua
Ar. inuesti-
gat princi-
pium mo-
tiuū scđm
locum ip-
forum ani-
malium.

Sufficiens
aīz diuisio
ab Ar. da-
ta.

Relicitur
Tolet. cū
aliis.

dum locum verba facere, ut textus secundo, etiam in vniuersali superius annotauimus, & more suo Aristote. methodo diuisiua inuestigat, & inuenit principium motuum secundum locum ipsorum animalium, unde diuidendo, & subdividendo sufficienter membra inutilia respuit: tandem sub vno membro ponens principium motus progressiui. Dicit igitur de principio motus progressiui speculandum est, utrum sit tota anima, vel pars animæ. si pars, vel potentialis, quæ ratione solum differt, vel essentialis, quæ separatur a magnitudine, & subiecto. si essentialis vel una illarum quæ dici solent ab alijs, scilicet vel concupiscibilis, vel irascibilis, vel rationalis, vel quid distinctum ab his. si potentialis vel una illarum, quæ dicta sunt a nobis secundo de anima text. 27. vel vegetatiua, vel sensitua, vel cogitatiua, vel appetitiua uel quid distinctum ab his. & si nullum istorum separatim, ergo plura simul. Ecce quomodo hoc ultimum membrum uirtualiter in diuisis continetur, & ecce quomodo ulterius diuidi non potest ipsa anima: quoniam consideratur, uel quoad operationem, uel quoad se. quoad operationem utitur potentijs; quoad se manet in essentia sua, si ergo per essentiam, & potentias rectè diuisa fuit, ergo bona, & sufficiens diuisio. remanet modo ostendere, sub quo istorum membrorum ponatur principium motus progressiui. Vnde Aristote. etiā more suo in excludendis membris excludit opiniones illorum, qui malè diuiserunt ipsam animam. Quid ergo dicis Tolete cum alijs grauissimis expositoribus, de hac mea expositione, nonne uidetis iam Aristote. in inueniendis, & inuestigandis rebus uti semper methodo diuisiua? Non ergo ut dicis hic tria de principio motiuo speculanda proponit, tanquam quædam separata, nec secundam, & tertiam quæstionem infert: quoniam hæc omnia sunt membra diuisiōis, & subdivisiōis contenta sub methodo diuisiua, quam nullus effugere unquam potest, nec corde, quamuis ore negare. Vnū igitur ab alio dependet, & omnia simul ab vna nota, manifesta, atque

atque ab intellectu cōcessa diuisiōe, tanquā ab Axiomate quodam: quia tantum ualet dicere. Aut principium motuum est tota anima, uel non est tota anima. hanc diuisiōnem cum sit per contradictoria, omnes necessario concedunt. consequenter dicimus, si nō tota anima, ergo pars; si pars, ergo & c. ut diximus. Vnde Aristote. breuitati studens implicitè, & virtualiter multa in membris diuisiōis præsupponit, relinquens prudentibus philosophis, ut plurimum illationes diuisiōum. nam si quis discurrat sigillatim, potest etiam coniunctim discurrere, & complicari duo vel tria, uel omnia simul; ut quod non inuenit in rebus separatis, inuenire possit in compositis.

Incipientes igitur destruere, quod non sit pars essentialis, redarguentes insufficientiam diuisiōum illorum, qui ipsam animam diuiserunt: quoniam quidam dimi- nuti, & quidam superflui fuerunt: primo dicimus, quod dubium est, ut ait text. 41. quomodo dicantur partes, & quot sint. Vnde si nescitur quomodo dicantur, partes animæ, & etiam quot sint, dubium erit dicere, quod pars animæ sit principium motus progressiui. & reddimus rationem dubitationis, quoniam videntur partes esse infinitæ, id est indeterminatæ. nec ad certum numerum redu- ctæ: quoniam alij diuidunt animam in rationalem, irasci- bilem, & concupiscibilem, ut Plato, qui hanc in iecore, il- lam in corde, & aliam in cerebro posuit. & alij diuidunt animam in rationalem, & irrationalem. Vnde isti tales insufficientes posuerunt diuisiōes, quoniam isti non pro- pter aliam causam diuersas animas posuerunt, nisi pro- pter diuersas operationes, & potentias. quod si propter hoc non omnes partes posuerunt, quoniam sunt aliæ po- tentiæ multo magis differentes a rationali, quàm irascibi- lis, & concupiscibilis. ergo oportebat has assignare, & di- uidere. Potentia autem hæc est vegetatiua, magis enim differt a rationali, quàm illæ duæ, quia ista inest plantis, quibus nec sensus, nec ratio inest: illæ verò duæ insunt ha- bentibus sensum, qui propinquior est rationi. similiter qui

Notatur
breuitas
Arist.

Tex. 41
Probatur
insufficien-
tia diuisio-
nis animæ
ab antiq̄s
positæ.

qui diuidunt animam in rationalem, & irrationalem, non benè diuidunt; quia sensitua potest dici nec rationalis, nec irrationalis. non ergo sufficiens diuisio. Amplius adhuc probamus, prædictas diuisiones esse insufficientes. Nam imaginatio, ut ait Tex. 42. quæ est potentia secundum esse ab illis differens, cuiam coniungitur illarum, rationi nè, vel appetitui, hoc habet maximam dubitationem, quoniam omnibus vtitur illis partibus imaginatio, seu omnes ipsa: ratione enim ministrat, similiter, & appetitui non ergo videtur magis ab vna, quam ab altera separanda. quod si ab omnibus separatur, ergo insufficientis, & diminuta diuisio.

Præterea diuidere animam in irascibilem, concupiscibilem, & rationalem, est superfluum. quoniam appetitiua est potentia animæ distincta ab alijs ratione, & non re. & facere ipsam per se esse ab alijs distinctam, est inconueniens, quia tunc erunt plures tribus; & tamen hæc potentia appetitiua irrationali parte, est voluntas; in sensu, est irascibilis, & concupiscibilis. ergo non tres animæ: quia esset triplex appetitus. quia si anima triplex est, multiplicabitur etiam appetitus; sed non sunt nisi duo, ergo etiam animæ. ergo superfluum est diuidere animam in tres partes essentielles abinuicem separatas magnitudine, & subiecto, ut dixerunt antiqui, cum ratione appetitiuæ potentia sint duæ tantum. Ex hoc enim tex. elicitur, quod duplex est appetitus, alter qui dicitur intellectiuis, & est voluntas; & appetitus sensituius, qui diuiditur in irascibilem, & concupiscibilem, cuius diuisionis est hæc sufficientia. Omnis appetitus prosequitur aliquod bonum cognitum, uel fugit malum cognitum. sed bonum, & malum cognoscitur, aut per intellectum, aut per sensum. si cognoscitur per intellectum, sic ipsum prosequitur, uel fugit appetitus intellectiuis, id est voluntas. puta cognosco iustitiam per intellectum ut bonum. & tunc prosequor eam voluntate, affectans eam habere. & cognosco iniustitiam per intellectum, ut malum, & tunc fugio eam voluntate, respiciens

Tex. 42
Alia antiquorum in sufficientia diuisionis.

Superfluitas antiquorum circa diuisionem animæ.

Elicitur ex hoc tex. duplicem esse appetitum. Demonstratur sufficientia diuisionis appetitus.

respiciens eam habere. Si cognoscitur per sensum, sic ipsum prosequitur, uel fugit appetitus sensituius, puta cogitativa cognoscit, quod Socrates est amicus meus. & tunc appetitus sensituius prosequitur eum, & diligit, & cognoscit, quod Plato est inimicus meus, & tunc appetitus sensituius odit eum, & fugit.

Destructis opinionibus illorum, qui in diuersas partes diminutè, & superflue ipsam animam diuiserunt, tãquam in partes essentielles: nunc ad partes potentiales veniemus. sed iam ad veritatem accedamus, si per dicta superioribus non potuimus scire principium motus progressiui, quid ergo erit, ut ait Tex. 43. id quod mouet animal loco? Mouebitur nè motu augmenti, vel diminutionis, qui quidem omnibus animantibus inest? Si tali motu mouebitur, facillè erit inuenire eius principium: quoniam hoc est anima nutritiua, quæ vniuersis inest, alij autem motus, ut respiratio, exspiratio, somnus, & vigilia: cum omnibus sint communes omnibus, idè talibus animalia secundum locum moueri non poterunt. idè posterius hæc considerabimus. nam & hæc ipsa magnam dubitationem, difficultatemq; habent. Sed de motu secundum locum, qui dicitur motus progressiuis, habemus considerare, & primò, ut ait tex. 44. quid sit mouens animal, vel sit principium talis motus. Vnde a notioribus nobis incipientes probamus, quod vegetatiua potentia non sit principium motus progressiui, duabus rationibus. Prima, quia motus progressiuis fit cum imaginatione, & appetitu. quia nihil quod non appetit, aut fugit, mouetur; nisi violentia; ut quando vi trahitur animal. sed vegetatiuæ non inest imaginatio, nec appetitus, ergo ipsa non potest esse principium motus, secundum locum animalium. Secunda vegetatiua, siue nutritiua inest plantis, & tamen non inest talis motus. quod si vegetatiua esset principium essentielle motus, secundum locum, utique mouerentur; sed nõ mouetur, ergo ipsa non potest esse principium talis motus. Ascendentes ab imperfectioribus ad perfectiores, probamus, quod

R nec

Tex. 43
Post destructionem antiquorum incipit uenari ueritatè de principio motu animalis.

Tex. 44
A notioribus incipientes probat Ari. quod ueg. nõ est principium. Prima rō.

Secunda rō

Tex. 45
 Qd sensitua non sit principium motus animalium.
 Obiectio.
 Responso

Qd potentia intellectiua non sit principium motus animalium.
 Tex. 46

Responso obiecti.

Tex. 47
 Alia ratio pbans idē

nec potentia sensitua potest esse huius motus principium. quoniam, ut ait tex. 45. non omnia habentia sensum mouentur. sunt enim animalia aliqua fixa, quæ nullum locum ex se mutant. ergo sensitua non potest esse principium essentialis talis motus. nec est dicendum, quod talia non mouentur. non quia desit principium, sed deest instrumentum, quia natura nihil fecit frustra, nec deficit vnquam in necessarijs; sed quibus dedit principium, dedit quæ necessaria erant ad vsum illius: dummodo non sint orbata, & monstruosa animalia. sed illa immobilia in sua specie perfecta sunt, & non monstra, cum generent sibi similia. si ergo principium haberent motus a natura, utique haberent instrumenta necessaria, sicut habent ad alia opera. cum autem nullum tale sit, non ergo habent tale principium. & consequenter sensituum non principium huius motus. Præterea probamus, quod nec tertium membrum diuisionis, scilicet potentia intellectiua, quæ vocatur intellectus, est mouens secundum locum. quoniam non fit motus, nisi sit cognitio, ut ait tex. 46. circa aliquod conueniens, vel disconueniens, tanquam circa fugiendum, vel persequendum. sed intellectus qui speculatur, nihil agendum considerat, neque speculatur fugibile, vel persequibile, ergo intellectus non est principium motuum, secundum locum animalium. Et quamuis intellectus speculetur agibilia, & intelligat ipsa, ut aliquod terribile, vel delectabile, modo non percipiat actionem, & non dirigatur ad opus, non est principium motuum. quia quod mouetur timore est cor, quod delectatione mouetur est iecur, & altera pars. Vnde intellectus, quamuis considerat terribilitatem, & delectationem: tamen non iudicat timendum esse modo, vel persequendum. Amplius probo adhuc, quod intellectus non sit principium motus progressiui. quoniam, ut ait Tex. 47. intellectus præcipit aliquando fugere aliquid, vel persequi, & tamen homo sequitur appetitum, relinquens rationem, & facit oppositum motum, ut apparet in incontinentib. qui contra rationem, & dictamen

dictamen intellectus mouentur. similiter idem videtur in medico, & statuario. non enim semper, secundum artem statuariam, uel scientiam medicinæ, quam habet, medetur ille, & iste conficit artem: sed aliquid aliud hanc habet viam, & potentiam, ut per ipsam artem aliquid scientiamque agatur. ergo manifestatur per hoc, aliud esse principium motus in ipso. Probato, & destructo tertio membro, probamus, quod nec potentia appetitiua sit principium talis motus, quia multa possumus appetere, & desiderare. tamen quia sequimur rationem, non mouemur ad illos motus. Postquam demonstrauius non esse aliquod membrorum simplicium, scilicet non vegetatiuam non sensituiam, non intellectuiam, nec appetitiuam, nunc complicabimus ipsa. Nam videtur, ut ait Tex. 48. esse hæc duo principia motus, scilicet appetitus, uel intellectus. intelligendo etiam per intellectum phantasiam, & imaginationem. quoniam multi sequuntur, & mouentur a sola imaginatione & etiam animalia, quæ mouentur, non habent neque intellectum, neque rationem. & tamen ducuntur phantasia, ergo hæc duo simul erunt principium motus secundum locum animalium appetitus, & intellectus. Et quoniam diximus intellectum esse principium motus, ne fiat æquiuocatio, declaramus qualis sit iste intellectus, & dicimus, quod est ille intellectus, qui ratiocinatur, & circa agibilia discurrit, qui dicitur practicus, ut ait Tex. 49. & differt ab intellectu, qui non ratiocinatur secundum finem. quoniam speculatiuus contemplatur rem, & practicus cognoscit rem propter opus. Remota æquiuocatione intellectus, probamus appetitum, & intellectum, esse principium motus progressiui. Nam appetitus non mouet, nisi intendat aliquid, sed istud non potest mouere appetitum, nisi prius intellectu; & cognitione comprehendatur. ergo necessarius intellectus, seu imaginatio ad motum; probatur minor, quia intendere aliquid est finis, & finis est principium, quod cognoscit intellectus practicus. ergo absque intellectu, & imaginatione non potest inten-

R 2 dcre

Qd nec potetia appetitiua sit principium talis motus

Tex. 48.

Distinct. i. intellectus pp æquiuationē Tex. 49

Prima rō pbans appetitum, & intellectum eē principium motus progressiui.

dere aliquid. appetitus ergo non datur motus absque appetitu, & cognitione.

Secūda rō

Præterea imaginatio, seu intellectio non mouet sine appetitu, cum moueat: quia proponit appetibile. ergo vtrunque est motus principium cognoscitiua enim potentia finem apprehendit, & iudicat. qui finis incitat appetitum ad motum. tam ergo cognitio, quam appetitus simul sunt motus principium: Postquam vidimus hæc duo esse principia motus, cum in doctrinis, quando opus est reducuntur omnia ad vnum principale, uel ad plura principia sibi inuicem subordinata: cum videamus intellectum semper moueri per appetitum. non autem appetitus. quoniam intellectus absque voluntate, quæ appetitus, ut ait Tex. 50. mouere non potest, at appetitus absque intellectu mouere potest. quoniam concupiscentia appetitus est, & tamen fit absque ratione. ergo ratione vniuersalitatibus appetitus erit magis, & principale principium motus progressiui. & ratio est, quia si essent duo principia, appetitus, & intellectus secundum aliquam communem rationem mouerentur, ut bipes, & quadrupes. sic ponunt Themistius & Philoponus. quia sunt duo principia diuersa, & non subordinata mouentur per communem rationem, quam habent scilicet, quia pedes habent: sic appetitus, & intellectus, si essent duo principia separata, & non ordinata per aliquod commune, mouerentur. sed hoc non est, quia vnum absque altero moueret. at id esse non potest. nam intellectus, ut diximus, absque voluntate, quæ appetitus est, mouere non potest. at appetitus absque intellectu moueri potest. ideo primum locum obtinet appetitum in motu. Alia ratione probamus appetitum maiorem rationem habere principij mouendi, quam ipse intellectus, & hoc ratione finis vtriusque ostendemus. dicimus igitur, quod id quod mouet, & appetibile est, ut ait Tex. 51, non semper est bonum, sed aliquando bonum, aliquando apparens bonum. sed intellectus omnis rectus est, & mouetur ad bonum tantum, nec decipitur. at imaginatio, & appetitus est recta, &

non

Restrictio
doctrinæ
pp super-
fluitatem.

Tex. 50
Probat
quomodo motus
progressi-
uus potest re-
duci ad u-
num prin-
cipium.

Alia rō p
hansidem
Tex. 51.

non recta. non semper enim a bono vero mouetur, sed aliquando ab apparenti. ergo videtur, quod cum appetitus ad plura se extendat, quam intellectus: quoniam intellectus ad bonum tantum, & appetitus ad bonum, uel apparens bonum, quod habeat maiorem rationem mouendi. & nota, quod non quodcunque bonum, vel non bonum mouet appetitum, sed agibile, id est quod sub actione cadit, ut possit obtineri, & non obtineri. quod enim agibile est contingens, & aliter se habere potest. Quod igitur hæc potentia animæ, scilicet appetitiua sit illa, quæ moueat magis, quam intellectus ex dictis manifestum est. Vnde ex hoc tex. Notandum est, quod omnis potentia animæ quæ præsentat bonum cognitum, uel malum intellectiuo dicitur potentia directiua, uel incitatiua ipsius appetitus, & sic dicitur intellectus rectus, quando incitatur per voluntatem ad acceptandum, quod est vere bonum, vel verè malum. verbi gratia intellectus practicus cognoscens quod omne bonum est operandum, & quod nunc tempore peccatis pro liberatione ciuitatis a tali contagio orare Deum est bonum, & abstinere se a peccatis præsentat hoc bonum cognitum voluntati. ex qua præsentatione dirigitur, & incitatur voluntas ad acceptandum conclusionem, quæ est hæc, nunc orandus est Deus pro liberatione ciuitatis, & abstinendum a peccatis, & sic volo ipsum orare, & me a peccatis abstinere. Dixi autem, practicus, quia intellectus in quantum speculatiuus, cum contentetur, in speculatione veritatis, non dirigit voluntatem ad aliquid operandum; licet enim speculator fluxum, & refluxum aque, ex hoc non excitatur voluntas mea, ut velim circa ipsam aquam aliquid operari. Quoniam superius cum Arist. damnauimus insufficientiam illorum, qui diuiserunt animam in partem irascibilem, concupiscibilem, & rationalem, tanquam in partes essentielles; ne aliquis contra nos insurgat dicens, has aliquos diuisisse, non ut essentias, sed ut potentias; & opinionem illorum esse loqui de potentijs, & non de essen-

Quādo, &
quis dicat
intellectus
rectus.

Obiectio

R 3 tjs;

Responsio

Tex. 52

Reiicitur
Toletus.
Poderatio
uerborum
Arist.Questum
ResponsioTex. 53
Reiicitur
Toletus.

tij: ideo postquam methodo diuisiua inuenerimus principium motuum ipsorum animalium: & demonstraui-
mus prouenire motum progressiuum ab intellectu, & ap-
petitu, sed principaliter, & magis ab appetitu, nunc tali
obiectioni respondebimus, quod ante facere non potera-
mus, cum nondum per membra potentiarum discursi fuif-
semus. Dicemus igitur, vobis qui diuidistis animam, si di-
catis, quod non secundum essentiam ipsam diuidistis,
sed secundum potentiam: dico, quod ex dictis meis rei-
citur opinio, & diuisio vestra. & quod oportet, ut confi-
teamini valde plures potentias esse, quam illas tres; quo-
niam potentiae animae sunt, vt ait tex. 52. vegetatiuum, sen-
sitiuum, intellectiuum, consiliatiuum, adhuc appetitiuum:
quae potentiae differunt abinuicem, plusquam concupisci-
bile, & irascibile. quoniam irascibile, & concupiscibile
pertinent ad idem genus, scilicet appetitiuum at illae Ve-
gitatiuum, sensitiuum, & aliae dictae genere differunt; non
ergo recte obijcis, & per consequens diminuti fuerunt An-
tiqui. Nec o Tolete intentio Arist. est colligere numerum
potentiarum, vt numerum ipsarum ostendat, sed vt tacite
obiectioni respondeat, sicut diximus. Dixit, *praeterea*, in
tex. intellectiuum ratione speculationis. quoniam per po-
tentiam puram speculatiuum, intelligit tantum Anima;
dixit, *deliberatiuum*, ratione operationis: quoniam per po-
tentiam practicam deliberat hoc, & illud, quae duo gene-
re differunt. & si quis quaereret, quare non enumerat po-
tentiam motiuam inter praedictas, vt fecit secundo de ani-
ma tex. 27. Dicendum, quod hoc non fecit, quia iam hoc
superius declarauit. Nam cum dixerit, quod ab appetitu,
& intellectu prouenit motus progressiuus, & haec ab ani-
ma proueniunt, ergo etiam motiuum erit potentia ipsius
animae. Tex. 53. Non explicat, vt ait Toletus, quale appe-
titiuum moueat hominem, dicens non esse unum appe-
titiuum numero, qui ipsum mouet, sed specie, id est, genere
vnum, sed postquam conclusit principium motus progres-
sui, esse magis appetitum, quam intellectum, & quod pro-
uenit

uenit a potentia appetitiua: nunc vult loqui de numero
ipsius appetitus; ne quis credat vnum tantum esse appeti-
tum, quam pluralitatem ratione contrariorum ostendit:
Nam si appetitus contrarij erunt, necessario erunt plures.
hoc igitur in hoc tex. ostendit, scilicet vnum esse appetiti-
uum genere, & per consequens vnum appetibile; & pro-
bat, quoad diuersitatem appetendi, plures esse appetitus.
nam si appetitus sunt contrarij, ergo plures, vt diximus;
quod sint contrarij ex hoc manifestatur, quoniam ratio,
& appetitus intellectiuus, contrariatur concupiscentiae,
& appetitui sensitiuo. Nam appetitus intellectiuus, se-
cundum suam naturam ea amat, ac prosequitur, & de illis
gaudet, quae secundum intellectum, atque rationem bo-
na sunt; ea vero, quae ratio mala iudicat, odit, ac fugit, &
de illis tristatur. De huiusmodi etiam bonis sperat, ma-
la contraria timet, & aduersum male huiusmodi irascitur.
Appetitus autem sensitiuus amat, & prosequitur ea, quae
sensus bona iudicat, & de his gaudet: ea vero quae sensus
disconuenientiam iudicat, odit, ac fugit, & de his trista-
tur. Atqui non eadem sunt; quae sensus bona aestimat, &
quae ratio, vel intellectus; item quae sensu mala, & quae in-
tellectus. Aestimatio namque sensus illa iudicat bona,
quae carni sunt grata; bona videlicet corporalia, & tem-
poralia, delicias, diuitias, amplam suppellectilem, pom-
pas magnificas, & gloriosos titulos, amplum famulitium,
abundantiam ciborum, ferculorum, potuum, musicorum
instrumentorum concentum, & caetera huiusmodi quae-
cunque sensui carnis sunt grata, & quaecunq; sensum ob-
lectant, & haec omnia inordinate, & secundum excessum
considerata sensus aestimationi bona videntur, & sic ea
sensualis appetitus prosequitur. Ratio vero, siue intelle-
ctus, vera bona iudicat illa, quae incorruptibilia sunt, at-
que aeterna, & ea quibus ad aeternitatem pertingitur; cu-
iusmodi sunt bona coelestia, item virtutes, & virtutum ope-
ra virtutum etiam occasiones, & quicquid nouit ad uera,
atque aeterna bona consequenda idoneum. Quae autem
R 4 sensus

Intentio ue-
ra Ari.Probatur
pluralitas
appetituum
ratione contra-
riorum.Quid prose-
quatur ap-
petitus in-
tellectiuus.Quid prose-
quatur ap-
petitus sen-
sitiuus.Quae sensus
aestimatio
bona iudi-
cet.Quae ratio ue-
ra bona iu-
dicet.

sensus, ut sibi grata, & conuenientia iudicat, secundum eum usum, nempe superfluum & excessiuum nequaquam intellectus, ut vere bona iudicat; sed potius ut mala, & noxia ad ea bona consequenda, quæ ipse vere bona iudicat. Non enim hæc temporalia iudicat utilia, nisi quatenus ad vere spiritualia, & æterna conducunt. quid est secundum usum temperatum, & moderatum, atq; sufficientem propter quod appetitus sensitius contrarius est voluntati, non simpliciter, in hoc quod ipse corporalia, & temporalia appetat. Voluntas autem, supernaturalia, & æterna. Sed quia ille corporalia secundum excessum, & inordinationem appetit; ista verò non, nisi secundum debitam moderationem: nec ea quidem per se, sed ut ad aliud conductentia. Manifestum est igitur, quod appetitibus contrariis possumus moueri. & hoc fit, quando ratio est contraria sensui; & quare id fiat, & nascatur talis contrarietas, demonstramus cum Arist. dicentes, quod causa est, quia homo habet cognitionem diuersorum temporum præsentis, & futuri. Vnde quia aliquod bonum videtur, de præsentis appetitus, qui sequitur sensum, de præsentis appetit. at quia ratio futurum esse malum præuidit, renuit. Verbi gratia, appetitus amantis amantiam bonum iudicat, quia per sensum delectationem præsentem iudicat, at intellectus damnum futurum præuidit; ob id discoueniens iudicat, fiuntq; inde contrarij appetitus. Hæc igitur est causa, quod non sit unum tantum numero appetituum mouens hominem, sed numero plura. scilicet sensitius, & intellectius, & unum genere. Nam appetituum se extendit ad utrumque, & cum sit unum appetituum genere, erit etiam appetibile primum obiectum commune, quod etiam mouet in motum. hoc autem appetibile mouet prout apprehenditur intellectu, vel imaginatione. ob id non est unius rationis semper quod mouet, sicut nec appetitus, sed unum etiam ipsum genere. Postquam demonstrauimus, quod appetitus est causa istius motus progressiui, & quod est unum genere, & plura numero: nunc de conditionibus talis motus animalium loquemur,

Quis appetitus sensitius contrarius sit uoluntati.

Demōstratur quare appetitus sensit. contrarius sit ratione.

Explicatio p̄ exemplū.

quemur, per ea, quæ in motu uniuersali accidunt, dicentes, quod tria requiruntur, ut ait tex. 54. in motu, Quod mouet, quod mouetur, & quo mouetur: scilicet instrumentum motus, & quod mouet, duplex est. Vnum quod mouet, & non mouetur, ut intelligentia: & aliud quod mouet, & mouetur, ut orbis, vel mouentia particularia. Applicando igitur ad motum animalium dicimus, quod hæc omnia sunt in tali motu. Nam est mouens immobile, scilicet appetibile. hoc enim mouet appetitum in genere causæ finalis, atque ideò mouendo non mouetur. Est etiam mouens motum scilicet ipsemet appetitus; mouetur enim ab appetibili, non motu uero, sed motu, qui actus quidam est, sicut sensatio, vel intellectio, ita appetitio, mouet etiam corpus. Est etiam quod tantum mouetur scilicet corpus ipsum, & quo mouetur. & hoc est pars corporis, quæ instrumentum est motus, de qua non est modo tractandum. quoniam in communibus animæ, & corporis operibus considerandum est de ipsis. Nunc autem sufficit, ut eius conditiones tantum in summa dicamus, ut ait tex. 55. & hæc sunt, ut sit principium, & finis: sicut in circulatione est gibbosum, & concauum. nam conuexum dicitur principium, & concauum finis. Vnde aliud quidem quiescit, aliud uero mouetur & hæc ratione sunt diuersa, & magnitudine inseparabilia. Ita in instrumento motus animalis, quod pulsu, & tractu mouetur, erit pars, quæ sit principium extensionis; & finis constrictio- nis una, & eadem, licet ratione diuersa; respectu enim unius motus, est principium: respectu alterius est finis. quemadmodum in circulo, quod ratione unius dicitur principium, ratione alterius finis; nam ubi manet aliquid, ibi incipit aliud. Postquam in uniuersali de principio motus animalium differuimus, nunc applicabimus ad particularia, & in particulari de ipso tractabimus; & ut a notioribus nobis, & imperfectioribus procedamus, incipiemus primò loqui de animalium imperfectorum motus principio, & ultimo de homine. Vnde non de istis,

Tex. 54
Tria requiruntur in motu quod motui animalium applicantur.

Tex. 55
Quæ sint conditiones motus animalium.

Tex. 56
Reiicitur
Toletus.

istis, quia habent difficultatem, loquitur, ut ait Toletus Textum quinquagesimo sexto. sed quia necessarium erat applicare vniuersali particularibus, vt totaliter possit sciri, quæ animalia mouentur, & quæ non; & si non mouentur, quare, cum omnia habeant imaginationem, & appetitum. ideò dicimus cum Aristo. Cum igitur sicut prædictum est appetituum, ut appetituum sit vniuersale principium motus animalium, & appetitus non sit sine phantasia. quæ phantasia, cum sit rationalis, & sensitua, & de ipsa participant alia animalia, considerandum autem est primò de imperfectis animalibus, scilicet de illis quibus sensus tactus solum inest, quid sit mouens in ipsis, vtrum habeant imaginationem, & phantasiam, per quam moueantur, an non. Vnde concludimus, appetitum habere, quia inest eis dolor, & voluptas, ut manifestum est; quia si pungantur, se contrahunt. at ista non sunt sine appetitu.

Quid sit
mouens in
animalibus, quæ
sensus tactus tantum
habent.

Pöderatio
ly[quodammodo.]

Præterea dicit, quod quodammodo inest phantasia, dixit. *Quodammodo*, quia non perfectè, & ideò explicat genus istius phantasiæ. Nam sicut mouentur indeterminate, sic habent, & phantasiam indeterminatam. quæ phantasia indeterminata est illa, quæ non est in certa parte corporis; immo est in toto corpore; & est eadem cum sensu tactus; nec retinet species in absentia rei sensibilis, sed solum mouetur a sensibili præsentia, hæc est in conchilijs, & vermibus. Et quia diximus antea, quod imaginatio, vel phantasia quædam erat rationalis, quædam sensibilis: concludimus ex dictis, quod in animalibus omnibus datur sensibilis phantasia, vt ait text. 57. uel sit determinata, vel indeterminata. sed phantasia deliberatiua solis rationalibus inest, quia deliberare est conferre multa sub vna cõmuni mensura, & quod conuenientius est, ac melius ad finem eligere. sed hoc facere rationis est. Vnde reliqua animalia non habent talem opinionem, id est iudicium, quia non syllogizant sicut homo. solus enim homo ex multis phantasmatis facit vnum scilicet ex multis medijs

Tex. 57
Quibus animalibus datur
phantasia
deliberatiua.

dijs ad finem propositis, eligit unum; reiicit alia quæ non sunt apta.

Cum ergo ostenderimus in omnibus animalibus imaginationem esse in imperfectis imaginationem imperfectam, & in omnibus alijs perfectam; & in homine ultra imaginationem, etiam rationem; remanet conclusum, quod in imperfectis imaginatio imperfecta sit causa appetitus ipsius motus: & in perfectis imaginatio perfecta, & in homine ratio ipsa. & quoniam non tantum ratione mouetur homo, sed etiam sensu: ideò dicimus, quod aliquando appetituum sensituum vincit appetituum intellectuum, vt patet in incontinentibus, sicut ait text. 57. aliquando verò intellectus vincit sensituum, & secum fert. Talia autem imperia assimilantur spheris. Nam sphaera superior fert inferiorem, & iste motus est ordinatus, & secundum naturam; & est, cum homo ratione mouetur, & vincit appetitum; cum autem econtra assimilatur hoc imperium motui planetarum, qui contranitentes primo mobili mouentur ab occidente in orientem motu proprio. irrationale enim est, vt sphaera inferior, quæ resistit superiori, sicut appetitus rationi, & intellectui. Appetitus igitur sensituum, & intellectuum erunt principium motus localis ipsius hominis, & ne aliquis erret circa cognitionem intellectus distinguimus, & demonstramus qualis sit ista cognitio intellectus quæ moueat hominem, & dicimus non esse intellectum speculatiuum vt ait text. 58. quoniam hic manet in quiete cõtemplando, nec ad opus vergitur. sed intellectus rationalis, qui considerat, uel ut uertatur circa uniuersalia, uel circa particularia discurrendo, & utraque hæc ratio mouet, sed propinquius, & proximè ratio particularis, ratio vniuersalis non ita propinquè, magis enim ad speculationem accedit. Atq; hæc sunt quæ Arist. docet de motiua potentia, & aduerte quod etiam uerius de hac ratione uniuersali, & particulari loquutus est, & similiter de appetitu intellectu, & sensituum, sed superius de illa ut ex ipsis inferret pluralitatem appetituum,

Tex. 57

Tex. 58

petitum, hic autem ut principium mouendi in homine demonstraret, qui non solum ratione, sed etiam sensu mouetur. Similiter de intellectu speculatiuo, & agibili loquutus est, vt declararet membrum diuisionis, scilicet quid per intellectiuum, vel ratiocinatiuum intelligeret, & sic diuersis respectibus de ipsis loquutus est, & secundum diuersa proposita.

Caput

Caput Septimum.

TRACTATA vnuscuusque Animæ natura, nunc a notioribus nobis incipiens, eas viuentibus applicat. Probans per sufficientem diuisionem, quod nutritiua, siue vegetabilis omni uiuenti inest. Secundo per propositiones ab omnibus concessas discurrens, demonstrat, quod sensus non cunctis viuentibus, sed animalibus necessario inest. Præterea, cum sensus multi sint, per sufficientem diuisionem declarat, vtrum omnes necessario insint animalibus, vel quidam, & si quidam, quales illi sint, & quare non necessario sint; acq; qui sint illi, qui propter bonum dati fuerunt quibusdam animalibus, & non cuiusque, demonstrans, vt dicta corroboraret, impossibile esse simplex corpus animalis esse; & in fine comparans necessitatem tactus cum alijs, concludit sermonem librorum de Anima.

POST QVAM tractauimus cum Arist. de omnibus animæ differentijs, atq; speciebus, earumque potentijs, operationibus, & obiectis. Nunc cum ipso demonstrabimus, si animalibus omnibus insint omnes istæ animæ, seu potentiæ, uel nō; & si non, quare, & quæ sint illæ. & hoc fieri ante non poterat. quoniã hoc scire dependet a cognitione naturæ ipsarum animarum. nisi. n. scitur natura cuiuscunq; non potest sciri, si huic, vel illo aīali hæc competant; & quare huic, & nō illo. & quamuis superius de his, quæ

Reiicitur
Toletus
cum aliis.

Tex. 59
Per suffici-
entē diui-
sionem p-
batur qd
vegetabi-
lis sit ne-
cessaria in
oī uiuente
usque ad
mortem.
Tex. 60
Quod sen-
sus non in-
sit oīb. ui-
uentibus.

quæ nunc dicentur, aliqua dicta fuerunt a philosopho, nō respectu istius applicationis hæc tactu fuerunt. sed ut conuenientiam, vel disconuenientiam, similitudinem, vel dissimilitudinem earum inter se demonstraret, uel ut aliquam eius naturæ partem declararet. Vnde non propria ibi sicut hic intentione, & in uniuersali loquutus est cum applicatione. Nō igitur, ut Toletus absolutis animæ partibus quattuor, nunc ipsarum species tres, scilicet nutritiuam, sensitiuam, ac intellectiuam confert; sed propter causam prædictam necessariam, & scientificam, iam superius suis locis inter se ipsas contulit. nec opus erat amplius idem extra locum proprium, & propositum repetere; ideò reiiciatur sua expositio, simul cum expositionibus aliorum. quoniam omnes sunt alienæ. non enim intentioni. non progressui Arist. non ordini doctrinæ, & denique non veritati consonant. Incipientes igitur a notioribus nobis, facientes applicationem prædictam, dicimus quod nutritiua, siue vegetabilis, ut ait text 59. anima, necessaria est in omni uiuente, ab initio vitæ, usque ad mortem. quod probamus per sufficientem diuisionem; quoniam necesse est, quod generatur habere vel augmentum, vel diminutionem, vel statum, sed nihil horum fit absque alimento, ergo omne uiuens animam nutritiuam habet; & necesse est inesse vegetabilem potentiam in omnibus generabilibus. & corruptibilibus. Sensus uero, ut ait tex. 60. non inest cunctis uiuentibus, quod dupliciter probatur. Primò. Quæ corpus simplex habent, non possunt habere tactum, & uiuentia aliqua corpus simplex habent, ergo non possunt habere tactum, ergo nec sensum, nullus enim est sensus sine tactu. Vnde per corpus simplex, intelliguntur plantæ, quoniam ipsis multum dominatur elementū aliquid, ut terra, quod ex Aristotele confirmari potest. nā tex. 66. dicit, & plantæ est ob hoc nullum hñt sensum, quia terreæ sunt. Præterea pñt dici simplicia, quia non constant ex partibus distinctis, sicut animalia, quæ habent diuersas partes caput, manus, &c. & quamuis radix, & truncus, & ra-
mi

mi dicantur partes, hoc dictum est per similitudinem, & proportionem. nō autem uerè partes dici possunt. & ideo ipsa simplicia corpora appellari possunt. partes enim in animalibus positæ fuerunt, ut anima posset explere operationes suas. quod facere non poterat, nisi per diuersa organa. hoc autem non est opus in plantis, & ideo ipsas appellabimus corpora simplicia. Secundo probatur, quia non omnia uiuentia susceptiua sunt formarum sine materia, idest specierum sensibilium, ut species sunt, ob id non sentiunt.

Postquam probauimus, quod sensus non inest omnibus uiuentibus, nunc probabimus, quibus insit ipse sensus. & dicimus, quod omnia animalia habent sensum, sic discurrentes per propositiones, ab omnibus concessas. Si nihil facit natura, ut ait Tex. 61. oportet, quod animalia habeant sensum: quia omnia, quæ a natura fiunt, uel alicuius gratia, & propter finem fiunt, uel a casu. si ergo animalia progressiua non haberent sensum, corrumpenterentur, & finem suum consequi nō possent. quia si nō haberent sensum, ergo non motum, nec cognitionem. & si non motū, ergo non possent quærere cibum sibi distantem, ergo non finem suum assequerentur, cum animalia absque alimento finem suum contēqui non ualeant. ergo cum sint a natura, & omnia naturalia finem consequantur, ergo animalia necessario sensum habebunt; quia non sunt sicut plantæ, quæ unde natæ sunt, & ubi, habent etiam suum alimentum. scilicet ex terra, sed motu indigent, ut quærant. ergo opus est sensu. Quoniam probauimus sensum necessario omnibus animalibus inesse, ne quis credat propter bonū, & non propter necessitatem, talem sensum homini datū fuisse. & per consequens arguere contra prædicta, quod sensus non insit omnibus animalibus necessario: ideo respondentibus huic tacite obiectioni, probabimus, quod qui habet intellectum, necessario etiam sensum habere debet. Dicimus igitur omnia, quæ sunt generabilia, & corruptibilia, ut ait tex. 62. habentia mentem, necessario indi-
gent

Demōstra-
tur quibus
insit sēsus.
Tex. 61

Necessa-
rio quæ ha-
bent intel-
lectum, ha-
bent et sē-
sum.
Tex. 62

Reiicitur
expōnes
contrariā
aliorum.

Elicitur
ex hoc
text. quō
considerat
animam
respectu
corporis.

Vtrū oēs
sensus in-
sint aīalib.

gent sensu, dixit. *Generabilia, & corruptibilia*, ratione corpo-
ris, quod est generabile, & corruptibile. & hic considerat,
vt toties diximus, animam, prout est in corpore, & respe-
ctu corporis. volens dicere, quod omnia corpora anima-
ta, quæ habent mentem, necessario indigent sensu. dixit,
quæ habent mentem, ad differentiam irrationalium. Reij-
ciantur ergo omnes, & qui alio modo intentionem Arist.
in hoc textu declarant, & etiam qui de cœlo, & de demo-
nibus dicunt hæc Arist. verba interpretari debere. hæc. n.
mea expositio vera est, & intentioni Arist. correspondens.
Nam sequens dicit, si intellectus est sine sensu, uel est
propter bonum ipsius intellectus, uel propter bonum cor-
poris. Non primum, quia intellectus non melius intelli-
geret propter hoc: non secundum, quia corpus melius cō-
seruatur cum sensu, quàm sine. ergo corpus animatum ha-
bens intellectum, habet etiam sensum. Vnde nota, quod
quando dixit quod intellectus si esset sine sensu in corpo-
re, non melius intelligeret, comprehenditur ex hoc suo
sermone, quod semper Arist. in his libris animam prout
cum corpore intelligit, considerat quæ anima, quamuis
sine sensu esset in corpore, non propter hoc melius intelli-
geret, quia semper idem intelligit. & multoties dum est in
corpore, sopitis sensibus intelligit, non propter hoc me-
lius, quoniam intelligere nō prouenit a sensu, sed ab eius
essentia. sed tantum differentia est, quod diuersimodè idē
intelligit, aliquando enim sine phantasmate concurren-
te, aliquando verò excitatis sensibus cum ipsis cointel-
ligit. ideò bene dixit, quod si esset sine sensu, non pro-
pter bonum intellectus esset, cum de sui natura semper sit
idem intelligens. si ergo non propter bonum intellectus,
nec propter bonum corporis, ergo nullum corpus anima-
tum erit sine sensu. Demonstrato, quod animalia ne-
cessario indigent sensu, cum multi sint, videbimus vtrum
omnes necessario in sint animalibus, vel quidam. & si qui-
dam, quales illi sint, & quare non necessario sint. & pri-
mò incipiemus rationes corporis animalis per sufficien-
tem

tem diuisionem probare, quod tactus sit omnibus necessa-
rius. quoniam si animal habet corpus, vel erit simplex, Tex. 63
vel compositum: non simplex, ergo mixtum: si mixtum,
ergo animal necessario habebit tactū, vt ait text. 63. quod
ex his manifestum fit. quoniam omne animal corpus ani-
matum est. & omne corpus animalis est tangibile; & tan-
gibile est id, quod sensibile est tactu. ergo necesse est cor-
pus animalis esse tactuum, si debet saluari animal; quo-
niam omnes alij sensus obiecta sua per medium exter-
num sentiunt, vt olfactus, visus, & auditus. nec per talia
obiecta possunt destrui, nisi per accidens, prout aliquid
destructiuum ipsis coniungitur. vt tactuum nisi habeat
sensum tactus, non posset conseruari, quia tangibilia per
se & realiter immutant animal, & sunt destructiua, vt no-
tum est. ergo indigent tactu animalia, vt possint pro sui
conseruatione discernere tangibilia nociua a conuenien-
tibus, vt hæc accipere possit, & illa fugere. ergo necessa-
rius. quod confirmatur ex gustus necessitate, quia gu-
stus, vt ait text. 64. est necessarius, non quia gustat, nec in- Tex. 64
quantum gustus, sed quia gustando tangit gustabilia. er-
go vt tactus, est necessarius: qui tactus si non esset cum
gustu, destrueretur a gustabili, quod simul est tangibile:
ob id cum gustu natura tactum coniunxit in lingua. est Necessitas
enim omni parte necessarius. & sic Arist. dicit, Hi quidem gustus, &
igitur, scilicet tactus, & gustus necessarij sunt omni ani- tactus in
mali. & per consequens manifestum est, non possibile es- oī aīali.
se animal sine tactu: alij verò sensus propter bonum dati
fuerunt quibusdam animalibus, sed non cuicumque ani-
mali, quia non animalibus motiuis dati fuerunt propter
bonum, sed propter necessitatem. & ratio est, quoniam si
ista animalia se debent saluare, nō solum tactu indigent,
sed etiam vt de longe cognoscant, & sentiant. sed de lon-
ge cognoscere non possunt, vt ait text. 65. nec sentire, nisi Tex. 65
per medium extrinsecum, quod ab obiecto sensibili pa-
tiatur, & ipsa ab illo medio representante ipsum sensibile
obiectum moueantur: sed alij sensus præter tactum, &

S gustum

Quo obie-
ta visus,
auditus, &
odoratus
p medium
externum
moueant
sensum.

Tex. 66.

gustum, talia media habent. ergo animalibus motiuis nõ propter bonum, sed tanquàm necessarij inerunt alij sensus; & quomodo obiecta aliorum sensuum, scilicet visus, auditus, & odoratus per medium externum moueant sensum, edocemus quantum huic proposito conuenit. & dicimus in tali mutatione esse tria, sicut in motu locali. Est vnum mouens non ab alio motum, & hoc est obiectum; est mouens, & motum, & hoc est medium, siue vnum sit, siue plura; est vnum motum, & organum sensus, quæ mutatio magis assimilatur alterationi, quàm motui locali: Nam in locali ista tria locum mutant, & alteratio fit his tribus quiescentibus in loco. Ignis enim per aerem calefacit aquam, nullo mutato loco. Huic simile est, quod circa sensum fit: manens enim obiectum, mouet quiescentem sensum, quod totum sigilli exemplo explicatur. Nam sigillum aliquando imprimitur corpori, quod non recipit figuram, vt lapidi; aliquando recipienti, sed secundum superficiem, vt ceræ, aliquando recipienti secundum totum, ut aquæ, & magis aeri. Si enim sigillum per aquam, vel aerem continuè ducas, per totum illud profundum recipitur figura, quamuis non retineat. Ita fit in præsentibus obiectum est imprimens sui formam, per totum profundum, medium vsque ad organum, sicut sigillum per aquam vel aerem. hoc vno dempto, quod non mouet obiectum per medium, dum imprimit, sicut sigillum: id enim alteratione fit, vt dictum est: præterea forma obiecti imprimit per aerem medium, dummodo vnus sit: vt cum inter leuia corpora inclusus est. cum enim diuisus est, non recipit formam integram. Vnde melius est, dicit Arist. obiectum ponere vt mouens, sensum vt motum, ut dictum est: quàm dicere visum mittere radium in obiectum, & hunc iterum refrangi in visum, ad videndum. Et quia superius, vt probaremus, quod tactus erat necessarius, diximus, corpus animalis habere corpus mixtum, & non simplex: ut omnia dicta nostra remaneant firma, & indubitata, nunc id ostendemus, dicentes cum Arist. tex. 66. Quod autem impossibile

possibile sit simplex esse animalis corpus, manifestum est: dico autem, puta igneum, aut aereum. Iam diximus, & probauimus, quod sine tactu nullum sensum possibile est esse; si ergo nullus sensus est sine tactu, & omne corpus animalis est tactiuum, sicut dictum est, ergo habebit corpus mixtum. quia tactus in percipiendis primis qualitatibus, non utitur medio externo simplici: quia per seipsum sentit sine medio externo; ob id tactus dicitur. ergo non potest esse in corpore simplici, quia si simplex esset, utique etiam medium haberet simplex, sicut alij sensus simplices sunt. oculus enim in aqua, auditus in aere consistit: ob id simplex medium habent, est enim medij, cum organo conuenientia. & si alij sensus tangunt obiecta, hoc est media te scilicet per medium, per quod suam multiplicant virtutem, & speciem. Præterea, quod non terra, vel vlllo alio elemēto animal, manifestum est, quoniam cum Tactus sit perceptiuus, non solum unius qualitatis, scilicet caloris, vel frigiditatis, sed plurium, oportet, vt sit in potentia ad illas, sed non est in potentia, nisi consistat in temperie illarum, ratione cuius temperiei sit in potentia ad excessus illarum, talesque posset percipere, at ista temperies non est in simplici elemento, ergo nec tactus; & signo hoc patet. Ossa enim, pili, & alia sensu priuantur; quia in eis vnum excedit elementum. ergo a fortiori ipsum elementum priuatur sensu. Et plantæ etiam ob hoc nullum habent sensum, quia terreæ sunt, vt diximus. qua propter, si sine tactu nullus sensus esse potest, ergo corpus animalis, neque erit terra, neque quicquam aliorum elementorum simplicium. sed mixtum, sicut diximus. Tex. autem 67. Dicit Toletus, quod cum tactum necessarium animali omni dixisset, aliqua infert. sed ad quid hoc? nihil penitus. & ideo dico, quod postquam manifestauit sensuum alios esse necessarios semper, vt tactum: & alios propter bonum aliquibus, & aliquibus esse necessarios, cum necessitas possit considerari, & penes totum animal, & penes sensum; ideo comparat necessitatem

Quod impossibile sit corpus animalis simplex esse.

Tex. 67
Relicitur
Tolet.
vt diminutus.

S 2 tem

Intentio
vera Ari-
sto.

tem tactus cum aliis sensibus. qui sensus respectu tactus dicuntur necessarii, secundum quid. & ideo ad bene esse. Nam destructo tactu, destruitur animal. quia non est animal sine tactu, nec tactus sine animali. ergo tactus omnino necessarius est. Præterea sensibilia excedentia corruptione tactum, etiam corrumpunt animal: alia enim sensibilia sensum corrumpunt, non animal, ut visibilia, audibilia, & alia: quia isti sensus non sunt necessarii animali. alii quando corrumpunt animal, sed per accidens ratione adiuncti alicuius: ac tangibilia per se corrumpunt. quia si omne excedens sensibile corrumpit sensum, ut ait tex. 68. ergo excedens tangibile, corrumpit animal. Vnde tactus est tantum necessarius ad uitam cuiuscunque animalis, reliquos omnes secundum quid, & ut melius se animal habeat. Gustum habet, ut in alimento delectetur; visum ut eminus percipiant; linguam ut affectus aliis significetur; auditum ut audiant, & aliorum percipiant affectus; olfactum ut cibum distantem quærant. & hæc de applicatione animarum, ipsis uiuentibus. & si quis diceret, quare de intellectiua nihil dixit? probans, quod soli homini inest? Dico, quod intellectum soli homini inesse notum est, & hoc omnes fatentur, atque a natura cognoscunt. Vnde tanquam famosissimum relinquit.

Hic est finis tertij lib. Arist. de Anima in quem Doctiss. Antonius Montecatinus multa pace tanti uiri dicam, extra rem, & in confuso, & obscure cōscripsit. Ad quid quæso tot partitiones, resolutiones, exempla, scholia, quæstiones, & digressiones? cum istarum multa nihil ad propriam Arist. intentionem spectent, imò potius sint impedimento? Quare præcor multoties de genere in genus transcendere, & multas inutiles, & superfluas quæstiones examinare? Et cur denique potius uelle mentem humanam in infinitas partes cū imaginariis diuisionibus lacerare, diuidere, ac dilaniare ut faciunt Alchimisti elementa, & mixta, quàm ueritatem ab Arist. propositam de anima rationali declarare? Doctrina enim Arist. non uerborum multitudinem,

tudinem, non opinionum confusionem, & non denique dicendi pompam requirit, sed propriam, ac rei cōuenientem, & facilem expositionem methodo declaratam, & ordine dispositam, ut unusquisque eam percipere possit, sed iam irresolutos, ac inordinatos scriptores dimittamus.

Hæc sunt, quæ pro declaratione intentionis Ari. & ueritatis scripsimus. Vnde possumus dicere, quod omnes libri de Anima, ut alibi diximus, virtualiter inclusi sunt in ipsa definitione uniuersali, data ab Aristotele sicut definitio continetur formaliter, & explicatiuè in omnibus tribus libris. quoniam illa definitio nihil aliud est, quam Epilogus methodicus omnium librorum Arist. de Anima. & libri de Anima nihil aliud, quàm oratio explicans eius definitionem. Et sic oportet, ut prudentes fateantur expositores hucusque non intellexisse ad plenum libros de Anima Arist. nec minus doctores, atque lectores nostri temporis minus studiosi, & magis confusi Antiquorū. & huius causam reddit Auer. 3. de Anima 30. dicens. Cause erroris omnium in lib. de Anima est, quia dimittunt Ari. & sequuntur expositores, credentes librum de Anima esse intelligibilem. Nos autem sequentes Aristotelem, multa quæ ab aliis ad alium finem, & extra rem dicta sunt, pro maiori declaratione suæ intentionis, & ueritatis sumpsimus, & ad nostrum propositum applicauimus. & quæ per solam nostram inuestigationem reperta fuere, sunt non solum quæ circa ordinem, & methodum Arist. ubique adnotauimus: sed etiam quæ circa eius intentionem propriam contra omnes declarauimus, filum filo totam eius doctrinam ab aliis dispersam, diuisam, & confusam connectentes, uenientes, & manifestantes. Vnde poterunt sapientes artium, & scientiarum, cum ueritate dicere Arist. hucusque in tenebris fuisse, & ad præsens per me dilucidatum, & nihil aliud esse **NOVVM HOC VERITATIS LUMEN**, quàm Aristotelem explicatum, & nihil aliud Arist. quàm nouum lumen ueritatis, implicitum, & quæ secundum suam mentem diximus sunt etiam secundum ueritatem. quoniam

quoniam non potest alio modo cognitio animæ haberi, prout à naturali consideratur. Remaneant igitur perturbati optimi Græci, qui maiore ipsorum gloria, quàm ad dilcentium vtilitate Aristotelem commentati sunt. Veritati cedant famosissimi Arabes, qui paraphrasi quadam potius Græcorum dicta, opinioniones, ac sententias expresserunt, quàm philosophi ordinem methodumque inspexerunt. Nouiter addiscant subtilissimi, & ingeniosissimi Latini, quippe qui per cauillamenta, & quæstiunculas philosophiam tradidere: ambitiosa enim & præpostera quadam consuetudine prius disputare, quam discere incoeperunt. Denique nouelli post hac scribant philosophi, quod hactenus ignorarunt, & nos cum ueritate.

Ad laudem Omnipotentis Dei quadragintaquinque diebus, tempore Epidemiæ. 1577. Venetijs in Platea diui Marci, atque nouæ Procuratiæ ædibus, propria, antiquaque domo prope diui Geminiani Templum feliciter deuelauimus.

F I N I S.

V E N E T I I S.
Apud hæredes Iacobi Simbenij.
M D L X X V I I I.

Errores & defectus corrigendi.

pagina 7. linea 32. ensibus. lege entibus 11. vlt. nouam. nonam 13. 31
Philipono. Philopono 14. 28. hic. sic. 15. 9. affectus. affectibus. 15.
11. affectibus. affectus. 17. prijs. prius. 22. 20. etiam. & c. 23. 31. ra-
biles. rabiles a materia, & vt non separabiles. 24. 23. sed non. sed 25.
16. etiam. & c. 28. 28. etiam. & c. 29. 7. eum. cum. 31. 2. aliorā. alio-
rum. 32. 15. etiam. etc. 32. vlt. arloquuntur. Arist. loquuntur. 33. 18
vltimas. vltimus. 34. vlt. etiam. & c. 35. 1. etiam. & c. 35. in margine
diuidendi. diuidendo. 36. 4. violenti. violenter. 36. 8. damnumus. da-
mnamus. 39. in marg. esse. circa. 39. 31. etiam. & c. 40. 18. proportio
nam pro partium. 42. 19. accedit. accidit. 43. 2. corruptio. corruptio.
43. in marg. quod nec. quod nec per. 44. 5. reiecta. relicta. 46. 33. mo-
tus. motus. 47. 5. etiam. etiam esse. 47. vlt. ex. tex. 52. 7. recte. recti.
52. in marg. Toletis. Toleti. 52. 16. accedit. accidit. 53. 15. quo. quo
alio. 54. in marg. facere. habere. 55. in marg. illatione. illationes. 60. 1.
sicut. sciat. 60. 22. quod possumus. quid possumus. 61. 2. curporis. cor-
poris. 61. 12. hac. hoc. 63. 1. diuitis. diuisis. 63. vlt. qualis sit. quale sit.
64. 3. aurem. autem. 67. 30. competit. competit omni. 71. 16. in anima
ta. innata. 71. penult. abstractionem. attractionem. 75. 19. diuersum.
vniuersum. 80. 20. animatum. animarum. 85. in marg. oppositorum. ex
positorum. 87. in tit. in lib. 1111. in lib. 2. 88. 12. potuisset. posuisset.
89. 2. communibus. communioribus. 90. 14. questionis. generationis.
90. 21. consi. com. 90. 24. que. qua. 91. in tit. lib. 1111. in lib. 11. 92.
23. videns. videntes. 96. in marg. Impotentia & actus an. An poten-
tia. & actus. 97. 20. est. &. 102. 3. vsus. visus. 103. 6. inter. iuxta.
103. 19. iuxta. extra. 104. 7. contrarijs. contrarij. 104. 15. que. qua.
104. in marg. correctiua. corruptiua. 105. 9. alteratione. alteratiua.
105. 17. & vt. 105. 19. ipsam. ipsum. 105. 30. presente. presente.
105. 33. hac. ha. 118. 20. hominis. luminis. 119. in marg. visibiles. vi-
sibilis. 125. 12. vitio. visio. 125. 28. extremum. exterum. 126. 11.
distinguitur. distinguitur medium. 126. 13. homines. luminis. 128. 2.
vt di. vt de 128. 14. particulari. particulari de. 129. in marg. equi-
runtur cum. requiruntur ad. 134. 15. percutiam. percutiantur. 134.
14. a. in. 135. 4. fit. sit. 139. in marg. fit. sit. 141. 1. difficultatem. diffi-
cultate.

Cultite. 14. in margine differentias. difficultas. 142. in margine
apprehensiones. apprehensionis. 144. 29. omnium. omnia. 149. 20.
super. sapor. 150. & 151. in margine Responso. Ratio. 152. in mar-
gine gustu. gustus. 154. 7. ter. aer. 156. 3. secundum: secun-
dam. 156. 29. vel mixtum. sed mixtum. 156. penultima semel. simul.
161. 7. te. ta. 161. 9. dilatarum. delatarum. 161. in marg. actū. Tactū.
162. 28. indicatua. iudicatua. 163. 21. susce. susci. 163. 27. instrumen-
tum. instrumentum seu. 168. 2. cundum. cundam. 169. 26. sunr. sunt.
166. 1. nunc. nec. 172. 22. magis. magis. 172. 29. non. nota. 173. in
marg. demonstrande. demonstranda. 174. 3. nisi. tria. 176. 18. istarum.
Statum. 177. 16. bibem. bitem. 178. 3. præciperet. perciperet. 188. in
marg. virtus. vnus. 188. in marg. diuersus. diuersos. 189. in marg. esse
sensum. circa sensum. 189. in marg. esse medium. etiam medium. 189.
23. positus. posita. 197. 26. opinione opinioni. 197. 27. vt. & 200. in
marg. obiectio. obiecti. 201. 11. perceptum. percepta. 202. 21. cogita-
tio. agitatio. 202. 28. Auicenna. Auicennæ. 203. penult. fit. fit. 204.
27. loca. loco. 207. penult. duobus. duabus. 208. 23. qui per. quia per.
210. in marg. possibile. possibili. 219. 20. qua. dua. 225. 15. & . est.
226. in marg. quod Deus sit intellectus agens. hæc sunt superflua. 229
26. & sequitur. sequitur. 237. in marg. Quo. quomodo. 238. in marg.
forma. potentia. 241. 7. delectari. delectari. 247. in marg. dicitur. eli-
citur. 253. in marg. quare. quare non. 245. in marg. posita. posita. 257
17. omn. non. 262. 7. Dicemus. dicimus. 226. 23. speculatiuum. specula-
tiuum. 264. 6. quid. quod. 264. in marg. ratione. rationi.